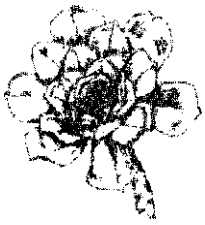

WARIS DIRIE - Cathleen Miller

PUSTINJSKI CVIJET

Neobično putovanje pustinjskog nomada

Zahvaljujemo talijanskom izdanju Marie Claire na ustupljenoj fotografiji

MAJCI

Danas znam da kad čovjek putuje cestom života, kroz bure i oluje, uživajući u suncu, stojeći pod naletima orkana, hoće li preživjeti ili ne ovisi samo o snazi njegove volje. Stoga ovu knjigu posvećujem ženi na čijim plećima stojim, koju ne izdaje snaga: mojoj majci, Fattumi Ahmed Aden.

Ona je svojoj djeci pokazala što je to vjera, suočena s nepojmljivim nedaćama. Uspjela je jednakom ljubavlju voljeti dvanaestero djece (što je već samo po sebi pothvat) i uvijek se vodila razboritošću kojoj bi se poklonio i najdubokoumniji mudrac.

Mnoge su bile njezine žrtve; a žalopojke rijetke. I sve smo to vrijeme mi, njezina djeca, znali da daje koliko može, ma kako oskudno bilo - bez ustezanja. Više no jednom upoznala je bol zbog gubitka djeteta, ali joj nikada nije ponestalo snage i srčanosti da se nastavi boriti za svoju preostalu djecu. O njezinom plemenitom duhu, unutarnjoj i vanjskoj ljepoti mogle bi se ispredati priče.

Mama, volim te, poštujem i nosim u mislima, i zahvaljujem Svemoćnom Alahu što mi je tebe dao za majku. Molim se da mi bude dano da odam poštovanje tvome nasljeđu podižući svoga sina onako kako si ti neumorno njegovala svoju djecu.

Oh, ti si halja po ukusu mladog gizdelina

Oh, ti si poput skupocjenog saga koji vrećama zlata se mjeri

Hoću li ikada pronaći ikog tebi sličnog – ti, koju mi bi dano vidjeti samo jednom?

Kišobran se raspadne; ali u tebe je snaga kaljenog željeza;

Oh, ti lika dičnog kao zlato Nairobija,

Ti si uzašlo Sunce i prvi trak svitanja,

Hoću li ikada pronaći ikog tebi sličnog – ti, koju mi bi dano vidjeti samo jednom?

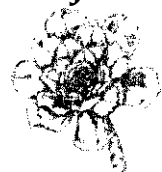
– drevna somalska pjesma

NAPOMENA AUTORICA

***Pustinjski cvijet* istinita je priča o životu Waris Dirie, svi događaji su zbiljski, izneseni prema njezinom sjećanju. Premda likovi prikazani u *Pustinjskom cvijetu* uistinu postoje, za većinu smo koristile pseudonime kako bismo zaštitile njihovu privatnost.**

1

BIJEG

Prenulo me neko šuškanje i otvorivši oči našla sam se licem u lice s lavom. Ostala sam kao prikovana i razrogačila oči - rastvorila ih široko, široko, kao da ću tako progutati zvijer pred sobom. Htjedoh ustati, ali već nekoliko dana nisam ništa jela i noge su me izdale, klecale poda mnom. Nemoćno sam klonula natrag uz drvo, gdje sam sjedila zaklonjena od sunca koje u afričkoj pustinji u podne nesmiljeno žeže. Naslonila sam glavu i zatvorila oči, na lubanji osjećajući pritisak hrapave kore. Lav mi je bio tako blizu da sam s vrelinim zrakom udisala i njegov težak vonj. Obratili se Alahu: »Došao mi je kraj, Gospodine. Molim te, uzmi me.«

Ovo je, dakle, bio kraj mog dugog putovanja kroz pustinju. Nije bilo načina da se zaštitim, nisam imala oružja. A ni snage za bijeg. Čak i da sam imala snage, znala sam da ne mogu pobjeći na drvo jer lavovi se, kao prave mačke, odlično penju onim svojim čvrstim pandžama. Ne bih se uzverala

ni dopola, kad bi me skinuo jednim jedinim zamahom - CAP! Otvorila sam oči, potpuno oslobođena straha, i rekla lavu: »Hajde, pojedi me. Spremna sam.«

Bio je to prekrasan mužjak zlataste grive i dugog repa, kojim je mahao amo-tamo, rastjerujući muhe. Moglo mu je biti kojih pet, šest godina, bio je mlad, zdrav. Znala sam da me može zdrobiti u tren oka; ta bio je kralj. Cijeloga života gledala sam kako te šape obaraju gnuove i zebre, mnogo veće od mene.

Lav je zurio u mene i lijeno trepnuo očima boje meda. Moje su smeđe oči uzvratile pogled, prikovane za njegove. Odvratio je pogled. »Hajde, pojedi me.« Ponovno me pogledao i opet svrnuo pogled. Oblizao se i sjeo. A onda je iznova ustao i ushodao se amo-tamo preda mnom, seksi, elegantan. Naposljetku se okrenuo i udaljio, jamačno zaključivši da to nešto kostiju i mesa nisu nikakav zalogaj. Otmjenim se koracima zaputio kroz pustinju, sve dok se njegovo žutosmeđe krzno nije stopilo s pijeskom u daljini.

Kad sam shvatila da me neće pojesti nije mi se oteo uzdah olakšanja, jer nije me bilo strah. Bila sam spremna umrijeti. Ali Bog, koji mi je oduvijek bio najbolji prijatelj, očito je naumio nešto drugo sa mnom, imao razloga da me zadrži na životu. Rekla sam: »Što je to? Povedi me - uputi me«, i s mukom se osočila na noge.

Na ovo sam mučno putovanje krenula bježeći od svoga oca. Tada sam imala trinaestak godina i živjela sam sa svojim, nomadima u somalskoj pustinji, kad je otac objavio da je ugovorio moje vjenčanje za nekog starca. Znajući da moram djelovati brzo, jer bilo je samo pitanje dana kada će moj novopečeni muž doći po mene, rekoh majci da kanim pobjeći. Naumila sam potražiti tetku, majčinu sestru, koja je živjela u Mogadišu, glavnom gradu Somalije. Dabome da nikad nisam bila u Mogadišu - nikada nisam bila ni u jednom gradu. A nikada nisam ni vidjela tetku. Ali s optimizmom svojstvenim djeci imala sam osjećaj da će se stvari već nekim čudom same srediti. Dok su otac i ostali još spavali, majka me probudila i prošaptala: »Hajde!« Ogledala sam se oko sebe da nešto uzmem, ponesem, ali nije bilo ničega, ni boce s vodom, ni čupa s mlijekom, ni košare s hranom. I tako sam bosonoga, umotana samo u šal, pobjegla u tamnu pustinjsku noć.

Nisam imala pojma u kojem smjeru je Mogadišu, pa sam samo trčala. Isprva polako, jer nisam ništa vidjela; spotala sam se, padala preko korijenja. Napokon sam odlučila sjesti jer u Africi sve vrvu zmijama, a ja sam ih se užasavala. Svaki korijen na koji bih stala činio mi se poput leđa siktave kobre. I tako sam sjedila i gledala kako se polako razdanjuje. Sunce još nije izašlo, a ja sam opet jurila poput gazele. Trčala sam i trčala, satima.

Do podneva sam već duboko zašla u crveni pijesak i duboko utonula u svoje misli. »Kamo sam dovruga krenula?« Pitala sam se. Nisam znala čak ni u kom smjeru idem. Pijesak se pružao u nedogled, tek ponegdje je stršala poneka akacija ili trnovit grm; vidjelo se kilometrima u daljinu. Gladna, žedna i umorna, usporila sam i nastavila korakom. Hodajući tako, otupjela od jednoličnosti, pitala sam se kamo li me to vodi moj novi život. Što će se sljedeće dogoditi? Prebirući po glavi takva pitanja odjednom mi se učinilo da čujem glas: »W-A-R-I-S ... W-A-R-I-S...« Bio je to glas moga oca! Optrčala sam cijeli krug ne bih li ga ugledala, ali nikoga nisam vidjela. »Možda mi se pričinja«, pomislila sam. »W-A-R-I-S ... W-A-R-I-S...« odjekivalo je svuda oko mene. Zvučao je molećivo, ali sam se ipak uplašila. Uhvati li me, sigurno će me vratiti i udati za onog čovjeka, a zasigurno i dobro na-lemati. Nije mi se pričinjalo; bio je to moj otac i približavao se. Smjesta sam se pribrala i potrčala koliko me noge nose. Iako sam imala nekoliko sati prednosti, tata me ipak sustigao. Kako sam kasnije shvatila, otkrio me po tragovima u pijesku. Mislila sam da je otac prestar da me uhvati, jer ja sam mlada i brza. U mom dječjem svijetu on je bio star čovjek. Danas se s osmijehom prisjećam da je tada imao tek tridesetak godina. Svi smo bili u izvanrednoj formi jer smo sve obavljali trčeći; nije bilo auta, nikakvog javnog prijevoza. Uvijek sam bila hitra, trčala za životinjama, išla po vodu, jurila da prije mraka stignem kući, na sigurno. Nakon nekog vremena više nisam čula očevo dozivanje, pa sam usporila trk. »Nastavim li ovako, tata će se umoriti i vratiti kući«, razmišljala sam. Odjednom sam se okrenula prema obzoru i spazila ga na brdu iza sebe. I on je mene ugledao. Užasnuta, potrčala sam brže. I još brže! Bilo je to kao da daskamo po pješčanim valovima; ja bih se popela uz jedno brdo, a on bi se spustio niz drugo, koje sam ostavila za sobom. I tako smo nastavili satima, sve dok odjednom nisam shvatila da ga već neko vrijeme nisam vidjela. Više me nije dozivao.

Srce mi je udaralo kao ludo kad sam napokon stala, sakrila se iza grma i pogledala uokolo. Ništa. Napeto sam osluhnula. Nikakvog zvuka. Naišavši nakon toga na neku zaravnjenu stijenu zastala sam da se odmorim. Ali nakon noćasnje pogreške bila sam pametnija i sad sam nastavila trčati uz stijenje, po tvrdom tlu, a onda promijenila smjer tako da otac ne može slijediti moje tragove.

»Tata se sigurno okrenuo i pokušat će se vratiti kući, jer sunce zalazi«, razmišljala sam. »Ali neće se uspjeti vratiti prije sutona. Morat će trčati kroz mrak, osluškujući noćne zvukove naše obitelji, ravnajući se prema vrištanju djece, smijehu, mukanju i blejanju stoke.« Vjetar raznosi zvukove daleko pustinjom i ta nam je buka oduvijek služila kao svjetionik kad bismo zalutali u noći.

Nakon što sam neko vrijeme hodala uz stijenje, promijenila sam smjer. Ionako je bilo svejedno u kom smjeru idem jer nisam imala pojma gdje je Mogadišu. Nastavila sam trčati sve dok sunce nije zašlo, svjetlosti nestalo, i postalo tamno kao u rogu, tako da se nije vidio ni prst pred nosom. Sada sam već umirala od gladi i napameti mi je bila samo hrana. Stopala su mi krvarila. Sjela sam pod drvo da predahnem, i zaspala.

Ujutro me probudila sunčeva vrelna na licu. Otvorila sam oči i podigla pogled prema lišću prelijepog eukaliptusa što se dizao k nebu. Polako sam se prisjećala u kakvoj se situaciji nalazim. *Bože, potpuno sam sama. Što ću?*

Ustala sam i nastavila trčati; i tako danima. Koliko dana, ne znam. Znam samo to da je za mene vrijeme prestalo postojati; postojali su samo glad, žeđ, strah, bol. Kad bi se toliko smračilo da više nisam vidjela, zastala bih da se odmorim. U podne, kad bi sunce pripeklo, sjela bih pod drvo i odmarala se.

Upravo tijekom jednog takvog predaha sam zaspala i probudio me onaj lav. Sada mi više nije bilo stalo do slobode; jedino što sam željela bilo je vratiti se kući, mami. Ono što mi je nedostajalo više od hrane i vode bila je moja mama. I premda smo bili navikli provesti dan, dva, bez hrane ili vode, znala sam da neću još dugo izdržati. Bila sam tako slaba da sam se jedva micala, a stopala su mi bila tako izranjavana i bolna da je svaki korak postao patnja. Kad je lav sjeo preda me oblizujući se, bila sam već odustala. Pomisao da će me ubiti jednim brzim udarcem činila mi se spasonosnom.

Ali lav je odmjerio moje kosti što su stršale kroz kožu, moje upale obraze i izbuljene oči, i udaljio se. Ne znam je li se smilovao takvoj sirotoj dušici ili je jednostavno sasvim praktično zaključio da tu nema poštena zalogaja. Ili se Bog umiješao da me zaštiti. Ali zaključila sam da Bog ne bi bio tako nemilosrdan da me ostavi na životu samo zato da bi me prepustio nekoj drugoj, još okrutnijoj smrti, na primjer od gladi. Očito je imao neki drugi plan za mene i zato sam ga zazvala da me vodi: »Uzmi me - povedi me.« Oslanjajući se o drvo, ustala sam i zazivala njegovu pomoć.

Nastavila sam hodati i za nekoliko časaka stigla do pašnjaka punog deva. Ugledala sam jednu, vimena nabreklog od mlijeka, i potrčala prema njoj. Pripila sam se uz vime, sišući poput dojenčeta. Pastir me začas otkrio i povikao: »Nosi se odatle, kujo mala!« Na što se začulo pucketanje biča. Ali bila sam u tako očajnom stanju da sam nastavila sisati, pohlepno ispijajući mlijeko.

Pastir je potrčao prema meni, zlokobno vičući iz sveg glasa. Znao je da će, ne preplaši li me, dok stigne do mene već biti prekasno. Ispit ću mu sve mlijeko. Ali ja sam se dobro napila i dala petama vjetra. Potrčao je za mnom i uspio me nekoliko puta dohvatiti bičem, prije nego što sam umakla.

Bila sam brža od njega i ostavila ga za sobom da stoji u pijesku, psujući na popodnevnjoj pripeci. Sada sam bila sita, puna energije. I tako sam nastavila trčati, sve dok nisam stigla do naselja. Prvi put u životu sam se našla u naseljenom mjestu; tu su bile kuće, ulice od čvrsto nabijene zemlje.

Krenula sam sredinom ulice, misleći kako se baš tuda hoda. Hodajući tako gradićem zurila sam u čudna zdanja, zirkala na sve strane. Pored mene je prošla neka žena, odmjerila me od glave do pete i dobacila: »Gusko jedna, što misliš, gdje si?« Na to je doviknula prolaznicima: »Bože moj!

Ama, pogledajte joj noge!« Uprla je prstom u moja stopala, ispucala i sva u krvavim krastama.

»Eh! Bože sveti! To mora da je neka mala seoska glupača!« Imala je pravo. Doviknula mi je: »Curo moja, ako ti je život mio, nosi se s ceste! Miči se s te ceste!« Rukom mi je pokazala neka se maknem, a onda prasnula u smijeh.

Znala sam da su je svi čuli i obuzeo me silan stid. Pognula sam glavu, ali sam nastavila hodati sredinom ulice, jer nisam imala pojma o čemu to ona govori. Nedugo zatim naišao je kamion.

TUUU! TUUU! Nije bilo druge nego odskočiti u stranu. Okrenula sam se prema vozilima što su nailazila, i dok su automobili i kamioni išli prema meni, ispružila ruku. Ne mogu reći da sam

autostopirala, jer nisam ni znala što to znači auto-stopirati. Naprosto sam stajala tamo, posred ceste, ispružene ruke, pokušavajući nagnati nekoga da stane. Jedan je auto projurio mimo mene i zamalo mi odnio ruku, pa sam je spustila. A onda sam je ponovno ispružila, ali ne tako jako, i malo se pomakavši u stranu, nastavila hodati. Zurila sam u lica ljudi što su jurili pored mene, tiho moleći da se bar jedan zaustavi i pomogne mi.

Napokon se zaustavio neki kamion. Ne ponosim se onim što se zatim dogodilo - ali dogodilo se, i što da sada kažem nego istinu? I dan danas, kad se sjetim tog kamiona koji je stao, zažalim što nisam poslušala svoj instinkt i ostala na cesti.

Kamion je prevozio građevni kamen, neobrađen, veličine lopti za bejzbol. Napred su sjedila dva muškarca; vozač je otvorio vrata i dobacio mi na somalskom: »Hajde mala, skači unutra!« Osjetila sam se bespomoćnom, spopala me muka od straha.

»Idem za Mogadišu«, objasnila sam.

»Kamo god ti kažeš«, rekao je, cerekajući se. Kad se nasmijao pojavili su se crvenkastosmeđi zubi, kao od duhana. Ali znala sam da to nije od duhana, jer jednom sam vidjela oca kako to žvače. Bio je to *khat*, opojna biljka slična kokainu koju afrički muškarci žvaču. Ženama je zabranjeno uzimati ga, a i bolje; muškarci od njega polude, uzbude se, podivljaju, on je uništio mnoge živote.

Znala sam da to ne sluti na dobro, ali nisam znala što bih drugo, pa sam kimnula. Vozač mi reče neka se popnem odostraga. To me donekle umirilo, pomisao da sam daleko od one dvojice.

Popela sam se i šćućurila u kutu, pokušavajući se udobno smjestiti na hrpi kamenja. U međuvremenu je na pustinju nalegla tama i svježina; kad je kamion krenuo bilo mi je hladno, pa sam legla da se zaklonim od vjetra.

Prenula sam se, osjetivši da onaj što je sjedio do vozača kleći pokraj mene, na kamenju. Bilo mu je četrdesetak godina i bio je strahovito ružan.

Bio je tako ružan da ga je napustila čak i kosa; ćelavlo je. Ali zato je pustio brkove. Zubi su mu bili polomljeni, a neki poispadali; ono malo zuba što je imao bilo je odvratno crveno od *kkata*, ali ipak se cerio na mene, ponosno ih pokazujući. Dok god živim, nikada neću zaboraviti to iskešeno lice.

Uz to je bio debeo, što sam shvatila kad je spustio hlače. Njegov je uzdignuti penis lupkao po meni, kad me zgrabio za noge i pokušavao ih razdvojiti.

»Molim vas, molim vas, ne!« zavapila sam. Ispreplela sam mršave noge poput pereca i čvrsto ih držala zajedno. On se borio sa mnom, pokušavajući ih rastvoriti. A onda je, vidjevši da ne može, zamahnuo rukom i žestoko me pljusnuo posred lica. Vrisnula sam i vjetar je odnio moj vrisak u noć kroz koju je hitao kamion.

»RAŠIRI TE JEBENE NOGE!« Hrvali smo se, on svom težinom na meni, dok mi se oštro kamenje zabijalo u leđa. Ponovno je zamahnuo rukom i udario me, ovaj put žešće. Nakon ovog udarca postalo mi je jasno da ću morati smisliti neku drugu taktiku; bio je presnažan za mene. Očito je dobro znao što čini. Za razliku od mene on je bio iskusan, bez sumnje je silovao mnogo žena; imala sam postati tek jedna u nizu. Osjetila sam silnu želju da ga ubijem, ali nisam imala nikakvog oružja.

I tako stadoh hiniti da ga želim. Umiljato samo prošaptala: »Dobro, dobro. Ali prvo se moram popiškiti.« Vidjela sam da se sada još više uzbudio - hej, pa ta ga mala želi! - pa me pustio. Otišla sam na drugi kraj kamiona i tobože čučnula da se popiškim u mraku. Tako sam dobila nekoliko minuta da smislim što ću. Kad sam završila s tom malom predstavom, imala sam plan. Zgrabila sam najveći kamen koji sam uspjela napipati i držeći ga u ruci, vratila se i legla uza nj.

Uzverao se na mene, a ja sam u ruci čvrsto stiskala kamen. Prikupila sam svu snagu da ga podignem i zabila mu ga ravno u sljepoočicu. Udarila sam jednom i osjetila da se ošamutio. Udarila sam ponovno i vidjela kako se otkotrljao s mene. Poput ratnika, odjednom sam imala neslućenu snagu. Nisam ni znala da je posjedujem, ali kad vas netko napada, kad vam radi o glavi, steknete moć. Sve dok se to ne dogodi, ni ne znate koliko ste snažni. On je ležao, a ja sam ga nastavila udarati, sve dok mu iz uha nije potekla krv.

Njegov prijatelj, koji je vozio, primijetio je da se nešto zbiva. Zaurao je: »Hej, što se to dovraga događa tamo straga?« pogledom tražeći mjesto među grmljem kamo bi mogao stati. Znala sam da mi nema nade ako me uhvati. Kad je kamion usporio, otpuzala sam do ruba i oduprijevši se o kamenje skočila na do poput mačke. A onda sam se dala u-trk da spasim živu glavu.

Vozač je bio star čovjek; skočio je s kamiona i promuklo povikao: »Ubila si mi prijatelja! Vрати se! Ubila si ga!« Potrčao je za mnom kroz kržljivo grmlje, a onda odustao. Tako sam barem mislila.

Ali on se vratio u kamion, uključio motor i krenuo pustinjom za mnom. Prednja su svjetla Šarala po tlu oko mene; iza sebe sam čula brenčanje motora. Trčala sam koliko su me noge nosile, ali kamion je, dabome, bio brži. Potrčala sam u cik-cak, a onda u krug, kroz mrak. Izgubio me iz vida i napokon odustao, pa se vratio na cestu.

Trčala sam kroz pustinju kao progonjena zvijer; trčala sam kroz pijesak, a onda kroz džunglu, pa opet kroz pijesak, nemajući pojma gdje sam. Sunce je izašlo, a ja sam i dalje trčala. Naposljetku sam došla do neke druge ceste. Iako mi je bilo muka pri pomisli što bi se moglo dogoditi, odlučila sam ponovno autostopirati jer sam znala da moram pobjeći što dalje od onog vozača i njegova prijatelja. Nikad nisam saznala što je bilo s mojim napadačem nakon što sam ga udarila kamenom, ali najgore što mi se u tom času moglo dogoditi bio je ponovni susret s onom dvojicom.

Stojeći uz cestu na jutarnjem suncu, zacijelo sam predstavljala divan prizor. Onaj moj šal pretvorio se u prljavu krpeticu; danima sam trčala pijeskom i koža i kosa bile su mi prekrivene prašinom; ruke i noge stršale su mi poput štapića koji će se slomiti pri malo jačem vjetru, a stopala su mi bila puna rana koje su se mogle mjeriti s onima u gubavca. Ispružila sam ruku i zaustavio mi se neki mercedes. Elegantno odjeven muškarac stao je uz rub ceste. Uzverala sam se na kožno sjedalo i zapiljila u sav taj luksuz. »Kamo si krenula?« upitao je čovjek.

»Tamo«, rekoh, pokazujući preda se, u smjeru u kojem je mercedes ionako išao. Čovjek je otvorio usta, pokazujući lijepe bijele zube, i nasmijao se.

2.

DJETINJSTVO SA ŽIVOTINJAMA

Prije nego što sam pobjegla od kuće moj život bio je vezan za prirodu, za obitelj i osobito za životinje koje nama nomadima omogućavaju opstanak. Još od najranijeg djetinjstva imala sam nešto zajedničko sa svom djecom, širom svijeta: voljela sam životinje. Štoviše, moja najranija sjećanja vezana su za jarca ljubimca - Billyja. Billy je bio moj mezimac, on mi je bio sve, a možda sam ga voljela upravo zato što je bio malen poput mene. Potajno sam mu odnosila svu hranu koju sam uspjela naći, tako da je postao najbucmastiji, najveseliji jarčić u stadu. Mama se neprekidno čudila: »Ama, kako li je taj jarčić tako odebljao, a svi ostali kost i koža?« Predano sam se brinula za njega, njegovala mu dlaku, milovala ga, satima razgovarala s njim.

Moj odnos s Billyjem govori mnogo o načinu života u Somaliji. Život moje obitelji bio je usko vezan za stoku o kojoj smo se brinuli. Budući da smo ovisili o životinjama duboko smo ih poštovali, što se vidjelo iz svih naših postupaka. Sva djeca u mojoj obitelji brinula su se za životinje, pomagala oko njih čim bi prohodala. Odrasli smo sa životinjama, kad je njima bilo dobro bilo je dobro i nama, kad su patile, patili smo i mi, kad su ugibale i mi smo umirali. Uzgajali smo goveda, ovce, koze, ali iako sam najviše voljela svog malog Billyja, nema sumnje da su deve za nas bile najvažnije od svih životinja koje smo imali.

U Somaliji deva ima mitsko značenje; Somalija ima više deva nego ijedna zemlja na svijetu, ima ih više nego stanovnika. Moja zemlja ima dugu tradiciju poezije koja se očuvala usmenom predajom, a mnogi su stihovi posvećeni prenošenju znanja o devi s jedne generacije na drugu, upućivanju u njezinu važnost za našu kulturu. Sjećam se da nam je majka znala pjevati pjesmu koja je išla otprilike ovako: »Moja je deva zalutala k zlom čovjeku koji će je ubiti ili mi je oteti. I zato molim, preklinjem, molim, vrati mi moju devu.« Još od malih nogu bila sam svjesna vrijednosti tih životinja, jer za naše društvo one su pravo zlato. U pustinji je jednostavno nemoguće živjeti bez njih.

Čak i ljudski život mjeri se devama, i tako je za nekoga tko je ubijen cijena stotinu deva. Ubojičin klan mora obitelji žrtve isplatiti sto deva ili će klan ubijenog napasti, radi odmazde. I mladenka se tradicionalno plaća devama. Svakodnevnica je neodrživa bez deva. Nijedna druga domaća životinja nije tako prilagođena životu u pustinji. Deva pije jednom tjedno, ali može izdržati bez vode i po

mjesec dana. Za to vrijeme deve ženke hrane nas mlijekom i taže nam žeđ, što je od neprocjenjive vrijednosti kad ste daleko od vode. Čak i pri visokim temperaturama deva zadržava tekućinu i preživljava. Hrani se kržljivim grmljem razasutim po našem suncem sprženom krajoliku, ostavljajući travu drugoj stoci.

Uzgajali smo ih i zato da nas prenose pustinjom, tegle ono sirotinje što smo imali, i zato da njima otplaćujemo dugove. U drugim zemljama sjedneš u auto i odeš, ali mi smo mogli samo pješačiti ili sjesti na devu.

Deva je po naravi vrlo slična konju, vezuje se za gospodara i za njega je spremna učiniti ono što ne bi ni za koga drugoga. Muškarci krote mlade deve - što je vrlo opasno - privikavaju ih na jahanje i hod u nizu. Važno je biti odlučan, jer osjete li nesigurnog jahača, začas će ga zbaciti ili se ritnuti na nj.

Poput većine Somalaca i mi smo živjeli životom stočara. Iako smo se neprekidno borili da preživimo, prema standardima moje zemlje bili smo bogati zbog velikog stada deva, goveda, ovaca i koza. Prema tradiciji, moja su se braća brinula za veće životinje, goveda i deve, a djevojčicama su na brigu bile povjerene one manje.

Budući da smo bili nomadi neprekidno smo putovali, ne zadržavajući se na jednom mjestu duže od tri, četiri tjedna. Morali smo biti stalno u pokretu zbog našeg stada. Neprestano smo tragali za hranom i vodom da ga održimo na životu, što u suhoj somalskoj klimi nije nimalo lako.

Dom nam je bila slamnata koliba, koja se dala prenositi i služila kao šator. Od šiblja bi napravili kostur, a onda bi majka isplela hasure koje smo prebacili na savijeno granje i tako dobila nešto nalik kupoli, oko dva metra promjera. Kad bi došlo vrijeme za pokret, rastavili smo kolibu, a granje i hasure, s ono malo stvari što smo ih imali, privezali devi na leđa. To su nevjerojatno snažne životinje, pa bismo povrh svega natovarili još i malu djecu i bebe, dok smo mi ostali hodali uz njih, tjerajući životinje prema novom odredištu. Naišavši na mjesto na kojem je bilo vode i nešto zelenila za pašu, ponovo smo postavljali logor.

U kolibi su ležala sasvim mala djeca, ona nas je štitila od podnevne žege i u njoj smo čuvali svježe mlijeko. Noću smo spavali vani, pod zvijezdama, djeca bi se sklupčala jedno uz drugo na hasuri. Kad sunce

zađe u pustinji postane hladno; nije bilo dovoljno gunjeva za svako dijete, a kako smo na sebi imali tek nešto malo odjeće, grijali smo se pripijeni jedno uz drugo. Otac je spavao po strani, naš čuvar, zaštitnik obitelji.

Ujutro smo se dizali zajedno sa suncem. Prvi nam je zadatak bio otići do obora gdje smo držali stoku i pomusti je. Kuda god smo prolazili rezali smo mladice za obore, tako da nam stoka noću ne odluta. Mladunčad je bila u zasebnom oboru, odvojena od majki da ne posiše sve mlijeko. Jedan od mojih zadataka bio je pomusti krave, uzeti nešto svježeg mlijeka za maslac, ali ga ipak ostaviti dovoljno za telice. Nakon što bismo pomuzli životinje, puštali smo mladunčad da se nahrani.

Zatim bismo doručkovali devino mlijeko, koje je hranjivije od mlijeka ostalih životinja zato što u njemu ima C vitamina. Kraj u kojem smo mi živjeli vrlo je suh, tu nema dovoljno vode za usjeve, tako da nije bilo ni povrća ni kruha. Ponekad smo znali slijediti bradavičastu prasad, velike divlje afričke svinje, da nas dovedu do raslinja. One umiju nanjušiti jestivo korijenje koje iskapaju papcima i njuškama, pa se njima slade. Mi bismo pokupili ostatke njihove lovine, odnijeli ih kući i tako nadopunili prehranu.

Držali smo da je ubijati životinje za jelo nepotrebna rasipnost i činili to samo kad nam ne bi preostalo ništa drugo, ili za osobite prigode, kao što su vjenčanja. Naše su nam životinje bile predragocjene da bismo ih ubijali i jeli, uzgajali smo ih radi mlijeka i radi razmjene za ono bez čega se nije moglo. Naša se svakodnevna prehrana svodila na devino mlijeko za doručak, i onda ponovno za večeru. Katkad ga nije bilo dovoljno za sve, i tada bismo prvo nahranili najmanju djecu, pa veću, i tako redom. Majka nikad nije uzimala ni zalogaja dok svi ostali nisu jeli; zapravo se i ne sjećam da sam ikad vidjela majku kako jede, iako mi je jasno da se ipak morala hraniti. Ali ako ponekad nije bilo ničega za večeru, nismo se uznemiravali zbog toga, nismo dizali paniku. To nije bio razlog za plač ili gundanje. Sasvim mala djeca još bi se i rasplakala, ali mi stariji znali smo pravila i jednostavno odlazili na počinak. Bodrili smo sami sebe da ostanemo vedri, mirni i tihi, a sutra, ako Bog da, već će se nešto naći. Naša je filozofija bila *In'sallah*, što znači »Bit će, ako Bog da.« Znali smo da nam život ovisi o prirodnim silama, a njima je upravljao Bog, ne mi.

Kad bi otac donio kući vreću riže, za nas je to bilo pravo slavlje - nešto kao u drugim dijelovima svijeta praznična gozba. Tada bismo izvukli maslac koji smo pravili mučkajući kravlje mlijeko u nekoj vrsti tobolca što ga je majka isplela. Povremeno bismo zamijenili kozu za kukuruz, što se uzgaja u vlažnijim dijelovima Somalije, pa ga samljeli u brašno i pravili kašu ili pržili zrnje nad vatrom, za kokice. Ako bi se u našoj blizini ulogorile druge obitelji uvijek smo dijelili sve što imamo. Ako bi netko imao datulja ili korijenja, ili bi ubio životinju za jelo, to se kuhalo i dijelilo iz-među svih. Dijelili smo sve dobro, jer iako smo najveći dio vremena živjeli izolirano, putujući samo s jednom ili dvije obitelji, ipak smo se smatrali dijelom veće zajednice. A imalo je to i svoju praktičnu stranu jer, kako nije bilo frižidera, meso i svježnu hranu valjalo je smjesta potrošiti. Svakog jutra, nakon doručka, morali smo izvesti životinje iz obora. Već od šeste godine imala sam dužnost izvesti stado od šezdesetak, sedamdesetak ovaca i koza na ispašu, u pustinju. S dugim štapom u ruci krenula bih sama za stadom, pjevušeći i vodeći ih. Ako bi se koja životinja odvojila, štapom sam je vraćala natrag. Rado su išle, znajući da izlazak iz obora znači hranu. Bilo je važno krenuti rano, kako bi se pronašlo ponajbolje mjesto sa svježom vodom i dovoljno trave. Svakog sam dana žustro kretala u potragu za vodom, nastojeći preteći ostale pastire; u protivnom, njihove bi životinje popile i ono malo što se dalo naći. Osim toga, kako bi sunce pripeklo tako bi se zemlja usijala i upila vodu. Uvijek sam pazila da se životinje dobro napoje, jer moglo se dogoditi da prođe i po tjedan dana dok ne pronađemo novo pojilište. A možda i dva. Ili tri - tko zna? Tijekom suše, najžalosniji prizor bile su životinje koje skapavaju. Iz dana u dan putovali smo sve dalje i dalje u potrazi za vodom; stado se upinjalo, ali na kraju bi posustalo. Kad bi životinje počele malaksavati preplavio bi nas težak osjećaj bespomoćnosti, jer znali smo da je to kraj, a da mi tu ne možemo ništa.

U Somaliji pašnjaci nisu ničije vlasništvo, tako da je samo o mojoj snalažljivosti ovisilo hoću li pronaći područja s dovoljno raslinja za svoje koze i ovce. Moj instinkt za preživljavanje bio je tako istančan da sam prepoznavala i najmanji nagovještaj kiše i neprekidno osmatrala nebo u potrazi za oblacima. Danima prije nego što bi pala osjećala sam kišu u zraku, prepoznavala njen miris.

Dok su životinje pasle, ja sam motrila na grabežljivce, jer u Africi ih ima posvuda. U tren oka znala se prikrasti hijena i ugrabiti janje ili jare što se malo udaljilo od stada. Nikad se nije znalo odakle će iskrsnuti lav ili divlji pas; kretali su se u čoporima, a ja sam bila sama.

Orijentirala sam se prema nebu, brižno procjenjujući kako daleko smijem otići da se uspijem vratiti kući prije mraka. Ali nerijetko sam se prevarila, a tada bi nastupile nevolje. Dok bih posrtala kroz tamu pokušavajući se dokopati kuće, sa svih strana su napadale hijene, znajući da ih ne mogu vidjeti. Tek što bih mlatnula jednu, a odostraga se već prišulja-la druga. Jednu bih otjerala, kad eto ti druge, u trku, dok nisam gledala. Hijene su najgore od svih jer su nesmiljene; ne odustaju sve dok nešto ne zgrabe. Svake večeri po povratku kući, nakon što bih smjestila životinje u obor, prebrojavala sam ih po nekoliko puta da vidim nedostaje li koja. I tako sam jedne noći, brojeći koze, otkrila da jedna manjka. Pokušala sam ponovno. Odjednom mi sinu da nisam vidjela Billyja, pa sam pojurila kroz stado, tražeći ga. Otrčala sam k majci vičući: »Mama, nema Billyja - što ću?« Ali bilo je prekasno, dabome, i majka me samo milovala dok sam ja ridala, shvativši da su hijene proždrlle moga malog bucmastog ljubimca.

Ma kroz što prolazili, briga za stoku uvijek nam je bila na prvom mjestu, čak i u vrijeme suše, bolesti ili rata. Neprestana politička previranja u Somaliji izazivala su goleme probleme u gradovima, ali mi smo bili tako izolirani da je sve to uglavnom prolazilo mimo nas. A onda, kad mi je bilo oko devet godina, u našoj se blizini ulogorila velika vojska. Čuli smo priče o tome kako vojnici siluju djevojčice koje uhvate same, a ja sam i poznavala jednu kojoj se to dogodilo. Bila je to, doduše, somalska vojska, ali što se nas ticalo mogla je biti i s Marsa; nisu bili naši, nisu bili nomadi, i mi smo ih se klonili.

Jednog me jutro otac poslao napojiti deve, pa sam krenula sa stadom. Tijekom noći je očito bila stigla vojska, ulogorila se cijelom dužinom ceste, njihovi su se šatori i kamioni pružali u nedogled. Sakrila sam se iza dr-veta i promatrala ih kako se vrzmaju uokolo u uniformama. Bila sam preplašena, na um mi je stalno dolazila priča one djevojčice; u blizini nije bilo nikoga da me zaštiti, mogli su učiniti sa mnom što im se prohtije. Bili su mi mrski već na prvi pogled. Bile su mi

odvratne njihove uniforme, njihovi kamioni, puške. Nisam imala pojma zašto su tamo; možda su upravo spašavali Somaliju, ali nisam htjela imati posla s njima. No kako god bilo, deve je valjalo napojiti. Da izbjegnem vojnički logor morala bih ići dugim, zaobilaznim putem, nespretnim za stado, i zato sam odlučila pustiti deve da prođu kroz logor, bez mene. Krenule su točno između vojnika, ravno prema vodi, kako sam se i nadala. Ja sam šmugnula oko logora, skrivajući se iza grmlja i stabala i pridružila se devama s druge strane izvora. Kad se smračilo, ponovila sam to isto i bez problema stigla kući.

Svake večeri, kad bih se po zalasku sunca vratila kući, smjestila sam stado u obor i tad je bilo vrijeme za mužnju. Devama smo oko vrata vješali drvena zvana. Za uši nomada taj je zvon prava glazba, jer ovaj mukli večernji zvuk označava početak mužnje. Putniku koji traži konak na smiraju dana, ova su zvana putokaz. Tijekom obreda naših večernih dužnosti, golema kupola pustinjskog neba polako gasne i na njoj se pojavi blještavi planet, što je znak da valja utjerati ovce u obor. Drugi narodi taj planet nazivaju Venerom, planetom ljubavi, ali u mojoj zemlji on se zove *maqal hidhid*, što znači »sakrivanje jaganjaca«.

Taj mi je dio dana bio najteži, jer kako sam bila na nogama od ranog jutra, oči su mi se same sklapale. Koračajući kroz suton, nerijetko bih zakunjala, tako da su koze udarale u mene ili bi mi, dok sam čučala i muzla, glava jednostavno klonula na grudi. Ako bi me otac uhvatio gdje spavam pri poslu, jao si ga meni! Volim svog oca, ali znao je biti oštar; ako bi me uhvatio kako kunjam radeći, gadno bi me nalupao, zato da me nauči da ubuduće ozbiljno shvaćam posao i pazim što radim. Nakon što smo obavili sve poslove, večerali smo devino mlijeko. A onda smo sakupili granja za veliku vatru, posjedali oko nje grijući se, čavrljali i smijali se sve dok ne bismo pozaspali. Upravo ta sijela moja su najmilija sjećanja iz Somalije: okupljeni oko vatre, majka, otac, sestre i braća, svi siti, svi nasmijani. Uvijek smo održavali vedro raspoloženje, optimizam. Nikad nitko nije zanovijetao, cendrao, nije bilo razgovora poput: »A što ako netko od nas umre?« Živjelo se teško, svu je snagu trebalo usredotočiti na preživljavanje, a negativne misli crpe životnu energiju.

Iako smo živjeli daleko od naselja, nikad se nisam osjećala usamljenom jer sam se igrala sa sestrama i braćom. Bila sam srednje dijete, imala sam jednog starijeg brata i dvije starije sestre i nekoliko mlade braće i sestara. Do iznemoglosti smo igrali lovice, pentrali se na drveće kao majmuni, igrali pogađanja znakova žmirečki, prstom iscrtavši oblike u pijesku, skupljali kamenčiće i iskapali rupe za afričku igru koja se zove *mancala*. Čak smo imali svoju varijantu *igre jacks'* - umjesto gumene lopte i metala, mi smo bacali veliki kamen i hvatali manje kamenčiće. Ta mi je igra bila najdraža jer sam bila jako spretna u njoj i zato sam stalno nagovarala svog mlađeg brata, Alija, da igra sa mnom.

Međutim, ono što nas je nosilo bila je puka radost djetinjstva u divljini, radost slobode koju smo osjećali zbog toga što smo dio prirode -prizori, zvukovi, mirisi. Nerijetko smo vidjeli lavove u čoporu kako se po cijeli dan izležavaju na suncu, prevrću na leđa sa sve četiri u zraku i hrču. Mladunčad se ganjala uokolo i igrala, baš kao i mi. Trčali smo sa žirafa-ma, zebraama i lisicama. Najradije smo se utrkiivali s pećinarom, životinjom veličine zeca, ali iz roda slona. Znali smo strpljivo čekati pred rupom da se pojavi njuškica, a onda pojuriti za njim kroz pijesak. Jednom sam hodajući pustinjom naišla na nojevo jaje. Odlučila sam ga ponijeti kući da vidim kako će se izleći mali noj, pa ga zadržati kao mezimca. To je jaje veličine lopte za kuglanje i ja sam ga podigla iz rupe

-jacks, dječja igra prilikom koje se mali metalni predmeti ili kamenčići bacaju u zrak i hvataju, te zatim pomiču po tlu na točno određen način, dok se drugom rukom baca gumena lopta.

u pijesku i odnijela, kad je odjednom za mnom dotrčala mama noj. Potrčala sam, ali ona je pojurila za mnom - a vjerujte, nojevi su itekako brzi; mogu trčati šezdesetak kilometara na sat. Začas me sustigla i počela kljucati po glavi, *tup-tup-tup*. Uplašila sam se da će mi probiti lubanju, pa sam joj ostavila njeno dijete i pobjegla.

Rijetko smo zalazili u pošumljena područja, ali kad bi se to dogodilo, radovali smo se slonovima. Još iz daljine se čula njihova gromoglasna rika, pa bismo se popeli na drvo da ih vidimo. Poput lavova, majmuna i ljudi, i slonovi žive u zajednici. Ako je među njima mladunče, svi odrasli

slonovi, bratić, ujak, teta, sestra, majka, djedovi i bake, paze na nj da mu se što ne dogodi. Mi djeca znali smo se uzverati na drvo i satima smijati promatrajući svijet slonova.

Ali malo-pomalo nestalo je sreće obiteljskog života. Jedna je sestra pobjegla; brat je otišao u grad u školu. A ja sam naučila neke tužne stvari o obitelji i životu. Nastupile su suše i bivalo je sve teže brinuti se o životinjama. Život je postao težak. Tako se i u mene uvukla neka težina.

Donekle je razlog tome bila i smrt moje braće i sestara. U početku nas je u obitelji bilo dvanaest, ali danas nas je ostalo samo šest. Majka je rodila blizance koji su umrli odmah po porodu. Zatim je imala prekrasnu djevočicu koja je doživjela samo šest mjeseci. Jednog je dana beba bila snažna i zdrava, a već sutradan sam čula majku kako me doziva: »Waris!!!« Dotrčala sam i zatekla je gdje kleči nad malom. Iako sam i ja bila tek djevojčica, smjesta sam znala da nešto nije u redu, mala nije izgledala kako treba. »Waris, trči po devino mlijeko!« zapovijedila mi je majka. Ali ja sam stajala kao ukopana. »Trči, trči!« Samo sam stajala, užasnuto zureći u sestru kao u transu. »Što je tebi?« zauralala je majka na mene.

Napokon sam se uspjela odlijepiti odande, ali već sam znala što će me dočekati kad se vratim. Vratila sam se s mlijekom, ali mala je već bila ukočena, mrtva. Kad sam ponovno pogledala sestru, mama me žestoko ošamarila. Još dugo je mene krivila za sestrinu smrt, misleći kako imam neke vračerske moći pa sam, buljeći u nju kap u transu, dozvala smrt.

Nisam imala takvih moći, ali moj je mladi brat posjedovao nadnaravni dar. Svi su bili mišljenja da on nije obično dijete. Nadjenuli smo mu nadimak Starčić, jer imao je jedva šest godina kad mu je kosa posijedje-la. Bio je vrlo inteligentan i ljudi su mu dolazili po savjete. Dolazili bi i pitali: »Gdje je Starčić?« A onda su čekali u redu da ga posjednu u krilo i pitaju što ih zanima. »Što misliš, kad će ove godine kiša?« pitali bi. I zaista, iako je po godinama bio dijete, nikada se nije ponašao kao dijete. Razmišljao je, govorio, sjedio i ponašao se kao kakav mudri starac. Svi su ga poštovali, ali ga se i pribojavali, jer bilo je očito da nije od naše sorte. Starčić je umro rano, još kao dijete, kao da je u tih nekoliko godina proživio cijeli život. Nismo znali od čega je umro, ali njegova se smrt činila sama po sebi razumljivom jer: »On jednostavno nije pripadao ovome svijetu.«

Kako to već biva u velikim obiteljima, svatko od nas imao je neku ulogu. Meni je pripala uloga buntovnice. Taj sam glas stekla zbog ponašanja koje se meni činilo posve logičnim i opravdanim, ali odrasli - osobito moj otac - smatrali su ga nečuveno drskim. Jednog smo dana moj mladi brat Ali i ja sjedili pod drvetom i jeli bijelu rižu s devinim mlijekom. Ali je pohlepno gutao svoju rižu, ali kako je to za nas bila rijetka poslastica, ja sam jela polako. Za nas hrana nije bila nešto što se samo po sebi razumije; cijenila sam svaki obrok, uživala u svakom zalogaju. U mojoj je zdjelici ostalo još malo riže i mlijeka i sa slašću sam iščekivala zadnji zalogaj. Odjednom je Ali zagrabio žlicom u moju posudu i pred nosom mi ga odnio, do posljednjeg zrna riže. Bez razmišljanja sam zgrabila nož koji je ležao pored mene i zabila mu ga u bedro. Zaurlao je i smjesta izvadio nož i zabio ga meni u bedro. Ja sam bila ta koja je napala prva i svi su krivili mene. I dan danas imamo slične ožiljke, zaostale za tim obrokom.

Jedan od najranijih ispada moje neobuzdane naravi vezan je za moju čežnju za cipelama. Cijelog sam života bila opsjednuta cipelama. I danas, iako sam manekenka, nemam mnogo odjeće - uglavnom traperice i majice - ali imam ormar dupkom pun cipela s visokom petom, sandala, teniska, mokasina i čizama, iako sve to zapravo nemam uz što nositi. Kao dijete očajnički sam željela cipele, ali nije bilo čak ni odjeće za svu djecu u obitelji, a kamoli cipela. A ja sam sanjala o lijepim kožnatim sandalama kakve je imala majka. Eh, kako li sam samo čeznula da navučem udobne cipele i krenem za svojim stadom, ne mareći za kamenje, trnje, zmije i škorpiione. Stopala su mi uvijek bila izgrebana, natučena, još i danas su puna tamnih ožiljaka. Jednom mi je trn probio stopalo; često bi mi se trnje zabilo u taban i puklo, pa je vrh ostao unutra. U pustinji nema liječnika, a nismo imali ni lijekova za rane. Ali hodati se moralo, jer stado je tražilo svoje. Nije postojala riječ: »Ne mogu.« Odlazili smo svakog jutra, šepesali kako smo znali i umjeli.

Jedan od očeve braće bio je vrlo imućan čovjek. Stric Ahmed živio je u gradu, u Galcaiou, a mi smo brinuli o njegovim devama i ostaloj stoci. Najviše je volio da mu ja čuvam koze, jer sam to dobro obavljala, pazeći da se dovoljno najedu i napoje i budnim okom motrila na grabežljivce. Jednoga dana, tad mi je bilo oko sedam godina, posjetio nas je ujak Ahmed i ja sam rekla: »Čuj, hoću da mi kupiš cipele.«

Pogledao me i nasmijao se: »Dobro, dobro, kupit ću ti cipele.« Zнала sam da je zatečen, jer nije bilo uobičajeno da djevojčice išta traže, a kamoli nešto tako luksuzno kao cipele.

Kad me otac sljedeći put poveo do njega bila sam silno uzbuđena, jer znala sam da je svanuo dan kad ću dobiti svoj prvi par cipela. Čim se ukazala prilika, žudno sam upitala: »No, jesi li ih donio?«

Odgovorio je: »Jesam, tu su«, i pružio mi paket. Otvorila sam ga da pogledam - najobičnije japanke! Nisu to bile krasne kožnate sandale, poput maminih, već jeftine, žute japanke. Nisam mogla vjerovati vlastitim očima.

» *To su cipele?*« viknula sam i hitnula mu ih natrag. Kad su se japanke odbile od lica njegovog brata otac je pokušao hiniti ljutnju, ali nije uspio zatomiti smijeh.

Stric je primijetio: »Da čovjek ne povjeruje! Kako ti to odgajaš ovu malu?«

Bacila sam se na njega i stala ga udarati šakama, tako sam bila razočarana, tako ljuta. »Koliko sam se samo naradila za to smeće!« urlala sam. »Rintam za tebe, a ti mi donosiš ovo? Jeftine gumene japanke! Pih! Radije ću hodati bosa - hodat ću bosa dok mi noge ne prokrvare, radije nego nositi to smeće!« dobacila sam, posprdno pokazujući na njegov poklon.

Stric Ahmed me samo pogledao, digao oči prema nebu i promumljao: »Allah!« S uzdahom se prignuo, pokupio svoje japanke i odnio ih kući.

Ja, međutim, nisam odustala. Od tog sam mu dana slala poruke preko svakog rođaka, prijatelja ili znanca koji je išao u Galcaio: » Waris želi cipele!« Ali prošlo je mnogo godina prije nego što se moj san ostvario. U međuvremenu sam, dakako, nastavila brinuti o kozama strica Ahmeda, o obiteljskom blagu, i bosonoga prolazila tisuće i tisuće kilometara.

Nekoliko godina prije one zgrade s cipelama i stricom Ahmedom, kad sam još bila mala djevojčica od oko četiri godine, jednog smo dana dobili posjetioca. Taj čovjek po imenu Guban, bio je dobar očev prijatelj i često navraćao k nama. Već se spustio suton i dok su razgovarali s njim, majka je pogledala u nebo i primijetila da je izašao blistavi planet *maqal hidhid*, te rekla kako je vrijeme da se janjci utjeraju u obor. Guban je primijetio: »Ah, to ću ja časkom. Waris će mi pomoći.«

Osjećala sam se važnom što je tatin prijatelj za pomoć odabrao upravo mene, a ne nekog od dječaka. Uzeo me za ruku, pa smo se udaljili od kolibe i počeli prikupljati stado. Obično sam trčkarala uokolo kao živahan psić, ali kako se spuštala noć bilo me strah i držala sam se Gubana. Odjednom je skinuo kaputić, položio ga na pijesak i sjeo. Zapiljila sam

se u njega, zbunjena, i pobunila: »Ta što si sjeo? Pada mrak – valja utjerati životinje.«

»Ima vremena. Začas ćemo mi to.« Naslonio se na bok i potapšao prazno mjesto do sebe. »Hajde, sjedni.«

Nevoljko sam mu prišla. Kako sam obožavala priče, pomislila sam da će mi sigurno ispričati neku.

»Ispričat ćeš mi priču?«

Guban je ponovno potapšao kaput. »Sjedni, pa ću ti ispričati priču.« Čim sam sjela, pokušao me prevaliti na kaput. »Ama ne leži mi se! Hoću da mi ispričaš priču«, ponavljala sam tvrdoglavo i izmigoljila se iz njegova stiska.

»Daaj, hajde.« Opet me uhvatio za rame i gurao na kaput. »Lezi i gledaj zvijezde, a ja ću ti pričati priču.« Ispružila sam se i položila glavu na kaput, a tabane zabila u hladni pijesak zagledana u svjetlucavi Mliječni put. Nebo boje indiga polako je gasnulo u crnu boju, janjci su trčkarali oko nas i blejali u tami, a ja sam željno iščekivala priču. Odjednom se između mene i Mliječnog puta ispriječilo Gubanovo lice, čučnuo je između mojih nogu i strgnuo šal koji sam nosila omotan oko struka. Osjetila sam kako mi se nešto tvrdo i vlažno pritišće uz vaginu. U prvi mah sam se sledila, ne znajući što se zbiva, ali znala sam da se radi o nečem jako ružnom. Pritisak se pojačavao, sve dok nije prerastao u oštru bol.

»Hoću mami!« Odjednom se po meni prosula topla tekućina, a zrakom se raširio trpak, neugodan zadah. »Popišao si me!« vrisnula sam, užasnuta. Poskočila sam i stala šalom trljati noge, brišući smrdljivu sluz. »Nije to ništa, sve je u redu«, umirujuće je prošaptao i uhvatio me za ruku. »Samo sam ti htio ispričati priču.« Istrgla sam se i potrčala natrag k majci, a Guban za mnom, pokušavajući me sustići. Ugledala sam ma-mu gdje stoji uz vatru, lica obasjana narančastim odsjajem, pritrčala joj i

rukama joj obujmila noge.

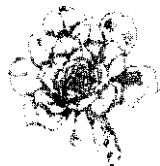
»Što je bilo, Waris?« usplahireno je upitala. Za mnom je, sav zapuhan dotrčao Guban, i majka mu dobaci pogled. »Što joj se dogodilo?«

Nemarno se nasmijao i odmahnuo rukom. »Ah, htio sam joj ispričati priču, a ona se prepala.« Svom žestinom sam se pripila uz majku. Htjela sam joj ispričati što mi je učinio očev prijatelj, ali nisam imala riječi - nisam *znala* što je učinio. Gledala sam u njegovo nasmijano lice pod odsjajem vatre, lice koje ću još godinama morati gledati, i znala da ću ga uvijek mrziti.

Majka me milovala po glavi, a ja sam zabila lice u njeno bedro. »Sve je u redu, Waris. Hajde, hajde, ta bila je to samo priča, malena. Ništa *stvarno*.« A onda se okrenula Gubanu: »Gdje su janjci?«

3.

NOMADSKI ŽIVOT

Odrastajući u Africi nisam imala onaj osjećaj za povijest koji je u drugim dijelovima svijeta tako prisutan. Naš jezik, somalski, nije imao svoje pismo sve do 1973, tako da nismo učili čitati i pisati. Znanje se prenosilo usmenom predajom - uglavnom pjesme i narodne priče - ili su nas, što je još važnije, roditelji poučavali vještinama preživljavanja. Moja me majka, primjerice, naučila kako od suhe trave tako gusto isplesti posude da se u njima moglo držati mlijeko; otac me naučio brinuti se za životinje i održavati ih zdravima. Nismo provodili vrijeme pričajući o prošlosti -nije se imalo kad. Sve se svodilo na današnji dan, što ćemo *danasi* Jesu li sva djeca stigla? Je li sva stoka na sigurnom? Što ćemo jesti? Gdje da nađemo vodu?

U Somaliji smo živjeli na način na koji su naši preci živjeli tisućama godina; za nas se ništa nije osobito promijenilo. Kako smo bili nomadi nismo živjeli sa strujom, telefonima, automobilima, a kamoli računalom, televizijom, svemirskim putovanjima. Zbog svega toga, a i zato što smo živjeli

isključivo u sadašnjosti, imali smo posve drugačiji pojam vremena od onoga koji prevladava u Zapadnome svijetu.

Kao i ostali u mojoj obitelji, ja ne znam koliko mi je godina, mogu samo nagađati. Kad se u mojoj zemlji rodi dijete, malo što jamči da će za godinu dana još biti na životu, stoga je izlišno pamtiti kad se netko rodio. U mome smo djetinjstvu živjeli bez umjetno stvorenih pojmova o vremenu kao što su rasporedi, satovi, kalendari. Ravnali smo se prema godišnjim dobima i Suncu, našim je postupcima upravljala potreba za kišom, dan smo organizirali prema tome koliko dugo je bilo svjetlosti. Vrijeme smo određivali prema Suncu. Ako mi sjena pada prema zapadu, znači da je jutro; ako je pada mnom, onda je podne. Kad sjena pređe na drugu stranu, popodne je. Kako je dan odmicao, tako bi se sjena izdužila - znak da valja krenuti kući prije nego se spusti mrak. Kad bismo se ujutro digli odlučivali smo što nam je toga dana činiti i obavljali to najbolje što smo znali i umjeli, sve dok ne bismo završili ili dok se ne bi tako smračilo da se više nije vidjelo. Mi nismo znali što to znači ustati i imati unaprijed isplaniran dan. U New Yorku ljudi stalno vade planere iz džepa i pitaju: »Jesi li četrnaestoga slobodna za ručak - a petnaestog?« Na što ja obično odgovorim: »Zašto me ne nazoveš dan ranije?« Ma koliko zapisivala dogovore, ne mogu se naviknuti na to. Kad sam prvi put došla u London bila sam zaprepaštena time kako se ljudi zapilje u svoje zapešće, pa viknu: »Jao, moram juriti!« Imala sam osjećaj da svi samo jure i paze na vrijeme. U Africi nije bilo žurbe, nije bilo stresa. U Africi vrijeme teče vrlo, vrlo sporo, vrlo smireno. Ako se s nekim dogovorite da ćete se vidjeti sutra oko podneva, to znači oko četiri, pet sati. I dan danas ne želim nositi sat.

Za mog djetinjstva u Somaliji nikada mi nije padalo na pamet da zavirujem u budućnost ili prekapam po prošlosti i pitam: »Mama, kako si ti odrasla?« Zbog toga znam vrlo malo o prošlosti svoje obitelji, tim više što sam rano pobjegla od kuće. Neprestano pomišljam kako bih se rado vratila i danas postavila ta pitanja - upitala bih svoju majku kako je živje-la kao djevojčica, pitala bih je odakle potječe njezina majka, ili kako joj je umro otac. Uznemiruje me pomisao da to možda nikada neću saznati. Nešto ipak znam o svojoj majci - da je bila vrlo lijepa. Znam da žvučim kao tipična zaljubljena kći, ali zaista je bila lijepa. Lice joj je bilo na-j lik Modiglianijevoj

skulpturi, koža tamna i glatka, izgledala je kao da je savršeno isklesana iz crnog mramora. Kako joj je koža bila crna poput ahata, a zubi blještavo bijeli, noću su se, kad bi se nasmijala, vidjeli samo blistavi zubi, kao da sami lebde u tami. Kosa joj je bila duga i ravna, vrlo meka, zaglađivala ju je prstima jer nije imala češalj. Moja je majka visoka i vitka - svojstvo koje su naslijedile sve njene kćeri.

Njezino je ponašanje vrlo smireno, vrlo tiho. Ali kad se raspriča, zna biti zabavna i često se smije. Zbija šale, a neke od njih su duhovite, neke zaista prostačke, a neke su tek male budalaštine koje je znala reći da nas oraspoloži. Znala me pogledati i reći: »Waris, zašto su ti se oči zagubile na licu?« Ali najradije se ludirala nazivajući me *Avdohol*, što znači »malena usta«. Odjednom bi se zagledala u mene i rekla: »Čuj, Avdohol, zašto ti imaš tako mala usta?«

Otac je bio vrlo privlačan i svjestan toga. Bio je visok oko metar osamdeset, vitak, puti svjetlije od majčine; kosa mu je bila smeđa, oči svijetlo smeđe. Tata je bio umišljen, svjestan da je zgodan muškarac. Neprekidno je zadirkiavao mamu: »Začas ću si ja naći drugu ženu, ne budeš li ti ...«, završetak rečenice ovisio je o tome što je u tom trenutku želio postići. Ili: »Čuj, postaje mi dosadno. Odoh ja po drugu ženu ...« Majka je na to uzvraćala šalom: »Samo izvoli. Da vidimo što si u stanju.« Zaista su se voljeli, ali jednoga se dana, nažalost, zadirkivanje pretvorilo u stvarnost. Moja je majka odrasla u Mogadišu, glavnom gradu Somalije. Otac je, međutim, nomad po rođenju i oduvijek je živio lutajući pustinjom. Kad ga je upoznala, majci je tata tako zavrteo glavom da joj se nomadski život s njim učinio silno romantičnim; ubrzo su se vjenčali. Tata je otišao k mojoj baki, jer djed je bio mrtav, i zatražio dozvolu da se oženi majkom. Baka nije htjela ni čuti: »Ne, ne, ne, *nikako!*« A majci je kazala: »To ti je najobičniji vjetropir!« Baka nije kanila dopustiti svojoj prelijepoj kćeri da protrati život uzgajajući deve u divljini s *tim čovjekom*, s tom pustinjskom skitnicom! Ali kad je navršila šesnaestu, majka je pobjegla i ipak se udala za tatu.

Otišli su u drugi dio zemlje i živjeli s njegovom obitelji u pustinji, što je bila velika promjena za moju majku. Ona je bila iz utjecajne, dobrostojeće obitelji i tegoban nomadski život bio joj je posve stran. Još više ju je pri tiskalo to što je otac bio iz plemena Daarood, a ona iz plemena Hawi-ye.

Kao i američki Indijanci, tako se i stanovnici Somalije dijele na plemena od kojih je svako fanatično odano svojoj skupini. Upravo taj plemenski ponos uzrok je mnogih ratova tijekom naše povijesti. Među Daaroodima i Hawiyeima vlada veliko suparništvo i zato se očeva obitelj od prvoga časa ružno odnosila prema majci, smatrajući je manje vrijednom zbog toga što je iz drugog plemena. Mama je jako dugo bila usamljena, ali morala se prilagoditi. Nakon što sam pobjegla od kuće i odvojila se od svoje obitelji shvatila sam kakav joj je život morao biti, onako samoj među Daaroodima.

Kad je počela rađati djecu to joj je nadomjestilo onu ljubav koja joj je nedostajala jer je bila odvojena od svojih. Pa ipak, danas kad sam odrasla i kad razmišljam o svemu tome, shvaćam kroz što je prošla rodivši dvanaestero djece. Sjećam se maminih trudnoća, odjednom bi nestala i ne bismo je vidjeli danima. A onda se pojavila - s dojenčecom na rukama. Odlazila je u pustinju roditi, posve sama, uvijek ponijevši sa sobom nešto oštro da prereze pupčanu vrpцу. Jednom prilikom, upravo nakon što je tako nestala, morali smo premjestiti logor u neprekidnoj potrazi za vodom. Trebalo joj je četiri dana da nas pronađe - danima je hodala pustinjom s novorođenčecom na rukama, tražeći svoga muža.

Uvijek sam imala osjećaj da sam od sve djece upravo ja majčina miljenica. Vezivale su nas čvrste sponе uzajmnoг razumijevanja i još uvijek svakodnevno mislim na nju, moleći Boga da brine o njoj dok ja ne budem u stanju preuzeti taj zadatak. Kao dijete, stalno sam željela biti uz nju, po cijeli dan sam iščekivala kad ću se navečer vratiti kući i sjesti uz mamu, a ona će me milovati po glavi.

Moja je majka umjela plesti prelijepe košare, vještina koja se uči godinama. Provele smo zajedno sate i sate, dok me učila kako isplesti čašu iz koje ću moći piti mlijeko, ali kad bih pokušala isplesti nešto veće nisam bila spretna kao ona. Moje su košare bile čupave, pune rupa.

Jednog sam je dana, od puste želje da budem s njom, a i tjerana prirodnom dječjom radoznalošću, potajno slijedila. Jednom mjesečno odlazila je iz našeg logora i ne bi je bilo po cijelo popodne. Pitala sam je: »Tako me zanima što radiš, mama - kamo to ideš svakog mjeseca?« Odbrusila je

neka gledam svoja posla; u Africi nije uobičajeno da se dijete pača u roditeljske stvari. Kao i obično, rekla mi je neka ostanem kod kuće i pripazim na manju djecu. Ali kad se udaljila ja sam na popriličnoj udaljenosti krenula za njom, skrivajući se iza grmlja. Našla se s još pet žena, koje su također prevalile dug put. I tako su nekoliko sati sjedile pod velikim, lijepim drvetom, tijekom naše *sieste*, kad se od pripeke ne može ništa raditi. U to se vrijeme odmaraju i životinje i ljudi, tako da su mogle ukrasti malo vremena za sebe. U daljini su se vidjele njihove crne glave kako nešto šuščaju među sobom, poput mrava, promatrala sam ih kako jedu kokice i piju čaj. Ne znam o čemu su razgovarale, jer bila sam predaleko. Naposljetku više nisam mogla izdržati a da se ne pokažem, ponajviše zato što su mi rasle zazubice na kokice. Plaho sam im prišla i stala uz majku. »Otkud ti?« uzviknula je.

»Išla sam za tobom.«

»Sram te bilo«, prekorila me.

Ali ostale su se žene nasmijale i počele mi tepati: »Kako slatka mala. Dođi, mila ...« I tako je mama popustila i ponudila me kokicama.

U toj ranoj dobi nisam znala da postoji svijet drugačiji od onoga u kojem smo mi živjeli s kozama i devama. Nije se putovalo u druge zemlje, nije bilo knjiga, televizije, filmova, i moj se svijet sastojao isključivo od onoga čime sam bila okružena. Nisam imala pojma da moja majka potječe iz jednog drugog svijeta. Prije nego što je Somalija stekla nezavisnost, 1960, južni su dijelovi zemlje bili talijanska kolonija. Zbog toga su kultura Mogadišua, arhitektura i društveni život bili pod talijanskim utjecajem i majka je znala talijanski. Ponekad, kad bi se rasrdila, sasula bi bujicu talijanskih psovki. »Mama!« usplahireno bih je pogledala. »Što si to rekla?«

»Ah, to je na talijanskom.«

»Što je to talijanski? Što to znači?«

»Ništa - gledaj svoja posla«, odbrusila bi i odmahнула rukom, tjerajući me.

Kasnije sam sama otkrila - kao što sam otkrila automobile i zgrade - da talijanski pripada jednom širem svijetu, svijetu izvan naše kolibe.

Mnogo smo puta, mi djeca, znali ispitivati mamu kako se odlučila udati za oca. »Zašto si pošla s njim? Ta pogledaj gdje živiš, dok tvoja braća i sestre žive po cijelome svijetu - neki su čak ambasadori, a pogledaj sebe! Što ti je došlo da si pobjegla s tim nesposobnjakovićem?« Odgovarala nam je da se zaljubila u tatu i odlučila pobjeći zato da budu zajedno. Moja je majka snažna, vrlo snažna žena. Usprkos nedaćama kroz koje je prošla, nikada nisam čula da se žali. Nikada je nisam čula reći: »Dosta mi je ovoga«, ili »Ja ovo više neću raditi.« Mama je samo šutjela, čvrsta kao stijena. A onda bi nas posve neočekivano oraspoložila nekom od svojih luckastih šala. Moj cilj je da jednoga dana budem snažna poput nje, i tada ću moći reći da mi je život bio uspješan.

Bili smo tipična somalska obitelj već i po tome čime smo se bavili, jer tamo pastiri, nomadi koji zarađuju za život gojeći stoku čine 60 posto stanovništva. Moj je otac s vremena na vrijeme odlazio u selo i prodao poneko od naših grla da kupi vreću riže, tkaninu za odjeću ili gunjeve. Ponekad bi ono što je imao za prodaju dao kakvom znancu koji je išao u grad, zajedno s popisom stvari koje nam je trebalo nabaviti.

Novac smo namicali i skupljajući tamjan, miris koji su, prema Bibliji, Sveta tri kralja donijela malom Isusu. Taj je miris i danas na cijeni, kao što je bio od pamtivijeka. Tamjan se dobiva iz drveta *boswellia*², koje raste u visočjima sjeveroistočne Somalije. To je prelijepo drvce, visoko oko metar i pol, kojem se povijaju grane pa izgleda kao otvoren kišobran. Uzela bih sjekiricu i meko zarezala - pazeći da ne oštetim drvo - tek toliko da napravim otvor u kori. Na to bi iz drveta potekla mliječna tekućina. Pričekala bih jedan dan da se bijeli sok stvrdne u gumu; tu smo gumu ponekad žvakali zbog gorkastog okusa. Grudice bismo skupili u košare i onda ih je otac prodavao. I sami smo noću znali zapaliti tamjan sjedeći oko vatre, tako da se i danas, čim osjetim taj miris, vraćam onim večerima. Ponekad na Manhattanu naletim na miris koji reklamiraju kao tamjan. Uvijek pomalo nostalgичna za domom, nerijetko ga kupim, ali ti su mirisi tako jadna imitacija da nisu ni blizu onom egzotičnom miomirisu koji se širio iz našeg krijesa što je plamtio u pustinjskoj noći.

I po svojoj brojnosti naša je obitelj bila tipična za Somaliju, gdje žene u prosjeku imaju sedmero djece. Na djecu se gleda kao na ulog za stare dane, jer se očekuje da će se brinuti za svoje roditelje. U Somaliji djeca gaje veliko poštovanje prema roditeljima, djedovima i bakama i nikada ne

¹ *boswellia* - tamjanovac.

dovode u pitanje njihov autoritet. Samo se po sebi razumije da se prema svim starijima, čak i prema starijoj braći i sestrama, valja odnositi s poštovanjem i udovoljavati njihovim željama. Upravo iz tog razloga moji su se buntovnički ispadi smatrali tako sablažnjivima.

Osim što ne postoji kontracepcija, obitelji su velike i zato što je život lakši kad više ruku prione na posao. Čak i najosnovnije stvari, kao što je, primjerice, to da u kući bude vode - i to ne mnogo vode, niti dovoljno, već vode uopće - zahtijevaju mnogo truda. Kad bi svuda oko nas zavládala suša, moj bi otac krenuo u potragu za vodom. Natovario bi deve golemim bisagama koje je majka isplela od trave. Nakon toga bi otišao i nije ga bilo danima, sve dok ne bi pronašao vodu, napunio bisage i vratio se. Nastojali smo ostati na istom području i sačekati ga, ali to je iz dana u dan znalo biti sve teže, jer valjalo je prelaziti mnoge kilometre da se stoka napoji. Ponekad smo ipak morali krenuti dalje, bez njega, ali nas je uvijek uspijevao pronaći, iako nije bilo cesta, znakova ni karti. Ako je otac bio na putu, na primjer u selu u potrazi za hranom, taj bi zadatak dopao nekom od djece, jer majka je morala ostati kod kuće i brinuti se za obitelj.

Katkad bih ja dobila taj zadatak. Tada sam znala hodati danima, koliko god bi trebalo da pronađem vodu, jer nikako se nisam mogla vratiti bez nje. Naučili smo nikada se ne vraćati kući praznih ruku, jer u tom slučaju nije bilo nade. Morali smo hodati, sve dok ne pronađemo nešto. Nije postojala isprika »ne mogu«. Majka mi je rekla da moram pronaći vodu, znači - moram pronaći vodu. Kad sam došla na Zapad, u čudu sam slušala ljude kako se žale: »Ne mogu raditi jer me boli glava.« Došlo bi mi da im kažem: »Dajte da vam pokažem što je to težak posao, pa se nikada više nećete požaliti na svoj.«

Jedan od načina da se namakne što više ruku za rad bio je imati mnogo žena i djece, i zato je u Africi uobičajeno mnogoženstvo. Moji su roditelji bili prava rijetkost po tome što su godinama

živjeli sami, kao par. A onda je jednoga dana, nakon što je rodila dvanestero djece, majka rekla: »Prestara sam ... zašto ne nađeš drugu ženu i pustiš me da predahnem? Pusti me sad.« Ne znam je li to doista mislila - vjerojatno joj nije bilo ni nakraj pameti da će je otac ozbiljno shvatiti. Ali jednoga je dana otac nestao. Isprva smo mislili da je pošao u potragu za vodom, ili za hranom, i majka se o svemu brinula sama. Kad su prošla dva mjeseca, a njega nikako nije bilo, pomislili smo da je nastradao. A onda se jedne večeri, isto tako nenadano kao što je nestao, otac vratio. Mi djeca sjedili smo pred kolibom. Prišao nam je i upitao: »Gdje je majka?« Odgovorili smo da je kod stoke. »E, pa onda«, kazao je, široko se osmjehujući, »upoznajte moju ženu.« Gurnuo je pred nas neku djevojčicu,

od svojih sedamnaestak godina - ne mnogo stariju od mene. Zapiljili smo se u nju jer nismo smjeli ništa reći; osim toga, nismo znali *što* bismo rekli.

Kad se majka vratila, bio je to grozan trenutak. Svi smo napeto iščekivali što će se dogoditi. Majka je pogledom ošinula oca, ni ne primijetivši drugu ženu u mraku, i rekla: »Oho, odlučili smo se vratiti, je li?«

Tata se promeškoltio s jedne noge na drugu i zvjerao uokolo: »Da, paa, da. E, paa ... ovo je moja žena«, na što je zagrlio novopečenu mladenku. Nikada neću zaboraviti majčin izraz lica pod odsjajem vatre. Kao da ju je grom ošinuo. A onda joj je doprlo do mozga: »Dovraga, izgubila sam ga zbog jedne obične balavice!« Mama je umalo svisnula od ljubomore, ali Bog je blagoslovio, upinjala se da to ne pokaže.

Nismo imali pojma odakle je očeva nova žena, niti smo išta znali o njoj. Ali njoj to nije nimalo smetalo da smjesta počne zapovijedati nama djeci. A domalo je počela zapovijedati i majci - govorila joj je neka učini ovo, donese joj ono, skuha to i to. Napetost je iz dana u dan rasla, kad je jednoga dana učinila fatalnu pogrešku - udarila je mog brata Starčića.

Onog dana kad se to dogodilo mi djeca bili smo u svom »skrovištu« (nakon svake seobe pronalazili smo neko drvo u blizini kolibe i to je onda bila »dječja soba«). I tako sam toga dana sjedila pod drvetom, s braćom i sestrama, kad sam odjednom začula Starčića gdje plače. Ustala

sam i vidjela ga kako ide prema meni. »Što je? Što se dogodilo?« upitala sam i sa-gnula se da mu obrišem suze.

»Udarila me - znaš kako me odalamila!« Nisam ni morala pitati tko, jer u našoj obitelji nitko nikada nije udario Starčića. Ni majka, ni itko od braće, čak ni otac koji je nas ostale redovito mlatio. Starčića nije trebalo tući, jer on je bio najmudriji od svih i uvijek sve činio kako valja. Udarivši mog brata stvarno je prevršila svaku mjeru; nisam to mogla podnijeti i krenula sam u potragu za tom glupačom.

»Zašto si mi udarila brata?« napala sam je.

»Popio je moje mlijeko«, odgovorila je na onaj svoj nadmeni način, kao da je kraljica i vlasnica sveg našeg mlijeka i sve naše stoke.

»Tvoje mlijeko? Ja stavljam mlijeko u kolibu, tako da se može napiti ako je žedan. Nemaš ga ti što udarati!«

»Ma daj začepi i nosi se odavde!« viknula je i odmahнула rukom. Zapiljila sam se u nju, u nevjerici vrteći glavom, jer iako mi je bilo tek trinaest godina znala sam da je načinila veliku pogrešku. Moja braća i sestre sjedili su čekajući pod drvetom, načulivši uši ne bi li čuli razgovor između tatine žene i mene. Vraćajući se prema njima, uprla sam prstom u njihova lica puna iščekivanja i rekla: »Sutra.« Kim-nuli su, svi kao jedan.

Sutradan nam se osmjehnula sreća, jer otac je objavio da odlazi na nekoliko dana. Kad je došlo vrijeme za *siestu* dovela sam stoku kući i pošla do sestara i braće. »Ova nova tatina ženica polako preuzima stvari u svoje ruke«, započela sam, izražavajući ono što su svi već ionako znali. »Valja nam nešto poduzeti da je naučimo pameti, to tako dalje ne može.« »Da, ali što?« upitao je Ali. »Vidjet ćete. Hodite sa mnom da mi pomognete.« Uzela sam debelo, čvrsto uže kojim smo vezivali teret za deve kad smo se selili. Odveli smo tatinu preplašenu ženu iz logora, u šipražje, i natjerali je da se skine. Na to sam ja jedan kraj užeta prebacila preko grane velikog stabla, a drugi joj vezala za gležnjeve. Dok smo je podizali s tla čas nas je psovala, čas vrištala, čas jecala. Braća i ja

zategnuli smo uže, tako da joj glava visi oko dva i pol metra od zemlje, da je ne pojedu divlje zvijeri. Na to smo pričvrstili uže i vratili se kući, ostavivši je da se njiše i vrišti u pustinji. Sutradan popodne otac se vratio, dan ranije nego što je rekao. Upitao je gdje je njegova ženica. Slegnuli smo ramenima, odgovorivši da je nismo vidjeli. Nasreću, bili smo je odveli dovoljno daleko da nitko nije mogao čuti njezino vikanje. »Hmmm«, samo je promumljao i sumnjičavo nas odmjerio. Spustio se mrak, a on je još nije pronašao. Tata je nanjušio neku psinu, pa nas je počeo ispitivati: »Kad ste je zadnji put vidjeli? Je li to bilo danas? Jučer?« Rekli smo da prošle noći nije došla kući, što je, dakako, bila istina.

Otac se uspaničeno razletio na sve strane, u potrazi za njom. Ali našao ju je tek sutradan ujutro. Kad je napokon stigao do nje i prerezao uže, njegova je mlada već gotovo dva dana visjela naglavačke i bila u prilično jadnom stanju. Doletio je kući, kipteći od bijesa. »Čije je to maslo?« okomio se na nas. Šutjeli smo kao zaliveni, pogledavajući jedni druge. Ona mu je, dakako, rekla. Kazala je: »Waris je bila voda. Ona me napala!« Tata je krenuo prema meni i stao me tući, na što su sva djeca skočila na njega. Znali smo da se na oca ne smije dići ruka, ali ovo je jednostavno prevršilo svaku mjeru.

Nakon toga, tatina je nova žena postala druga osoba. Dali smo joj lekciju koju je odlično naučila. Nakon što joj je dva dana krv tekla u glavu, bit će da joj se osvježio mozak i odjednom je postala mila i uljudna. Od tada samo što nije ljubila noge mojoj majci i nastojala joj ugoditi. »Da vam nešto donesem? Što želite? Ne, ne - ja ću to. Vi samo sjednite i odmorite se.«

A ja sam si mislila: »Neka, neka. Tako si se trebala ponašati od prvog dana, kučko mala, i poštedjeti nas tolike boli.« Ali nomadski je život težak i premda je bila dvadesetak godina mlađa od moje majke, nova tatina žena nije bila snažna. Na koncu je mama shvatila da joj ona nije ni kakva prijetnja.

* * *

Nomadski je život težak, ali i pun ljepote - to je život tako povezan s prirodom da je ovo dvoje nerazdvojivo. Moja mi je majka nadjenula ime po pustinjskom čudu - Waris, što znači pustinjski cvijet. Pustinjski se cvijet rascvjetava na golom tlu, gdje malo što uspijeva. U mojoj zemlji kiša

ponekad ne padne i po više od godinu dana. Ali naposljetku se sruči, pročišćava prašnjav krajolik, i onda se poput čuda rastvore cvjetovi. Oni su blistave, žuto narančaste boje i s tog je razloga žuto oduvijek bila moja najdraža boja.

Kad se djevojka udaje, žene iz njenog plemena odlaze u pustinju nabrati toga cvijeća. Osuše ga, a potom pomiješaju s vodom i naprave žitku masu koju razmažu po mladenkinom licu tako da dobije zlatast sjaj. Kanom joj oboje ruke i stopala. Oči joj iscrtaju *koblom*³, tako da djeluju duboke i zavodljive. Sva se ta kozmetika pravi od biljaka i trava, tako da je posve prirodna. Zatim je omotaju šalovima jarkih boja - crvenim, ružičastim, narančastim i žutim - što više, to bolje. Možda i nemaju bogzna što; mnogo je obitelji koje su jako siromašne, ali toga se nitko ne stidi.

Jednostavno će nositi ono najbolje što su ona ili njena majka ili sestre, ili prijateljice, u stanju pronaći i držat će se ponosno - svojstvo urođeno svim Somalcima. Na dan vjenčanja, ona izlazi ususret svom mladoženji kao zamamna ljepotica. A on to uopće ne zaslužuje!

Za vjenčanje im ostali pripadnici plemena donose darove; ni u ovom slučaju nema nikakvog pritiska da se kupe neke određene stvari ili da se ljudi brinu što ne mogu nabaviti nešto bolje. Dajete ono što imate: ispletete hasuru na kojoj će spavati, date im zdjelicu, ili ako nemate ništa od toga, donesete nešto hrane za slavlje nakon ceremonije. U mojoj kulturi ne postoji medeni mjesec, i tako već sutradan mladence čeka naporan rad, a svi oni darovi itekako dobro dođu da se započne zajednički život.

***

Osim vjenčanja, imamo malo slavlja. Ne postoji kalendar s praznicima. Drugi veliki razlog za slavlje je dugo očekivana kiša. U mojoj je zemlji voda rijetkost, pa ipak ona čini samu srž života. Nomadi koji žive u pustinji imaju duboko, duboko poštovanje prema vodi i svaku kap smatraju dragocjenošću, ja i dan danas osjećam ljubav prema vodi. Već pri samom pogledu na nju preplavi me radost.

Nakon mjeseci i mjeseci suše, ponekad nas je znao obuzeti očaj. U takvim trenucima ljudi bi se okupili i molili Boga da padne kiša. Ponekad bi uspjelo, a ponekad ne. Jedne smo godine već bili ušli u takozvano kišno razdoblje, a još nije pala ni kap kiše. Pola stoke nam je poskapavalo, a

druga polovica bila je iznemogla od žeđi. Majka mi je rekla da ćemo se svi okupiti i moliti za kišu. Počeli su se okupljati ljudi, naizgled niotkuda. Molili smo, pjevali, plesali, nastojeći biti veseli, bodriti jedni druge.

Sutradan su se navukli oblaci i počelo je lijevati kao iz kabla. A onda je, kao i uvijek kad bi pala kiša, buknuo pravo slavlje. Poskidali smo odjeću i trčali po vodi, prskajući se i perući se, po prvi put u tko zna koliko mjeseci. Ljudi to slave našim tradicionalnim plesom: žene plješću i poju, i kroz pustinjsku noć tiho žubore njihovi glasovi, a muškarci skaču visoko u zrak. Svi donose hranu i priređujemo kraljevsku gozbu u slavu daru života.

U danima nakon kiše savana se okiti zlatnim cvijećem, a travnjaci za-zelene. Životinje se mogu dosita najesti, a mi opustiti i uživati u životu. Možemo otići do jezera nastalih za vrijeme kiše, kupati se, plivati. U osvježenom zraku zapjevaju ptice i nomadska se pustinja pretvara u raj.

33

KAKO SE POSTAJE ŽENA

Došlo je vrijeme da moja starija sestra Aman bude obrezana. Zavidjela sam joj, bila sam ljubomorna što ulazi u svijet odraslih, čija su vrata bila zatvorena za mene. Aman je već bila tinejdžerka, mnogo starija nego što je uobičajeno za obrezivanje, ali jednostavno se nije našlo vremena za to. Kako je moja obitelj beskonačno kružila Afrikom, tako smo, eto, propustili dolazak Ciganke koja je obavljala taj drevni obred. Kad ju je otac napokon pronašao, doveo ju je da obreže moje dvije starije sestre, Aman i Halemo. Ali kad je žena stigla u logor, Aman je upravo bila negdje u potrazi za vodom i Ciganka je obrezala samo Halemo. Otac je bio zabrinut jer Aman je već skoro stasala za udaju, o kojoj nije moglo biti ni govora ne bude li prije toga »sređena« kako valja. U Somaliji prevladava drevna mudrost da se među djevojčinim nogama kriju zli dijelovi tijela s kojima smo, doduše, rođene, ali su ipak nečisti. Te dijelove valja odstraniti - klitoris, labia minora, i veći dio labio majora izrežu se, rana se zašije i na mjestu naših genitalija ostaje samo

ožiljak. Međutim, samo izvođenje tog obreda obavijeno je velom tajne - djevojčicama nitko ništa ne objašnjava. Znaju samo da će im se, kad dođe vrijeme za to, dogoditi nešto osobito. I zato djevojčice u Somaliji željno iščekuju obred koji će označiti njihovu preobrazbu iz djeteta u ženu. Izvorno se to događalo kad bi djevojčica zašla u pubertet, pa je obred i imao kakvog takvog smisla, budući da je djevojčica postajala plodna i u stanju rađati djecu. Ali s vremenom je počelo obrezivanje sve mlađih i mlađih djevojčica, djelomično na njihovo vlastito navaljivanje, budući da ovdje ženska djeca svoj »osobiti trenutak« očekuju isto onako željno kao što djeca na Zapadu iščekuju rođendan ili dolazak djeda Mraza.

Kad sam čula da Ciganka dolazi obrezati Aman, htjela sam da obreže i mene. Aman je bila moja divna starija sestra, moj idol, i sve što bi ona poželjela ili dobila, željela sam i ja. Dan prije velikog događaja stala sam salijetati majku, vukla je za ruku: »Mama, daj da nas obje obreže! Daj, mama, nek' nas obje sutra obreže!«

Majka me odgurnula. »Psst, dijete, šuti!« Aman, međutim, nije pokazivala takav žar. Sjećam se da je promrmljala: »Nadam se da neću završiti kao Halemo.« Ali u to sam vrijeme bila premalena da bih znala o čemu govori, a kad sam tražila da mi objasni, Aman je samo promijenila temu.

Sutra rano ujutro, majka i njezina prijateljica povele su Aman k ženi koja će izvesti obrezivanje. Ja sam i opet navaljivala da povedu i mene, ali mama mi je zapovijedila neka ostanem kod kuće s manjom djecom. Ali kao što sam je krišom slijedila kad se našla s prijateljicama, i ovaj put sam krenula za njom, skrivajući se iza grmlja i stabala, na sigurnoj razdaljini.

Stigla je Ciganka. U našoj se zajednici ona smatra važnom osobom, ne samo zato što vlada osobitim znanjem već i stoga što obrezivanjem zarađuje mnogo novca. Plaćanje tog obreda jedan je od većih izdataka u koje će se obitelj upustiti, ali se ipak drži dobrom investicijom jer bez toga kćeri uopće nemaju pristupa na bračno tržište. Ako im nisu odstranjene genitalije, smatra se da su neprikladne za udaju, da su prljave djevojčure koje nijedan muškarac ne bi uzeo za ženu. I zato se Ciganka, kako je zovu, smatra važnim članom društva, ali ja je danas nazivam ubojicom zbog svih onih djevojčica koje su umrle od njene ruke.

Virkajući iza drveta, gledala sam kako moja sestra sjeda na tlo. Na to su je majka i njezina prijateljica zgrabile za ramena i pritisnule o tlo. Ciganka je počela nešto petljati između njenih nogu i vidjela sam kako se Amanino lice iskrivilo od boli. Moja je sestra bila krupna djevojka i vrlo snažna, i odjednom se začulo – *dum!* Podigla je nogu i zviznula Ciganku u grudi, tako da se prevalila na leđa. Na to se otrgla od majke i njezine prijateljice i skočila na noge. Na svoj užas, vidjela sam kako joj niz noge teče krv i kapa po pijesku, ostavljajući za njom trag dok je trčala. Sve su potrčale za njom, ali Aman je daleko odmakla, sve dok se nije onesvijestila i pala na tlo. Žene su je preokrenule na leđa, točno tamo gdje se srušila, i nastavile posao. Meni je pozlilo, nisam to više mogla gledati, pa sam pobjegla kući.

Sada sam znala nešto što bih više voljela da nisam. Nisam shvaćala što se zapravo dogodilo, ali me spopadao užas pri pomisli da ću i ja kroz to proći. Nisam mogla pitati majku, jer nije smjela znati da sam ih krišom gledala. Dok se oporavljala, Aman su držali podalje od ostale djece, a nakon dva dana ja sam joj odnijela vode. Kleknula sam do nje i tiho upitala: »Kako je bilo?«

»Oh, užasno ...«, započela je. Ali onda je vjerojatno zaključila kako je bolje da mi ne kaže istinu, znajući da i mene moraju obrezati, pa ću se bojati umjesto da se tome radujem. »Osim toga, i tebe to čeka; uskoro ćeš vidjeti kako je.« Nije mi htjela reći ništa više.

Od tog sam se trenutka grozila obreda kroz koji sam morala proći da bih postala žena. Pokušavala sam to odagnati iz misli i kako je vrijeme prolazilo tako je blijedilo sjećanje na bolni grč na sestrinu licu. Naposljetku sam glupavo uvjerala samu sebe kako i ja želim postati žena, kao i moje starije sestre.

S nama je uvijek putovao neki prijatelj moga oca i njegove obitelji. Bio je to mrzovoljan starčić koji bi nas, kad god bi mu mlada sestra ili ja do-dijavale, otjerao mahanjem ruke kao da smo muhe, dovikujući za nama: »Gubite se, vi nečiste balavice - prljavke male! Ta niste još ni obrezane!« Te bi riječi takoreći ispljuvao, kao da smo mu zbog toga što nismo obrezane toliko odvratne da nas jedva može pogledati. Ove su me pogrde tako pogađale da sam se zaklela da ću iznaći načina da mu začepim ta glupa usta.

Ovaj je čovjek imao sina tinejdžera, Jamaha, u kojeg sam se zaljubila preko ušiju iako on uopće nije obraćao pažnju na mene. Jamah je bio zainteresiran za Aman. S vremenom sam si uvrtila u glavu da više voli moju stariju sestru zato što je ona bolja, jer je obrezana. Kao i njegov otac, Jamah vjerojatno nije htio imati posla s prljavim, neobrezanim djevojčicama. Kad mi je bilo oko pet godina, poslala sam k majci i stala joj dodijavati: »Mama, pronađi mi tu ženu. Hajde, kad ću ja doći na red?« Mislila sam: »*Moram to obaviti – moram proći taj čudesan obred.*« A kakve sam sreće bila, za nekoliko dana eto ti opet Ciganke!

I tako mi je jedne večeri majka rekla: »Čuj, tata je naletio na onu Ciganku. Čekamo je, samo što nije stigla.«

Noć prije obrezivanja, mama mi je savjetovala neka ne pijem previše vode ili mlijeka, da mi se ne piški. Nisam znala zašto, ali nisam pitala, samo sam kimnula. Bila sam uznemirena, ali odlučna da to moram obaviti. Te su mi večeri moji obraćali osobitu pažnju, čak sam dobila dodatnu porciju hrane. Bila je to tradicija koju sam tijekom godina primijetila da se ponavlja s mojim starijim sestrama, na čemu sam im silno zavidjela. Prije nego što sam pošla spavati, majka mi je rekla: »Probudit ću te ujutro kad bude vrijeme.« Nisam imala pojma kako zna kad će ona žena doći, ali majka je uvijek znala te stvari. Ona je naprosto osjećala kad će netko doći ili kad će se nešto dogoditi.

Tu sam noć takoreći probdjela od uzbuđenja, kad sam odjednom primijetila mamu gdje stoji nada mnom. Nebo je još bilo tamno, bilo je to ono doba pred svitanje kad se crna boja jedva primjetno rasvijetli i izbledi u sivu. Stavila je prst na usta, dajući mi znak da šutim, i uzela me za ruku. Zgrabila sam pokrivač i onako snena posrtala za njom. Danas znam zašto djevojčice odvođe tako rano ujutro. Žele ih osakatiti prije nego što se drugi probude, tako da nitko ne čuje njihove vriskove. Ali tada sam, iako zbunjena, jednostavno bila poslušna. Ušle smo među šipražje i odmakle od kolibe. »Ovdje ćemo pričekati«, rekla je mama, pa smo sjele na hladnu zemlju. Polako se danilo; nejasno sam razaznavala oblike, a ubrzo sam čula kloparanje Cigankinih sandala. Majka ju je zazvala po imenu, a onda dodala: »Jesi li to ti?« ,

»Da, ovdje prijeko«, začuo se glas, iako ja i dalje nisam nikoga vidjela. A onda se odjednom stvorila pored mene, doslovno banuvši niotkuda. »Sjedni tamo.« Pokazala je na plosnatu stijenu. Nije bilo nikakvog razgovora, čak ni dobro jutro. Ništa poput: »Kako si?« Ili: »Ovo će boljeti, zato nastoj biti hrabra.« Ne. Ubojica je znala samo za posao.

Mama je dohvatila komad korijena nekog starog drveta, a onda me smjestila na stijenu. Sjela je iza mene, glavu mi povukla na svoje grudi i obuhvatila me nogama. Ja sam joj rukama obujmila bokove. Tutnula mi je korijen među zube. »Zagrizi!«

Skamenila sam se od straha jer mi se pred očima iznenada ukazalo iskrivljeno Amanino lice. »Boljet će!« promrmljala sam kroz korijen.

Mama se nagnula nad mene i prošaptala: »Znaš da te ne mogu držati ovako sama. Zato budi dobra djevojčica, dušo. Budi hrabra, za mamu, i bit će začas gotovo.« Zapiljila sam se između svojih nogu i vidjela kako se Ciganka priprema. Izgledala je kao sve somalske starice - sa šarenom maramom omotanom oko glave, u pamučnoj haljini jarkih boja - s tom razlikom što na njenom licu nije bilo osmijeha. Mrko me pogledala, bezizražajnim očima, a onda stala prekapati po staroj, krpenoj torbi. Nisam skidala pogled s nje jer me zanimalo s čim će me rezati. Očekivala sam veliki nož, ali ona je izvukla malu pamučnu torbicu. Dugim je prstima posegnula u nju i izvadila slomljenu britvicu. Stala ju je ispitivački okretati. Sunce se pomolilo na obzoru; bilo je dovoljno svjetlosti da se razaznaju boje, ali ne i pojedinosti. Ipak sam na nazupčanoj oštrici vidjela sasušenu krv. Pljunula je na nju i otrla je o haljinu. Dok ju je tako trljala, meni se smračilo jer mi je majka zavezala oči maramom.

Sljedeće čega sam bila svjesna bilo je to da mi netko reže meso, spolovilo. Čula sam zvuk tupe oštrice koja mi pili kožu. Kad pomislim na to, uistinu ne vjerujem da se to dogodilo meni. Čini mi se da govorim o nekom drugom. Nemoguće je opisati kakav je to osjećaj. To je kao da vam netko reže bedro, ili siječe ruku, s tom razlikom što je ovo najosjetljiviji dio tijela. Ipak, nisam se ni pomakla jer sam se sjetila Aman i znala da se od toga ne može pobjeći. A željela sam i da mama bude ponosna na mene. Naprosto sam sjedila kao da sam od kamena, govoreći samoj sebi da će to mučenje potrajati budem li se micala. Nažalost, noge su mi same od sebe počele drhtati,

nekontrolirano se tresti, dok sam molila: *Bože, molim te, okončaj ovo*. I okončalo se, jer sam se onesvijestila.

Kad sam došla k sebi, mislila sam da je gotovo, ali ono najgore me tek čekalo. Mama mi je skinula povez i vidjela sam da je Ubojica pored sebe naslagala hrpicu akacijinog trnja. Njime mi je izbušila rupe u koži, pa kroz njih provukla čvrst, bijeli konac da me zašije. Noge više nisam osjećala, ali je zato bol među njima bila tolika da sam poželjela umrijeti. Osjetila sam kako lebdim, daleko od zemlje, ostavljajući bol za sobom, zagledana u tu ženu koja me zašivala, dok me moja jadna majka držala u zagrljaju. U tom sam trenutku oćutjela potpuni mir; više me ništa nije brinulo ni plašilo. Tu moja sjećanja prestaju, sve dok nisam otvorila oči i vidjela da više nema one žene. Bile su me pomakle, tako da sam sada ležala na zemlji pokraj stijene. Noge su mi od zglobova do bokova bile povezane krpenim trakama, tako da se ne mogu micati. Pogledom sam potražila majku, ali i ona je otišla i tako sam ležala sama, pitajući se što me još čeka. Okrenula sam glavu prema stijeni; bila je natopljena krvlju kao da su klali životinju. Na njoj su mirno ležali komadi moga mesa, moga spolovila, i sušili se na suncu.

Ležala sam i gledala kako mi se sunce diže iznad glave. Nigdje uokolo nije bilo hlada i jara mi je udarala u lice, sve dok se nije vratila majka sa sestrom. Odvukle su me u hladovinu nekog grma dok su pripremale moje drvo. Bila je to tradicija; pod stablom su slagale kolibicu u kojoj ću se sljedećih nekoliko tjedana odmarati sama i oporavljati sve dok ne ozdravim. Završivši posao, mama i Aman su me unijele u nju.

Mislila sam da je ta agonija završena, sve dok mi se nije pripiškilo, a onda sam razumjela majčin savjet da ne pijem previše mlijeka ili vode. Suzdržavala sam se satima, sve dok više nisam mogla izdržati, a kako su mi noge bile povezane jedna uz drugu nisam se mogla pomaknuti. Mama me upozorila neka ne pokušavam ustati da ne potrgam šav, jer ako se to dogodi treba ponovno šivati. Vjerujte mi, to je bilo zadnje što bih si željela.

»Moram se popiškiti«, doviknula sam sestri. Izraz njezina lica govorio mi je da se ne mogu nadati ničem dobrom. Prišla mi je i okrenula me na bok, pa iskopala rupicu u pijesku.

»Hajde.«

Prva me kapljica tako zapekla kao da mi kožu izjeda kiselina. Nakon što me Ciganka zašila, jedini otvor za urin i menstrualnu krv bila je rupica veličine šibice. Ta je izvanredna strategija jamčila da neću moći voditi ljubav sve dok se ne udam i tako će moj muž biti siguran da je dobio djevicu. Dok se mokraćna skupljala u još svježoj rani i polako mi curila niz noge, u pijesak - kap po kap - stadoh jecati. Čak i dok me Ubojica sjekla nisam pustila ni suzu, ali ovo je tako peklo da više nisam mogla izdržati.

Navečer, kad je pao mrak, mama i Aman vratile su se kući k obitelji, a ja sam ostala sama u kolibi. Ali ovoga me puta nije bilo strah ni mraka, ni lavova, ni zmija, iako sam ležala bespomoćna i ne bih mogla potrčati. Od onog trena kad sam odlebdjela iz svog tijela i vidjela kako mi starica zašiva spolovilo, više me ništa nije moglo preplašiti. Jednostavno sam ležala na tvrdom tlu, kao klada, nesvjesna straha, neosjetljiva na bol, ravnodušna na to hoću li preživjeti ili umrijeti. Bilo mi je posve svejedno što su svi ostali kod kuće i što se smiju okupljeni oko vatre, dok ja ležim sama u mraku.

Dok su se dani vukli jedan za drugim i ja ležala u kolibi, spolovilo mi se tako upalilo da sam dobila visoku vrućicu. Tonula sam u nesvjesticu i izranjala iz nje. Užasavajući se boli mokrenja, suzdržavala sam se sve dok me majka nije upozorila: »Dušo, ako se ne pomokriš, umrijet ćeš«, na što sam se pokušala natjerati. Ako bi mi se pripriškilo, a u blizini nije bilo nikoga, malčice bih se trznula pa prebacila na bok i stisla zube da izdržim pržeću bol za koju sam znala da me čeka. Ali rana mi se tako upalila da domalo više nisam mogla mokriti. Mama mi je donosila hranu i vodu još sljedeća dva tjedna; sve ostalo vrijeme ležala sam sama, povezanih nogu. I čekala da rana zacijeli. U groznici, otupjela od dosade, nisam mogla drugo doli se pitati: »*Zašto? Čemu ovo?*« Bila sam premalena da bih išta znala o seksu. *Znala* sam samo to da sam izrezana uz pristanak svoje majke, ali nisam mogla shvatiti zašto.

Naposljetku je mama došla po mene i odvukla sam se kući, i dalje vezanih nogu. Po povratku kući, tata me upitao: »I, kakav je to osjećaj?« Pretpostavljam da je htio pitati kako je to biti žena, ali

meni je na pameti bila samo bol među nogama. Kako sam bila tek petogodišnje dijete, jednostavno sam se osmjehnula ništa ne odgovorivši. Što sam ja znala o tome što to znači biti žena? Ali, iako to tada nisam shvaćala, zapravo sam već znala mnogo o tome što znači biti afrička žena: znala sam kako živjeti tiho i patiti na pasivan, bespomoćan način djeteta.

Noge su mi bile povezane preko mjesec dana, tako da mi rana zacijeli. Mama me neprestano opominjala neka ne pokušavam trčati ili skočiti, pa sam se oprezno vukla uokolo. Kako sam oduvijek bila živahna i puna energije, trčala kao gepard, verala se na drveće, preskakala stijenje, ovo je bila dodatna muka za djevojčicu moje dobi - sjediti dok su se moja braća i sestre igrali. Ali bilo me tako strah da bi se sva ona patnja mogla ponoviti da sam se jedva micala. Mama je svaki tjedan provjeravala cijeli li rana kako valja. Kad mi je skinula poveze s nogu, prvi put sam se mogla pogledati. Otkrila sam potpuno ravan komad kože sa šavom po sredini, poput patent zatvarača. A taj je zatvarač bio navučen do kraja. Spolovilo mi je bilo neprobojno poput zapečaćenih vrata kroz koja neće moći proći nijedan muškarac, sve do prve bračne noći kad će me muž ili rastvoriti nožem ili na silu prodrijeti u mene.

Čim sam ponovno prohodala, imala sam pred sobom zadatak. Iz dana u dan nemoćno ležeći, razmišljala sam o njemu, svih onih tjedana, sve od onog dana kad me starica onako izmrcvarila. Moj zadatak je bio otići natrag do stijene na kojoj su me žrtvovali i pogledati ne leže li komadi moga spolovila još uvijek tamo. Ali nije ih bilo – zacijelo ih je pojeo kakav lešinar ili hijena, strvinari koji su dio životnog ciklusa u Africi. Njihova je uloga počistiti otpatke, morbidne dokaze o našem surovom pustinjskom životu.

Iako sam silno propatila zbog obrezivanja, imala sam sreće. Moglo je biti mnogo gore, što se ostalim djevojčicama nerijetko događalo. Putujući Somalijom sretali smo mnoge obitelji i igrala sam se s njihovim kćerima. Kad bismo ponovno naišli, više ih nije bilo. Nije se mogla saznati istina o tome zašto ih nema, najčešće ih uopće nisu spominjali. Umrle su tijekom sakaćenja - od krvarenja, šoka, infekcije ili tetanusa. Nikakvo čudo, s obzirom na uvjete u kojima se sve to izvodi. Pravo je čudo da *ijedna* od nas uopće preživi.

Tek nejasno se sjećam svoje sestre Halemo. Bile su mi oko tri godine

1 sjećam se da je bila s nama, a onda je odjednom više nije bilo, ali nisam shvaćala što se dogodilo s njom. Kasnije sam čula da ju je, kad je stigao njezin »osobiti trenutak«, Ciganka obrezala, nakon čega je iskrvarila.

Kad mi je bilo desetak godina čula sam što se dogodilo jednoj mojoj mlađoj sestrični. Obrezali su je sa šest godina, a nakon toga jedan od njene braće neko je vrijeme proveo kod nas i ispričao nam što se dogodilo. Žena je došla i izrezak mu sestru, a onda su je smjestili u kolibu da se oporavi. Ali njena je »ćuća«, kako ju je nazvao, počela naticati i iz kolibe se širio nepodnošljiv zadah. Kad nam je to pričao, nisam mu vjerovala. Zašto bi ona zaudarala kad se to nije dogodilo ni meni ni Aman? Danas znam da je govorio istinu: zahvat se obavlja u silnoj prljavštini, djevojčice se komadaju usred šipražja, i tako se njena rana ugnjila. Nepodnošljiv smrad simptom je gangrene. Kad je jednog jutra njezina majka došla da, kao i obično, provjeri kako joj je kći koja je provela noć sama u svojoj kolibi, zatekla ju je gdje leži mrtva, ledenog, poplavljenog tijela. Ali prije nego što su lešinari uspjeli raznijeti to jezivo svjedočanstvo, njeni su je pokopali.

5.

BRAČNI UGOVOR

Jednog me jutro probudio neki razgovor u blizini. Ustala sam s hasure, ali kako nisam nikoga vidjela pošla sam pogledati tko je to. Krenula sam za glasovima što su odzvanjali kroz jutarnju tišinu i trčala gotovo kilometar do mjesta na kojem su se majka i otac opraštali od neke skupine ljudi na odlasku. »Tko je to, mama?« upitala sam, pokazujući na krhku ženicu sa šalom oko glave.

»Ah, to je tvoja prijateljica, Shukrin.«

»Njeni odlaze odavde?«

»Ne, udaje se«, odgovorila je majka.

Zaprepaštena, zurila sam u likove što su se gubili u daljini. Ja sam imala trinaestak godina, a Shukrin je bila tek nešto starija od mene, svojih četrnaest; nisam mogla vjerovati da se udaje. »Za koga?« Nitko mi nije odgovorio, jer takva se pitanja smatraju neumjesnima. »Za koga?« ponovila sam, što je ponovno naišlo na muk. »Odlazi li odavde - k čovjeku za kojeg se udaje?« Takav je bio običaj i uhvatio me strah da više nikada neću vidjeti prijateljicu.

Otac mi je odbrusio: »Ne opterećuj se time, ti si ionako sljedeća.« Roditelji su se okrenuli i uputili prema kolibi, dok sam ja ostala stajati tamo, pokušavajući probaviti ovu vijest. Shukrin se udaje! Udaje! Stotinu puta sam čula tu riječ, ali do toga jutra nikada nisam razmišljala o tome što ona znači.

Kao djevojčica u Somaliji, nikada nisam razmišljala o udaji ili o braku. U mojoj obitelji - a ni u našoj kulturi - o tome se ne govori. To mi nije bilo ni nakraj pameti. O dječacima sam razmišljala samo kao o nekome s kim se natječem tko će se bolje brinuti za životinje, utrkivala sam se s njima, gledala kako ih pobijediti. Jedino što se ikad moglo čuti na temu seksa bilo je: »Pazi da se s nekim ne spetljaš. U brak moraš ući kao djevica.« Djevojčice znaju da će se udati kao djevice, da će biti udate samo za jednog čovjeka i to je to. To je njihov život.

Otac je znao govoriti sestrama i meni: »Eh, cure moje, vi ste moje kraljice«, jer smatrali su ga sretnikom zbog toga što ima najzgodnije kćeri u cijelome kraju. »Vi ste moje kraljice i nema tog muškarca koji se smije poigravati s vama. Pokuša li tkogod, smjesta mi recite. Tu sam ja da vas zaštitim - život ću dati za vas.«

Prilika da zaštiti svoje »kraljice« bilo je napretek. Jednoga je dana moja starija sestra Aman bila vani, sa stokom, kad joj je prišao neki muškarac. Nije joj prestajao dodijavati, na što je ona ponavljala: »Ostavi me na miru. Ne zanimaš me.« Naposlijetku, kad nije uspio riječima, zgrabio je Aman i bacio se na nju. Bila je to velika pogreška jer ona je bila prava Amazonka, preko metar osamdeset, snažna poput muškarca. Pretukla ga je, a potom se vratila kući i sve ispričala ocu. Otac se smjesta dao u potragu za tim nesretnikom, pa ga je i on namlatio. Nije bilo tog čovjeka koji se smio poigravati s njegovim kćerima.

Jedne me noći probudio vrisak moje druge sestre, Fauziye. Kao i obično, spavali smo vani, pod zvijezdama, ali ona se odvojila od ostalih i ležala po strani. Sjela sam i onako bunovna nejasno vidjela obris nekog čovjeka u bijegu. Fauziya je i dalje vrištala, na što je otac skočio i potrčao za nezvanim gostom. Kad smo joj prišli, pokazala nam je svoje noge poprskane bijelim, ljepljivim sjemenom. Napasnik je umaknuo ocu, ali ujutro smo na mjestu gdje je sestra ležala otkrili tragove sandala tog perverznojaka. Tata je slutio tko bi to mogao biti, ali nije bio siguran.

Nakon nekog vremena, tijekom dugotrajnog sušnog razdoblja, otac je otišao po vodu na obližnji zdenac. Dok je stajao dolje u blatu, naišao je neki čovjek. Čekajući na red, ovaj se uzvrpoljio i dobacio tati: »Hajde, požuri! I ja trebam vode!« U Somaliji su studenci otvorene jame koje je netko iskopao da dopre do podzemne vode, katkad i po trideset metara u dubinu. Za sušnih razdoblja svi se pojagme za vodom u želji da napoje stoku. Otac je odgovorio neka gospodin samo izvoli i zagrabi koliko mu treba.

»Tja, i hoću.« Čovjek se nije nimalo nećkao, već se spustio u rupu. Dao se na posao i počeo puniti bisage vodom i **dok** je tako šljapkao oko rupe otac je primijetio tragave njegovih sandala u blatu. »Ama to si bio ti, je li?« viknuo je, zgrabio ga za ramena i počeo drmusati. »Kopile jedno umobolno, ti si se ono zalijepio za moju kćer, ha?« Otac ga je udario i nastavio tući kao najgoru hulju, što je i bio. Ali ta je hulja izvukla nož, veliki, ubojiti nož, od one vrste koja je česta u Africi, bogato izrezbaren poput obrednog bodeža. Zario ga je ocu među rebra, dva, tri, četiri puta, prije nego što mu ga je otac uspio izbiti iz ruke i uzvratiti udarac vlastitim nožem. Obojica su bila teško ranjena. Otac se jedva uspenrao iz jame i oteturao do naše kolibe; kući se vratio sav krvav, na izmaku snaga. Trebalo mu je dugo da se oporavi, ali tada sam shvatila da je govorio istinu: bio je spreman umrijeti za čast svojih kćeri.

Tata se često znao šaliti s nama djevojčicama: »Vi ste moje kraljice, moje blago, zato vas držim zaključane. A ključ je kod mene!«

Na to sam znala pitati: »A gdje ti je, tata?«

On bi se smijao kao lud i odgovarao: »Bacio sam ga!«

»Pa kako ćemo onda izaći?« upitala sam i svi smo se nasmijali.

»Nećete, dušo moja. Ne, dok ja ne kažem da ste spremne.«

Bile smo navikle na te šale, kako smo rasle tako smo ih prihvaćale, sve, od moje nastarije sestre Aman, do one najmanje, koja je bila još djetesce. Ali to zapravo nisu bile šale. Nitko nam nije smio prići bez očeve dozvole. Nije se tu radilo samo o strahu da nas ne salijeću nepoželjni muškarci. Djevice su roba koja ima veliku vrijednost na afričkom bračnom tržištu i upravo to je jedan od glavnih, prešutnih razloga obrezivanja žena. Za lijepu, nevinu kćer moj se otac mogao nadati visokoj cijeni, a da se koja »uprljala« ljubakajući se s nekim ne bi je mogao nikome utrapiti. Međutim, kao djevojčica nisam razmišljala o tome, bila sam dijete i seks i brak bili su daleko od mene. Sve dok nisam saznala za vjenčanje svoje prijateljice Shukrin. Nekoliko dana nakon toga, otac se navečer vratio kući i čula sam kako pita: »A gdje je Waris?«

»Tu sam, tata«, doviknula sam.

»Dođi ovamo«, blago me zazvao. Kako je inače bio strog, žestoke prirode, smjesta sam znala da se nešto sprema. Pretpostavljala sam kako želi da mu učinim neku uslugu, da sutra obavim nešto oko stoke, odem u potragu za vodom ili hranom, ili što slično. I tako sam ostala stajati u mjestu, oprezno zirkajući na njega, pokušavajući dokučiti što je naumio. »Dođi, dođi, dođi«, nestrpljivo je ponavljao.

Prišla sam nekoliko koraka, sumnjičavo ga gledajući, ali nisam ništa rekla. Dohvatio me i posjeo na koljeno. »Znaš,« započeo je, »stvarno si bila dobra.« Sad sam bila sigurna da se sprema nešto ozbiljno. »Bila si zaista dobra, nekako više kao dječak, kao da si mi sin.« Znala sam da je to za njega najveća pohvala.

»Hmmm«, promumljala sam, pitajući se kamo vode ti hvalospjevi.

»Bila si mi poput sina, znala si potegnuti k'o muško, dobro si se brinula za životinje. Želim ti reći da ćeš mi jako nedostajati.« Kad je to izgovorio, pomislila sam da strahuje kako ću pobjeći kao moja sestra Aman. Kad joj je tata pokušao dogovoriti vjenčanje, Aman je pobjegla. Bojao se da ću i ja pobjeći i ostaviti sav posao njemu i mami.

Preplavila me nježnost i zagrlila sam ga, osjećajući se krivom zbog svoje sumnjičavosti. »Oh, tata, ja ne idem nikamo!«

Odmaknuo se od mene i zagledao mi se u lice. Tihim glasom je odgovorio: »Ideš, ideš, dušo.«

»Kamo idem? Ne idem nikamo - neću ostaviti tebe i mamu.«

»Hoćeš, Waris. Našao sam ti muža.«

»Ne, tata, ne!« Skočila sam na tlo, na što me pokušao vratiti k sebi, uhvatiti za ruke i zadržati. »Ne želim otići, ne želim ići od kuće, želim ostati s tobom i s mamom!«

»Psst, sve će biti dobro. Našao sam ti dobrog muža.«

»Koga?« upitala sam, sad već znatiželjna.

»Upoznat ćeš ga.«

Suze su mi navrle na oči, iako sam se upinjala da ostanem čvrsta. Stala sam bijesno mlatarati rukama i vikati: »Ne želim se udati!«

»Dobro, Waris, slušaj ...« Sagnuo se i uzeo kamen, sakrio ruke iza leđa, pa ga premetao. Na to ih je ispružio, zatvorenih šaka, da ne vidim u kojoj je ruci nagrada. »Biraj, desna ili lijeva. Izaberi onu u kojoj je kamen. Pogodiš li pravu ruku, učinit ćeš što ti kažem i biti sretna do kraja života. Odabereš li krivu, dani će ti biti ispunjeni tugom jer ćeš ostati bez obitelji.«

Zapiljila sam se u njega, pitajući se što će mi se dogoditi izaberem li krivu ruku. Hoću li umrijeti? Dodirnula sam lijevu ruku. Okrenuo je prazan dlan. »Čini se da neću učiniti ono što mi ti kažeš«, tužno sam promrmljala.

»Možemo pokušati još jednom.«

»Ne«, polako sam zavrtila glavom. »Ne, tata. Neću se udati.«

»Ta to je dobar čovjek!« zavapio je otac. »Vjeruj mi - znam prepoznati dobrog čovjeka. I učinit ćeš kako ti kažem!«

Ostala sam stajati pogurenih ramena, s osjećajem mučnine i straha, i vrtila glavom.

Bacio je kamen što se skrivao u desnoj ruci u mrak i viknuo: »Onda ćeš biti nesretna do kraja života!«

»Pa, to je onda moj problem, zar ne?« Žestoko me ošamario, jer ocu se ne smije odgovarati. Danas shvaćam da me morao brzo udati, ne samo zbog tradicije nego i zbog mog ponašanja. Izrasla sam u buntovnicu, u muškobanjast, jezičav curetak koji se nije ničega bojao, i počeo me pratiti takav glas. Tata mi je morao naći muža dok sam još bila poželjna roba, jer u Africi nijedan muškarac ne želi ženu koja će mu se suprotstavljati.

Sutradan sam ustala i kao i obično izvela stoku na pašu. Promatrajući svoje životinje razmišljala sam o tom novom pojmu - braku. Pokušavala sam smisliti kako nagovoriti oca da mi dopusti da ostanem kod kuće iako sam u dubini duše znala da nema izgleda za to. Pitala sam se tko li je taj moj budući muž. Jedino što sam dotad naslutila o ljubavi bilo je zanimanje za Jamaha, sina očeva prijatelja. Često sam ga viđala jer su naše obitelji znale putovati zajedno. Jamah je bio znatno stariji od mene i ja sam ga smatrala vrlo privlačnim, a još nije bio oženjen. Moj ga je otac volio kao sina i držao da je dobar sin svome ocu. Ali možda me Jamah tako privlačio i zato što je jednom bio ozbiljno zaljubljen u moju sestru Aman i nije ni primjećivao da postojim. Za njega sam ja bila obična djevojčica, dok je Aman bila privlačna žena. Kad sam joj prišapnula da se sviđa Jamahu, samo je odmahнула rukom i prošištalala: »Pih!« Nije ga udostojila ni jednog pogleda jer je dovoljno upoznala nomadski život da joj nije padalo na um da se uda za nekoga poput oca. Uvijek je govorila kako će otići u grad i pronaći bogataša. I tako, kad ju je tata pokušao udati za nekog od svojih nomada, zaista je i pobjegla, u potrazi za svojim snom o velikom gradu. Otada nismo dobili nikakva glasa od nje.

Cijeli dan, dok sam sjedila i promatrala životinje, pokušavala sam uvjeriti sebe kako brak možda i nije tako loša stvar, pa sam se zamišljala da živim s Jamahom onako kako su živjeli moji roditelji. Kad je sunce počelo tonuti prema zapadu, vratila sam se sa stadom u logor. Ususret mi je dotrčala mlađa sestra i objavila: »Tata je doveo nekoga i mislim da tebe čekaju.« Bilo joj je sumnjivo to iznenadno zanimanje za Waris, vjerojatno je mislila kako se događa nešto značajno iz čega je ona isključena. Ali mene je podišla drhtavica jer sam znala da to otac provodi svoj plan — kao da se ja uopće nisam usprotivila.

»Gdje su?« Sestra je pokazala u jednom smjeru, a ja sam se okrenula i pošla u drugom.

»Waris, čekaju te!« viknula je.

»Oh, daj umukni! Nosi se od mene!« Smjestila sam ovce u obor i **uzela** ih musti. Negdje u pola posla, čula sam kako me doziva otac. »Evo me, tata! Stižem!« S užasom sam ustala, znajući da uzalud odgađam neizbježno. U meni je titrao tračak nade da me otac možda čeka s Jamahom i zamislila sam njegovo glatko, lijepo lice. Krenula sam prema njima zatvorenih očiju. »Molim te, neka to bude Jamah ...« mrmljala sam, spotičući se. Jamah mi se činio kao spas pred tom mrskom mišlju da ću morati otići od kuće s nepoznatim čovjekom.

Naposljetku sam otvorila oči i zagledala se u krvavo crveno nebo; sunce se ulijevalo u obzor, a ja sam pred sobom vidjela obrise dvojice muškaraca. Otac je rekao: »Ah, evo te. Dođi, dušo. Ovo je gospodin ...« Više nisam ništa čula. Nisam mogla odlijepiti pogled od čovjeka koji je sjedio oslonjen o štap. Bilo mu je najmanje šezdeset godina, imao je dugu sijedu bradu.

»Waris!« konačno sam shvatila da se to otac obraća meni. »Pozdravi gospodina Galoola.«

»Dobar dan«, rekla sam najledenijim mogućim glasom. Morala sam biti pristojna, ali ne i oduševljena. Ona je stara budala samo sjedila i cerekala mi se, svom težinom se oslanjajući o štap, ali nije ništa odgovorio. Vjerojatno nije znao što da kaže, gledajući taj curetak kojim se kanio oženiti, a koji je s užasom piljio u njega. Da ne bi vidio izraz u mojim očima, spustila sam glavu i zagledala se u tlo.

»Hajde, Waris, ne srami se«, rekao je tata. Pogledala sam ga, a kad mi je vidio lice shvatio je da će mu biti najbolje da me što prije pošalje odatle, dok još nisam preplašila budućeg muža. »Dobro, hajde ti za svojim poslom.« Okrenuo se gospodinu Galoolu i objasnio mu: »Ah, što ćete, stidljiv, mlad curetak.« Umakla sam k svojim kozama što sam brže mogla.

Cijelu večer sam razmišljala kakav bi mi život bio u braku s gospodinom Galoolom. Kako se nikad nisam razdvajala od roditelja pokušavala sam zamisliti kako je to ne živjeti s njima već s nekim koga uopće ne poznajem. Sva sreća da mi u tom jadu uopće nije palo napamet da bih trebala i voditi ljubav s tim odvratnim starkeljom. Ali u nježnoj dobi od trinaest godina bila sam prenaivna

da bih pomišljala na taj dio pogodbe. Da odvratim misli od bračnih nedoumica istukla sam mlađeg brata.

Sutradan rano ujutro pozvao me otac. »Znaš li tko je bio onaj čovjek sinoć?«

»Pretpostavljam.«

»To je tvoj budući muž.«

»Ali, tata, on je tako star!« Još uvijek nisam mogla vjerovati da moj otac tako malo drži do mene da me je spreman poslati da živim sa starcem.

»Takvi su najbolji, dijete moje! Prestar je da ganja ženske i dovlači kući nove žene. Taj te neće ostaviti - brinut će se za tebe. A osim toga«, na to se ponosno nasmijao, »znaš li koliko plaća za tebe?«

»Koliko?«

»PET deva! Daje mi PET deva!« Potapšao me po ruci. »Silno sam ponosan na tebe.«

Odvratila sam pogled od oca i zagledala se u zlatne zrake jutarnjeg sunca koje je budilo pustinju. Zatvorila sam oči i osjetila njegovu toplinu na licu. U mislima sam se vratila u proteklu noć, kad nisam mogla ni oka sklopiti. Ležala sam zaštićena blazinom svoje obitelji i promatrala zvijezde što su mi titrale iznad glave, i tada sam donijela odluku. Znala sam da, čak i ako se budem protivila udaji za onog starca, to nije kraj priče. Otac će naći nekog drugog, pa drugog, i opet drugog, zato što je odlučio riješiti me se i... dobiti deve. Kimnula sam. »Dobro, oče, sad moram izvesti stoku.« Zadovoljno me pogledao, a ja sam naslutila što misli: »Oh, išlo je lakše nego što sam se nadao.« Sjedeći i gledajući koze kako se igraju znala sam da je ovo posljednji put što čuvam stado svoga oca. Zamišljala sam svoj život s onim starcem, u nekom zabitom dijelu pustinje, daleko od svih. Ja ću po cijeli dan rintati, a on će šepesati uokolo s onim svojim štapom. A kad ga lupi srčani udar ostat ću sama, ili još bolje, sama ću podizati četvero, petero djece nakon što on umre, jer u Somaliji se udovice ne preudaju. Donijela sam odluku - to nije život za mene. Kad sam se te večeri vratila kući, majka me smjesta upitala što mi je. »Jesi li vidjela onog čovjeka?« otrešla sam se na nju.

Nije me morala pitati kojeg. »Da, vidjela sam ga neki dan.«

Usplahireno sam prošaptala, da me otac ne čuje: »Mama, neću se udati za tog čovjeka!«

Slegnula je ramenima. »Dušo moja, to ne ovisi o meni. Što ja tu mogu? To je očeva odluka.« Znala sam da će moj budući muž doći po mene već možda sutra ili prekosutra i dovesti svojih pet deva za razmjenu. Odlučila sam pobjeći prije no što bude prekasno.

Te večeri, nakon što su svi polijekali, osluškivala sam da čujem očevo dobro poznato hrkanje. Na to sam ustala i prišla majci koja je i dalje sjedila pored vatre. »Mama«, prošaptala sam, »nikako se neću udati za tog starca - pobjeći ću.«

»Psst, tiho! Kamo, dijete? Kamo ćeš?«

»Idem u Mogadišu, potražiti tetku.«

»Znaš li uopće gdje je ona? Ja ne znam.«

»Bez brige, već ću je pronaći.«

»Premračno je«, primijetila je, kao da to može zaustaviti sudbinu.

»Ne idem sada nego ujutro«, prošaptala sam. »Probudi me prije svitanja.« Znala sam da se neću uspjeti probuditi bez njene pomoći, nije bilo budilice da je navijem. Morala sam se barem malo odmoriti prije nego što krenem na taj dugi put, ali i dobiti na vremenu prije nego što se otac probudi.

»Ne.« Zavrtila je glavom. »Preopasno je.«

»Oh, *molim te!* Mama, ne mogu se udati za tog čovjeka - ne mogu otići i postati njegova žena! Molim te, molim te. Vratit ću se po tebe. Znaš da hoću.«

»Pođi spavati.« Strogo me pogledala, onim svojim pogledom koji je govorio da o tome više nema razgovora. Ostavila sam svoju umornu majku da i dalje gleda u vatru i uvukla se u klupko ruku i nogu, među braću i sestre, da se zgrijem.

Kroz san sam osjetila kako me majka blago lupka po ruci. Klečala je na tlu do mene. »Hajde, vrijeme je.« U tren oka sam se razbudila i osjetila mučninu pri pomisli na ono u što se moram upustiti. Oprezno sam se izvukla između toplih tijela i pogledala je li otac u svom uobičajenom položaju zaštitnika obitelji. Uporno je hrkao.

Drhtureći, udaljila sam se od kolibe u pratnji majke. »Mama, hvala ti što si me probudila.« Naprezala sam se da u mraku još jednom vidim njeno lice, zapamtim te crte, jer znala sam da ga još dugo, dugo neću vidjeti. Odlučila sam biti snažna, ali gušile su me suze i čvrsto sam je zagrlila. »Hajde, idi prije nego što se probudi«, rekla mi je tiho, na uho. Našla sam se u njenom zagrljaju. »Sve će biti dobro - ne brini. Samo budi jako oprezna. Jako oprezna!« Pustila me. »I, Waris ... jednu stvar te molim. Ne zaboravi me.«

»Neću, mama ...« Okrenula sam se i potrčala u mrak.

50

NA CESTI

Prešli smo tek nekoliko kilometara kad je onaj elegantno odjeveni muškarac zaustavio mercedes. »Nažalost, ja ne idem dalje. Možeš izaći ovdje i pričekati da te netko drugi pokupi.«

»Oh ...« Bilo je to veliko razočaranje, jer nakon što sam umakla ocu, propješačila pustinju, danima gladovala, imala susret s lavom, dobila bičem od pastira i umakla pomahnitalom vozaču kamiona, ovaj gospodin u mercedesu bio je najbolja stvar koja mi se dogodila otkad sam otišla od kuće.

»Želim ti sreću na putu«, dobacio je kroz otvoren prozor i, mahnuvši mi, ponovno pokazao bijele zube. Ja sam stajala uz prašnjavu cestu i odmahnula mu bez mnogo oduševljenja. Gledala sam kako njegov auto klizi kroz ljeskave valove vreline i nastavila hodati, pitajući se hoću li ikad stići u Mogadišu.

Toga me dana povezlo još nekoliko ljudi, ali sve je to bilo na kratke udaljenosti, a između toga sam hodala. Kad je sunce počelo zalaziti, uz cestu se zaustavio drugi veliki kamion. Skamenjena od straha, zurila sam u crvena svjetla vozila što je kočilo, prisjećajući se svog nedavnog iskustva. Dok sam tako stajala i razmišljala, vozač se okrenuo da me pogleda. Znala sam da će otići bez mene ne

poduzmem li nešto, pa sam potrčala prema njemu. Bio je to veliki šleper; kad je vozač otvorio vrata uspen-trala sam se na nj. »Kamo ćeš?« upitao je. »Ja idem samo do Galcaioa.«

Kad je rekao »Galcaio«, sinula mi je sjajna ideja. Nisam ni znala da sam u blizini grada u kojem je živio moj bogati stric. Umjesto do lutam Somalijom u potrazi za Mogadišuum, odsjest ću kod strica Ahmeda. Ako se mene pitalo, on i ja smo još uvijek imali neke nesređene račune jer mi nikada nije poslao cipele u zamjenu za to što sam se brinula oko njegove stoke, pa sam stala sanjariti o tome kako ću se lijepo najesti u njegovoj gospodskoj kući i spavati u krevetu umjesto pod drvetom. »Da, i ja«, osmjehnula sam se na tu pomisao. »I ja idem u Galcaio.« Kamion je bio krcat hranom; hrpe žutog kukuruza, vreće riže i šećera. Pogled na to podsjetio me na vlastitu glad. Vozaču je bilo četrdesetak godina i očito je volio očijukati. Stalno je pokušavao zapodjenuti razgovor, a ja sam nastojala biti uljudna iako sam premirala od straha. Još bi mi samo trebalo da pomisli kako se želim spetljati s njim. Gledajući kroz prozor, razmišljala sam kako ću najlakše naći stričevu kuću budući da nisam imala pojma gdje živi. Ali odjednom mi je pažnju privukla jedna vozačeva primjedba: »Bježiš, ha?«

»Otkud vam to?« upitala sam, zaprepaštena.

»Vidi se, znam da bježiš. Predat ću te vlastima.«

»Što? NE! Molim vas, molim vas ... idem ... moram ići... želim da me odvezete ... odvedite me u Galcaio. Moram posjetiti strica. Očekuje me.« Izraz njegova lica govorio je da mi ne vjeruje, ali je ipak nastavio voziti. I moje su misli jurile velikom brzinom - što ću mu reći, gdje da stane? Nakon što sam mu ispričala da me stric čeka ne mogu priznati da nemam pojma gdje stanuje. Po ulasku u grad piljila sam u ulice pune zgrada, automobila i ljudi; ovo je bilo mnogo veće od onoga mjesta u kojem sam se ranije bila obrela i prvi put sam shvatila u što se upuštam tražeći strica.

Visoko gore iz vozačke kabine uznemireno sam gledala zbrku Galcaioa. Taj me se grad dojmio kao silno kaotičan i nisam znala bih li radije ostala u kamionu ili umakla iz njega, prije nego što onaj tip odluči predati me kao bjegunku. Kad je stao pokraj tržnice, a ja ugledala klupe pune hrane, odlučila sam krenuti. »Eh, hmm, prijatelju, ovdje izlazim. Moj stric živi tamo dolje«, rekla

sam, pokazujući na pokrajnju ulicu i skočivši van prije nego što me uspio zaustaviti. »Hvala na vožnji«, doviknula sam, zalupivši vratima.

U čudu sam prošla tržnicom. Nikad u životu nisam vidjela toliko hrane. Sjećam se kako sam razmišljala koliko je to predivno! Hrpe krumpira, brda kukuruza, štandovi s tjesteninom! Bože moj, kakve boje! Posude pune jarko žutih banana, zelenih i zlatnih dinja, na tisuće crvenih rajčica! Nikada nisam vidjela rajčice i dugo sam stajala pred njima. Bila je to ljubav na prvi pogled prema slasnim, zrelim rajčicama i do dan danas ih se nisam uspjela nasititi. Ja sam zurila u hranu, a prolaznici u mene. Vlasnica klupe namršteno je krenula prema meni. Bila je prava pravcata mama. (U Africi je »mama« izraz poštovanja za ženu. To znači da je zrela, da zna što hoće, a da bi zaslužila taj naziv žena uistinu mora biti majka.) Sve na njoj blještalo je jarkim bojama. »Što bi ti?« upitala je ova mama.

»Mogu li dobiti koju?« zamolila sam, pokazujući rajčice.

»Imaš li novaca?«

»Ne, ali tako sam gladna ...«

»Gubi se odavde ... NESTANI!« viknula je, mahanjem ruke me tjerajući od štanda.

Pošla sam do druge prodavačice i pokušala ponovno. Žena se okomila na mene: »Samo mi još prosjaci trebaju! Ovo je ozbiljan posao. Bježi, gubi se!«

Ispričala sam joj svoju priču, da tražim strica Ahmeda i upitala zna li možda gdje on živi.

Pretpostavljala sam da ga u Galcaiou svi znaju, kad je bogat poslovni čovjek. »Slušaj ti, daj prestani! Ne možeš tek tako banuti ovamo, ravno iz pustinje, i laprdati na sve strane. Pssst. Malo pristojnosti, curo. *Tiho*. Ne mora cijela tržnica slušati o tvom stricu.« Piljila sam u nju i razmišljala:

»Oh, Bože, o čemu to ova žena govori, kako se uopće razgovara s tim ljudima?«

Nedaleko od nas, naslonjen na zid, stajao je neki čovjek. Zazvao me: »Hej, mala, hodi ovamo.«

Uzbuđeno sam mu prišla i stala objašnjavati što me muči. Bilo mu je tridesetak godina, tipičan Afrikanac - ništa osobito - ali imao je blagonaklono lice. Strpljivo je uzvratio: »Samo ne viči. Ja ti mogu pomoći, ali oprez u glavu. Ne možeš tek tako ići uokolo i na sva usta pričati o svom

plemenu. Iz kojeg si plemena?« Ispričala sam mu sve o svojoj obitelji i o stricu Ahmedu. »Mislim da znam gdje stanuje. Hajdemo, pomoći ću ti da ga nađeš.«

»Oh, molim vas, molim vas. Možete li me odvesti tamo?«

»Daa, hajde. Ne brini, već ćemo mi njega naći.« Udaljili smo se od tržnice sjenovitom pokrajnjom ulicom. Zaustavio se pred nekom kućom. »Jesi li gladna?« To je, dakako, bilo više nego očito svakome tko bi me pogledao.

»Jesam.«

»E, pa, ovo je moja kuća. Kako bi bilo da uđeš i prigrizeš nešto prije nego što ti potražimo strica?« Objeručke sam prihvatila ovu ponudu.

Kad smo ušli, zapahnuo me neki neobičan miris, čudan zadah koji nikad prije nisam osjetila.

Posjeo me i donio mi hrane. Čim sam progutala posljednji zalogaj, rekao je: »A da malo prilegneš sa mnom i odspavaš?«

»Da odspavam?«

»Da, da se malo odmoriš.«

»Ne, molim vas, jedino što želim je pronaći strica.«

»Znam, znam. Ali prvo odspavajmo malo. Vrijeme je za *siestu*. Ništa ti ne brini, već ćemo mi njega naći.«

»Ne, molim vas. Vi samo spavajte - ja ću vas ovdje pričekati. Ne smeta mi.« Iako je bilo vrijeme za *siestu* nije mi bilo ni nakraj pameti da pri-legnem s tim čudnim neznancem. U tom mi je trenutku sve to postalo jako, jako sumnjivo. Ali kako sam bila mlada i zelena nisam znala što da učinim.

»Slušaj, mala«, rekao je srditim glasom, »želiš li da ti pomognem naći strica, lezi i odspavaj malo.«

Znala sam da bez njega ne mogu pronaći strica Ahmeda. A kako je postajao sve ratoborniji i sve više navaljivao, preplašila sam se i na kraju napravila ono što nikako nisam smjela. Pristala sam. Jasno, čim smo legli u krevet nije bilo ni govora o spavanju. Tek što smo se ispružili, taj se nesretnik pokušao uspentrati na mene. Kad sam se počela opirati i okrenula se od njega, udario me po glavi. *Samo šuti*, govorila sam samoj sebi; ali čim sam ugrabila priliku, istrkla sam se iz

njegova zagrljaja i izletjela iz sobe. U trku sam čula kako me doziva iz kreveta: »Hej, mala, vrati se ...« A na to sam začula prigušen smijeh.

Izletjela sam u mračnu ulicu, izbezumljeno plačući i otrčala natrag na tržnicu, u sigurnost gomile. Prišla mi je neka stara mama, žena od svojih šezdesetak godina. »Sto je, dijete?« Čvrsto me uhvatila za ruku i natjerala da sjednem. »Hajde, hajde. Pričaj mi - reci što se dogodilo.« Nisam joj mogla priznati što sam upravo doživjela. Bilo me previše stid a da bih to ikome povjerala. Osjećala sam se kao zadnja glupača, najobičnija mala guska, zato što sam dozvolila da uopće dode do toga, otišavši u njegovu kuću. Kroz jecaje sam joj objasnila da tražim strica i da ga ne mogu naći.

»Tko je tvoj stric? Kako se zove?«

»Ahmed Dirie.«

Starica je podigla koštunjav prst i pokazala na jarko plavu kuću, na samom uglu ulice. »Eno je, točno tamo«, rekla je. »Vidiš je? To je kuća koju tražiš.« Bila mi je takoreći pred nosom. Cijelo to vrijeme je stajala tamo, s druge strane ulice u kojoj sam moljakala onog gada da mi pomogne pronaći strica. Kasnije sam shvatila da je čuvši moju priču dobro znao tko sam i tko mi je stric. Starica me upitala želim li da me odvede onamo. Sumnjičavo sam je pogledala jer više nisam nikome vjerovala. Ali njeno je lice govorilo da je prava pravcata mama.

»Da, molim vas«, jedva čujno sam istisnula.

Pošle smo do ugla i ja sam pokucala na vrata plave kuće. Otvorila ih je moja strina i zaprepašteno se zapiljila u mene: »Otkud ti ovdje?« Starica se okrenula i udaljila.

»Strina, ja sam stigla!« odgovorila sam glupavo.

»Što ćeš ovdje, tako ti Alaha? Pobjegla si, je 1' tako?«

»Pa ...«

»Vodim te natrag kući«, odlučno je rekla.

Stric Ahmed, očev brat, bio je isto tako zapanjen što me vidi, ali još i više time što sam uspjela pronaći njegovu kuću. Iz svoje sam priče izbacila pojedinosti o tome kako sam kamenom mlatnula vozača kamiona i kako me njegov partner zamalo silovao. Međutim, iako ga se moja sposobnost da prijeđem pustinju i pronađem ga nemalo dojmila, nije mi kanio dopustiti da ostanem. Brinulo

ga je tko će se starati o njegovoj stoci - naporan posao koji sam godinama upravo ja obavljala i za koji mi je namijenio ni više ni manje nego par japanki. Sva starija djeca već su bila napustila naš dom. Ja sam bila najstarija koja je ostala - a uz to snažna - jedino su se na mene mogli osloniti, jer ostali su bili premaleni. »Moraš se vratiti kući. Tko će pomagati majci i ocu kod onolikog posla? Što ćeš ovdje? Po cijeli dan sjediti?« Nažalost, nisam znala što bih mu na to odgovorila. Znala sam da je besmisleno objašnjavati mu kako sam pobjegla jer tata želi da se udam za sjedobradog starca. Stric bi me pogledao kao da sam sišla s uma i rekao: »Pa što? Ta, Waris, znaš da se moraš udati. Ocu su potrebne deve ...« Uzalud bi bilo tumačiti mu da sam ja drugačija od ostalih u obitelji; voljela sam svoje roditelje, ali ono što su mi namijenili nije mi bilo dovoljno. Znala sam da u životu mora postojati nešto više, iako ne bih znala reći što. Nakon nekoliko dana saznala sam da je stric poslao poruku ocu i da ovaj dolazi po mene.

Bila sam u dobrim odnosima sa svoja dva bratića, stričeva sina, jer su tijekom praznika, kad nije bilo škole, dolazili k nama. Pomagali su nam oko stoke i poučavali nas somalski. U ono je vrijeme to bilo uobičajeno: djeca koja su išla u školu u gradu tijekom praznika su dolazila u pustinju poučavati nomadsku djecu. Dok sam boravila kod njih, u Galcaiou, moji su bratići spomenuli kako znaju gdje je moja najstarija sestra, Aman; nakon što je pobjegla od kuće, otišla je u Mogadišu i tamo se udala. Te su me vijesti silno obradovale, jer nakon njenog odlaska više nismo dobili ni glasa od nje; mogla je biti i mrtva. Kroz razgovor s njima shvatila sam da moji znaju gdje je Aman, ali kako je bila izopćena iz obitelji nikada je ni-su spominjali.

Kad sam saznala da otac dolazi po mene skovali smo plan. Dječaci su me uputili kako ću pronaći sestru kad se domognem glavnog grada. I tako su me jednog jutra povelili na cestu izvan grada i dali mi ono nešto novca što su imali. »Eto, Waris«, rekli su, pokazujući mi smjer. »Ovo ti je put za Mogadišu.«

»Obecajte da nećete nikome reći kamo sam otišla. Zapamtite - kad otac stigne, vi nemate pojma što se dogodilo sa mnom. Zadnji put ste me vidjeli jutros, kod kuće, dobro?« Kimnuli su i domahivali mi zbogom, a ja sam uzela put pod noge.

Putovanje prema Mogadišuu strahovito se otešlo. Trajalo je danima, ali sada sam barem imala nešto novca, pa sam mogla kupiti što god za prigrusti.

Tek tu i tamo bi me netko povezo, tako da sam najveći dio puta propješačila. Malodušna zbog toga što tako sporo napredujem, naposljetku sam platila vožnju taksijem koji vozi po unutrašnjosti zemlje, zapravo velikom kamionu u koji stane četrdesetak ljudi. Takvi su kamioni uobičajeni u Africi. Kad prebace žito i šećernu trsku, na povratku uzimaju putnike u prazan kamion. Stražnji dio kamiona zatvoren je drvenom ogradom, tako da sjedeći ili stojeći u njemu ljudi nalikuju djeci u golemom vrtiću. Taj pustinjski taksi krcat je malom djecom, prtljagom, svim mogućim kućnim potrepštinama, namještajem, živim kozama, sanducima punim pilića, jer vozač će ukrcati onoliko putnika koliko ih uspije nagurati, da što više zaradi. Ali nakon svega što sam prošla, radije sam se tiskala s gomilom nego da idem sama s neznancima. Kad smo stigli u predgrađe Mogadišua, kamion se zaustavio i ostavio nas kod vrela oko kojega su se ljudi okupili da napoje životinje. Zagrabila sam vodu rukama i napila se, a onda ispljuskala lice. Od mjesta na kojem smo se iskrcali račvalo se mnogo puteva, jer Mogadišu je najveći grad u Somaliji, sa sedamsto tisuća stanovnika. Prišla sam dvojici nomada koji su stajali pored svojih deva i upitala: »Znate li koja od ovih cesta vodi u grad?«

»Da, ona tamo«, odgovorio je jedan, uprijevši prstom. Krenula sam u smjeru koji mi je pokazao, ravno prema središtu grada. Mogadišu je luka na Indijskom oceanu i u ono je vrijeme bio prelijep. Hodajući ulicama istegnula sam vrat piljeći u divne bijele zgrade okružene palmama i raznobojnim cvijećem. Većinu zgrada podigli su Talijani, dok je Somalija bila talijanska kolonija, zbog čega grad ima mediteransku notu. Pored mene su prolazile žene umotane u neodoljive šalove sa žutim, crvenim i plavim uzorcima. Ti su im dugi šalovi bili omotani oko glave, a one su ih pridržavale ispod brade, pri čemu im je morski povjetarac odizao krajeve. Dok su klizile ulicom, tanana je tkanina ljupko lepršala za njima. Srela sam mnogo muslimanki sa šalovima oko glave i tamnim velovima koji su im potpuno zakrivali lice. Zurila sam u njih pitajući se kako uspijevaju hodati. Grad je blistao na jarkom suncu i boje kao da su bile naelektrizirane.

Hodajući tako, zaustavljala sam ljude i molila ih da mi pokažu put do četvrti u kojoj je živjela moja sestra. Nisam imala njenu adresu, ali sam se kanila poslužiti istom taktikom kao kad sam tražila strica Ahmeda u Galcaiou; kad stignem u njen kraj, otići ću na tržnicu i pitati poznaje li je tko. Međutim, ovoga puta neću biti tako lakomisljena da nasjednem svačijoj »pomoći«.

Stigavši u njenu četvrt brzo sam pronašla tržnicu i prošetala se po njoj proučavajući hranu, premišljajući se što kupiti s posljednjim somalskim šilinzima koji su mi ostali. Naposljetku sam kupila nešto mlijeka s klupe za kojom su prodavale dvije Žene; odabrala sam njih jer im je mlijeko bilo najjeftinije. Ali kad sam otpila gutljaj smjesta mi je bilo jasno da nešto nije u redu - imalo je čudan okus. »Što je s ovim mlijekom?« upitala sam.

»Ništa! Što bi bilo s našim mlijekom?«

»Ta, slušajte! Ako se u nešto razumijem onda je to *mlijeko*. Nema pravi okus. Niste li dodale vode ili što? Konačno su priznale da su ga pomiješale s vodom kako bi ga mogle prodati po nižoj cijeni. Kupci se nisu bunili. Nastavile smo razgovor i ispričala sam im kako sam došla u grad u potrazi za sestrom, te upitala poznaju li možda Aman.

»Pa da, učinila si nam se poznatom!« povikala je jedna. Nasmijala sam se, jer sam kao mala nalikovala sestri kao jaje jajetu. Dobro su je poznavale budući da je svakoga dana dolazila na tu tržnicu. Jedna od mljekarica zazvala je sina i zamolila ga da mi pokaže gdje živi moja sestra.

»Odvedi je do Amanine kuće i smjesta se vrati!« odrješito mu je rekla.

Hodali smo mirnim ulicama; bila je već nastupila *siesta* i ljudi su se sklonili od podnevne žege. Momčić mi je pokazao neku malu daščaru. Ušla sam i zatekla sestru kako spava. Nakon što sam je neko vrijeme tresla za ruku, probudila se. »Otkud ti ovdje?« upitala je sneno, gledajući me kao da sam utvara. Sjela sam na krevet i sve joj ispričala, da sam pobjegla od kuće kao i ona prije mnogo godina. Napokon sam imala nekoga s kime mogu razgovarati, tko će me razumjeti. Nekoga tko će shvatiti da s trinaest godina nisam mogla natjerati samu sebe da se udam za glupog starkelju, samo zato što to tata želi.

Aman mi je ispričala kako je došla u Mogadišu i našla muža. Bio je to dobar, tih čovjek koji je mnogo radio. Čekala je prvo dijete koje se imalo roditi za mjesec dana. Ali kad je ustala ni po

čemu se nije vidjelo da će uskoro roditi. Sa svojih metar osamdeset pet djelovala je visoko i elegantno, a kako je bila odjevena u široku afričku haljinu nije se čak ni primjećivalo da je u drugom stanju. Sjećam se da sam pomislila kako je lijepa i ponadala se da ću i ja tako dobro izgledati u trudnoći.

Nakon što smo neko vrijeme tako ćaskale, napokon sam skupila hrabrosti da joj postavim pitanje koje mi je bilo na vrh jezika od prvog časa: »Aman, molim te. Ne želim se vratiti - mogu li ostati ovdje s tobom?«

»Znači, pobjegla si i sav posao natovarila mami na pleća«, tužno je uzvratila. Ali pristala je da ostanem koliko god bude potrebno. Njezina je pretrpana kućica imala dva sobička: jedan mali u kojem sam ja spavala i drugi u kojem su spavali ona i muž. Njega smo, međutim, rijetko viđale; on je ujutro odlazio na posao, vraćao se kući na ručak, odspavao, a onda se ponovno vraćao na posao i dolazio tek kasno navečer. Kad je bio kod kuće tako je malo govorio da ga se jedva sjećam - ne sjećam se čak ni njegova imena, ni čime se bavio.

Aman je rodila prelijepu djevojčicu i ja sam joj pomagala oko nje. Čistila sam kuću, iznosila odjeću i vani je prala, te vješala na konopac.

Odlazila sam na tržnicu u kupovinu i svladala tananu vještinu cjenkanja. Razgovarala sam mimikom, prišla bih klupi i bez mnogo uvijanja upitala: »Koliko?« Kao po kakvom scenariju, to se ponavljalo iz dana u dan - žena stavi pred mene tri rajčice, jednu veliku i dvije manje i ispali takvu cijenu kao da se radi o tri deve.

»Ah, previše«, odgovaram ja, s dosadom na licu i odmahujem rukom.

»Ma, dođi, dođi, koliko?«

»Dva i pedeset.«

»Uh, ne, ne, ne! Slušaj ... « Na to ja dramatično odlazim k drugim prodavačima i upustim se u pregovore s njima, a sve to na očigled prodavačice koju sam odabrala. Zatim se vraćam k njoj i nastavljam se cjenkati i pogađati sve dok jednoj od nas ne dosadi, pa popusti.

Moja je sestra svako toliko spominjala kako je zabrinuta za majku; brinulo ju je da će sada kad sam ja pobjegla morati sve raditi sama. Kad god bi to spomenula ispadalo je kao da sam ja jedini krivac za to. I ja sam se brinula za mamu, ali Aman nijednom nije spomenula da je i *ona* pobjegla. Sada su mi se vratila sjećanja na naše zajedničko djetinjstvo. U posljednjih pet ili više godina, otkad je nisam vidjela, mnogo toga se promijenilo, ali za Aman ja sam i dalje bila ona ista luckasta sestrice koju je ostavila za sobom, a ona je bila ta koja je zrela i najpametnija. Postalo mi je jasno da mi, doduše, jesmo fizički slične, ali kao osobe nimalo. Počelo mi je ići na živce to što uvijek mora biti glavna. Kad me tata htio udati za starca pobjegla sam jer sam mislila da u životu mora postojati nešto više. Kuhanje, pranje i briga o djeci - nešto čega sam se nasitila oko svoje braće i sestara - nije bilo ono što sam imala na umu.

I tako sam jednog dana otišla od Aman, u potrazi za onim što mi je sudbina namijenila. Nisam s njom razgovarala o tome; nisam joj rekla da odlazim - jednog jutra sam jednostavno otišla i više se nisam vratila. Činilo mi se to dobrom odlukom, ali tada nisam znala da je više nikada neću vidjeti.

59

MOGADIŠU

Dok sam još stanovala kod Aman odvela me u posjet rođacima koji žive u Mogadišu. Sad sam prvi put upoznala majčinu obitelj. Ona je odrasla u glavnom gradu, s majkom, četvero braće i četiri sestre.

Sretna sam što sam za boravka u Mogadišu imala priliku upoznati svoju baku. Danas joj je devedesetak godina, ali kad sam je ja upoznala imala je oko sedamdeset. Baka je prava pravcata »mama«. Svjedoputa je, a već na prvi pogled je jasno da s njom nema šale, da je žena čvrstog karaktera i snažne volje. Ruke joj izgledaju kao da je tako dugo kopala zemlju da je na njima izrasla krokodilska koža.

Moja je baka odrasla u nekoj arapskoj zemlji, ali ne znam kojoj. Vrlo je pobožna muslimanka i moli pet puta dnevno klanjajući se prema Meki, a kad izlazi iz kuće preko lica uvijek nosi crni veo; pokrivena je od glave do pete. Zнала sam je zadirkivati: »Bako, jesi li dobro? Znaš li ti uopće kamo Ideš? Vidiš li išta kroz te krpe?«

»Daj, daj«, zarežala bi na mene. »Potpuno su providne.« »Dobro, znači da možeš disati, i sve ostalo?« smijala sam se. Stanujući neko vrijeme kod bake shvatila sam odakle majci onolika snaga. Djed je odavno umro i baka je živjela sama i brinula se o svemu. Kad god bih joj došla u posjet potpuno bi me iscrpila. Ujutro, čim smo ustale, ona je već bila spremna za pokret. »Hajde, "Waris, kreni, idemo!«

Baka je živjela podaleko od tržnice. Svaki dan se išlo po svježju hranu i ja sam znala reći: »Bako, idemo autobusom. Vruće je, a do tržnice je daleko.«

»Što? Autobusom! Ma daj, molim te. Krećemo! Tako mlada, a išla bi autobusom. Na što se ti imaš žaliti? Razlijenila si se, Waris. Eh, današnja djeca, sva su takva - ne znam što je to ušlo u vas. Kad sam bila tvojih godina pješačila sam kilometre i kilometre ... slušaj, mala, ideš li ti sa mnom ili ne?« I tako bismo krenule zajedno, jer da sam se predomišljala pošla bi bez mene. Na povratku sam cupkala za njom vukući torbe.

Nakon što sam otišla iz Mogadišua jedna je mamina sestra umrla i ostavila za sobom devetero djece. Baka ih je uzela k sebi i podigla kao da su njena vlastita. Ona je »mama« i postupila je onako kako je trebalo.

Upoznala sam i jednog od njenih sinova, majčinog brata Wolde'aba. Jednog sam ga dana, po povratku s tržnice, zatekla kod bake kako drži u krilu jednog od mojih bratića. Iako ga nikad nisam vidjela smjesta sam potrčala prema njemu jer bio je silno nalik mojoj majci - a ja sam čeznula za bilo čime što bi me podsjetilo na mamu. Pritrčala sam mu, a kako sam i ja jako slična majci, bio je to divan ali i pomalo čudan trenutak, kao da se ogledamo u nekom šašavom, iskrivljenom zrcalu. Čuo je da sam pobjegla i odsjela u Mogadišu. Dočekaо me s riječima: »Jesi li ti ona koja mislim da jesi?« Toga sam se popodneva prvi put istinski smijala sve otkad sam otišla od kuće, jer ujak Wolde'ab je ne samo nalikovao majci već imao i njen luckasti smisao za humor. Njih su dvoje

jamačno bili zabavan tandem dok su rasli zajedno i cijelu obitelj nasmijavali do suza, voljela bih da mogu zaviriti u njihovo djetinjstvo.

Međutim onoga jutra kad sam napustila dom svoje sestre prvo sam otišla k ujni L'uul. Nedugo nakon što sam stigla u Mogadišu bile smo joj otišle u posjet. Napustivši Amaninu kuću odlučila sam poći do nje i zamoliti je da me primi. Ona se vjenčala za majčina brata, ujaka Sayyida.

Zapravo je živjela sama, podižući troje djece, budući da je on stalno bio u Saudijskoj Arabiji. Kako je somalsko gospodarstvo slabo razvijeno ujak je radio u Saudijskoj Arabiji i slao novac za izdržavanje obitelji. Nažalost, bio je odsutan sve vrijeme mog boravka u Mogadišu, tako da ga nisam upoznala.

Kad me ugledala, ujna L'uul bila je nemalo iznenađena, ali činilo se da mi se iskreno obradovala.

»Tetice, Aman i ja se baš osobito ne slažemo, pa sam se pitala bih li neko vrijeme mogla ostati kod tebe.«

»Dabome, znaš da sam sama s djecom. Sayyida nema i dobro će mi doći pomoć. Baš se radujem.«
Bilo je to veliko olakšanje; Aman mi je preko volje dopustila da ostanem, ali znala sam da joj to ne odgovara. Imala je premalo prostora, a osim toga, ona i njen muž bili su još takoreći mladenci. Uz to je i potajno željela da«se vratim kući, da olakša vlastitu grižnju savjesti zbog toga što je pobjegla i ostavila mamu.

Živeći prvo kod Aman, a zatim kod ujne L'uul naučila sam živjeti u zatvorenom prostoru. Isprva mi se život u kući činio čudno skućenim. Pogled u nebo zaustavljao se na stropu, prostor je bio ograničen zidovima, a miris grmlja i stoke zamijenio je vonj odvodnih kanala i ugljičnog monoksida, tipičan za pretrpani grad. Ujnin je stan bio nešto veći od Amaninog, ali ni u kom slučaju prostran. I premda sam ovdje upoznala posve nov luksuz - noću je bilo toplo i suho čak i kad je vani kišilo - za suvremene zapadne standarde sve je to bilo vrlo primitivno. I dalje sam osjećala poštovanje prema vodi jer je ona i ovdje bila dragocjena. Kupovali smo je od trgovca koji ju je dostavljao na magarcu i držali je vani, u bačvi. Koristila se štedljivo, za kupanje, pranje kuće, pripremanje čaja, kuhanje. Ujna je spravljala hranu u majušnoj kuhinji, na kuhalu s plinskom

bocom. Navečer smo sjedili pred kućom i pričali, okupljeni oko petrolejke jer nije bilo struje. Zahod je također bio tipičan za ovaj dio svijeta - rupa u podu u koju je padao izmet i ostajao tako, zaudarajući na vrućini. Kupali smo se vjedrom grabeći vodu iz bačve, pa se trljali spužvom i polijevali vodom koja je oticala u zahodsku jamu.

Nedugo nakon što sam stigla k ujni L'uul shvatila sam u što sam se uvalila. Stekla sam cjelodnevnu zanimaciju, kao dadilja troje nemoguće djece. Istinabog, nepravedno je čak i malu bebu nazvati nemogućom, ali činjenica je da mi je i ona zadavala mnogo muke.

Ujna je ustajala oko devet ujutro i odmah nakon doručka radosno odlazila u posjet prijateljicama. I tako bi po cijeli dan provodila s njima, do u beskraj naklapajući o drugim prijateljicama, neprijateljicama, znanicama i susjedama. A onda bi se predvečer polako dogegala kući. Dok nje nije bilo, tromjesečno dojenče nije prestajalo plakati za hranom. Kad bih ga podigla počelo bi mi sisati haljinu. Iz dana u dan sam ponavljala: »Slušaj ujna, to ne može tako, za Boga miloga. Čim podignem malog on počne sisati, a ja nemam čak ni grudi a kamoli mlijeka!«

»Ništa ti ne brini, samo mu tutni malo mlijeka«, vedro je odgovarala. Osim čišćenja kuće i brige oko dojenčeta, tu su bili još i jedna devetogodišnja djevojčica i šestogodišnjak. A oni su bili poput divljih zvijeri. Nisu imali nikakvog reda jer majka ih očito nije ničemu naučila. Smjesta sam to pokušala ispraviti mlateći ih čim bi se ukazala prilika. Ali nakon što su godinama jurili po stanu kao dvije divlje hijene nije se moglo očekivati da preko noći postanu anđeli.

Kako su dani prolazili, tako sam bivala sve nezadovoljnija. Pitala sam se koliko ću toga još morati pregrmjeti prije nego što se dogodi nešto pozitivno. Uvijek sam nastojala iznaći načina da se stvari poprave, da krenem naprijed i pronađem put do one tajanstvene prilike za koju sam znala da me čeka. Svakog sam se dana iznova pitala: »Kad će se to dogoditi? Hoće li danas? Sutra? Kamo ću krenuti? Čime ću se baviti?« Nisam znala zašto razmišljam na taj način. Mislim da sam u to vrijeme vjerovala kako svi imaju ovaj unutarnji glas. Ali otkad pamtim, oduvijek sam znala da će se moj život razlikovati od života ostalih oko mene; samo nisam znala na koji način.

Nakon što sam oko mjesec dana bila kod ujne L'uul došlo je do krize. Kasno popodne, dok je ujna bila vani na trač-partiji, njeno najstarije dijete, devetogodišnja kći, nestala je. Prvo sam izašla i stala

je dozivati. Kako se nije odazivala krenula sam po susjedstvu tražeći je. Naposljetku sam je pronašla u obližnjem tunelu s nekim momčićem. Bila je svojeglav, znatiželjan curetak i dok ja nisam naišla bila se duboko zadubila u anatomiju tog dečkića. Uletjela sam u tunel, zgrabila je za ruku i povukla na noge; momčić se dao u bijeg poput preplašene zvijeri. Cijelim putem do kuće tukla sam svoju sestričnu šibom jer mi se nikad nijedno dijete nije tako smučilo.

Navečer, kad se majka vratila, mala se potužila na batine. Ujna L'uul se razljutila. »Zašto si je istukla?« upitala ja. »Ne diraj mi dijete ili ću i ja tebe namlatiti, pa da vidim kako ti se to sviđa!« vikala je i prijeteći krenula prema meni.

»Bolje da ti ne kažem zašto sam je namlatila, jer ti se neće nimalo svidjeti! Da si vidjela što je danas izvela, rekla bi da to nije tvoja kći. Ta ti je mala sasvim izmakla kontroli - poput divlje zvijeri je.« Moje objašnjenje nije uspjelo stišati napetost između nas. Odjednom se silno zabrinula za svoju kćer nakon što je meni, trinaestogodišnjakinji, bila natovarila na vrat troje male djece. Prišla mi je mašući stisnutom šakom, prijeteći da će me istući jer sam se usudila pipnuti njenog anđelka. Ali meni je bilo dosta svega - i nje i cijeloga svijeta! »Da me nisi takla!« zauralala sam. »Dirneš li me, ostat ćeš bez dlake na glavi!« Time je završena rasprava o tome tko će koga istući, ali znala sam da mi nema druge nego otići. Ali kamo ovoga puta?

Podigavši ruku da pokucam na vrata tetke Sahru, pomislila sam: »*Opet ista priča, Waris.*« Kad je otvorila vrata pozdravila sam je s glupavim izrazom na licu. Tetka Sahru bila je mamina sestra. Ona je također imala petero djece. Znala sam što me ponovno čeka, ali jesam li imala drugog izbora? Da počnem krasti ili prosjačiti? Ne upuštajući se u pojedinosti oko toga zašto sam otišla od ujne L'uul, upitala sam bih li neko vrijeme mogla ostati kod nje.

»Ovdje imaš prijatelje«, odgovorila je, na moje veliko iznenađenje. »Želiš U ostati s nama, samo izvoli. Želiš li o nečemu porazgovarati, tu sam.« Krenulo je bolje nego što sam očekivala. Počela sam pomagati po kući, što se i očekivalo od mene. Ali najstarija kći-tetke Sahru, Fatima, imala je devetnaest godina. Ona se najviše brinula oko kuće.

Moja sirota sestrična Fatima radila je kao rob. Svakog je dana rano ustajala i odlazila na fakultet, vraćala se kući u pola jedan da skuha ručak, zatim natrag na fakultet, da bi u šest popodne došla spremi večeru. Nakon večere bi sve pospremila, a zatim učila do kasno u noć. Iz nekog se razloga prema njoj majka odnosila drugačije, i zahtijevala od nje mnogo više nego od ostale djece. Fatima je bila jako dobra prema meni, prihvatila me kao prijateljicu, a to mi je u ono vrijeme itekako trebalo. Meni se pak činilo da majka nije pravedna prema njoj, pa sam joj navečer nastojala što više pomoći u kuhinji. Nisam znala kuhati, ali pokušavala sam naučiti gledajući je. Prvi put sam probala tjestininu kad ju je Fatima pripremila i učinila mi se rajskim jelom.

Ja sam uglavnom bila zadužena za čišćenje, a tetka Sahru i danas kaže da nikada nije imala bolju spremačicu. Ribala sam i laštala kuću, što nije bio nimalo lak posao. Ali draže mi je bilo čistiti nego čuvati djecu, osobito nakon onoga što sam doživjela posljednjih mjeseci.

Kao i Aman, tako se i tetka Sahru neprestano brinula zbog moje majke i zbog toga što je ostala bez ijedne starije kćeri da joj pomogne. Otac je bio spreman pomoći oko stoke, ali ne bi ni prstom mrdnuo što se tiče kuhanja, pranja rublja, izrade košara ili oko djece. To je bio ženski posao, mamina stvar. Na koncu konca, nije li već dovoljno učinio time što je kući za ispomoć doveo drugu ženu? Dabome da jest. Upravo to je i mene brinulo, sve od onog mračnog jutra kad sam zadnji put vidjela majku. Kad god bih pomislila na nju sjetila bih se njenog umornog lica pod odsjajem vatre, one noći prije nego što sam otišla. Trčeći pustinjom u potrazi za Mogadišuum nisam mogla odagnati tu sliku. Činilo se da tome putovanju nema kraja, kao ni mojoj dvojbi: što izabrati - potrebu da se brinem za majku ili želju da se riješim onoga starca? Sjećam se kako sam u smiraj dana klonula pod nekim stablom razmišljajući: »Tko će se sada brinuti za mamu? Ona će se brinuti za sve ostale, ali tko će brinuti za nju?«

Međutim, ne bi imalo nikakva smisla vratiti se; to bi značilo da sam se svih ovih mjeseci patila ni za što. Čak i da se vratim kući, ne bi prošlo ni mjesec dana a otac bi počeo dovlačiti svaku šepavu, iznemoglu budalu koja ima devu, sve u želji da me uda. Tad ne samo da se ne bih mogla brinuti

za mamu nego bih još imala i muža za vratom. Jednog sam dana zaključila kako rješenje tog problema leži djelomično u tome da zaradim nešto novca i pošaljem joj ga. Onda će moći kupiti ponešto od onoga što je potrebno obitelji i neće morati toliko raditi.

Dala sam se u potragu za poslom po cijelome gradu. Jednog me dana tetka poslala na tržnicu i na putu kući prošla sam pored gradilišta. Zastala sam i promatrala ljude kako nose cigle, miješaju žbuku ubacujući lopate pijeska i miješajući ga s vodom iz šmrka. »Hej!« doviknula sam »ima li viška posla?«

Tip koji je postavljao cigle zastao je i prasnuo u smijeh. »A tko pita?« »Ja. Trebam posao.«

»Nema. Nema posla za ovakvu mršavicu. Nekako mi se čini da nisi pravi zidar.« Ponovno se nasmijao.

»Griješite«, doviknula sam. »Mogu ja, vrlo sam snažna. Zaista.« Pokazala sam na momke koji su miješali žbuku; stajali su, a hlače im se ovje-sile s bokova. »Mogu im pomoći. Mogu donositi pijesak i miješati ništa slabije od njih.«

»Dobro. Dobro. Kad počinješ?«

»Sutra ujutro.«

»Dodi ovamo u šest, pa ćemo vidjeti što ima.« Odlebdjela sam natrag k tetki Sahru, ne dodirujući tlo. Dobila sam posao! Zaradivat ću novac -pravi pravcati novac! I uštedjet ću da pošaljem mami. Eh, kako će se iznenaditi!

Čim sam stigla kući, objavila sam tetki novost. Nije mogla vjerovati. »Gdje si našla posao?« Kao prvo, nije mogla vjerovati da bi neka djevojka uopće htjela takav posao. »A što ćeš točno raditi?« upitala je. Kao drugo, nije mogla vjerovati da je šef gradilišta htio uzeti ženu, a osobito mene jer sam još uvijek izgledala poluizgladnjelo. Ali kako sam uporno tvrdila da je to istina nije joj preostalo drugo nego da mi povjeruje.

Kad mi je napokon povjerovala, rasrdila se što kanim živjeti kod nje, a umjesto da joj pomažem u kući raditi za nekoga drugoga. »Slušaj«, umorno sam rekla. »Moram poslati mami novac, a da bih to mogla, moram raditi. Ili ovaj posao ili neki drugi, ali moram raditi. Shvaćaš?«

»Dobro.«

Sutradan ujutro započela je moja karijera građevinskog radnika. A bilo je tako grozno da nije moglo biti gore. Cijeli dan sam se mučila te-gleći terete od kojih su mi pucala leđa; nisam imala rukavica, tako da mi se ručka vjedra usjekla u dlanove. Osuli su se golemim mjehurima. Pred kraj dana su popucali, tako da su mi ruke krvarile. Svi su mislili kako će to biti kraj, ali ja sam se odlučno vratila i sutradan.

Izdržala sam punih mjesec dana, sve dok mi dlanovi nisu bili tako izranjavani i bolni da sam jedva mogla stisnuti šaku. Ali do trenutka kad sam odustala bila sam uštedjela šezdesetak dolara. Ponosno sam objavila tetki kako sam uštedjela novac i da ga šaljem mami. Baš nekako u to vrijeme posjetio nas je neki njen poznanik; spremao se u pustinju sa svojom obitelji i ponudio da će ponijeti novac mojoj majci. Tetka Sahru je rekla: »Da, poznam te ljude, to je pošten svijet. Možeš im slobodno povjeriti novac.« Ne moram ni govoriti da sam ostala bez svojih šezdeset dolara. Nakon onoliko rada, do moje mame nije stigao ni jedan jedini novčić, kako sam kasnije saznala. Kad sam se oporavila od građevinskih poslova ponovno sam počela čistiti kuću za svoju tetku. Nedugo nakon toga, jednoga dana dok sam spremala kao i obično, u kuću je stigao otmjen gost - somalski ambasador u Londonu. Ambasador, Mohammed Čhama Farah, bio je oženjen mojom drugom tetkom, maminom sestrom Maruimom. Dok sam u susjednoj sobi brisala prašinu čula sam kako ambasador razgovara s tetkom Sahru. Došao je u Mogadišu u potrazi za poslugom, prije nego što preuzme četverogodišnju dužnost diplomata u Londonu. Istog trena sam znala da je to ono. Bila je to prilika koju sam sve vrijeme čekala.

Uletjela sam u sobu i zazvala tetku Sahru: »Tetice, možeš li časkom doći da ti nešto kažem.«

Prostrijelila me pogledom: »Što je, Waris?«

»Molim te, dođi ovamo.« Kad je izašla iz sobe, zgrabila sam je za ruku. »Molim te, molim te, reci mi da uzme mene. Ja mu mogu biti služavka.« Iz njenog sam pogleda vidjela da je povrijeđena. Ali ja sam bila od one djece koja tjeraju svoje i mislila samo na ono što ja želim, a ne i na ono što je učinila za mene.

»Ti! Pa ti ni o čemu pojma nemaš! Što ćeš ti u Londonu?«

»Mogu čistiti! Reci mu neka me povede u London, tetiće! Želim IĆI!«

»Nisam baš uvjereni. Ne gnjavi me više i vrati se poslu.« Vratila se u drugu sobu i sjela do svog šurjaka. Čula sam kako mu tiho govori: »Kako bi bilo da povedeš nju? Vjeruj mi, stvarno je dobra. Odlično čisti.«

Pozvala me u sobu i ja sam ujurila kroz vrata. Stajala sam tamo s peruškom za brisanje prašine i žvakala kaugumu. »Ja sam "Waris. Vi ste oženjeni za moju tetku, je li?«

Ambasador se namršti na mene. »Bi li izvadila tu kaugumu iz usta?« Ispljunula sam je u kut sobe. Pogledao je tetku Sahru. »To je ta mala? On, ne, ne, ne.«

»Ja sam odlična. Umijem čistiti, kuhati - a odlično se snalazim i s djecom.«

»U to ne sumnjam.« Okrenula sam se tetki. »Reci mu ...« » Waris, sad je dosta. Vrati se poslu.«

»Reci mu da sam najbolja!«

»Waris! Dosta!« A ujaku je rekla: »Još je mlada, znaš, ali stvarno umije zapeti. Vjeruj mi, dobro će se snaći ...«

Tetak Mohammed je neko vrijeme nepomično sjedio, gledajući me s gnušanjem. »Dobro. Slušaj, krećemo već sutra. U redu? Dolazim popodne s tvojom putovnicom i idemo za London.«

67

ODLAZAK U LONDON

London! Nisam ništa znala o njemu, ali sviđao mi se zvuk tog imena. Nisam znala gdje je, ali znala sam da je daleko. A ja sam željela otići daleko, daleko. Činilo se da su moje molitve uslišane, bilo je to predobro da bi bilo istinito. Cvilila sam: »Tetiće, zar zbilja idem?«

Strogo mi je priprijetila prstom. »A sad prestani. Nemoj ponovno počinjati.« Vidjevši uspaničen izraz na mom licu, osmjehnula se. »Dobro, dobro. Da, stvarno ideš.«

Grozničava od uzbuđenja, otrčala sam k svojoj sestrični Fatimi koja je upravo počela praviti večeru. »Idem u London! Idem u London!« Vikala sam i plesala po kuhinji.

»Što? U London?« Zaustavila me u okretu i tražila da joj objasnim o čemu se radi. »Postat ćeš bijela«, rekla je Fatima, onako kao usput.

»Što kažeš?«

»Postat ćeš bijela, znaš ... *bijela*.«

Nisam znala. Nisam imala pojma o čemu govori, budući da nikad nisam vidjela bijelog čovjeka niti znala da takvi postoje. Međutim, njena me primjedba nije nimalo brinula. »Prestani, molim te«, rekla sam što sam mogla važnije. »Naprosto si ljubomorna što ja idem u London, a ti ne.« Nastavila sam plesati, ljuljuškajući se i plješćući rukama kao da slavim kišu i zapjevala: »Idem u London! Juhuuu - idem u London!«

»WARIS!« zazvala me tetka Sahru prijetećim tonom.

Te me večeri tetka opremila za put; dobila sam prvi par cipela u životu - lijepe kožnate sandale. Dala mi je dugu haljinu jarkih boja, koju ću imati na sebi i preko nje široki afrički ogrtač. Nisam imala prtljage, jer nisam imala što ponijeti, osim one haljine koju ću ionako odjenuti kad tetak Mohammed sutradan dođe po mene.

Kad smo krenuli na aerodrom zagrlila sam i poljubila tetku Sahru, dragu Fatimu i moje male bratiće i sestrične i pozdravila se s njima. Fatima je bila tako dobra prema meni da sam je poželjela povesti sa sobom. Ali znala sam da ima posla samo za jednu osobu i bilo mi je drago da sam to upravo ja. Tetak Mohammed mi je dao putovnicu i ja sam se začuđeno zapiljila u nju - bio je to prvi dokument koji sam ikad vidjela - budući da nisam imala ni krsni list ni bilo kakav papir sa svojim imenom. Ulazeći u auto osjećala sam se jako važno i domahnula obitelji za rastanak.

Do toga dana avione sam viđala samo sa zemlje; povremeno sam ih vidjela kako lete iznad pustinje dok sam pazila na svoje koze, tako da sam ipak znala da takve stvari postoje. Ali sve do toga popodneva, kad sam napustila Mogadišu, nikad ih nisam vidjela izbliza. Tetak Mohammed

poveo me na aerodromom i zastali smo pred izlazom koji je vodio do aviona. Na pisti sam ugledala golem britanski mlažnjak kako blješti na afričkom suncu. Začula sam kako ujak govori: » ... a u Londonu te čeka tetka Maruim. Ja dolazim za nekoliko dana. Moram obaviti još neke stvari.«

Pogledala sam ga otvorenih usta. Tutnuo mi je kartu u ruke. »Pazi da ne izgubiš kartu ili putovnicu, Waris. To su jako važni dokumenti, zato ih dobro čuvaj.«

»Ne ideš sa mnom?« jedva sam istisnula te riječi.

»Ne«, nestrpljivo je rekao, »moram ostati još nekoliko dana.« Briznu-la sam u plač, užasnuta pri pomisli da odlazim sama i sada, kad je to postalo neumitno, odlazak iz Somalije više mi se nije činio tako dobrom idejom. Usprkos svemu što sam prošla, tu je ipak bio moj dom, a ono što me čekalo bilo je obavijeno velom tajne.

»Hajde, sve će biti u redu. Netko će te dočekati u Londonu; kad stigneš, reći će ti sve što treba.« Šmrcala sam i ispustila tužan jecaj. Ujak me blago gurnuo prema izlazu. »Hajde, Waris, avion kreće. Samo uđi u avion. .. UĐI U AVION, WARIS.«

Ukočena od straha zaputila sam se užarenim asfaltom. Zurila sam u zemaljsku posadu što se užurbala oko mlažnjaka, u pripremama za uzlijetanje. Pogledom sam pratila ljude koji su utovarivali prtljagu, posadu koja je pregledavala avion, a zatim sam pogledala stube pitajući se kako ću ući u tu grdosiju. Zaključivši da su stube pravi način za to, krenula sam. Ali nenavikla na cipele jedva sam se uspinjala glatkim aluminijskim stubama, pazeći da se ne spotaknem o dugu haljinu. Kad sam se dočepala aviona nisam imala pojma kamo ću i zacijelo sam izgledala kao potpuni idiot. Svi ostali putnici već su bili u svojim mjestima i dok su sjedili, znatiželjno me gledajući, na licu sam im mogla pročitati: »Otkud sad ova glupa seljanka u avionu?« Zaokrenula sam odmah iza vrata i sjela na prvo prazno mjesto.

Tada sam prvi put vidjela bijelca. Bjeloputi čovjek koji je sjedio do mene rekao je: »Ovo nije tvoje sjedalo.« To jest, pretpostavljam da je to rekao jer nisam znala ni riječi engleskog. Uspaničeno ga pogledavši, pomislila sam: »Oh, Bože, što mi to ovaj čovjek govori? I zašto tako izgleda?« Ponovio je rečenicu, a mene je i opet uhvatila panika. Ali tada mi je, hvala Bogu, prišla stjuardesa i uzela mi

kartu iz ruke. Očito je shvatila da ne znam kud bih sa sobom. Uzela me za ruku i povelala između redova do mog sjedala - koje dakako nije bilo u prvoj klasi u koju sam bila sjela. Dok sam prolazila, svi su se okretali za mnom. Stjuardesa se smješkala i pokazala na moje sjedalo. Utonula sam u nj, sretna što me više nitko ne vidi; s glupavim osmjehom na licu trznula sam glavom prema njoj u znak zahvalnosti.

Nedugo nakon što smo uzletjeli, ista stjuardesa vratila se s košaricom slatkiša i pružila je prema meni. Jednom sam rukom nabrala haljinu, kao da ću nakupiti voća, a drugom uzela grabiti slatkiše. Premirala sam od gladi i kanila se najesti. Tko zna kad ću ponovno vidjeti hranu? Kad sam posegnula za još, stjuardesa je pokušala odmaknuti košaricu. Ispružila sam ruku i dohvatila košaricu koja mi je izmicala. Izraz njezina lica govorio je: »Bože moj, što ću s ovom?«

Dok sam odmatala i žvakala svoj slatkiš promatrala sam bijelce oko sebe. Djelovali su mi hladno i nezdravo. »Potrebno vam je malo sunca«, bila bih im rekla da sam znala engleski; pretpostavljala sam da je to neki problem koji se daje riješiti. Sigurno ne izgledaju uvijek ovako. Zacijelo su pobijelili jer su predugo bili u zatvorenom prostoru. Odlučila sam da ću barem jednog dodirnuti čim mi se ukaže prilika, da vidim ljušti li se to bjelilo. Možda su ispod zapravo crni.

Nakon svojih devet, deset sati leta jako mi se pripriškilo. Mjehur samo što mi nije pukao, ali nisam znala kamo bih. *Hajde, Waris, otkrit ćeš ti to.* I tako sam otkrila da svi koji sjede oko mene ustaju i odlaze prema jednim vratima. To je pravo mjesto, zaključila sam. Ustala sam i krenula prema vratima, upravo kad je netko izašao. Ušavši, zatvorila sam vrata i ogledala se oko sebe. Ovo je sigurno prava prostorija, ali gdje je ono mjesto? Pogledala sam umivaonik i zaključila da to neće biti. Proučila sam WC školjku, onjušila je i zaključila da je to pravo mjesto za ono što mi treba. Radosno sam sjela i - pššš!

Osjetila sam silno olakšanje, sve dok nisam vidjela da je ono što sam napravila ostalo stajati na istom mjestu. Što sad? Nisam to htjela tek tako ostaviti da dočeka druge putnike. Ali kako sad to maknuti? Nisam govorila engleski - a kamoli čitala - tako da mi riječ *Pritisni*, napisana na dug-metu nije ništa značila. A čak i da sam razumjela, nikad u životu nisam vidjela zahod u kojem se voda pušta pritiskom na dugme. Proučavajući svaku polugu, dugme i vijak u prostoriji pitala

sam se je li **to** *ona stvar* koja će otjerati moju mokraću. I tako sam se stalno iznova vraćala dug-metu na kojem je pisalo *Pritisni*, jer mi se ono činilo nekako najuvjerljivijim. Ali bilo me strah da ću možda raznijeti avion, pritisnem li ga. U Mogadišu se pričalo o takvim stvarima. Zbog stalnih političkih previranja često se govorilo o bombama, eksplozijama, kako je ovo ili ono odletjelo u zrak. Pritisnem li to dugme, možda će avion eksplodirati i svi ćemo izginuti. Možda je upravo to ono što piše na dugmetu - upozorenje: **NE DIRAJ! OPASNOST!** Bolje ne stavljati sve na kocku samo zbog toga što sam se malo popiščila, zaključila sam. Pa ipak, nisam željela za sobom ostaviti tragove. Nisam nimalo sumnjala u to da će smjesta znati čije je to maslo, jer sad su se već svi okupili pred vratima i zdušno lupali.

U trenutku inspiracije, zgrabila sam odbačenu papirnatu čašu i napunila je iz slavine koja je curila. Nasula sam to u zahod misleći da će, razrijedim li mokraću, sljedeća osoba koja uđe pomisliti da je to naprosto voda. I tako sam se dala na posao, punila čašu i lijevala, punila i lijevala. Sada mi više nisu samo lupali na vrata, već su i vikali. A ja im nisam mogla odgovoriti: »Samo trenutak ...« I tako sam bez riječi nastavila s poslom, punila raskvašenu čašu iz slavine koja je kapala i nalijevala je u školjku. Prestala sam kad je razina vode dosegla sam rub zahodske daske; znala sam da će se, ne prestanem li, sve izliti po podu. Ali, ako ništa drugo, sad je barem sve izgledalo kao najobičnija voda, pa sam prestala, poravnala haljinu i otvorila vrata. Poniknuvši pogledom, probila sam se kroz gomilu što se okupila vani, sretna i presretna što se nisam pokakala.

Kad smo sletili na Heathrow, onaj strah kako ću se snaći u nepoznatoj zemlji nadvladalo je olakšanje što ću sići s tog aviona. Ako ništa drugo, dočekat će me tetka, na čemu sam joj bila zahvalna. Kad se avion spustio, paperjasto bijele oblake pred prozorom zamijenilo je mutno sivilo. Ustala sam zajedno s ostalim putnicima i pustila da me ponese plima tijela što su izlazila iz aviona, nemajući pojma ni kamo sam krenula ni što mi je činiti. Gomila je nahrupila naprijed, sve dok nismo stigli do stuba. Postojao je samo jedan problem: te stube su se micale. Sledila sam se i zapiljila u njih. Ono ljudsko more se razdvojilo da me zaobiđe i gledala sam kako mrtvo-hladno zakoračuju na stube i dižu se prema vrhu. Oponašajući ih i ja sam zakoračila i stala na pomičnu traku. Ali skliznula mi je sandala i ostala iza mene. »Moja cipela! Moja cipela!« povikala sam na

somal-skom i potrčala natrag po nju. Ali svjetina nagurana iza mene nije me htjela pustiti da prođem.

Kad smo sišli s pomičnih stuba, šepesala sam za gomilom na jednoj sandali. I tako smo stigli do carine. Zagledala sam se u bijelce u urednim britanskim uniformama - ali nisam imala pojma tko su sad oni. Carinik mi se obratio na engleskom i ponadavši se da bi mi napokon netko mogao pomoći, pokazala sam na pomične stube, vičući na somalskom: »Moja cipela! Moja cipela!« On se ljutito zagledao u mene s izrazom dosade i patnje, i ponovio pitanje. Nervozno sam se nasmijala, načas zaboravivši sandalu. Službenik je pokazao moju putovnicu, pa sam mu je predala. Nakon što ju je pomno pregledao, udario je žig i mahnuo neka prođem.

S druge strane carinarnice prišao mi je čovjek u vozačkoj uniformi i obratio mi se na somalskom: »Vi ste došli raditi za gospodina Faraha?«

Osjetila sam takvo olakšanje što netko napokon govori moj jezik da sam ushićeno povikala: »Da! Da! To sam ja, Waris!« vozač me htio povesti odatle, ali se ja nisam dala. »Moja cipela, moramo dolje po cipelu!«

»Po cipelu?«

»Da, da, tamo je.«

»Gdje?«

»Pri dnu onih stuba što se migolje.« Pokazala sam u suprotnom smjeru. »Ispala mi je kad sam se popela.« Zagledao se u moje noge, od kojih je na jednoj bila sandala, a druga je bila bosa.

Na svu sreću, vozač je govorio i engleski tako da su nas pustili po moju ispalu sandalu. Ali kad smo stigli do mjesta na kojem sam je izgubila, dd nje ni traga. Nisam mogla vjerovati da imam takav peh. Skinula sam onu drugu i nosila je u ruci, pogledom pretražujući pod dok smo se vraćali gore. Ali sad je valjalo ponovno kroz carinu. Opet sam dopala istom cariniku koji mi je sada, uz vozačevu pomoć, uspio postaviti sva ona pitanja koja mi je namijenio prvi put.

»Koliko ostajete?« upitao me. Ja sam slegnula ramenima. »Kamo idete?«

»Idem živjeti kod svog tetka, ambasadora«, ponosno sam uzvratila.

»U putovnici piše da vam je osamnaest godina, je li to točno?«

»Što? Nije mi osamnaest godina!« pobunila sam se, govoreći vozaču. On je nešto preveo cariniku.

»Imate li što za prijaviti?« Ovo pitanje nisam razumjela.

Vozač je objasnio. »Što unosiš u zemlju?« Ja sam podigla sandalu. Carinik je časak zurio u nju, a onda mi vrteći glavom vratio putovnicu i mahnuo neka prođemo.

Izvevši me s pretrpanog aerodroma, vozač mi je objasnio: »Slušaj, u putovnici piše da ti je osamnaest godina i ja sam mu rekao da je tako. Pita li te itko išta, reci da ti je osamnaest.«

»Nije mi osamnaest godina«, srdito sam povikala. »Nisam takva starica!«

»A koliko ti je onda?«

»Ne znam, možda četrnaest, ali toliko stara nisam!«

»Slušaj, tako ti piše u putovnici, znači da si sad toliko stara.«

»O čemu vi to govorite? Baš me briga što piše u putovnici - zašto uopće piše tako kad vam kažem da to nije istina?«

»Zato što im je gospodin Farah rekao da imaš toliko.«

»On nije normalan! Ništa taj ne zna!« Stigavši do izlaza, oboje smo vikali i vozač tetka Mohammeda i ja razvili smo duboku uzajamnu odbojnost.

Kad sam onako bosonoga izašla i uputila se prema autu, u Londonu je padao snijeg. Navukla sam onu jednu sandalu i, drhtureći, omotala se tankim pamučnim ogrtačem. Nikad prije nisam doživjela takvo vrijeme, a samo se po sebi razumije da nikad nisam vidjela snijeg. »Oh, Bože - tako je hladno!«

»Morat ćeš se priviknuti na to.«

Dok je vozač polako klizio s aerodroma kroz jutarnji londonski promet, preplavio me osjećaj tuge i samoće u tom posve nepoznatom mjestu u kojem su svuda oko mene bila samo bolesno bijela lica. Oh, Alah! Nebesa! Mama! Gdje sam ja to? Očajnički sam poželjela biti uz svoju majku. Iako je bio crnac, vozač tetka Mohammeda nije mi bio nikakva utjeha; nije skrivao svoj prezir prema meni.

Vozeći, sipao je podatke o kući u koju odlazim; živjet ću tamo s tetkom i njegovom ženom, s majkom tetka Mohammeda, s jednim ujakom kojeg još nisam upoznala - bio je to još jedan od

majčine braće - i sa sedmero djece, mojih bratića i sestrični. Nakon što mi je nabrojao tko sve živi u kući, počeo me obavještavati o tome kad ću ustajati, kad ću ići u krevet, što ću raditi, što ću kuhati, gdje ću spavati i kako ću se svakog dana iscrpljena srušiti u postelju.

»Znaš, gazdarica, tvoja tetka, vodi kuću čeličnom šakom«, povjerio mi je, onako kao usput.

»Upozoravam te da nikome nije lako s njom.«

»Hja, možda vama nije lako s njom, ali to je ipak *moja* tetka.« Na koncu konca, žena je, a uz to i majčina sestra, razmišljala sam. Mislila sam o tome koliko mi mama nedostaje i kako su tetka Sahru i Fatima bile dobre prema meni. I Aman mi je željela dobro, samo što se nismo slagale. Žene u našim obiteljima mare jedna za drugu i brinu se jedna o drugoj. Zavalila sam se u sjedalo, odjednom strašno umorna od dugog putovanja.

Virkala sam kroz prozor, pokušavajući otkriti odakle dolaze bijele pahulje. Snijeg se postepeno taložio na pločnicima dok smo klizili kroz otmjeni stambeni dio Harley Streeta. Kad smo se zaustavili pred domom moga tetka zaprepašteno sam se zagledala u kuću, shvativši da ću živjeti u pravoj palači. U Africi nikad nisam vidjela ništa slično. Ambasadorova rezidencija bila je četverokatna vila žute boje, moje omiljene boje.

Krenuli smo prema ulaznim vratima, vrlo elegantnim, s polukružnim prozorčićem u gornjem dijelu. Unutra je masivno ogledalo u pozlaćenoj rami zrcalilo jedan cijeli zid pokriven knjigama, iz knjižnice na drugoj strani hodnika.

Tetka Maruim došla je u predvorje da me pozdravi. »Tetiće!« povikala sam.

Bila je to žena nešto mlada od moje majke, u otmjenoj zapadnjačkoj odjeći. »Uđi«, hladno je rekla.

»Zatvori vrata.« Zamišljala sam kako ću joj potrčati u zagrljaj, ali u načinu na koji je stajala, prekriženih ruku, bilo je nečeg od čega sam se sledila na samom ulazu. »Prvo bih ti htjela pokazati kuću i objasniti što ćeš raditi.«

»Oh«, jedva čujno sam izustila, osjećajući kako me napušta i posljednji tračak energije. »Tetice, jako sam umorna. Jedino što želim je leći. Mogu li, molim te, otići spavati?«

»Da, svakako. Dođi sa mnom.« Prošla je dnevnu sobu i dok smo se penjale uza stube mogla sam vidjeti otmjeno pokućstvo: luster, bijelu sofu po kojoj je bilo razasuto mnoštvo jastučića, apstraktne slike nad kaminom u kojem je pucketala vatra. Tetka Maruim odvela me u svoju sobu i rekla da mogu spavati u njenom krevetu. Krevet s četiri stupa i baldahinom bio je velik kao cijela kolibica moje obitelji i prekriven prelijepim pernatim pokrivačem. Prešla sam rukom po svilenj površini, uživajući u toj mekoći. »Kad se probudiš, pokazat ću ti kuću.«

»Hoćeš li me ti probuditi?«

»Ne. Probudit ćeš se kad se probudiš. Spavaj koliko hoćeš.« Uvukla sam se pod pokrivače, razmišljajući o tome kako nikad u životu nisam osjetila nešto tako božanstveno meko. Tetka je tiho zatvorila vrata, a ja sam zaspala kao da tonem u tunel - dug, tamni tunel.

75

SLUŽAVKA

Kad sam otvorila oči pomislila sam da još uvijek sanjam - a bio je to divan san. Probudivši se u golemom krevetu, u lijepoj sobi, u prvi mah nisam mogla vjerovati da je to stvarnost. Tetka Maruim je te noći očito spavala s nekim od svoje djece, jer ja sam kao bez svijesti ležala u njenoj sobi sve do sutradan ujutro. Ali čim sam ustala iz kreveta svijet snova sudario se sa stvarnošću. Izašla sam iz tetkine sobe i lutala kućom, kad me pronašla. »Ah, dobro je. Ustala si. Hajdmo u kuhinju da ti pokažem što ćeš raditi.« Još bunovna, krenula sam za njom u prostoriju koju je nazivala kuhinjom; nije bila nimalo nalik kuhinji u kući moje tetke u Mogadišu. Posvuda su visjeli ormarići svijetlobež boje na blistavim plavim keramičkim pločicama, a u sredini se ustobočio čudovišan štednjak sa šest plamenika. Tetka je energično otvarala i zatvarala ladice, izvikujući: » ... tu ti je sude, jedaći pribor, stolnjaci ...« Nisam imala pojma o čemu ta žena govori, ni čemu služe sve te stvari koje mi je pokazivala, a kamoli što bih ja trebala učiniti s njima. »Svakoga jutra u šest i trideset poslužit ćeš ujaku doručak, zato što on mora rano u ambasadu. Dijabetičar je, pa moramo paziti na njegovu prehranu. Uvijek jede isto - biljni čaj i dva poširana jaja. Meni u sedam donesi

kavu u sobu, a onda ćeš za djecu napraviti palačinke; oni jedu točno u osam jer u devet moraju biti u školi. Nakon doručka ...«

»Tetice, kako bih ja znala sve to pripremiti? Tko će me naučiti? Ja ne znam praviti te, kako se zovu - palačinke. Što su ti to palačinke?«

Tetka Maruim bila je upravo duboko udahnula kad sam je prekinula, i sad je ispružila ruku prema vratima kuhinjskog ormarića. Časak je zadržala dah, i dalje ispružene ruke, zagledavši se u mene s izrazom panike na licu. A onda je polako ispustila zrak i spustila ruku, stisnuvši dlanove jedan uz drugi kao onda kad sam je upoznala. »Dobro, prvi put ću ih ja napraviti, Waris. Ali moraš dobro gledati. Gledaj me, slušaj i uči.« Kimnula sam, a ona je ponovno duboko udahnula i nastavila tamo gdje je stala.

Nakon prvih tjedan dana i nekoliko manjih katastrofa, do u tančine sam savladala cijeli obred i ponavljala ga svakodnevno, 365 dana u godini, kroz sljedeće četiri godine. Ja, koja nisam ni bila svjesna da postoji vrijeme, naučila sam pomno pratiti sat - i živjeti po njegovu diktatu. Ustajanje u šest, doručak za tetka u šest i trideset, teti kava u sedam, u osam doručak djeci. Nakon toga sam pospremila kuhinju. Nakon što je tetka odveo u ambasadu i odvezao djecu u školu, vraćao se vozač. Nakon toga bih pospremila tetkinu sobu, pa kupaonicu, zatim svaku sobu u kući, brisala prašinu, čistila podove, ribala i laštala sva četiri kata. I vjerujte, ako netko nije bio zadovoljan mojim radom smjesta bih čula: »Ne sviđa mi se kako si očistila kupaonicu. Drugi put je očisti kako spada. Ova bijela pločica mora biti bez ijedne mrljice - blistati!«

Osim vozača i kuhara, ja sam bila jedina posluga u kući; tetka je tvrdila da za tako malen prostor ne treba više ljudi. Kuhar je pripremao večeru samo šest puta tjedno, a u nedjelju, kad je imao slobodan dan, kuhala sam ja. Tijekom četiri godine nisam imala ni jednog jedinog slobodnog dana. Nekoliko sam puta zamolila slobodan dan, ali moja bi tetka na to dobila takav napad da sam odustala.

Nisam jela s obitelji. Dograbila bih štogod kad bih stigla i nastavljala raditi sve dok se, oko ponoći, ne bih srušila u krevet. Ali to što ne večeram s obitelji nisam smatrala nekim osobitim gubitkom jer je po mome mišljenju hrana koju je pripremao taj njihov kuhar bila najobičnije smeće. Bio je

Somalac, ali iz drugog plemena. Bila je to naduta, pakosna ljenčina koja je uživala u tome da me kinji. Kad god bi tetka ušla u kuhinju, smjesta bi se navio: »Waris, kad sam se u ponedjeljak vratio na posao kuhinja je bila u strahovitom neredu. Jedva sam je doveo u red.« Bila je to najobičnija laž, dabome. Stalno se trudio da ostavi što bolji dojam pred tetkom i tetkom, a hranom to nije mogao. Rekla sam tetki da ne želim jesti te njegove splačine, pa mi je odgovorila: »Dobro, ti si onda pripremi što želiš.« Sada mi je bilo itekako drago što sam u Mogadišu gledala svoju sestričnu Fatimu kako kuha. Ali očito sam imala i dara za kuhanje jer sam počela pripremati tjesteninu i druga jela na razne načine koje sam sama smišljala. Kad su vidjeli što ja jedem i ostali su poželjeli to isto. Nije prošlo dugo i počeli su me pitati što želim pripremiti, da mi s tržnice donesu što treba. Jasno da zbog toga nisam postala ništa milija kuharu.

Već nakon tjedan dana boravka u Londonu shvatila sam da ja, moja tetka i tetak imamo posve različite stavove o tome kakvu ja ulogu igram u njihovim životima. U većem dijelu Afrike uobičajeno je da imućniji članovi obitelji uzmu djecu siromašnijih rođaka i ona zauzvrat rade po kući. Ponekad ti rođaci školuju djecu i odnose se prema njima kao da su njihova vlastita. Ponekad ne. Ja sam se nadala da će se u mom slučaju dogoditi ono prvo, ali ubrzo sam shvatila da moja tetka i tć'tak imaju prečih stvari na pameti nego brinuti se o neukom djetetu koje im je stiglo iz pustinje i trebalo poslužiti kao kućna pomoćnica. Tetak je bio toliko zaposlen da je jedva obraćao pažnju na ono što se zbiva kod kuće. A ni tetka, za koju sam se nadala da će mi biti kao druga majka, očito nije čeznula za tim da me učini svojom trećom kćeri. Za nju sam ja bila naprosto sluškinja. To mi je kroz svakodnevno crnčenje, od jutra do mraka, postalo okrutno jasno i splasnula je sva moja radost zbog dolaska u London. Otkrila sam da je tetka opsjednuta pravilima i propisima; sve je uvijek moralo biti onako kako ona kaže, fočno na minutu, iz dana u dan. Bez iznimke. Možda je imala potrebu za krutošću kako bi uspjela u toj stranoj kulturi, toliko drugačijoj od naše. Nasreću, pronašla sam prijateljicu u svojoj sestrični Basmi.

Basma je bila najstarija kći moje tetke i tetka, a bila je mojih godina. Bila je prava ljepotica i momci su ludovali za njom, ali ona nije pridavala važnost tome. Pohađala je školu, a navečer ju je

zanimalo samo čitanje. Zatvorila bi se u svoju sobu, satima ležala na krevetu i čitala. Ponekad bi se tako zadubila u knjigu da ne bi jela, katkad i po cijeli dan, sve dok je netko ne bi odvuкао iz sobe. Kako mi je bilo dosadno i kako sam bila usamljena, znala sam otići u Basminu sobu i sjesti na rub njenog kreveta. »Što to čitaš?« upitala bih.

Ne podižući pogled, odgovarala bi: »Pusti me na miru. Čitam.«

»A da malo popričamo?«

I dalje zagledana u knjigu, odgovarala mi je bezizražajnim glasom, mumljajući kao da govori u snu. »A o čemu bi pričala?« »Što to čitaš?« »Mmmm?«

»Što čitaš? O čemu se radi?« Kad bih napokon privukla njenu pažnju, prestala bi čitati i ispričala mi sadržaj. Uglavnom su to bile romantične priče, a vrhunac je bio kad su se nakon kojekakvih peripetija muškarac i žena napokon poljubili. Kako sam oduvijek voljela priče, silno sam uživala u tim trenucima i sjedila kao začarana dok mi je ona do u tančine prepričavala zaplet, mašući rukama, s bljeskom u očima. Slušajući njezine priče poželjela sam naučiti čitati jer tada bih, zaključila sam, mogla uživati u pričama kad god poželim.

Mamin brat, ujak Abdullah, koji je živio s nama, došao je u London sa sestrom kako bi mogao studirati. Pitao me bih li željela ići u školu. "Znaš, Waris, trebala bi naučiti čitati. Ako želiš, pomoći ću ti.« Rekao mi je gdje se nalazi škola, u koliko sati je nastava i, što je bilo najvažnije, da je besplatna. Samoj mi nikad ne bi palo na um da bih mogla ići u školu. Ambasador mi je svakog mjeseca isplaćivao bijedni džeparac, ali nikako dovoljno da platim školu. Uzbuđena pri pomisli da ću naučiti čitati, poslala sam k tetki Mamim i rekla joj da želim ići u školu. Željela sam naučiti čitati, pisati i govoriti engleski. Iako sam živjela u Londonu, u kući se govorilo somalski i kako nisam imala nikakvog dodira s vanjskim svijetom naučila sam tek pokoju riječ.

Tetka je odgovorila: »Razmislit ću o tome.« Ali kad se savjetovala s tetkom, on je bio protiv.

Navaljivala sam da me pusti, ali ona nije htjela postupiti protiv njegove volje. Naposljetku sam odlučila krenuti bez njihove dozvole. Nastava je bila triput tjedno, u večernjim satima, od devet do jedanaest. Ujak Abdullah je pristao da me prvi put odvede i pokaže mi put. Sada mi je bilo petnaestak godina, a prvi put u životu sam se našla u razredu. Prostorija je bila puna ljudi svih

dobi, iz cijeloga svijeta. Nakon one prve večeri, jedan je postariji Talijan svakodnevno dolazio po mene nakon što bih se iskrala iz tatkove kuće i poslije me vraćao kući. Tako sam gorila od želje za učenjem da mi je nastavnica znala reći: »Dobra si, Waris, ali uspori malo.« Savladala sam abecedu i počela učiti osnove engleskog, kad je tetak otkrio da navečer potajno izlazim. Razbjesnio se što ga nisam poslušala i tako je već nakon nekoliko tjedana došao kraj mome školovanju.

Iako su mi zabranili odlaziti u školu posuđivala sam sestričnine knjige i pokušavala naučiti čitati. Nije mi bilo dopušteno gledati televiziju s obitelji, ali ponekad bih stajala pred vratima i slušala engleski, pokušavajući naviknuti uho na taj jezik. I tako se sve nastavilo po starom, sve dok me jednoga dana tetka Mamim nije pozvala, upravo dok sam spremala. »Wa-ri-s, kad završiš gornji kat, dodi ovamo, imam ti nešto za reći.« Pospremala sam krevete i kad sam ih sve završila, sišla sam u dnevnu sobu gdje je moja tetka stajala pored kamina.

»Da?«

»Danas su zvali od kuće. Ah ... kako se ono zva'o tvoj mali brat?« »Ali?«

»Ne, onaj najmlađi, onaj sjedokosi.« »Starčić? Misliš na Starčića?«

»Da, Starčić i tvoja nastarija sestra Aman. Žao mi je, ali oboje su mrtvi.« Nisam mogla vjerovati vlastitim ušima. Blenula sam u tetku, uvjeren da se šali - ili je možda zbog nečega ljuta na **mene** pa **me** tom jezivom pričom želi kazniti. Ali na njezinom **licu** nisam mogla ništa pročitati, bilo je potpuno bezizražajno. *Zacijelo se ne šali, jer kako bi mogla reći tako što?*

Ali kako to može biti istina? Ostala sam kao skamenjena, nisam se mogla ni pomaknuti, a onda sam osjetila kako me noge izdaju, pa sam časak sjela na bijelu sofu. Nije mi uopće palo na um da pitam što se dogodilo. Možda je tetka govorila, možda mi je iznosila slijed užasnih događaja, ali meni je samo tutnjalo u ušima. Potpuno otupjela, hodajući ukočeno poput zombija, uputila sam se u svoju sobu na četvrtom katu.

Ostatak dana sam preležala tamo u šoku, ispružena na krevetu pod strehom, u toj majušnoj sobi koju sam dijelila s mlađom sestričnom. Starčić i Aman, oboje mrtvi! Kako je to moguće? Otišla sam

od kuće, ostavila brata i sestru, i sada ih nikada više neću vidjeti. Aman, koja je uvijek bila tako čvrsta; Starčić, uvijek tako mudar. Činilo mi se nevjerojatnim da bi oni mogli umrijeti - a ako zaista jesu, što to znači za nas ostale u obitelji, koji ne posjedujemo te sposobnosti?

Do večeri sam odlučila da više ne želim patiti. Od onoga jutra kad sam umakla ocu, ništa u mom životu nije se odvijalo onako kako sam se nadala. Sada, nakon dvije godine, nedostajala mi je blizina moje obitelji, a pomisao da dvoje od njih nikada više neću vidjeti, bila mi je nesnosna. Sišla sam u kuhinju, otvorila ladicu i izvadila veliki kuhinjski nož. S nožem u ruci vratila sam se gore, u svoju sobu. Ali dok sam ležala pokušavajući skupiti hrabrosti da zasječem samu sebe, nisam prestajala misliti na majku. Jadna mama. Ja sam ih ovoga tjedna izgubila dvoje, a ona će izgubiti troje. Bilo bi to tako nepravedno prema njoj, i zato sam odložila nož na stol pored kreveta i zagledala se u strop. Bila sam već zaboravila na nož kad je moja sestrična Basma došla provjeriti kako sam. S užasom se zapiljila u nj. »Što je ovo, za Boga miloga! Sto će ti taj nož?« Nisam se ni potrudila da joj odgovorim, samo sam i dalje zurila u strop. Basma je uzela nož i otišla.

Prošlo je nekoliko dana, kad me tetka ponovno pozvala dolje: »Waris! Siđi!« Sišla sam i zatekla je kako me nestrpljivo čeka. »Požuri! Telefon!« To me zaprepastilo, nikad me nitko nije zvao.

Zapravo, nikad još nisam ni razgovarala preko telefona.

»Za mene?« prošaptala sam.

»Da, da.« Pokazala je na slušalicu što je ležala na stolu. »Evo, uzmi slušalicu - uzmi slušalicu!«

Podigla sam slušalicu i zapiljila se u to čudo, kao da će me ugristi. Sa poprilične udaljenosti prošaptala sam: »Da?«

Tetka Maruim je zakolotala očima. »Govori! Govori - zaboga, govori u slušalicu!« Okrenula ju je kako spada i gurnula mi je na uho.

»Halo?« A onda sam čula zapanjujući zvuk - glas moje majke. »Mama! Mama! Oh, Bože, jesi li to stvarno ti?« Osmjehnula sam se, prvi put nakon tko zna koliko vremena. »Mama, jesi li dobro?«

»Ne, živim pod drvetom.« Ispričala mi je da je nakon pogibije Aman i Starčića skrenula s uma.

Bila sam zahvalna providnosti što se nisam još i ja ubila, i tako uvećala njenu bol. Majka je bila

pobjegla u pustinju; nije željela biti ni s kim, nikoga vidjeti, ni s kim razgovarati. Otišla je sama u Mogadišu i posjetila svoje. Još uvijek je bila s njima i zvala me iz kuće tetke Sahrui.

Mama mi je pokušala objasniti kako se to dogodilo, ali nisam mogla povezati sve konce. Starčić se očito razbolio. Kako je to već uobičajeno u našem nomadskom životu u Africi, nije bilo liječnika da mu pomogne; nitko nije znao što mu je, ni što valja poduzeti. U tom društvu postoje samo dvije mogućnosti: živjeti ili umrijeti. Ne postoji ništa između. Dok je čovjek živ, sve je u redu. Na bolest se nitko ne obazire, jer bez liječnika i lijekova ionako se ne može ništa poduzeti. Kad netko umre, i to je prihvatljivo, jer ostali nastavljaju živjeti. Život ide dalje. Našim je životom vladala filozofija *in'sallah*: »Ako Bog da.« Život se prihvaćao kao dar, a smrt kao neupitna volja Božja.

Ali kad se Starčić razbolio, moji su se prestrašili, zato što je on bio osobito dijete. Ne znajući što da poduzme, mama je poslala glas Aman u Mogadišu, tražeći pomoć. Aman je uvijek bila ta koja je snažna, ona će znati što treba poduzeti. I poduzela je. Aman je krenula pješice iz Moga-dišua po Starčića, da ga odvede liječniku. Ne znam točno gdje su se moji bili ulogorili u to vrijeme, ni koliko su daleko bili od glavnoga grada, ali kad je poslala po nju mama nije znala da je Aman u osmom mjesecu trudnoće. Dok ga je nosila u bolnicu, Starčić joj je umro na rukama. U stanju šoka, za nekoliko je dana i ona otišla za njim, a s njom i njeno nerođeno dijete. Nikada nisam saznala gdje su točno umrli, ali mama, koja je uvijek bila tako čvrsta na svoj tihi način, nakon toga se raspala. A kako je ona bila središte koje je našu obitelj držalo na okupu, nisam se usuđivala pomisliti što se sada događa s mojima. Više nego ikad osjećala sam se bijedno zbog toga što sam zaglavila u Londonu i što ne mogu pomoći **mami**, sada kad me najviše treba.

* * *

Život je, međutim, tekao dalje i ja sam i u Londonu pokušavala uživati u njemu koliko sam mogla. Obavljala sam svoje dužnosti u kući i zbijala šale s bratićima i sestričnima ili njihovim prijateljima **koji** bi došli u posjet.

Jedne večeri sam uključila Basmu u **svoj prvi** manekenski pokušaj. Od dolaska u London zavoljela sam odjeću, ali nisam čeznula za tim da **je** imam - zabavljalo **me** isprobavati **je**. **Bilo je to nalik** predstavi - mogla **sam se** pretvarati **da sam** netko drugi. Dok su ostali gledali televiziju, otišla **sam**

u sobu **tetka** Mohammeda i zatvorila **vrata**. Otvorila **sam** ormar i izvukla jedno od njegovih najboljih odijela, ono tamnoplavo, od vunene tkanine na prugice. Položila sam ga na krevet zajedno s bijelom košuljom, svilenom kravatom, tamnim čarapama, elegantnim crnim engleskim cipelama i pustenim šeširo. A onda sam sve to navukla na sebe, mučeći se da vežem kravatu onako kako sam vidjela da tetak čini. Potom sam nabila šešir duboko na čelo. Oprezivši se tako, pošla sam potražiti Basmu. Zamalo je pukla od smijeha.

»Reci tati da ga traži neki čovjek.«

»To su njegove stvari? Jooj, ubit će ...«

»Ama, zovi ga.«

Ostala sam u hodniku i slušala kako sestrična zove oca, čekajući pravi trenutak za svoj veliki nastup. »Tata«, čula sam Basmu kako kaže, »traži te neki čovjek.«

»Sad, usred noći?« tetak Mohammed nije se doimao oduševljenim. »Tko to? Sto hoće? Ti ga znaš?«

Basma se speTjala: »Ah, hmm, ne znam. Pa da, mislim da ga ti znaš.«

»Pa, reci mu ...«

»Primi ga«, hitro je upala Basma. »Tu je, pred vratima.«

»Dobro«, pristao je ujak, umornim glasom. To mi je bio znak za nastup. Navukla sam šešir sasvim na čelo, tako da sam jedva vidjela, gurnula ruke u džepove njegova sakoa i važno se doklatila u sobu.

»Dobra večer, .sjećate me se?« upitala sam dubokim glasom. Tetak je izbečio oči i prignuo se, pokušavajući zaviriti pod šešir. Kad je shvatio da sam to ja, prasnuo je u smijeh. Tetka i svi ostali smijali su se kao ljudi.

Tetak Mohammed mi je priprijetio prstom. »Tko ti je rekao da smiješ ...?«

»Morala sam ga isprobati. Je 1' da je smiješno?« »Oh, Mah!«

Još nekoliko puta sam izvela tu predstavu, uvijek u takvim razmacima da sam ga uspjela iznenaditi. Sve dok mi jednoga dana nije rekao: »A sad je dosta, Waris. Nemoj više navlačiti moje stvari, može? Ne diraj ih.« Znala sam da misli ozbiljno, ali ipak se smijao. Kasnije sam ga znala

čuti kako prepričava prijateljima, smijući se: »Otišla bi u moju sobu i isprobavala moje stvari. A onda bi ušla Basma i rekla: »Tata, traži te neki čovjek.« I evo ti nje, od glave do pete u mojoj odjeći. Eh, da ste to vidjeli ...«

Tetka je spomenula kako njene prijateljice misle da bih se trebala ogledati kao manekenka. Ali njen komentar je bio: »Hmm. Nije to za nas, mi smo Somalci i muslimani.« Međutim, nikada od nje nisam čula ni riječi prigovora manekenskoj karijeri Iman⁴, kćeri njene dugogodišnje prijateljice. Tetka je poznavala Imaninu majku još od mladosti i kad god je neka od njih bila u Londonu pozivala ih je da odsjednu kod nas. Upravo slušajući Iman, prvi put mi je palo na um da bih se mogla baviti manekenstvom. Svoju sobicu sam oblijepila njenim fotografijama izrezanim iz novina. Ako je ona Somalka i može se baviti time, razmišljala sam, zašto ne bih i ja?

Kad god bi Iman došla k nama, vrebala sam priliku da porazgovaram s njom. Htjela sam je pitati: »Kako da postanem manekenka?« Tek sam bila saznala da postoji tako nešto, ali nisam imala pojma kako se postaje manekenka. Ali svaki put kad bi došla u posjet, provodila bi večer u razgovoru s odraslima; znala sam da mi titak i tetka ne bi dopustili da prekidam njihov razgovor takvim glupim pitanjima. Jedne sam večeri napokon ugrabila pravi trenutak. Iman je bila u svojoj sobi i čitala, i ja sam pokucala na vrata: »Bi li što popila prije spavanja?«

»Može, neki biljni čaj.« Otišla sam dolje u kuhinju i vratila se s poslužavnikom.

Položivši ga na noćni ormarić, započela sam: »Znaš, soba mi je puna tvojih slika.« Zastala sam, slušajući otkucaje sata na noćnom ormariću i osjećala se kao zadnja glupača. »I ja bih se rado bavila manekenstvom. Misliš li da bi to bilo teško ... kako si ti uspjela ... hoću reći, kako si počela?« Ne znam što sam očekivala da ću čuti od nje; možda sam se nadala da će mahnuti čarobnim štapićem i pretvoriti me u Pepeljugu. Ali moji snovi o manekenstvu bili su posve nedefinirani, sve mi se to činilo silno dalekim i nisam mnogo razmišljala o tome. I tako sam, nakon te večeri, nastavila s kućnim poslovima, iz dana u dan vodeći brigu o doručku, ručku, sudu i brisanju prašine.

Sada mi je bilo šesnaestak godina i živjela sam u Londonu već dvije godine. Bila sam se već toliko navikla na novu kulturu da sam čak znala u kojoj godini živim - bila je to 1983.

U ljeto te godine u Njemačkoj je umrla sestra tetka Mohammeda i za sobom ostavila malu kćer. Ta je djevojčica, mala Sophie, došla živjeti s nama i tetak ju je upisao u školu Crkve Dušnog dana. I tako sam svakog jutra počela voditi Sophie u školu.

Jednoga jutra, dok smo Sophie i ja išle prema starom ciglenom zdanju, primijetila sam da u mene pilji neki nepoznat muškarac. Bio je bijelac od oko četrdesetak godina, s konjskim repićem. Nije me gledao potajno, naprotiv, činio je **to** posve očito. Nakon **što** sam ostavila Sophie na ulazu, čovjek mi je prišao i obratio mi **se**. Kako nisam znala engleski nisam imala pojma **što** govori. Preplašena, nisam **ga** htjela ni pogledati i otrčala sam kući. To **se** nastavilo; ja bih ostavila Sophie, čovjek bi me pričekao, pokušao razgovarati sa mnom. **a** ja bih umakla.

Popodne, kad bih došla po nju, Sophie je često spominjala svoju novu prijateljicu - djevojčicu koju je upoznala u razredu. »Daa, hmm«, odgovarala sam, potpuno nezainteresirana. Jednoga dana sam malo zakasnila. Kad sam stigla, čekala me pred školom igrajući se s nekom djevojčicom. »Oh, Waris, ovo je moja prijateljica«, ponosno je rekla. Do njih je stajao onaj perverznjak s repićem, tip koji mi je dodijavao sad već gotovo godinu dana.

»Dobro, idemo«, rekla sam, nervozno pogledavajući tog čovjeka. Ali on se prignuo i rekao nešto Sophie, koja je govorila engleski, njemački i somalski. »Idemo, Sophie. Makni se od tog čovjeka«, rekla sam uznemireno i povukla je za ruku.

Ona mi je uzvratila vedrim pogledom: »Zanima ga govoriš li engleski.« Na to je niječno zavrtila glavom prema njemu. On je nešto odgovorio i Sophie je prevela: »Htio bi te nešto pitati.«

»Reci mu da ne želim razgovarati s njim«, nabusito sam odgovorila i okrenula se u drugom smjeru. »Neka ide. Neka se ...« Ali nisam dovršila rečenicu, jer njegova je kći slušala, a Sophie je odmah prevodila. »Pusti to sad. Idemo«, zgrabila sam je za ruku i odvukla odatle.

Nedugo nakon toga, jednog sam jutra ostavila Sophie u školi, kao i obično. Zatim sam pošla kući i upravo sam čistila gornji kat kad je zazvonilo na vratima. Krenula sam dolje, ali prije nego što sam stigla, vrata je otvorila tetka Maruim. Virkajući kroz ogradu na stubama nisam mogla vjerovati vlastitim očima - tamo je stajao tip s repićem. Zacijelo me slijedio. Prva misao mi je bila da će

svašta napričati tetki, da radim nešto što ne valja, tko zna što. Nekakve laži, da očijukam s njim, da sam spavala s njim, ili da me vidio kako kradem. Tetka mu se obratila na svom tečnom engleskom: »Tko ste vi?«

»Zovem se Malcolm Fairchild. Oprostite što vas uznemiravam... ali mogu li časak porazgovarati s vama?«

»O čemu želite razgovarati?« Po tonu tetkina glasa zaključila sam da je zatečena.

Vraćajući se na kat osjetila sam mučninu zdvajajući što će joj napričati, ali nisu prošle ni dvije sekunde i čula sam kako su se vrata zalupila. Uletjela sam u dnevnu sobu dok je tetka Maruim srdito jurila prema kuhinji.

»Tetice, što je to bilo?«

»Nemam pojma - neki čovjek koji kaže da te već neko vrijeme prati, da želi razgovarati s tobom, neke budalaštine o tome da bi te htio slikati.« Prostrijelila me pogledom.

»Ali, teta, ja ga nisam pozvala. Nisam ni riječi progovorila s njim.«

»Znam! Zato je i došao ovamo!« Prozujala je pored mene. »Ti samo nastavi s poslom - ne razmišljaj o tome. Sredila sam ja *njega*.« Nije mi htjela reći ništa više o njihovom razgovoru, a to što je bila tako ljuta i ogorčena navelo me da povjerujem kako je želio snimiti porno fotografije. I sama sam bila zgranuta i tu temu više nisam načinjala.

Od toga dana, kad god bih ga vidjela pred školom Crkve Dušnog dana, više mi se nije obraćao. Samo bi mi se uljudno osmjehnuo i gledao svoja posla. Sve dok me jednoga dana, kad sam ponovno došla po Sophie, nije preplašio, prišavši mi i pruživši mi posjetnicu. Uzela sam je i tutnula u džep, ne skidajući pogled s njegova lica. Promatrala sam ga dok se okretao i stao udaljavati, a onda sasula na nj psovke na somalskom: »Makni se od mene, ti nastrana, podla svinjo!«

Stigavši kući, otrčala sam na kat; djeca su spavala na gornjem katu, tako da je taj dio kuće bio naše utočište, daleko od odraslih. Otišla sam u sobu svoje sestrične i, kao i obično, prekinula je u čitanju. »Basma, pogledaj ovo«, rekla sam, izvadivši posjetnicu iz džepa. »To je od onog tipa,

sjećaš se onog o kojem sam ti govorila, onog koji mi stalno dodijava, koji me pratio dovde? Danas mi je dao ovu posjetnicu. Sto piše?«

»Piše da je fotograf.«

»Ali kakav fotograf?«

»Slika.«

»Znam, kakve slike?« »Piše - modni fotograf.«

»Modni fotograf«, polako sam ponovila, riječ po riječ. »Hoćeš reći, snima odjeću? Htio bi me snimati u odjeći?«

»Ne znam«, uzdahnula je. »Stvarno ne znam.« Bilo mi je jasno da je gnjavim, da se želi vratiti svojoj knjizi. Ustala sam s kreveta, uzela posjetnicu i otišla. Sakrila sam je u svojoj sobi. Neki unutarnji glasić govorio mi je neka je čuvam.

Sestrična Basma bila mi je jedini savjetnik; njoj sam se uvijek mogla obratiti. A nikada joj nisam bila tako zahvalna na pomoći kao kad sam zatražila savjet u vezi njenog brata Hajija.

Hajiju su bile dvadeset četiri godine, bio je drugi po redu tetkov sin. U obitelji je slovio kao vrlo pametan i, kao i ujak Abdullah, u Londonu je pohađao fakultet. Haji mi je bio naklonjen već od mog dolaska u London. Kad bih čistila na katu, znao bi reći: »Hej, Waris, jesi li gotova s kupaonicom?«

»Ne«, znala sam reći, »ali ako ti treba, samo izvoli, očistit ću je kasnije.«

»Oh, ne... samo me zanimalo trebaš li pomoć.« Ili bi rekao: »Idem po piće. Hoćeš li nešto?« Godila mi je bratićeva patnja. Često smo razgovarali i šalili se.

Neki put, kad bih izlazila iz kupaonice, on bi stajao pred vratima i ne bi me pustio proći. Kad bih se pokušala provući, brzo bi mi zapriječio put. Kad bih ga pokušala odgurnuti vičući: »Miči mi se s puta, majmune«, smijao se. Te su se igrice nastavljale i premda sam ih pokušavala odbaciti kao neukusne šale, bila sam zbunjena. Nešto u njegovu ponašanju uznemirivalo me. Zagledao bi se u mene na čudan, sanjarski način, ili stao preblizu meni. Kad bi me obuzela nelagoda, pokušavala

sam zaustaviti samu sebe, razmišljajući: »Daj, molim te, Waris, Haji ti je kao brat. To što ti pada na um bolesno je.«

A onda sam jednoga dana, izašavši iz kupaonice s vjedrom i krpama u ruci, pred vratima opet naletjela na njega. Sčepao me za ruku i navalio se na mene, unijevši mi se u lice. »Hej, što je ovo?« nervozno sam se nasmijala.

»Ah, ništa, ništa.« Smjesta me pustio. Uzela sam vjedro i otišla u drugu prostoriju, nemarno, kao da se ništa nije dogodilo. Ali um mi je radio kao navijen i od tog trenutka više se nisam pitala zbiva li se tu nešto neobično. Znala sam. Znala sam da je u zraku nešto nezdravo.

Sutradan navečer spavala sam, kao i obično, u svojoj sobi, a u krevetu do mene, moja sestrična Shukree, Basmina mlada sestra. Imam lagan san i oko tri ujutro čula sam kako se netko penje uza stube; pretpostavila sam da bi to mogao biti Haji, jer njegova je soba bila preko puta naše. Bio se upravo vratio kući i po načinu na koji se spoticao hodnikom, bilo mi je jasno da je pijan. U kući moga tetka nije bilo dozvoljeno dolaziti u sitne sate, a kamoli piti! Bili su pravovjerni muslimani i svaka vrsta alkohola bila je zabranjena. Pretpostavljam da je Haji držao kako je dovoljno odrastao da se može ponašati kako želi, pa je to iskušavao.

Vrata moje sobe tiho su se otvorila, na što sam se ukočila. U toj su se sobi oba kreveta nalazila na uzdignutom podiju, nekoliko stuba od vrata. Vidjela sam kako se Haji šulja uza stube, pazeći da ne probudi mladu sestru, usnulu u krevetu bliže vratima. Ali promašio je jednu i spotaknuo se, pa otpuzao ostatak puta do mog kreveta. Pod svjetlošću što je dopirala s prozora iza njega, vidjela sam kako isteže vrat da mi vidi lice u mraku. »Hej, Waris«, prošaptao je. »Waris ...« Zaudarao je na alkohol, očito pijan. Nisam se micala, hineći da spavam. Ispružio je ruku i stao pipati po jastuku, ne bi li mi dodirnuo lice. Pomislila sam: »Oh, Bože, ne dozvoli da se ovo dogodi.« Otfrknula sam: »Ufff!« i bučno se prebacila na bok, kao da sanjam, pokušavajući biti dovoljno glasna da probudim Shukree. To ga je prestrašilo, pa je tiho otplazio u svoju sobu.

Sutradan sam odmah pošla k Basmi. »Slušaj, moram razgovarati s tobom.« Pretpostavljam da joj je uspaničen izraz moga lica smjesta dao na znanje da to nije jedan od mojih uobičajenih posjeta, tek toliko da utučem vrijeme.

»Uđi, zatvori vrata.«

»Radi se o tvome bratu«, rekla sam, duboko udahnuvši. Nisam znala kako da joj to kažem i samo sam molila Boga da mi povjeruje. »Što je?« sad se ona uspaničila.

»Sinoć je došao u moju sobu. Bilo je oko tri izjutra, mrkli mrak.« »Što je učinio?«

»Pokušavao mi je dodirnuti lice. Šaptao je moje ime.« »Oh, ne. Jesi li sigurna? Nisi to sanjala?«

»Daj, molim te. Vidim kako me gleda kad se nađemo nasamo. Ne znam što da radim.«

»Sranje - SRANJE! Uzmi palicu za kriket i stavi je pod krevet. Ili među. Ne, još bolje, uzmi valjak za tijesto, iz kuhinje. Stavi to pod krevet i kad ti se noću uvuče u sobu, mlatni ga po glavi! I znaš što još?« dodala je. »Vrišti. Vrišti tako da te cijela kuća čuje.« Hvala Bogu, bila je na mojoj strani! Cijeli taj dan sam molila: »*Molim te, nemoj da moram učiniti nešto tako grozno; molim te, zaustavi ga.*« Nije mi bilo do neprilika. Bojala sam se što će slagati roditeljima da se izvuče, ili da bi me mogli izbaciti iz kuće. Jednostavno sam željela da prestane - dosta igrice, dosta noćnih posjeta, dosta dodirivanja - bilo mi je muka pri pomisli kamo to vodi. Ali instinkt mi je govorio neka se pripremim za borbu, u slučaju da molitve ne pomognu.

Te sam večeri otišla u kuhinju, prokrijumčarila valjak za tijesto u svoju sobu i sakrila ga pod krevet. Kasnije, kad je sestrična zaspala, izvukla sam ga i položila do sebe, čvrsto ga držeći. A onda, kao da se ponavlja prošla noć, oko tri izjutra Haji je ušao u sobu. Zaustavio se na vratima i vidjela sam kako se svjetlost iz hodnika cakli na njegovim naočalama. Ležala sam, motreći ga kroz poluzatvorene kapke. Došuljao se do mog jastuka i plašljivo mi dodirnuo ruku. Tako je zaudarao na viski da mi je došlo da stavim ruku na nos, ali nisam se pomakla ni milimetra. A onda je, klečeći pored kreveta, počeo petljati dok nije napipao donji rub pokrivača, pa gurnuo ruku ispod i pipajući po madracu dodirnuo mi nogu. Klizeći dlanom uz moje bedro, došao je do gaćica, do donjeg rublja.

»Moram mu razbiti naočale«, pomislila sam, »tako ću barem imati dokaz da je bio u mojoj sobi.« Čvrsto sam stisnula valjak i svom snagom ga mlatnula drvetom po licu. Prvo se začuo mučan, tup udarac, a onda sam stala vrištati: »Gubi se iz moje sobe, ti prokleti ...«

Shukree se probudila i povikala: »Što se događa?« Za nekoliko sekundi iz svih krajeva kuće začuli su se koraci u trku. Kako sam mu razbila naočale, Haji nije mogao vidjeti pa se uputio u svoju sobu puzeći na sve četiri. Uvukao se u krevet odjeven, praveći se da spava.

Ušla je Basma i uključila sva svjetla. Ona je skovala taj plan, dabome, ali pravila se da ništa ne zna. »Što se to ovdje događa?«

Shukree joj je objasnila: »Haji je bio ovdje, puzao je po podu!«

Kad je ušla tetka Maruim u kućnom ogrtaču, povikala sam: »Tetice, bio je u mojoj sobi! Bio je u mojoj sobi, i jučer isto! Udarila sam ga!« Pokazala sam na Hajijeve razbijene naočale pored kreveta.

»Pssst«, strogo je rekla. »Ne želim čuti ni riječi o tome - ne sada. Svi u svoje sobe. Idemo spavati.«

89

NAPOKON SLOBODNA

Nakon što sam valjkom zviznula Hajija po licu, to nikad više nitko nije spomenuo. Gotovo bih pomislila da su njegovi noćni posjeti bili tek ružan san da nije došlo do velike promjene. Kad god bih ga srela u hodniku više me nije čeznutljivo gledao. Sad je na njegovu licu bio izraz neprikrivene mržnje. Bila sam zahvalna što su moje molbe uslišane i što se okončalo to ružno poglavlje moga života. Međutim, ubrzo su me snašle nove brige.

Tetak Mohammed je objavio da se *za* nekoliko tjedana obitelj vraća u Somaliju. Njegov četverogodišnji mandat ambasadora istekao je i vraćali smo se kući. Kad sam došla, četiri

godine činile su mi se kao cijeli život, ali sada nisam mogla vjerovati da je to vrijeme prošlo. Nažalost, povratak u Somaliju nije me nimalo radovao. Željela sam se vratiti kući bogata i uspješna, o čemu sanja svaki Afrikanac kad ode u tako bogatu zemlju kao što je Engleska. U siromašnoj zemlji poput moje, ljudi neprekidno traže izlaz, nastoje otići u Saudijsku Arabiju, Europu ili Sjedinjene Američke Države kako bi zaradili nešto novaca da pomognu svojim obiteljima koje žive u bijedi.

A ja sam se, eto, trebala vratiti kući nakon četiri godine provedene u inozemstvu - bez igdje ičega. Što ću reći da sam postigla, kad se vratim? Zar ću reći majci da sam naučila pripremati tjesteninu? Kad se vratim svojim devama, vjerojatno nikada više *neću ni* vidjeti tjesteninu. Da kažem ocu da *sam* naučila ribati zahode? »*Ha? A što je to zahod?*« odgovorio bi. Ali novac, **cash**, *to* bi razumio - *to je* univerzalni jezik. U mojoj ga obitelji nikada nije bilo *mного*.

Do ovog trenutka kad su se moja tetka i tetak spremali vratiti u Somaliju, ja sam od svoje služinske nadnice uštedjela malu svoticu, što nije bilo nimalo lako s obzirom na tu mizernu plaću. Moj je san, međutim, bio uštedjeti dovoljno da majci kupim kuću - prostor u kojem će se moći skrasiti, tako da ne mora neprestano putovati i toliko se patiti. To nije tako neostvarivo kao što možda zvuči, jer s obzirom na tečajnu razliku, u Somaliji bih mogla kupiti kuću već za nekoliko tisuća dolara. Kad sam već bila u Engleskoj, željela sam ostvariti taj cilj i ostati da zaradim nešto, jer znala sam da se više neću moći vratiti, kad jednom odem. Kako ću to izvesti, nisam znala. Ali vjerovala sam da će se stvari već nekako posložiti čim više ne budem morala crnčiti za svoju tetku i tetka. Oni, međutim, nisu bili za to. »A što ćeš ovdje, molim te lijepo?« uskliknula je tetka. »Osamnaestogodišnja cura koja nema gdje stanovati, bez novaca, bez zaposlenja, bez radne dozvole, koja još k tome ne zna engleski? To je izvan pameti! Ideš kući s nama.«

Dugo prije planiranog odlaska, tetak Mohammed svima nam je saopćio datum polaska i upozorio nas neka provjerimo gdje su nam putovnice. Učinila sam kako je rekao. Svoju sam putovnicu smjesta odnijela u kuhinju, spakirala je u plastičnu vrećicu i zakopala u vrtu.

Pričekala sam do dana polaska za Mogadišu i objavila da je nigdje ne mogu naći. Moj plan je bio jednostavan: ako nemam putovnicu, ne mogu se vratiti. Tetak je nanjušio nešto sumnjivo i neprestano ponavljao: »Dakle, Waris, gdje bi mogla biti ta tvoja putovnica? Gdje si je ti to mogla izgubiti?« Očito je znao odgovor, jer u protekle četiri godine jedva da sam uopće izlazila iz kuće.

»Nemam pojma - možda sam je slučajno bacila dok sam spremala«, odgovorila sam, smrtno ozbiljna. Još uvijek je bio ambasador i mogao mi je pomoći da je htio. Nadala sam se da me neće tjerati da se vratim ako shvati koliko silno želim ostati, već će mi pomoći da dobijem vizu.

»No, dakle, što ćemo sad, Waris? Ne možemo te tek tako ostaviti!« Bio je zelen od srdžbe zbog toga što sam ga dovela u taj položaj. Sljedeća dvadeset četiri sata oboje smo igrali na izdržljivost, da vidimo tko će popustiti. Ja sam uporno tvrdila da sam izgubila putovnicu, a tetak Mohammed je uporno ponavljao da on tu ne može ništa.

Tetka Mamim je imala svoje ideje. »Jednostavno ćemo te spakirati, strpati u torbu i prokrijumčariti u avion! Ljudi to stalno rade.«

Ova me prijetnja malo prestrašila. »Učiniš li to«, rekla sam polako, »nikada ti neću oprostiti. Slušaj, tetka, jednostavno me ostavite ovdje. Već ću se ja snaći.«

»Da, da, snaći ćeš se«, sarkastično je odgovorila. »Ne, nećeš se snaći.« Na licu sam joj vidjela da je jako zabrinuta, ali je li bila dovoljno zabrinuta da mi pomogne? Imala je mnogo prijatelja u Londonu; tetak je imao silne veze u ambasadi. Bio je dovoljan jedan jedini telefonski poziv da mi pruže spasonosno uže za preživljavanje, ali znala sam da se neće gnjaviti s time, sve dok budu vjerovali kako me mogu namamiti natrag u Somaliju.

Sutradan ujutro, cijela četverokatna vila bila je u potpunom kaosu, svi su se pakirali, telefon je zvonio, ljudi su ujurivali i izjurivali iz kuće. Gore na katu, ja sam se spremala napustiti sobičak pod strehom i u svoju sam jeftinu torbu pakirala ono nešto tričarija koje sam sakupila tijekom boravka u Engleskoj. Na kraju sam većinu odjeće koju sam dobila od

drugih po-bacala u smeće, zaključivši da je preružna i prestaromodna za mene. Čemu vući sa sobom tu gomilu starudije? Nomad sam, putovat ću s malo prtljage.

U jedanaest sati svi su se okupili u dnevnoj sobi i vozač je počeo ubacivati torbe u auto.

Časak sam zastala i prisjetila se da sam upravo kroz ta vrata ušla prije toliko godina - prisjetila sam se vozača, auta, kako sam ušla u tu sobu, kako sam ugledala bijelu sofu, kamin, i prvi put vidjela svoju tetku. Onoga sivog jutra također sam prvi put vidjela snijeg. Tada mi se sve u vezi ove zemlje činilo neobičnim. Otpratila sam uznemirenu tetku Maruim do auta, a ona je upitala: »Što da kažem tvojoj majci?«

»Reci joj da sam dobro i da ću joj se uskoro javiti.« Zavrtila je glavom i ušla u auto. Stajala sam na pločniku i mahala im zbogom, a onda izašla na cestu i gledala kako automobil nestaje iz vidokrug.

Čemu lagati - bilo me strah. Sve do tog trenutka nisam vjerovala da će me ostaviti samu. Ali dok sam stajala nasred ulice Harley, bilo je upravo tako - bila sam sama samcata. Ali ne zamjeram ništa svojoj tetki i tetku; oni su i dalje moja obitelj. Pružili su mi priliku već time što su me doveli u London i za to ću im biti uvijek zahvalna. Kad su otišli, pretpostavljam da su mislili: »Dakle, hoćeš ostati - pa, ostani. Samo izvoli - radi kako hoćeš. Ali nećemo ti pomoći jer mislimo da bi trebala poći kući s nama.« Uvjerena sam da su držali kako je neprilično da mlada žena ostane sama u Engleskoj, bez ikakve pratnje. Na koncu konca, to i jest bila moja odluka, i sad kad sam odlučila ostati morala sam uzeti sudbinu u vlastite ruke.

Svladavajući paniku koja me obuzela, vratila sam se u kuću. Zatvorila sam prednja vrata i ušla u kuhinju da porazgovaram s jedinom osobom koja je ostala - svojim starim prijateljem, kuharem. On me dočekaov ovim riječima: »Danas moraš otići, to znaš. Ja sam taj koji ostaje, ne ti. Ti moraš otići.« Pokazao je prema izlazu. Oh, da, samo je čekao da tetak ode da se može istresti na mene. Samozadovoljan izraz na tom glupavom licu jasno mi je govorio da uživa u tome što je sad on glavni. Naslonila sam se na dovratnik i razmišljala kako je kuća tiha, sad kad su svi otišli. »Waris, vrijeme je da kreneš. Želim da odeš ...«

»Oh, daj **začepi**«. Sličio je odvratnom, lajavom psu. »Idem, idem. Samo sam došla po torbu.«

»Hajde, brzo je uzmi. Brzo. Požuri, jer moram ...« Već sam se penjala uza stube, ne obazirući se na nj. Gospodar je otišao, i u kratkom vremenu prije dolaska novog ambasadora, kuhar je želio biti gazda. Prošetala sam praznim sobama, razmišljajući o svim lijepim i teškim trenucima, pitajući se gdje je moj sljedeći dom.

Pokupila sam torbu s kreveta, prebacila je preko ramena, prešla četiri niza stuba i izašla kroz prednja vrata. Za razliku od onoga dana kad sam stigla, ovo je bio lijep, sunčan dan; nebo plavo, a zrak svjež kao u proljeće. U vrtu sam kamenom otkopala svoju putovnicu, izvukla je iz vrećice i gurnula u torbu. Otrla sam ruke i krenula ulicom. Koračajući pločnikom, na usnama mi je zatitrao osmijeh - napokon slobodna! Preda mnom je bio cijeli život u kojem nisam imala kamo poći, niti ikome odgovarati za bilo što. Nekako sam znala da će sve ispasti dobro.

Prva moja postaja bila je nedaleko ujakove kuće - somalska ambasada. Pokucala sam na vrata. Vrtar je dobro poznao moje, jer je povremeno vozio tetka. »Dobar dan, gospođice. Otkud vi ovdje? Zar je gospodin Farah još tu?«

»Ne, otišao je. Navratila sam do Anne, da vidim ima li u ambasadi kakvog posla za mene.« Nasmijao se, vratio k svojoj stolici i sjeo. Gurnuo je ruke pod glavu i naslonio se na zid. Dok sam ja stajala tamo, usred predvorja, on nije pokazivao nikakvu namjeru da se pomakne. To me začudilo, jer dotad je uvijek bio ljubazan prema meni. A onda sam shvatila da se i s njim dogodilo isto što i s kuharom - odlaskom moga ujaka i njegov se stav promijenio. Sad kad njega više nije bilo, ja sam bila nitko i ništa. Još i manje od toga, i ova se budala osjećala nadmoćno.

»Ah! Anna je prezaposlena da te primi.« Nacerio se vrtar.

»Slušajte«, rekla sam odlučno, »**svakako je moram vidjeti**.« Anna je bila tatkova sekretarica i uvijek mi je bila naklonjena. Na svu sreću, čula je moj glas i izašla da vidi što se događa.

» Waris! Što ti radiš ovdje?«

»Nisam se željela vratiti u Somaliju s tetkom«, objasnila sam. »Jednostavno mi se nije vraćalo. I tako više nisam u onoj kući, znate. Mislila sam, možda vi znate nekoga tko bi možda - za koga bih mogla raditi, bilo što, nije važno kakav posao. Radila bih bilo što.«
»Hja, dušo«, izvila je obrve, »ovo je prilično nenadano. Gdje si odsjek?«
»Pa, ne znam ni sama. Ne brinite zbog toga.« »Možeš li mi dati neki broj na kojem ću te naći?« »Ne, zato što ne znam gdje sam odsjela. Večeras ću naći neki jeftini hotel.« Znala sam da bi me pozvala k sebi da nije imala majušan stančić.

»Ali mogu navratiti kasnije i dati vam broj, tako da mi možete javiti ako saznate za nešto.«
»Dobro, Waris. Slušaj, čuvaj se - misliš da ćeš se moći snaći?«
»Da, hoću.« Krajičkom oka vidjela sam da se vratar ne prestaje kesiti, kao kakva budala.
»Hvala, vidimo se kasnije.«

S olakšanjem sam izašla na suncem obasjanu ulicu i odlučila poći u kupovinu. Jedino što sam imala, prije nego što nađem kakav posao, bila je mala svotica koju sam uspjela skupiti od služinske nadnice. Ali sada, kad sam bila svjetska žena morala sam si kupiti nešto pošteno za obući, novu haljinu da si popravim raspoloženje. I tako sam krenula od ambasade prema velikim robnim kućama u Oxford Streetu. Po samom dolasku u London bila sam tamo sa svojom sestričnom Basmom. Poslala nas je tetka Maruim da si kupim nešto, jer došla sam bez zimske odjeće. Zapravo, došla sam bez ikakve odjeće, osim onoga što sam imala na sebi u avionu i jednih kožnatih sandala.

Hodajući između polica u **Selfridgesu**, bila sam kao hipnotizirana golemim izborom. Pomisao da mogu ostati ovdje koliko želim i isprobati svu odjeću - sve te boje, stilove, veličine - očaravala me. Bila sam ushićena time što prvi put otkad znam za sebe, sama odlučujem o svome životu - nema nikoga da mi dovikne kako moram pomusti koze, nahraniti malene, napraviti čaj, oribati podove, ulaštiti zahode.

Tijekom sljedeća dva sata bacila sam se na isprobavanje odjeće tiz pomoć dvije prodavačice. Sporazumijevajući se na krnjem engleskom, rekla ma i nogama, poručivala sam im da želim nešto duže, kraće, uže, žešćih boja. Nakon te maratonske probe, dok se pred svlačionicom gomilala hrpa isprobane odjeće, jedna od prodavačica se osmjehnula i upitalaj »I što ste, onda, odlučili uzeti?«

Zavrtilo mi se od tolikog izbora, ali sad me već hvatala nervozama negdje dalje niz ulicu, u sljedećem dućanu, možda ima i boljih stvari. Bit će bolje da provjerim, prije nego što se rastanem od svojih dragocjenih funti. »Danas neću uzeti ništa«, uljudno sam rekla »ali hvala vam.« Ruku punih haljina, sirote su prodavačice prvo zapanjeno pogledale mene, a za tim sa zgražanjem jedna drugu. Odlepršala sam mimo njih i nastavila svoju misiju: ispitati svaki kutak Oxford Streeta.

Prošla sam nekoliko dućana, a još nisam ništa kupila; ali kao i uvijek, za mene je ona prava radost bila u samom isprobavanju odjeće. Izlazeći iz jednog dućana i ulazeći u drugi, shvatila sam da proljetni dan polako blijedi, da se spušta zimska večer, a ja još ne znam gdje ću prespavati. Razmišljajući o tome, ušla sam u sljedeći dućan i ugledala visoku, privlačnu Afrikanku koja je razgledavala džempere. Djelovala mi je kao Somalka i stala sam je promatrati, smišljajući kako da zapodjenem razgovor. Podigavši jedan džemper, osmjehnula sam se i rekla na somalskom: »Htjela bih nešto kupiti, ali ni sama ne znam što. A vjerujte, danas sam isprobala gomilu odjeće.«

Prihvatila je razgovor i rekla da se zove Halwu. Bila je vrlo susretljiva i mnogo se smijala. »Gdje živiš, Waris? Čime se baviš?«

»Oh, smijat ćete se. Pomislit ćete da sam luda, ali nigdje ne živim. Nemam gdje živjeti jer moji su me danas ostavili. Vratili su se u Somaliju.« U njezinim sam očima vidjela sućut; kasnije sam saznala da je i ona prošla svašta.

»Nisi se htjela vratiti u Somaliju, ha?« Nije trebalo govoriti, znale smo o čemu se radi - nedostajao nam je dom i obitelj, ali kakvih smo izgleda imale tamo? Da nas zamijene za

deve? Da postanemo vlasništvo nekog muškarca? Da se iz dana u dan borimo za puko preživljavanje?

»Nisam, ali ni ovdje nemam ništa«, rekla sam. »Tetak mi je bio ambasador, ali sad je otišao i na njegovo mjesto dolazi drugi. I tako su me jutros izbacili iz kuće i trenutačno nemam pojma kamo ću.« Nasmijala sam se.

Mahnula je kao da me želi ušutkati, kao da je već sama ta kretnja dovoljna da odagna moje probleme. »Čuj, ja živim tu iza ugla, u YMCA⁵. Prostor nije velik, ali možeš prespavati.

Imam samo sobu, ako hoćeš nešto skuhati to možeš na drugom katu.«

»Oh, to bi bilo divno, ali mislite li vi to ozbiljno?«

»Jasno. Hodi. Što ćeš inače?«

I tako smo zajedno pošle u njenu sobu u Y-u. YMCA je bio smješten u modernog ciglenoj visokokatnici, u kakvima obično žive studenti. Njezina je soba bila malena, s dvostrukim krevetom, nešto mjesta za knjige i divnim, velikim televizorom. »Oh!« oduševljeno sam digla ruke u zrak. »Smijem li gledati televiziju?«

Pogledala me kao da sam pala s Marsa. »Dabome. Upali je.« Sjela sam na pod i pohlepno se zapiljila u ekran. Nakon četiri godine prvi put sam mogla gledati televiziju, a da me nitko ne otjera iz sobe kao slučajno zalutalu mačku. »Zar kod tetka nikad nisi gledala televiziju?« upitala me znatiželjno.

»Šališ se? Ponekad bih se ušuljala u dnevnu sobu, ali uvijek bi me otkrili. Ponovno gledamo televiziju, je li, Waris?« Oponašala sam tetku, u jednom od njenih podrugljivih raspoloženja, i pucnula prstima. »Idemo na posao, idemo! Nismo te doveli ovamo zato da gledaš televiziju.«

Halwu i ja jako smo se zbližile i tek uz nju sam naučila što to znači živjeti u Londonu. Onu prvu noć prespavala sam kod nje, a zatim i sljedeću, i sljedeću. A onda mi je predložila:

»Zašto ne bi i ti uzela sobu ovdje?«

»U prvom redu zato što si to ne mogu priuštiti, a moram krenuti u školu, što znači da neću imati kad raditi.« Stidljivo sam dodala: »Znaš li ti čitati i pisati?«

»Da.«

»A govoriti engleski?« »Da.«

»Ja ne znam i moram naučiti. To mi je sad najvažnije. Ako ponovno počnem raditi, neću imati vremena za to.«

»Zašto ne bi dio vremena išla u školu, a dio radila? Nije važno što ćeš raditi - neka bude bilo što, dok ne naučiš engleski.«

»Hoćeš li mi pomoći?«

»Jasno da hoću.«

Pokušala sam dobiti sobu u YMCA, ali već je postojala poduža lista čekanja. Svi mladi su željeli stanovati tamo, zato što je bilo jeftino i uvijek živo, postojao je olimpijski bazen i dvorana za **fitness**. Stavila sam svoje ime na listu, ali znala sam da u međuvremenu moram nešto poduzeti, jer nisam mogla sirotoj Halwu okupirati sobu. Točno preko puta YMCA nalazio se YWCA⁶; bio je pun starijih ljudi i djelovao prilično deprimirajuće, ali privremeno sam se smjestila tamo i dala se na traženje posla. Prijateljica mi je posve logično savjetovala:

»Zašto ne pogledaš ovdje?«

»Kako misliš - ovdje?«

»Pa, ovdje, tu«, ponovila je, pokazujući prstom. »Tu do nas ti je **McDonald's**.«

»Ne mogu raditi tamo - ne mogu posluživati ljude. Ne znam ni govoriti ni čitati engleski! Osim toga, nemam radnu dozvolu.« Ali Halwu je imala neka poznanstva i, poslušavši je, prijavila sam se za posao čistačice u kuhinji.

Kad sam počela raditi za **McDonalds**, shvatila sam da je dobro izabrala - svi koji su radili odostraga, u kuhinji, bili su u istom položaju kao i ja. Uprava je koristila naš nezakoniti položaj, jer tako nam nisu morali davati one nadnice i ostale povlastice koje bismo inače imali. Znali su da kao ilegalni useljenici možemo preživjeti jedino tako da budemo nevidlji-

vi vlastima; ne bi nam palo na pamet potužiti se na niske plaće. Dok god ste bili spremni crnčiti, upravu nije zanimala vaša životna priča; sve se držalo u strogoj tajnosti.

Mojoj karijeri kuhinjske pomoćnice u **McDonald'su** uvelike su pomogle vještine koje sam savladala kao služavka: prala sam posude, brisala šankove, ribala roštilje, čistila podove, u neprekidnom nastojanju da uklonim tragove masnoće zaostale za hamburgerima. Navečer, kad sam se vraćala kući, bila sam sva masna i zaudarala na mast. U kuhinji nas je uvijek bilo premalo, ali nisam se žalila. Sve je to bilo nevažno, jer, ako ništa drugo, sada sam barem uspijevala izdržavati samu sebe. Bila sam sretna što imam posao, a osim toga, znala sam da neću ostati tamo zadugo. U međuvremenu sam bila spremna raditi sve da preživim. Upisala sam besplatnu jezičnu školu za strance, radila na svom engleskom, učila čitati i pisati. Ali prvi put za svih ovih godina, moj se život nije svodio samo na posao. Halwu me vodila u noćne klubove, gdje se činilo da je svi poznaju. Brbljala je, smijala se, prštala duhovitošću - u njoj je bilo toliko života da su svi željeli biti u njenoj blizini. Jedne smo večeri izašle i satima plesale, kad sam odjednom podigla pogled i shvatila da smo okružene muškarcima. »K vragu!« došapnula sam prijateljici. »Je li se mi to njima sviđa?« Nasmijala se. »Oh, da. Itekako.« To me zaprepastilo. Promotrla sam im lica i zaključila da ima pravo. Nikada nisam imala dečka, niti je itko obraćao pažnju na mene, osim onog uvrnutog tipa, mog bratića Hajija - što mi nije baš laskalo. U protekle četiri godine držala sam da sam nitko i ništa - služavka. A sada je oko nas sve vrvjelo momcima koji su željeli plesati s nama. Pomislila sam: **Waris, curo, počinješ živjeti!**

Začudo, iako sam uvijek voljela crne muškarce, najviše sam privlačila bijelce. Nadvladavši svoj strogi afrički odgoj, čavrljala sam s njima, prisiljavajući se da razgovaram sa svima - crnima, bijelima, muškarcima, ženama. Kanim li živjeti sama, razmišljala sam, moram naučiti pravila preživljavanja u ovome novom svijetu, toliko različita od onih s kojima sam odrasla u pustinji. Ovdje sam morala naučiti engleski i komunicirati s raznim ljudima. To što se razumijem u deve i koze, u Londonu mi nije moglo pomoći.

Ovu poduku u noćnom klubu, Halwu je nadopunila i učenjem tijekom dana. Pozabavila se cijelom galerijom likova koje smo upoznale prethodne noći i objasnila mi njihove motive, kakve su osobe - izložila me kratkom tečaju o ljudskoj prirodi. Govorila je o seksu, o tome što je tim momcima na pameti, čega se moram čuvati, i s kojim se problemima osobito mogu suočiti Afrikanke poput nas. Nikada u životu nisam ni s kim razgovarala tako otvoreno. »Lijepo se provedi s tim momcima, Waris, pričaj, smij se, pleši, a onda pođi kući. Ne daj se nagovoriti na seks. Oni ne znaju da si ti drugačija od Engleskinja; ne znaju da si obrezana.«

Nakon što sam nekoliko mjeseci čekala na sobu u YMCA, saznala sam da neka žena traži cimericu. Bila je studentica i nije mogla sama plaćati sobu. Za mene je to bila savršena prilika, jer ni ja nisam bila pri novcima, a soba je bila dovoljno velika za obje. Odlično sam se slagala s Halwu, a u Y-u sam se sprijateljila i s drugima, jer tu je bilo mnoštvo mladih. I dalje sam išla u školu, polako učila engleski i radila u **McDonald'su**. Život je tekao svojim ujednačenim ritmom i nisam ni slutila kakav me dramatičan preokret čeka.

Jednog popodneva sam završila s radom u **McDonald'su** i, onako masna, odlučila izaći na prednja vrata, prolazeći pokraj pulta za kojim su kupci naručivali hranu. A tamo je, čekajući svoj **Big Mac**, stajao čovjek iz škole Crkve Dušnog dana sa svojom djevojčicom.

»Dobar dan«, rekla sam, prolazeći pored njih.

»Hej, pa to si ti!« Očito sam bila zadnja osoba koju bi očekivao u **McDonald'su**. »Kako si?« upitao je znatiželjno.

»Dobro, dobro.« Okrenula sam se Sophieinoj prijateljici: »A kako si ti?« Uživala sam u svom engleskom.

»Dobro je«, odgovorio je otac umjesto nje.

»Kako samo raste! Jurim. Vidimo se!«

»Čekaj, gdje živiš?«

»Zbogom«, rekla sam, osmjehnuvši se. Nisam željela nastaviti razgovor jer još uvijek nisam imala povjerenja u njega. Samo je još trebalo da mi bane na vrata.

Vrativši se u Y, odlučila sam se posavjetovati sa sveznajućom Halwu o tom tajanstvenom čovjeku. Izvadila sam putovnicu iz ladice, prolistala je i izvukla posjetnicu Malcolma Fairchilda, koju sam zataknila tamo onog dana kad sam zakopala plastičnu vrećicu u tetkovu vrtu.

Odjurila sam u Halwinu sobu i rekla: »Čuj, već neko vrijeme čuvam jednu posjetnicu. Tko je taj čovjek? Znam da piše da je modni fotograf, ali što to zapravo znači?«

Prijateljica je uzela posjetnicu iz moje ruke. »To ti je netko tko želi navući odjeću na tebe i slikati te.«

»To bih rado pokušala, znaš.«

»A tko je on? Otkud ti posjetnica?«

»Oh, sreli smo se, ali nekako nemam povjerenja u njega. Dao mi je tu posjetnicu, *a* onda me jednog dana slijedio do kuće i nešto govorio mojoj tetki. Ona se rasrdila i otprašila *ga*. Ali nisam shvatila što je zapravo htio.«

»Zašto *ga* ne nazoveš i ne pitaš?«

»**Stvarno** to misliš?« rekla sam, napravivši grimasu. »Misliš da je to pametno? Kako bi bilo da ti ideš sa mnom, pa onda ti možeš razgovarati s njim - otkriti o čemu se zapravo radi.

Moj engleski još uvijek nije baš najbolji.«

»Može, nazvat ćemo *ga*.«

Tek sutradan sam skupila hrabrost. Dok smo Halwu i ja išle prema govornici, srce mi je tuklo kao bubanj. Ubacila je novčić i čula sam kako pada. U jednoj je ruci držala posjetnicu, zirkajući na nju u polumračnom hodniku, a drugom birala brojeve. A onda stanka. »Da, mogu li razgovarati s Malcolmom Fairchildom?« Nakon nekoliko uvodnih rečenica, smjesta je prešla na stvar. »Niste neki perverznjak, ili što slično? Ne pokušavate mi ubiti prijateljicu? ... Da, ali, hoću reći, ne znamo ništa o vama - niti gdje živite, ni bilo što ... hmm,

hmm ... da.« Zapisivala je nešto na komadić papira, a ja sam se upinjala da vidim preko njenog ramena.

»Što kaže?« prošaptala sam. Mahnula mi je neka šutim. »U redu. Važi ... može.«

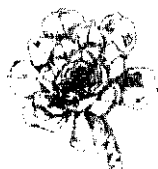
Spustila je slušalicu i duboko udahнула. »E, pa rekao je: Zašto obje ne dođete u moj atelje, tako da vidite gdje radim, ako mi ne vjerujete? Ako ne želite, i to je u redu.«

Prekrila sam usta rukama. »Da. I onda? Idemo?«

»Idemo, mala. Da vidimo o čemu se radi. Idemo vidjeti tko je taj tip koji te slijedi uokolo.«

101

MANEKENKA

Sutradan smo Halwu i ja otišle pogledati atelje Malcolma Fairchilda. Nisam imala pojma što bih mogla očekivati, ali kad smo otvorile vrata ušla sam u drugi svijet. Posvuda su visjeli ogromni plakati s prelijepim ženama. »Oh ...«, prošaptala sam, vrteći se po sobi, zureći u ta profinjena lica. I znala sam, kao što sam znala onoga dana kad sam u Mogadišu čula tetka Mohammeda kako govori tetki Sahru da treba djevojku za London - to je to! Evo moje prilike - ovamo pripadam - to je ono čime se želim baviti.

Stigao je Malcom i pozdravio nas; rekao nam je neka se osjećamo kao kod kuće i ponudio nas čajem. Kad je sjeo, rekao je Halwui: »Htio bih da znate da je želim samo slikati.«

Pokazao je na mene. »Preko dvije godine pratim ovu djevojčicu, još se nikada nisam tako namučio da bih nekoga slikao.«

Zurila sam u njega širom otvorenih usta. »O tome se radi? Samo me želite slikati - kao ove žene?« Mahnula sam prema plakatima.

»Da.« Kimnuo je. »Vjerujte mi. O tome se radi.« Rukom je povukao duž linije svoga nosa. »Želim samo polovicu lica«, okrenuo se Halwui, »ima divan profil.« Sjedila sam tamo i razmišljala: Koliko izgubljenog vremena! Dvije godine me prati, a trebale su mu samo dvije sekunde da kaže kako me želi samo slikati. »Protiv toga nemam ništa.« Ali odjednom se u mene uvukao oprez, jer sam se sjetila svojih dotadašnjih iskustava s muškarcima. »Ali i ona mora biti ovdje!« Položila sam ruku na prijateljičinu i ona je kimnula. »Ona mora biti ovdje kad me budete "slikali.« Zbunjeno se zagledao u mene. »Da, dobro ... neka i ona dođe.« Sada sam već bila toliko uzbuđena da sam jedva sjedila u stolici. »Dođite preksutra u deset, dovest ću šminkericu.«

Nakon dva dana vratile smo se u njegov studio. Šminkerica me posjela u stolicu i dala se na posao koristeći vatu, četkice, spužve, kreme, boju, pudere, dodirujući me jagodicama, zatežući mi kožu. Nisam imala pojma što radi, ali sam mirno sjedila, gledajući kako izvodi te čudne kretnje s nekim čudnim predmetima. Halwu je sjedila u blizini i smješkala se. Povremeno bih je pogledala, slegnula ramenima ili izvela grimasu. »Sjedi mirno«, zapovijedila je šminkerica.

»A sada«, odmaknula se nekoliko koraka, pa me podbočivši se o bok zadovoljno promotrila, »pogledaj u zrcalo.« Ustala sam i zapiljila se u ogledalo; jedan dio moga lica posve se preobrazio, bio je zlatast, svilenkast, svijetao od šminke. U drugom dijelu bila je obična, stara Waris.

»Auu! Vidi, vidi! Ali zašto samo jedna strana?« uspaničeno sam upitala.

»Zato što želi snimiti samo jednu stranu.«

»Oh ...«

Odvela me u studio, gdje me Malcolm posjeo na stolac. Zavrtila sam se u stolcu, proučavajući tamnu sobu prepunu predmeta koje nikad prije nisam vidjela: fotoaparat, svjetla, akumulator, posvuda žice nalik zmijama. Okretao me pred fotoaparatom, sve dok nisam bila pod kutem od devedeset stupnjeva u odnosu na leće. »Okay, Waris. Skupi usne i

gledaj ravno preda se. Bradu gore. Tako ... sjajno ...« Na to sam začula klik, a onda nešto nalik prasku od čega sam poskočila. Bljesnulo je, u djeliću sekunde sve se rasvijetlilo. Od tog bljeska sam se osjetila drugom osobom; odjednom sam vidjela sebe kao jednu od onih filmskih zvijezda koje sam viđala na televiziji kako se smješkaju fotoreporterima, izlazeći iz limuzina prilikom premijera. Nakon toga je iz fotoaparata izvadio komad papira i sjeo, zagledan u sat.

»Što radiš?« upitala sam.

»Čekam.« Mahnuo mi je neka dođem u osvjetljeni dio prostorije i povukao gornji sloj papira. Dok sam gledala, na foto-papiru se kao čarolijom, pojavila neka žena. Kad mi je pružio sliku, jedva sam prepoznala samu sebe; na snimci je bila desna strana moga lica, ali umjesto Waris služavke, tu je bila Waris manekenka. Preobrazili su me u čarobno biće, nalik onim ženama koje su pozirale u primaćoj sobi Malcolma Fairchilda.

Istoga tjedna, nakon što je dao razviti film, Malcolm mi je pokazao konačni proizvod. Stavio je dijapozitive na light-box⁷ i jako su mi se dopali. Upitala sam ga bi li mogao napraviti još koji dijapozitiv za mene. Rekao je da je to preskupo i da nažalost ne može. Ali može mi izraditi fotografije iz pokusnih snimki.

Nekoliko mjeseci nakon što me **slikao**, Malcolm me nazvao u Y. »Čuj, **ne znam** jesi li zainteresirana za manekenstvo, ali neki bi se ljudi željeli **naći s tobom**. U jednoj modnoj agenciji su zamijetili tvoju **sliku** u mojoj **knjizi** i zamolili da ih nazoveš. Ako želiš, možeš potpisati ugovor s njima i **oni će** ti nalaziti poslove.«

»Dobro, ali ti me moraš odvesti tamo jer mi je neugodno ići sama, **znaš**. Hoćeš li me odvesti i upoznati me s njima?«

»Ne, to ne mogu, ali mogu ti dati adresu«, ponudio je.

Pomno sam odabrala odjeću za svoj prvi posjet modnoj agenciji Crawford. Kako je bilo ljeto i jako toplo, odjenula sam crvenu haljinu kratkih rukava, s V izrezom. Nije bila ni kratka ni duga, dopirala mi je **negdje** do pola lista i bila je strahovito ružna.

Ušla sam u agenciju u toj jeftinoj crvenoj haljini i bijelim tenisicama, misleći: Evo. Stiže komad! A zapravo sam izgledala bijedno. Iako se naježim pri pomisli na taj dan, zapravo je sreća što nisam bila svjesna kako **grozno** izgledam, jer to je, na kraju krajeva, bila moja najbolja haljina. Kako bilo da bilo, nisam imala novca da kupim drugu.

Kad sam ušla, recepcionerka me upitala imam li svoje fotografije, na što sam ja odgovorila da nemam. Predstavila me ženi klasične ljepote, elegantno odjevenoj, po imenu Veronika. Veronika me pozvala u svoj ured i rukom mi pokazala neka sjednem preko puta njenog radnog stola.

»Koliko ti je godina, Waris?«

»Mlada sam!« Bubnula sam, jer to je bilo prvo što mi je palo na pamet- »Stvarno – mlada sam. Ove bore«, pokazala sam na oči, »s njima sam rođena.«

Osmjehnula mi se. »Ništa zato.« Počela je upisivati moje odgovore u formular. »Gdje živiš?«

»U YMCA.« »Radiš li?« »Da.«

»Gdje radiš?« »U McDonald'su.«

»Dobro ... Znaš li što o manekenstvu?« »Da.«

»Što znaš - znaš li mnogo?«

»Ne. Znam samo da se želim baviti time.« Ovu posljednju rečenicu ponovila sam nekoliko puta, da je naglasim. »Dobro. Imaš li portfelj - slike?« »Ne.«

»Tvoji su ovdje?«

»Ne.«

»Gdje ti je obitelj?«

»U Africi.«

»Znači, odatle si?«

»Da, iz Somalije.«

»Dobro, znači nemaš nikoga ovdje.«

»Ne, nitko od mojih nije ovdje.«

»Dobro. Izbor je već počeo, hajde.«

Sva sam se upela da je razumijem i na čas sam zastala pokušavajući odgonetnuti što je upravo rekla. »Oprostite, nisam vas shvatila.« »I-z-b-o-r.« Polako je ponovila. »Kako mislite - izbor?«

»Neka vrsta razgovora - kao kad tražiš posao, pa te pozovu na razgovor. Dobro? Razgovor? Shvaćaš?«

»Da, da«, slagala sam. Nije mi bilo jasno kakve veze ima razgovor s tim. Dala mi je adresu i rekla neka odmah pođem tamo.

»Nazvat ću ih i reći da stižeš. Imaš li novca za taksi?«

»Ne, mogu pješice.«

»Ne, ne - predaleko je. Predaleko. Moraš ići taksijem. Taksijem. Dobro. Evo ti deset funti. Kad završi, nazovi me. Dobro?«

Vozeći se gradom taksijem bila sam potpuno euforična. Oh, oh, krenulo je. Bit ću manekenka. A onda mi je sinulo da sam zaboravila glavnu stvar - nisam je pitala o kakvom se poslu radi. Dobro, nema veze. Sve će biti dobro jer sam super komad!

Odabir manekenki odvijao se u fotografskom ateljeu. Otvorila sam vrata i našla se među mnoštvom profesionalnih manekenki - prolazila sam kroz prostorije krcate ženama kojima su dvije trećine tijela bile u nogama. Šetkale su uokolo poput lavica koje se spremaju napasti, dotjerivale se pred ogledalima, povijale u struku da protresu kosu, tekućim puderom mazale noge da djeluju tamnije. Sjela sam do jedne od njih i obratila joj se: »O kakvom se poslu radi?«

»Pirellijev kalendar.«

»Hmm«, važno sam kimnula. »Prullijev kalendar. Hvala.« Što je sad to - Prullijev kalendar?

Bila sam strahovito nervozna, nisam mogla mirno sjediti, čas bih prekrižila noge, čas ih spustila, vrpeljila sam se u stolici, sve dok nije izašao jedan od asistenata i rekao mi da sam sljedeća. Sledila sam se.

Okrenula sam se curi do sebe i pokazala rukom prema njemu: »Hajde ti, ja čekam prijateljicu.« To sam ponavljala svaki put kad bi izašao, sve dok čekaonica nije ostala prazna. Svi su otišli.

Naposljetku je izašla neka žena, umorno se naslonila na zid i rekla: »Hajde, sad možeš ti.« Zablenula sam se u nju i rekla samoj sebi: Sad bi bilo dosta, Waris. Hoćeš li ili nećeš? Hajde, diži se, idemo.

Krenula sam za ženom u atelje, a neki čovjek lica priljubljenog uz stražnji dio fotoaparata viknuo je: »Ovamo. Tu je oznaka.« Nešto mi je pokazivao rukom.

»Oznaka?«

»Da, stani na oznaku.« »Oh, dobro. Stani tamo.« »U redu. Skini gornji dio.«

Pomislila sam: Sigurno ga nisam dobro čula, ali smjesta mi se smučilo. »Gornji dio, mislite košulju?«

Izvukao je glavu ispod fotografskog pokrivala i zagledao se u mene kao da sam idiot.

Iznervirano je rekao: »Da. Skini košulju, znaš zašto si ovdje?«

»Ali nemam grudnjak.«

»U tome i jest stvar, da ti vidimo grudi.«

»Ne!« Kakvo je sad to sranje – grudi! Osim toga, nisam imala gornji dio. Na sebi sam imala samo crvenu haljinu. Što taj kreten misli da ću tek tako skinuti haljinu i ostati samo u gaćicama i tenisicama?

»Ne. Ne? Svi se trgaju za ovaj posao, a ti mi kažeš ne?«

»Ne, ne, žao mi je. Pogreška, pogreška. Pogriješila sam«, i na to sam uspaničeno krenula prema vatima. Prošavši kraj nekoliko polaroid fotografija razbacanih po podu sagnula sam se da ih pogledam.

Fotograf me časak gledao širom otvorenih usta. Onda se okrenuo i viknuo preko ramena:

»Oh, Bože, što je sad ovo! Terence, imamo mali problem!«

U prostoriju je ušao krupan, snažan čovjek, guste, sijede kose, s ružičastim podvaljcima i znatiželjno se zagledao u mene. Jedva primjetno se osmjehnuo. »Daa. Što je?«

Uspravila sam se i na oči su mi navrle suze. »Ne. Nije to za mene. Ne mogu.« Pokazala sam fotografiju žene koja je bila gola od struka nagore. U prvi mah sam bila jednostavno razočarana. Ode moje uzbuđenje, moj san da ću postati manekenka! Prvi posao i već traže da se skinem! A onda me uhvatila srdžba - bijes - i počela sam ih psovati na somalskom. »Odvratni smdljivci! Govna jedna! Svinje! Zadržite si taj svoj jebeni posao!« »Što kažeš? Čuj, ionako imam previše posla ...«, ali ja sam već projurila kroz vrata i zalupila ih, tako da su zamalo otpala sa šarki. Plakala sam cijelim putem do Y-a, govoreći samoj sebi: Znala sam da u tom meneken-skome poslu ima nečeg tužnog, nečeg duboko odvratnog.

Te večeri sam ležala na krevetu, bezvoljna od tuge, kad mi je cimerica rekla: »Waris, telefon za tebe.«

Bila je to Veronika iz modne agencije. »Ti si!« zaurkala sam. »Ne želim razgovarati s vama tamo! Tako ste me pon .. pon ...«, pokušavala sam izgovoriti riječ poniziti, ali nisam mogla.

»Bilo je grozno. Grozno; ja to neću! Neću to! Ne radim više za vas!«

»Dobro, dobro, smiri se, Waris. Znaš li tko je to danas bio, taj fotograf?«

»Ne.«

»Jesi li ikad čula za Terencea Donovana?« »Ne.«

»Imaš li neku prijateljicu koja govori engleski?« »Da.«

»Svi koji govore engleski znaju tko je on. Kad prekinemo razgovor, pitaj. On slika kraljevsku obitelj, princezu Dijanu i sve velike manekenke. No uglavnom, htio bi se ponovno naći s tobom, želi te slikati.«

»Tražio je da se skinem! To mi nisi rekla!«

»Znam - žurile smo se; smatrala sam da si savršena za taj posao. Objasnila sam mu da ne govoriš engleski i da su takve stvari nedopustive u kulturi iz koje potječeš. Ali radi se o Pirellijevom kalendaru, a nakon što on izađe imat ćeš posla koliko želiš. Kupuješ li kad modne časopise kao što su Vogue ili Elle?«

»Ne, preskupi su. Pogledam ih na kiosku, ali ih uvijek vratim.«

»Dobro, ali vidjela si ih? Takve poslove ćeš dobivati. Terence Donovan je najbolji; želiš li postati manekenka, potreban ti je ovaj posao. Nakon ovog posla zarađivat ćeš mnogo i moći birati.«

»Neću se skinuti.«

S druge strane žice začuo se uzdah. »Waris, gdje si ono rekla da radiš?«

»U McDonald'su.« »Koliko ti plaćaju?« Rekla sam joj.

»A on plaća 1500 funti na dan.« »Samo za mene? Sve bi to bilo moje?«

»Da, a i putovala bi. Konkretno ovaj posao snima se u Bathu; ne znam jesi li ikad bila tamo, ali mjesto je divno. Odsjek bi u Royaltonu«, dodala je, kao da ja znam što je to. »Čuj, hoćeš li prihvatiti, ili nećeš?«

Uvjerila me. S tim bih novcem začas zaradila dovoljno da pomognem mami. »Dobro, dobro! Kad da odem tamo?«

»Može sutra ujutro?«

»Moram skinuti samo gornji dio - to je sve? Hoću reći, jesi li sigurna da za 1500 funti ne moram spavati s njim?«

»Ne. Ne. Nije nikakav trik. Ništa tome slično.«

»Ili... na primjer, da traži da raširim noge, ili neko takvo sranje? Ako je to, odmah mi reci.«

»Samo skini gornji dio. Ali nemoj zaboraviti da on sutra radi samo probnu snimku i tek nakon toga ćeš znati jesi li dobila posao. Dakle, budi pristojna ...«

Kad sam sutradan stigla, Terence Donovan me pogledao i prasnuo u smijeh. »Oh, opet ti. Dođi. Kako se zoveš?« Od tog je trenutka bio vrlo strpljiv sa mnom. Terence je bio otac i shvatio je da sam tek jedno preplašeno dijete kojem je potrebna pomoć. Donio mi je čaj i pokazao mi svoje radove, fotografije najljepših žena na svijetu koje je on snimio. »Dobro. Pokazat ću ti neke fotografije. Dođi sa mnom.« Odveo me u drugu sobu punu polica i ladica, u kojoj je na stolu ležao kalendar. Počeo ga je listati, a na svakoj stranici bila je fotografija različitih žena, jedna ljepša od druge. »Vidiš ovo? To je prošlogodišnji Pirellijev

kalendar. Svake godine ga ja radim. Ali, ove godine će biti drugačije - samo Afrikanke. Na nekim ćeš slikama biti odjevena, ali neke će možda biti bez odjeće.« Sve mi je pokazao, objašnjavajući kako se to radi. Sada sam se opustila, sretna što nije neki prepredeni stari perverzljak. Reкао je: »Okay, krećemo s pokusnim snimkama. Spremna?«

Bila sam spremna čim mi je Veronika rekla koliko ću zarađivati, ali sada sam bila i opuštena. »Da, spremna sam.« I od tog trenutka postala sam prava profesionalka. Stala sam na točno označeno mjesto - hop! -skinula gornji dio, samouvjereno gledajući u fotoaparat. Savršeno! Kad mi je pokazao probnu snimku, činilo mi se da sam ponovno kod kuće, u Africi. Fotografija je bila crno-bijela, vrlo jednostavna i poštena – nije tu bilo ničeg zavodničkog ni izazivačkog; nikakve pornografije. Bila je to Waris odrasla u pustinji, djevojčica-dijete, malenih grudiju izloženih vrućini.

Kad sam se te večeri vratila kući iz agencije mi je stigla poruka da sam dobila posao i da sljedeći tjedan odlazim u Bath. Veronika mi je ostavila svoj broj od kuće. Nazvala sam da joj kažem kako je tog tjedna moja smjena u McDonald'su i da se moram pojaviti tamo jer ne znam kad ću dobiti novac od snimanja. Poštedjela me te muke, ponudivši mi predujam ako je potrebno.

Od tog dana više nisam kročila u McDonald's. Kad sam spustila slušalicu, rastrčala sam se po cijelom Y-u. O svom novom poslu ispričala sam ne samo prijateljima, već svakome tko me htio saslušati. Halwu je rekla: »Oh, daj molim te! Prestani se praviti važna, za Boga miloga! Pokazuješ cice, pa što?«

»Da, ali za 1500 funti!«

»Za takve male sise? Sram te bilo!« Nasmijala se. »Ali ne radi se o tome. Posao je stvarno lijep! Nema ničeg ružnog ... idemo u Bath i odsjest ćemo u velikom hotelu.«

»Ama, baš me briga - prestani već jednom pričati o tome, dobro?«

Noć prije polaska nisam mogla oka sklopiti, jedva sam čekala jutro; moja spakirana putna vreća stajala je pokraj vratiju. Nisam mogla vjerovati - nikad nisam nikamo putovala, a ovi mi čak plaćaju da putujem! Terence Donovan je poslao po mene limuzinu da me odveze na

stanicu Victoria. Odatle ćemo poći vlakom za Bath, svi - fotografi, njihovi asistenti, umjetnički direktor, još četiri manekenke, šminkerica, frizerka i ja. Ja sam stigla prva jer sam se bojala da ću zakasniti. Nakon mene je stigla Naomi Campbell.

Po dolasku u Bath smjestili smo se u Royaltonu, koji je bio poput palače; zaprepašteno sam otkrila da imam na raspolaganju cijelu golemu sobu, samo za sebe. Ali te prve noći k meni je došla Naomi i pitala može li prespavati kod mene. Bila je sasvim mlada i dražesna, svojih šesnaestak, sedamnaestak godina, i bilo ju je strah spavati samu. Pristala sam jer sam uvijek voljela društvo. »Nemoj im reći, važi? Poludjet će ako otkriju da skupo plaćaju sobu u kojoj nitko ne spava.«

»Ne brini, samo ti ostani kod mene.« Nakon dugogodišnjeg iskustva, posve prirodno sam se osjećala zaštitnički prema mlađima. Prijatelji su mi čak nadjenuli nadimak 'mama', jer sam uvijek bdjela nad svima. »Nikome neću ništa reći, Naomi.«

Kad smo ujutro počeli raditi, prvo su na redu bile dvije djevojke kojima su napravili frizuru i našminkali ih. Dok su njih snimali, pripremale su se sljedeće dvije, i tako dalje. Tog prvog jutra, kad je frizerka počela sređivati moju kosu, rekla sam joj neka je odreže. U to sam vrijeme bik prilično zdepasta za manekenku, primili su me se svi oni sočni McDonaldsovi hamburgeri. Zato sam htjela odsjeci kosu da djelujem modernije. Frizerka je rezala i rezala, sve dok je jedva išta preostalo - oko dva, tri centimetra dužine po cijeloj glavi. Svi su rekli: »Oh, pa ti si nova osoba!« Ali ja sam htjela šokirati ljude, pa sam rekla frizerki: »Znate što? Poblajhat ćemo je.«

»Bože moj! Nikako! Izgledat ćeš uvrnuto - kao kakva luđakinja!«

Naomi Campbell se nasmijala i rekla: »Znaš što, Waris? Jednog ćeš dana biti slavna. Nemoj me onda zaboraviti, dobro?« Dakako, dogodilo se obratno, ona je ta koja je danas slavna. Tako smo radili šest dana i nisam mogla vjerovati da mi plaćaju za to. Navečer, čim bismo završili, i društvo me upitalo što bih najradije radila, moj je odgovor uvijek bio isti: išla u šoping. Dali bi mi auto i vozač me ostavljao tamo gdje sam željela, a kasnije dolazio po

mene. Kad smo obavili posao, moja je slika odabrana za naslovnu stranicu, što je bila neočekivana čast i odlična reklama.

Vratili smo se vlakom u London; čim smo stigli, uskočila sam u limuzinu i vozač me upitao kamo želim. Rekla sam neka me vozi u agenciju. Još s vratiju sam čula: »Znaš što? Čekaju te u ateljeu, tu iza ugla, biraju manekenke za novi posao. Požuri - idi smjesta.«

Bila sam umorna i nije mi se išlo. »Sutra ću«, rekla sam.

»Ne, ne, sutra će već biti prekasno; sutra je gotovo. Traže djevojku za novi James Bond film *The Living Daylights*⁸, s Timothy Daltonom. Ostavi torbu i idi. Netko će ići s tobom da ti pokaže gdje je to.«

Jedan momak iz agencije otpratio me do ugla i pokazao mi zgradu: »Vidiš ona vrata kroz koja svi ulaze? E pa, to ti je tamo.« Ušla sam i kao da se ponovio onaj dan kad sam zakoračila u atelje Terencea Donovanana, samo što je bilo još gore. Unutra se nalazila cijela vojska djevojaka koje su stajale, bile naslonjene, sjedile, tračale, šetkale se i zauzele svakojake izazovne poze.

Asistentica je rekla: »Svaka treba izgovoriti samo nekoliko riječi.« To mi je zazvučalo zlokobno, ali ponavljala sam samoj sebi da sam ja profesionalka - nije li tako? Radila sam s Terenceom Donovanom na Pirellijevom kalendaru. Nema razloga da i ovo ne obavim kako valja. Kad je došao red na mene, uveli su me u studio i rekli neka stanem na označeno mjesto.

Rekla sam: »Samo da vam kažem, ja baš ne govorim dobro engleski.«

Na to su podigli ploču s tekstom i odgovorili: »Nema problema, samo pročitaj ovo.« Oh, Bože, što sad? Da im kažem da ne znam čitati? Ne, to je previše, previše ponižavajuće. Ne mogu. A naglas sam rekla: »Oprostite, moram časak izaći, odmah se vraćam.« I tako sam izašla iz zgrade i vratila se u agenciju po torbu. Tko zna koliko su me čekali prije nego što su shvatili da se ne vraćam. U agenciji sam rekla da nisam još na redu, pa sam samo došla po svoje stvari jer ću, po svemu sudeći, dugo čekati. Bilo je oko jedan, dva popodne, a ja sam otišla

kući, ostavila torbu i krenula u potragu za frizerom. Pronašla sam jednog, nedaleko Y-a, i čovjek me upitao što želim.

»Poblajhajte mi kosu«, rekla sam.

Izvio je obrve. »Znate, nije neizvedivo, ali potrajat će. A zatvaramo u osam.«

»Dobro. Znači, imamo vremena do osam.«

»Da, ali imamo dogovorene i druge mušterije, prije vas.« Moljakala sam ga dok naposljetku nije pristao. Stavio je superoksid i smjesta sam zažalila što sam se upustila u to. Kosa mi je bila tako kratka da me tjeme peklo kao da će mi otpasti koža. Ali stisla sam zube i izdržala. Kad mi je oprao kosu, ispala je narančasta. Zato je morao sve ponoviti, jer trebalo je superoksid ostaviti duže, da izbijeli moju boju. Drugi put je ispalo žuto. Tek nakon trećeg puta napokon sam postala plavuša.

Ja sam bila oduševljena, ali dok sam se vraćala prema podzemnoj željeznici, vidjela sam djecu kako vuku majke za ruku i uzbuđeno pitaju: »Mama, mama, što je ovo? Je 1' to muškarac ili žena?« Pomislila sam: »Vrag neka me nosi. Možda ipak nisam trebala? Plašim djecu. Ali dok sam stigla u Y, već sam bila zaključila da mi je to potpuno svejedno, jer ovakvu frizuru ionako nisam napravila zbog djece. Htjela sam isprobati kako je to biti plavuša i izgledalo mi je super.

Po povratku kući dočekalo me nekoliko poruka iz agencije. Gdje si? Na odabiru za Jamesa Bondajoš uvijek te čekaju! Vraćaš li se? Žele da dođeš. Čekaju te ... Kako agencija više nije radila, nazvala sam Veroniku kući. »Waris, kamo si, zaboga, otišla? Mislili su da ideš na WC!

Obećaj mi da ćeš sutra otići tamo.« Natjerala me da pristanem ponovno otići sutradan.

I dakako, ono što sam zaboravila napomenuti Veroniki, ekipa je odmah primijetila - da sam jučer bila obična crnkinja, a danas plavokosa Somalka. Svi su se zapiljili u mene. »Čovječe! Ovo je sjano - to si sinoć izvela?«

»Da.«

»Oh, ljudi moji! Izvrsno! Jako mi se sviđa - nemoj ništa više mijenjati, važi?«

Odgovorila sam: »Nije mi ni na kraj pameti da ponovno prođem to mučenje. Posvijetlila mi je cijela lubanja.«

Nastavili smo tamo gdje smo dan prije stali. »Muči te tvoj engleski -je P tako?«

»Jest«, i dalje nisam mogla priznati da ne znam čitati.

»Dobro. Samo stani tamo, pogledaj udesno, pogledaj ulijevo. Kaži svoje ime, odakle si, za koju agenciju radiš, i gotovo.« To sam mogla izvesti.

Kad smo to obavili, budući da sam bila nekoliko koraka od Cratvfor-da, pomislila sam da bih mogla navratiti do njih i pokazati im svoju novu frizuru. Poludjeli su. »Što si to, dovraga, izvela s kosom?«

»Lijepa je, nije?«

»Bože moj, ne, nije lijepa! Tko će ti sad naći posao! Moraš se posavje-tovati s nama prije nego što odlučiš promijeniti izgled, Waris. Mušterija mora znati što će dobiti - to više nije samo tvoja kosa, pa da radiš s njom što hoćeš.«

Međutim, moja se nova frizura svidjela ekipi koja je birala djevojku za Jamesa Bonda, i dobila sam posao. Ali od toga dana u agenciji sam dobila nadimak Guinness. Zato što sam bila tamna, s čupom svijetle kose na vrhu.

* * *

Bila sam silno uzbuđena zbog svoje nove filmske karijere, sve dok jedno **ga** dana nisam navratila u agenciju i čula od Veronike: »Imamo dobre vijesti, Waris. The Living Daylights će se snimati u Maroku.«

Sledila sam se. »Znaš, moram ti reći nešto što radije ne bih. Sjećaš se onog dana kad ste me angažirali i ti si me pitala imam li putovnicu? Imam je, ali mi je istekla viza, tako da se neću moći vratiti u Englesku ako izađem.«

»Waris, lagala si mi! Za manekenski posao moraš imati ispravnu putovnicu, jer tu se stalno putuje. Bože moj - znači, ništa od toga. Morat ćemo otkazati.«

»Ne, ne. Nemoj otkazati, nešto ću smisliti. Već ću ja to srediti.« Veronika me pogledala s nevjericom, ali je rekla da sve prepušta meni. Sljedećih nekoliko dana provela sam u svojoj

sobi mozgajući, ali ništa mi nije padalo na pamet. Savjetovala sam se sa svim svojim prijateljima, ali jedino što smo uspjeli smisliti bilo je da se udam za nekoga, a nisam imala za koga. Osjećala sam se grozno, ne samo zato što je mojoj kratkoj karijeri prijetio kraj, već i zato što sam lagala Veroniki i iznevjerila agenciju.

Jedne noći, usred tih dvojbi, sišla sam do bazena u Y-u. Tamo je kao spasilac radila moja prijateljica Marilyn, crnkinja rođena u Londonu. Kad sam se bila tek doselila, znala sam sići do bazena, sjediti tamo i zuriti u vodu koja me očaravala. Naposljetku me jedne večeri Marilyn upitala zašto se ne okupam, pa sam joj priznala da ne znam plivati. »Ja ću te naučiti«, rekla je.

»Može.« Otišla sam u dublji dio bazena, duboko udahнула i zaronila. Pretpostavljala sam da će me ona spasiti, kad je spasilac. Ali zamislite ovo! Čim sam se našla pod vodom zaplivala sam kao riba, sve do drugog kraja bazena.

Izronila sam, s osmijehom od uha do uha. »Uspjela sam! Ne mogu vjerovati, uspjela sam!« Ali ona je bila ljuta. »Zašto si mi rekla da ne znaš plivati?«

»Nikad u životu nisam plivala!« Nakon toga smo se sprijateljile. Živjela je s majkom na drugom kraju gradu i ponekad, kad bi radila doka-sna, bila je preumorna da putuje kući. Tada bi prespavala u mojoj sobi.

Marilyn je bila velikodušna, draga osoba i dok sam te večeri plivala, pokušavajući zaboraviti na svoje probleme s putovnicom, odjednom mi je sinulo rješenje. Isplivala sam na površinu i maknula naočale za plivanje. »Marilyn«, rekla sam, »trebam tvoju putovnicu.« »Što? O čemu ti to govoriš?« Objasnila sam joj u čemu je problem. »Skrenula si s uma, Waris! Znaš kako će to završiti? Uхватit će te, deportirati, a mene strpati u zatvor. Zašto bih se ja upuštala u to? Zato da bi ti mogla nastupiti u nekom glupom filmu o James Bondu? Ne dolazi u obzir!«

»Oh, daj, Marilyn! To je zabavno, prava pustolovina - pokušajmo! Otići ćemo na poštu i ja ću zatražiti putovnicu na tvoje ime; krivotvorit ću tvoj potpis i staviti svoju sliku. Nemamo

mного vremena, ali privremenu putovnicu mogu dobiti već za nekoliko dana. Molim te, Marilyn! To mi je prilika da počnem glumiti!«

Naposljetku, nakon što sam je satima molila i kumila, dan prije leta za Maroko, popustila je. Fotografirala sam se i otišle smo na poštu; za sat vremena imala sam britansku putovnicu. Ali na povratku kući, ona je premirala od straha. Ja sam ponavljala: »Glavu gore, Marilyn! Daj, molim te, sve će ispasti dobro. Treba samo imati malo vjere.«

»Vjera, sranje! Vjerujem da će mi ova glupost upropastiti život.« Te smo noći prespavale kod njene majke. Predložila sam da posudimo film, uzmemo nešto hrane u kineskom restoranu i opustimo se. Ali kad smo stigle k njoj, rekla je: »Waris, ne mogu. Preopasno je. Vрати mi putovnicu.« Tužno sam joj je predala, gledajući kako moja filmska karijera hlapi u još jedan propao san. »Ti ostani ovdje, a ja ću je sakriti«, rekla je. Odnijela ju je gore, u svoju sobu.

Ja sam samo odgovorila: »Dobro. Ako te to toliko muči, zaboravi. Ako se bojiš da ćemo se uvaliti u neprilike, nećemo se upuštati u to.« Ali te sam se noći, čim je zaspala, dala na pretraživanje njene sobe. Imala je gomile knjiga, i znala sam da ju je zacijelo sakrila među njih. Otvarala sam ih i tresla, jednu po jednu. Ujutro je po mene trebao doći automobil da me odveze na aerodrom i zato je valjalo brzo djelovati. I odjednom mi je putovnica pala pred noge. Bešumno sam je zgrabila, gurnula u putnu torbu i vratila se u krevet. Ujutro sam se probudila i odšuljala dolje, prije nego što je došao vozač i zazvonio na vratima, tako da nikoga ne probudi. Vani je bilo hladno, ali stajala sam na pločniku i drhturila, sve dok se u sedam nije pojavio, i tako smo krenuli za Heathrow.

Iz Engleske sam izašla bez problema. U Maroku se moja filmska karijera sastojala od nekoliko scena u kojima sam prema scenariju trebala biti »lijepa djevojka koja leži pored bazena«. Zatim sam bila u još jednoj sceni u kojoj smo sjedile u prekrasnoj kući u Casablanki i pile čaj, a iz nekog razloga sve su žene bile nage. A onda je kroz krov uletio James Bond, na

što smo mi rukama prekrile usta i vrisnule: »Ahhh, Bože!« Ali, mislila sam si: Nemam se što zaliti. Ne govorim, a i ne moram se brinuti što ne znam čitati.

Ostatak vremena smo se odmarale u kući, sjedile uz bazen, neprestano jele i dokoličarile. Ja sam sve vrijeme proboravila na suncu, uzbuđena što ga ima toliko nakon maglovitog Londona. Budući da nisam znala kako uspostaviti kontakt s ljudima iz filmskog svijeta, uglavnom sam sjedila sama; svi su bili vrlo lijepi i bojala sam ih se, savršeno su govorili engleski i činilo se kao da se međusobno poznaju - čavrljali su o raznoraznim poslovima. Ja sam bila naprosto uzbuđena što sam ponovno u Africi; navečer sam sjedila vani, uz mame koje su pripremale šaroliku hranu za svoje obitelji. Nisam znala njihov jezik, ali smješkale smo se jedne drugima, ja bih rekla neku riječ na arapskom, a one poneku na engleskom i onda smo se smijale.

Jednog su se dana u ekipi sjetili da bismo mogli otići na utrku devama: »Tko je za utrku devama? Hajde, skupljamo društvo.« Nakon što sam neko vrijeme stajala i gledala utrku, upitala sam jednog od džokeja, Arapa, mogu li i ja jahati. Razgovarali smo na nekoj mješavini arapskog i engleskog; rekao mi je da ženama nije dopušteno jahati deve. »Hajde da se kladimo da ću vas pobijediti«, odgovorila sam. »Dođite, pokazat ću vam - ne date mi da jašem jer se bojite da ću pobijediti!« To ga je rasrdilo - njega će neka klinka pozivati na dvoboj! - tako da mi je dopustio da se utrkujem. Među filmskom ekipom se pronio glas da Waris ulazi u sljedeću trku; svi su se sjatili oko mene, a nekolicina me pokušala odgovoriti. Uzvratila sam im neka izvade novce i klade se na mene, jer kanim ovim Marokancima dati dobru lekciju. Na startu je bilo desetak Arapa na devama, i ja s njima. Utrka je počela i pojurili smo. Bilo je zastrašujuće, jer ovu devu nisam poznavala i nisam znala kako je natjerati da trči brže. Deve ne samo da se jako nagnu u brzom trku, već poskakuju i njišu se, tako da sam takoreći visjela u zraku, čvrsto se držeći za nju da sačuvam živu glavu. Znala sam da će me, padnem li, pregaziti.

Stigla sam druga. Ekipe iz Jamesa Bonda bile su zapanjene i vidjela sam da sam stekla posve novo, premda diskutabilno, poštovanje, osobito nakon što su podigli novac zaraden kladjenjem. »Kako ti je to uspjelo?« upitala me jedna djevojka.

»Lako. Kad si rođen na devu, to ti dođe sasvim prirodno«, nasmijala sam se.

Međutim, utrka devama nije zahtijevala neku osobitu hrabrost u usporedbi s onim što me čekalo po povratku na Heathrow. Po izlasku iz aviona, stali smo u red za carinu; kako smo se približavali, tako su svi izvadili putovnice. Službenici bi viknuli: »SLJEDEĆI!« i svaki put sam bila na užasnim mukama jer to je značilo da sam korak bliže zatvoru.

Britanski pogranični službenici su ionako uvijek oštri pri ulasku u zemlju, ali ako si Afrikanac i crne kože, dvostruko su stroži. Možeš biti siguran da će ti pregledati putovnicu rentgenskim pogledom. Bilo mi je tako muka da je malo nedostajalo da se srušim - čak sam počela zamišljati kako bi bilo da legnem na pod i umrem, samo da izbjegnem tu torturu. Bože, molila sam, preklinjem te, pomози mi. Preživim li ovo, obećajem da nikada više neću ponoviti takvu glupost.

Još malo i bit ću na redu, ako me ne izdaju noge. A onda mi je iznenada odvratio maneken po imenu Geoffrey, istrgnuo putovnicu iz ruke. Bio je to jedan uobraženi gad koji je uživao u tome da druge dovodi u neugodan položaj, a ovoga puta nije mogao naći ranjiviju metu. »Oh, molim te, molim te ...«, pokušala sam mu je istrgnuti, ali bio je mnogo viši od mene i kad ju je digao u zrak nisam je mogla dohvatiti.

Tijekom putovanja svi su me zvali Waris; svi su znali da se zovem Waris Dirie. Geoffrey je otvorio putovnicu i zakreštao: »Oh, Bože! Slušajte ovo, slušajte ovo! Što mislite kako se ona zapravo zove? MARILYN MONROE.«

»Molim te, vrati mi ...«, sad sam već drhtala kao prut.

On je trčao uokolo, presavijao se od smijeha i svima pokazivao moju putovnicu. »Ona se zove Marilyn Monroe! Evo, pogledajte sami! Otkud sad to, čovječe? O čemu se tu radi, mala? Nije čudo što si poblahala kosu!«

Nisam imala pojma da postoji još neka Marilyn Monroe. Za mene je to bila moja prijateljica, spasilac na bazenu u Y-u. Sva sreća da nisam znala da hodam uokolo s putovnicom na kojoj je moja fotografija i ime slavne filmske zvijezde, jer tek tad bih bila izvan sebe! U tom me trenutku najviše brinulo to što imam putovnicu u kojoj piše da sam Marilyn Monroe, rođena u Londonu, a pritom jedva mogu progovoriti riječ engleskog. Mrtva sam ... gotovo je ... ovo je kraj ... gotovo je sa mnom ... odzvanjalo mi je glavom, a znoj mi se u potocima slijevao tijelom.

Sad se cijela ekipa pridružila ovoj igrici: »Pa kako se ti zapravo zoveš? Ne, stvarno - odakle si? Jeste li znali da rođeni Londončani ne mogu zucnuti ni riječ engleskog?« Nisu me puštali na miru. Naposljetku mi je onaj kreten Geoffrey vratio putovnicu. Otišla sam na kraj reda, pustivši ih ispred sebe, nadajući se da će dok na mene dođe red već svi otići.

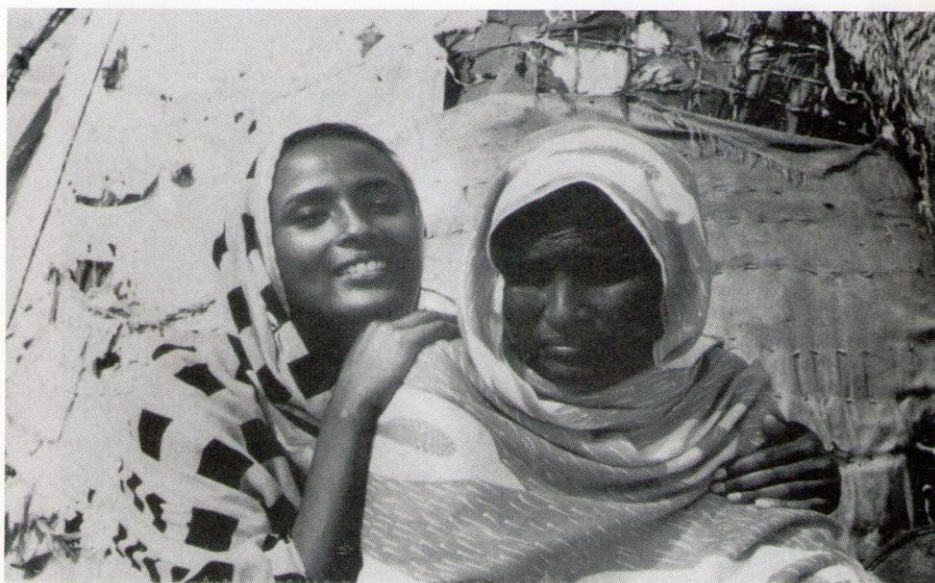
»SLJEDEĆI!«

Kad su prošli kroz carinu, nitko nije pošao za svojim poslom, uskočio u auto i izgubio se, kao inače nakon dugog puta. Ne. Svi su se okupili s onu stranu carinarnice i čekali da vide kako ću proći.

Saberu se, Waris, stara moja. Možeš ti to. Prišla sam cariniku i pružila mu putovnicu, s blistavim osmijehom na licu. »Dobar dan!« rekla sam i suspregla dah. Pazila sam da ne kažem ništa više, jer smjesta bi otkrio da nemam pojma o engleskom.

»Lijep dan, zar ne?«

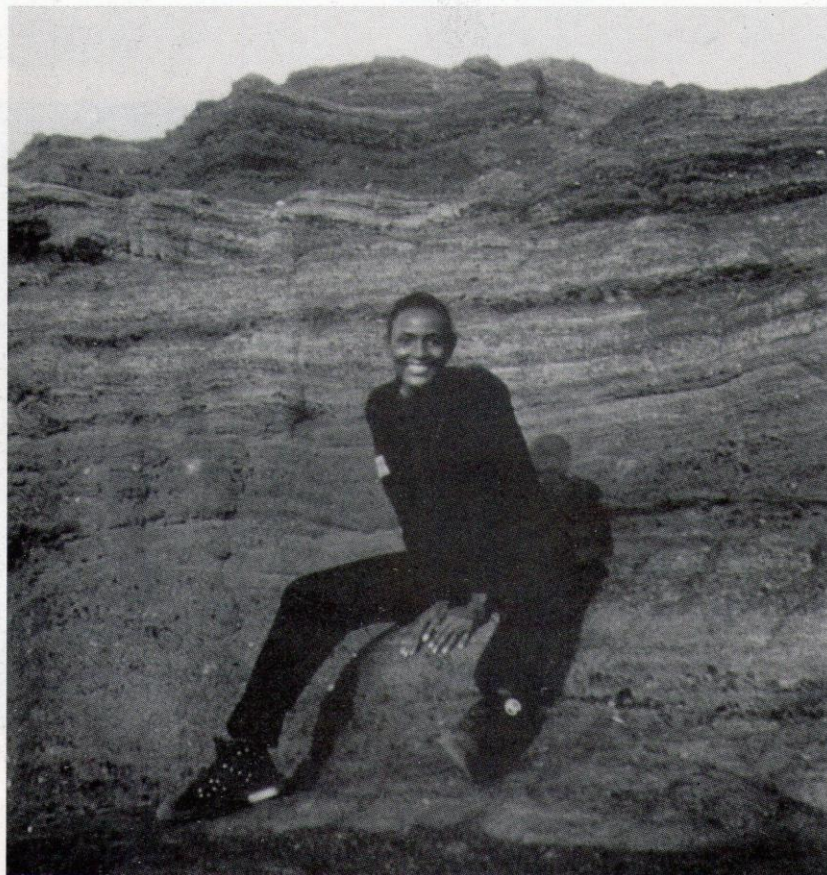
»Umm.« Kimnula sam i osmjehnula se. Pružio mi je putovnicu i ja sam otklizila dalje. Ekipa iz Jamesa Bonda stajala je i zapanjeno me gledala. Došlo mi je da se srušim, ispustim sav zrak iz sebe i padnem na pod, ali prozujala sam mimo njih, znajući da nisam na sigurnom sve dok se ne izgubim s aerodroma. Samo naprijed, Waris. Izađi s Heathrowa živa!

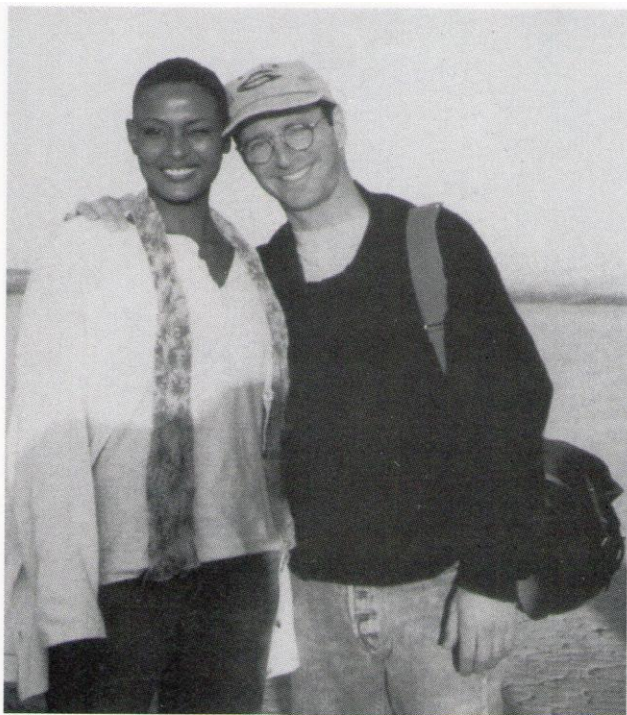
Gore: Waris, modno snimanje u Maliju, u Africi, 1994.
Dolje: Waris i njezina majka pri ponovnom susretu u Galadiju, u Etiopiji
(nedaleko somalske granice) 1995. *Snimio:* Gerry Pomeroy.

Waris, fotografije snimljene na britanskim Djevičanskim otocima, 1995.

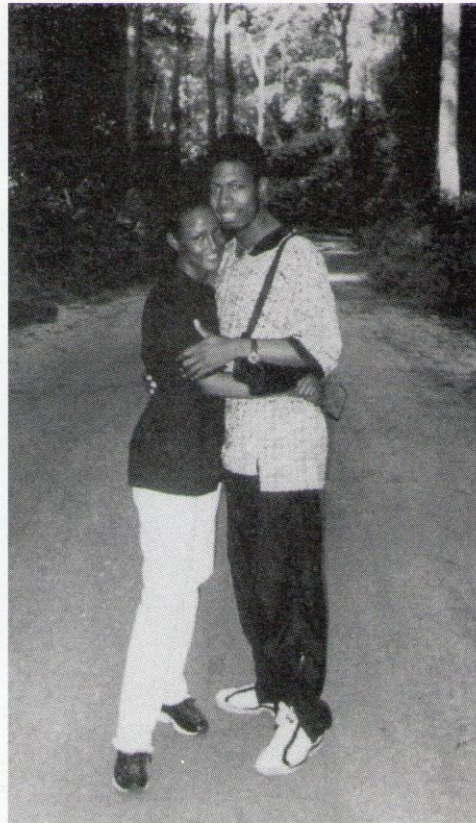
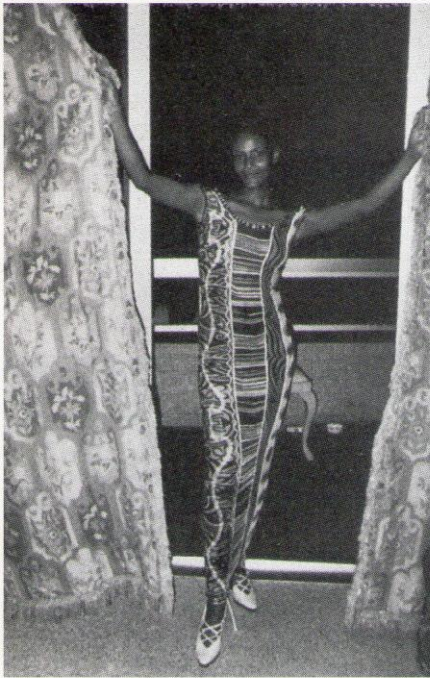

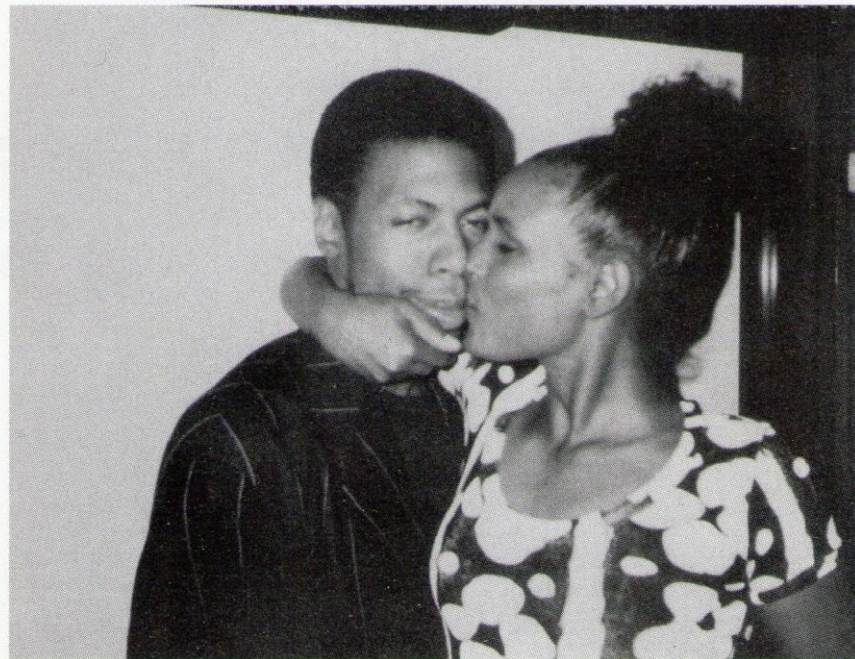

Gore: Wariis i Herb Ritts,
snimljeni u pustinji
Arizona, 1995.

Dolje: Wariis, modno
snimanje u meksičkoj
prašumi, 1996.

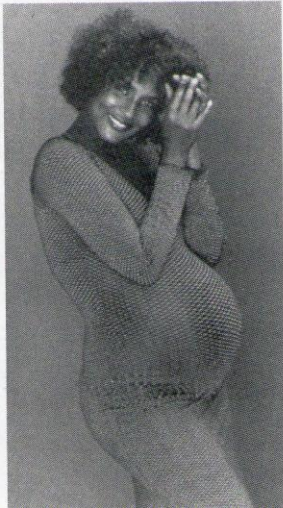

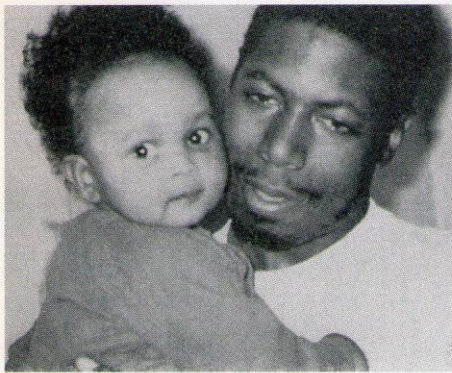
*Gore lijevo: Waris na odmoru u Gabonu, u Africi, 1996.
Gore desno i dolje: Waris i Dana na odmoru u Gabonu, 1996.*

Waris u devetom mjesecu trudnoće
s malim Aleekoom.
Fotografija: Sharon Schuster.

Lijevo: Dana i Aleke u svom domu u Brooklynu, siječanj 1998.

Dolje: Waris, modno snimanje, u proljeće 1998. Fotograf: Joe Grant.

LIJEČNICI

Dok sam još stanovala u YMCA, jedno sam poslijepodne provela dolje, na bazenu, plivajući u krug. Nakon što sam završila, odjenula sam se u svlačionici i vraćala se gore, na kat, kad sam čula kako me netko doziva iz kafića. Bio je to znanac koji je također živio tamo. Zvao se William i mahnuo mi neka dođem. »Sjedni, Waris. Hoćeš nešto pojesti?«

On je jeo sendvič od sira, pa sam rekla: »Može, i ja ću jedan sendvič.« Moj engleski je još uvijek bio dosta slab, ali uglavnom sam shvaćala što govori. Dok smo jeli pitao me jesam li raspoložena za kino. To nije bilo prvi put da me zove da izađemo. William je bio mlad, zgodan, bijelac i uvijek vrlo drag. Dok je govorio, prestala sam slušati njegove riječi. Sjedila sam zureći u njega, gledala kako mu se usne miču, a mozak mi je radio kao navijen:

Pođi u kino s njim

Eh, da on zna sve o meni...

Zamisli da imaš dečka Bilo bi lijepo

Imati nekoga s kim ćeš razgovarati

Koga ćeš voljeti

Ali ako odem u kino

Htjet će me poljubiti

A onda će htjeti voditi ljubav

A ako pristanem

Otkrit će da nisam poput drugih djevojaka

Ja sam osakaćena

Ako ne pristanem

Ljutit će se, pa ćemo se posvađati

Bolje da ne ideš

Prištedjet ćeš si bol

Reci ne

Eh, da on zna sve o meni,

shvatio bi da to nema nikakve veze s njim.

Osmjehnula sam se i zavrtila glavom. »Ne hvala, imam previše posla.« Uvrijeđeno me pogledao, što sam znala da me neće mimoići, ali sam slegnula ramenima ; pomislila: Što ja tu mogu?

Taj problem se pojavio kad sam se uselila u Y. Dok sam živjela sa svojim nikada nisam bez pratnje bila u društvu nepoznatih muškaraca. Ako bi neki muškarac došao k mojim, k tetki Sahru ili k tetku Mohammedu, taj je ili bio upućen u našu kulturu pa mu ne bi palo na pamet da me pozove van, ili bi ga moji već sredili. Ali otkad sam napustila ujakovu kuću, bila sam prepuštena sebi. I tako sam prvi put bila prisiljena sama se nositi s takvim situacijama. Y je bio pun slobodnih momaka. Odlazeći u klubove s Halwu, upoznala sam ih još više. Kao manekenka, još više.

Ali nijedan od njih nije me zanimao. Seks mi uopće nije bio na pameti, ali nažalost, nakon nekoliko mučnih iskustava, znala sam da njima jest. Iako sam često razmišljala o tome, ne mogu zamisliti kakav bi mi život bio da nisam bila obrezana. Muškarci mi se sviđaju, a vrlo sam emocionalna osoba, puna ljubavi. Bilo je prošlo šest godina otkad sam pobjegla od oca i samoća mi je teško padala; nedostajala mi je moja obitelj. A nadala sam se kako ću jednoga dana imati muža i svoj dom. Ali sve dok sam bila zašivena, bila sam zatvorena i za samu pomisao o odnosu, stisnuta u sebe. Kao da su šavovi priječili da ikoji muškarac prodre u mene - fizički ili emocionalno.

Drugi problem koji mi je priječio odnos s muškarcem iskrsnuo je kad sam shvatila da sam različita od drugih žena, osobito Engleskinja. Nakon što sam stigla u London, malo-pomalo mi je postajalo jasno da nisu sve djevojke prošle što i ja. Dok sam živjela sa svojim

sestričnama u kući ujaka Mohammeda, tu i tamo bih se našla u kupaonici s ostalim djevojkama. Začudilo me što one mokre brzo, u jakom mlazu, dok je meni trebalo deset minuta da se popiškim. Sićušna rupica koju je Ciganka ostavila omogućavala mi je da mokrim samo kap po kap. » Waris, zašto ti tako piškiš - što je to s tobom?« Nisam im htjela reći jer sam mislila da će i njih obrezati kad se vrate u Somaliju, pa sam se samo nasmijala.

Međutim, moje mjesečnice nisu bile nimalo šaljive. Od samog početka, od moje jedanaeste ili dvanaeste godine, to je bila prava noćna mora. Počele su jednog dana dok sam bila sama u pustinji, čuvajući ovce i koze. Dan je bio strahovito vruć i ja sam se malaksalo spustila pod drvo, osjećajući dodatnu slabost zbog boli u želucu. Pitala sam se: Sto je sad ovo? Možda sam u drugom stanju? Možda ću roditi? Ali nisam bila s muškarcem, kako mogu biti u drugom stanju? Pritisak je postajao sve jači, a s njime i strah. Nakon sat vremena išla sam se popiškiti i ugledala krv. Povjerovala sam da mi je došao kraj.

Ostavivši životinje da pasu u šipražju, potrčala sam kući k majci, vičući: »Umirem! Oh, mama, umirem!«

»Što ti to pričaš?«

»Krvarim, mama, umrijet ću!«

Oštro me pogledala. »Ne, ne umireš. To je normalno. To ti je mjeseč-nica.« Nikada nisam čula za nešta slično - nisam imala pojma što je to.

»Molim te, objasni što je to - o čemu govoriš?« Majka mi je objašnjavala, dok sam se ja grčila od boli, držeći se za trbuh. »Ali kako da zaustavim ovu bol? Imam osjećaj da umirem!«

» Waris, nema načina da je zaustaviš. Prepusti joj se. Čekaj da sama prođe.«

Ja, međutim, nisam bila spremna prihvatiti takvo rješenje. Tražeći olakšanje, vratila sam se u pustinju i počela kopati rupu pod drvetom. Od fizičke aktivnosti osjećala sam se bolje, a i prestala sam misliti na bol. Kopala sam i kopala štapom, sve dok nisam iskopala dovoljno duboku rupu da u nju zakopam donji dio tijela. Ušla sam u nju i zatrpala se pijeskom; u

rupi je bilo svježije, kao da sam stavila hladne obloge, i tako sam tamo nalazila olakašanje tijekom dnevne jare.

Svakog sam mjeseca nekako uspijevala prebroditi mjesečnicu iskapajući rupu u pijesku. Začudo, kasnije sam otkrila da se moja sestra Aman koristila istom metodom. Ali ovaj je način imao i svoje nedostatke. Jednog je dana naišao otac i zatekao me dopola zakopan u pijesak. Iz daleka sam izgledala kao sasječena od struka nadolje i zatakuta u zemlju. »Koga to vruga radiš?« Začuvši njegov glas, automatski sam pokušala iskočiti iz rupe, ali kako sam se dobro zatrpala, nije išlo. Pokušavajući se izvući, gre-bla sam rukama po pijesku da oslobodim noge. Tata je prasnuo u smijeh. Bilo me stid reći zašto sam to učinila, pa me kasnije neprestano zadirkirao zbog toga. »Ako se želiš živa zakopati, učini to kako spada. Ama, slušaj, kakve su to gluposti?« Pitao je majku što ja to izvodim. Prepao se da se ne pretvaram u kakvu životinju - u krticu opsjednutu kopanjem podzemnih kanala - ali mama mu je objasnila o čemu se radi.

Međutim, baš kao što je majka rekla, bol nisam mogla zaustaviti. Iako to tada nisam shvaćala, protok menstrualne krvi bio mi je zapriječen, kao i protok urina. A kako je uporno dotjecala - ili barem pokušavala - tijekom nekoliko dana, pritisak od začepjenja izazivao je nesnosnu bol. Krv je uspijevala izaći samo kap po kap, zbog čega su mi mjesečnice trajale i po deset dana.

Stvari su se zakomplicirale dok sam živjela kod tetka Mohammeda. Rano jednog jutra pripremala sam mu doručak, kao i obično. A onda, dok sam nosila poslužavnik iz kuhinje u blagovaonicu gdje je čekao, iznenada sam se onesvijestila i posude se rasulo po podu. Ujak mi je pritrčao i počeo me pljuskati, pokušavajući me prizvati k svijesti. Svijest mi se polako vraćala i čula sam ga kako viče, kao iz velike daljine: »Maruim! Mamim! Onesvijestila se!« Kad sam došla k sebi, tetka me pitala što je, a ja sam odgovorila da sam dobila mjesečnicu. »Hm, to nije normalno, moramo te odvesti k liječniku. Ugovorit ću sastanak za danas popodne.«

Rekla sam tetkinom liječniku da imam velikih problema s mjesečnicom i da kad god je dobijem padam u nesvijest. Bol me paralizirala i nisam znala što poduzeti. »Možete li mi pomoći? Molim vas - možete li išta učiniti? Ne mogu to više podnositi.« Nisam mu, međutim, rekla da sam obrezana, jer nisam uopće znala kako da počnem razgovor o tome. Tada sam još bila djevojčica i sve što se ticalo mog fizičkog stanja bilo je pomiješano s neznanjem, zbunjenošću i stidom. A nisam ni mislila da je izvor problema u tome što sam obrezana, još uvijek sam vjerovala da to prolaze sve djevojčice. Majka nije moju bol smatrala neobičnom, sve žene koje je ona poznavala bile su obrezane i sve su prolazile iste muke. To se smatra sastavnim dijelom ženina tereta.

Kako me liječnik nije pregledao, nije otkrio moju tajnu. »Jedino što ti mogu dati protiv bolova su pilule za kontracepciju. To će zaustaviti bol jer će zaustaviti menstruaciju.« Huraa! Počela sam uzimati pilule, iako nisam bila baš oduševljena time. Od sestrične Basme sam čula da to nije zdravo. Ali ubrzo je nestalo boli, a i mjesečnice. Kako je pod utjecajem pilula moje tijelo povjerovalo da je u drugom stanju počele su se zbivati i druge neočekivane promjene. Narasle su mi grudi, stražnjica također, lice mi se popunilo i ugojila sam se. Te drastične promjene na tijelu djelovale su čudno, neprirodno. Odlučivši da ću radije podnositi bol, prestala sam uzimati pilule. A trebalo ju je itekako podnositi, jer ubrzo se vratila, žešća nego ikad.

Kasnije sam otišla drugom liječniku da vidim može li mi on pomoći. Ali ponovilo se isto; i on mi je ponudio pilule za kontracepciju. Objasnila sam da sam to već probala, ali mi se nisu svidjele nuspojave. Međutim, bez tih pilula, nekoliko dana u mjesecu bila sam neupotrebljiva; naprosto bih legla u krevet i poželjela umrijeti, samo da si okončam muke.

Zna

li za kakvo drugo rješenje? Liječnik je odgovorio: »Hja, što očekujete?

Kad žene uzimaju pilule za kontracepciju, izgube menstruaciju. Kad imaju menstruaciju, osjećaju bol. Odlučite se.« Kad je i treći liječnik ponovio isto, zaključila sam da moram poduzeti nešto drugo, a ne mijenjati liječnike.

Upitala sam tetku: »Možda bih trebala otići nekoj posebnoj vrsti liječnika?«

Oštro me pogledala. »Ne«, rekla je odrješito. »Kad smo već kod toga, što si im rekla?«

»Ništa. Da se želim riješiti boli, to je sve.« Shvatila sam neizrečenu poruku njene primjedbe: obrezivanje je naš afrički običaj - to nije nešto

o čemu se raspravlja s bijelcima.

Meni je, međutim, polako postajalo jasno da ću upravo to morati učiniti. Ili patiti i trećinu mjeseca proživjeti kao invalid. Isto tako mi je bilo jasno da me obitelj neće podržati. Shvatila sam što mi je činiti - moram potajno otići k liječniku i reći mu da sam obrezana. Možda će mi onda neki od njih moći pomoći.

Odabrala sam prvog liječnika, dr. Macraea, zato što je radio u velikoj bolnici i ako zatreba moći će me operirati, razmišljala sam. Kad sam nazvala radi dogovora morala sam čekati mučnih mjesec dana prije nego što sam došla na red. Kad je došao taj dan, izmislila sam neku priču za tetku

i otišla k doktoru Macraeu. Kazala sam mu: »Jednu stvar vam nisam rekla. Ja sam iz Somalije i ja ... ja ... « Bilo mi je teško objasniti tu strašnu istinu na onom mom jadnom engleskom. »Obrezana sam.«

Nije ni čekao da završim rečenicu. »Hajde, skini se. Pregledat ću te.« Primijetio je užasnut izraz na mom licu. »Sve će biti dobro.« Pozvao je sestru i ona mi je pokazala gdje da se skinem i navučem ogrtač.

Kad smo se vratile u sobu za pregled, počela sam se pitati u što sam se ovoga puta uvalila. Pomisao da bi djevojka iz moje zemlje na nekom nepoznatom mjestu sjela i raširila noge i dopustila da joj bijelac zaviri tamo... ta, nije bilo ničeg besramnijeg. Liječnik mi je pokušavao rastaviti noge. »Opusti se. Sve je u redu - ja sam liječnik. Tu je i sestra - evo, tu stoji.« Izvila sam vrat da pogledam za njegovim prstom. Sestra mi se umi-rujuće osmjehnula

i napokon sam popustila. Natjerala sam se da razmišljam o nečem drugom, da se pravim kako nisam tamo, nego za lijepog dana koračam pustinjom sa svojim kozama.

Kad je završio, upitao je sestru ima li u bolnici netko tko govori so-malski; odgovorila je da dolje radi jedna Somalka. Ali kad se vratila, dovela je muškarca Somalca jer nije mogla pronaći ženu. Pomislila sam: Oh, divno! Stvarno imam sreće, sad će mi cijelu tu groznu priču prevoditi muškarac, Somalac! Može li išta biti gore od toga?

Dr. Macrae je rekao: »Objasnite joj da je previše zašivena - ne znam kako je uopće dosad izdržala. Moramo je što prije operirati.« Odmah sam vidjela da Somalac nije nimalo oduševljen time. Napučio je usne i ošinuo liječnika pogledom. S ono nešto engleskog što sam razumjela i iz držanja tog čovjeka, naslutila sam da nešto nije u redu.

Rekao mi je: »Hja, ako baš želiš, mogu te rastvoriti.« Ja sam samo zurila u njega. »Ali znaš li ti da se to protivi našoj tradiciji? Znaju li tvoji u što se upuštaš?«

»Ne. Da budem iskrena, ne znaju.«

»S kim živiš?«

»S tetkom i tetkom.«

»Znaju li oni za ovo?«

»Ne.«

»Da sam na tvom mjestu, prvo bih porazgovarao s njima.« Kimnula sam, razmišljajući: Što drugo očekivati od afričkog muškarca? Baš ti hvala na savjetu, brate. Sad mogu zaboraviti na cijelu stvar.

Dr. Macrae je dodao da ne može odmah operirati; moramo se dogovoriti za datum. Smjesta mi je bilo jasno kako je to nemoguće, jer će u međuvremenu tetka saznati. »Može, nazvat ću radi dogovora.« Dabome, prošlo je preko godinu dana, a ja nisam nazvala.

Čim su se moji vratili u Somaliju, nazvala sam i dogovorila se za datum, ali uspjela sam dobiti termin tek za dva mjeseca. Po isteku ta dva mjeseca u misli mi je navro sav užas obrezivanja. Mislila sam da će operacija biti nešto slično i kako sam razmišljala o tome tako

sam došla do zaključka da ne mogu ponovno proći kroz sve to. Kad je došao taj dan, jednostavno nisam otišla u bolnicu i nisam nazvala.

U to vrijeme sam živjela u Y-u. Problemi s mjesečnicom nisu jenjali, ali sada sam morala odlaziti od kuće da zaradim za život. Nisam mogla svakog mjeseca po tjedan dana izostati s posla i očekivati da ću ga zadržati. Mučila sam se da nekako izdržim, ali moji prijatelji u Y-u primijetili su da mi nije dobro. Marilyn me svako malo pitala što mi je. Objasnila sam joj da sam u Somaliji obrezana kao djevojčica.

Ali Marilyn je odrasla u Londonu i nije imala pojma o čemu ja govorim. »A da mi pokažeš, Waris? Stvarno ne razumijem o čemu govoriš. Jesu li te rezali ovdje? Tu? Gdje? Što su ti učinili?«

Jednog sam dana napokon skinula gaćice i pokazala joj. Nikada neću zaboraviti izraz njenog lica. Okrenula je glavu, a niz obraze su joj klizile suze. Obuzeo me očaj, pomislila sam: Bože, zar je stvarno tako grozno? Prvo što je izrekla bilo je: »Waris, osjećaš li ti išta?«.

»Kako to misliš?«

Zavrtila je glavom. »Mislim, sjećaš li se kako je to bilo dok si bila djevojčica? Prije nego što su ti učinili ovo?« »*Da.*«

»Ja i sada tako izgledam. A ti ne.« Tada sam bila sigurna. Više se nisam trebala pitati - ili možda čak potajno nadati - da su sve žene unaka-žene kao i ja. Sada sam bila sigurna da sam drugačija. Nikome nisam željela da propati ono što sam ja propatila, ali nisam željela ni biti sama. »Znači, ti i tvoja majka to niste prošle?«

Zavrtila je glavom i ponovno se rasplakala. »To je grozno, Waris. Ne mogu vjerovati da ti je itko mogao tako nešto učiniti.«

»Oh, daj, molim te, još ću se ražalostiti.«

»Ja jesam žalosna. Žalosna i ljuta. Plačem zato što ne mogu vjerovati da na svijetu ima ljudi koji su spremni takvo što učiniti maloj djevojčici.«

Nekoliko časaka smo sjedile šutke, i dok je Marilyn tiho jecala, ja je nisam mogla pogledati. A onda sam zaključila da je sad bilo dosta. »E pa, neka sve ide k vragu! Operirat ću se.

Sutra ću nazvati liječnika. Barem ću s užitkom odlaziti na zahod. Ako je to jedino u čemu mogu uživati, onda ću uživati u tome!«

»Ići ću s tobom, Waris. Bit ću uz tebe. Obećavam.«

Marilyn je nazvala liječnika i ugovorila mi termin; ovoga puta sam morala čekati mjesec dana. Cijelo to vrijeme sam ponavljala: »Čuj, stvarno ideš sa mnom?«

»Ne brini. Idem. Bit ću uz tebe.« Na dan operacije rano me probudila i pošle smo u bolnicu. Bolničarka me uvela u sobu. I tamo sam ga ugledala: stol! Kad sam vidjela operacijski stol malo je nedostajalo da se okrenem i izjurim iz zgrade. Bilo je to svakako bolje od stijene u šipražju, ali nisam se nadala da će postupak biti išta ugodniji. Međutim, dr. Macrae mi je dao anesteziju, a kamo sreće da sam to imala kad me Ubojica onako izmasakrirala. Dok sam tonula u san, Marilyn me držala za ruku.

Kad sam se probudila, bili su me prebacili u dvokrevetnu sobu sa ženom koja je upravo rodila. Ta žena, kao i ljudi koje sam sretala tijekom ručka u kantini, stalno su zapitkivali:

»Zbog čega si ti ovdje?«

Što da im kažem? Da priznam: »Oh, operirali su mi vaginu. Znae, bila je malo preuska!« Nisam im rekla istinu. Rekla sam da sam imala nekih problema sa želucem. I premda sam se oporavljala puno bolje nego nakon obrezivanja, u misli su mi navrla najstrašnija sjećanja iz toga vremena. Svaki put kad sam išla na zahod, dobro poznata stvar - sol i vrela voda. Ali ovdje sam se barem mogla okupati, pa sam se namakala u toploj vodi. Aaah! Sestre su mi davale tablete protiv bolova, pa i nije bilo tako strašno, ali bila sam sretna kad je sve prošlo.

Dr. Macrae je dobro obavio posao i uvijek ću mu biti zahvalna. Rekao mi je: »Znae, niste jedini. Stalno mi dolaze žene s istim problemom. Mnoge žene iz Sudana, Egipta, Somalije. Neke su u drugom stanju i boje se poroda, jer je to jako opasno dok su zašivene. Mogu nastati komplikacije - dijete se može zagušiti ili majka iskrvariti na smrt. I tako, bez dozvole muža ili obitelji, dolaze k meni, a ja činim što mogu. Nastojim napraviti najbolje što se da.«

Za dva, tri tjedna sam se oporavila. Nisam bila »normalna« u pravom smislu riječi, ali ipak bliže ženi koja nije obrezana. Waris je bila nova žena! Mogla sam sjesti na zahod i popiškiti se - šššš! Nema riječi kojima bih mogla opisati kakvo je to oslobođenje bilo.

135

DILEME OKO PUTOVNICE

Po povratku s filmskog debija u James Bondu, rekla sam vozaču neka me vozi ravno prema kući Marilyn Monroe. Posve kukavički nisam nazvala prijateljicu sve otkako sam otputovala u Maroko, jer sam odlučila pustiti je da se ohladi dok se ne vratim. Stojeći pred njenim vratima s vrećicom punom darova, nervozno sam pozvonila. Otvorila ih je i nasmijala se od uha do uha, a onda mi pritrčala i zagrlila me. »Uspjela si! Ludice jedna, uspjela si!« Oprostila mi je što sam joj ukrala onu lažnu putovnicu; toliko je se dojmilo što sam imala hrabrosti izvesti cijelu predstavu da jednostavno nije mogla ostati ljuta. Ali složila sam se s njom da nikada više neću koristiti tu putovnicu i obje nas izložiti opasnosti, osobito nakon one torture na Heathrowu.

Bila sam sretna što mi je Marilyn oprostila, jer malo je takvih prijateljica. I opet sam se morala osloniti na to prijateljstvo. Kad sam se vratila u London mislila sam kako je moja manekenska karijera na početku -osobito nakon uspjeha kod Terencea Donovana i nakon što sam izabrana za James Bond film. Ali kao da je netko bacio čini na nju, moja je karijera manekenke preko noći zamrla, prekinuvši se isto tako naglo i tajanstveno kao što je i počela. Više nisam radila u McDonald'su, ali isto tako više nisam mogla živjeti u YMCA. Kako sam ostala bez posla, nisam mogla plaćati sobu i preselila sam se kod Marilyn i njezine majke. To mi je odgovaralo iz više razloga - živjela sam u pravome domu i bila dio njihove obitelji. Tako sam ostala s njima sedam mjeseci i premda se nisu bunile, znala sam da je to predugo. Tu i tamo bih dobila neki manji maneken-ski posao, ali još uvijek nisam dovoljno zarađivala da se mogu izdržavati. Preselila sam se k jednom znancu, Kinezu po imenu Frankie, prijatelju mog frizera. Frankie je imao veliku kuću - to jest, meni se činila velika jer je imala

dvije spavaonice. On mi je velikodušno ponudio smještaj dok budem pokušavala ponovno pokrenuti karijeru.

Nedugo nakon što sam se preselila k Frankieu, 1987. počeo se prikazivati The Living Daylights. Nekoliko tjedana kasnije, jedan me prijatelj izveo za Badnjak; u Londonu se naveliko slavilo i ponesena tim raspoloženjem vratila sam se kući u sitne sate. Jedva sam spustila glavu na jastuk, a već sam zaspala. Ali probudilo me kucanje po prozoru.

Pogledavši, ugledala sam prijatelja koji me upravo dovezao kako u rukama drži novine. Pokušavao mi je nešto reći, ali nisam ga razumjela, pa sam otvorila prozor.

»Waris! Ti si na naslovnoj stranici The Sunday Timesa« »Oh ...« Protrljala sam oči. »Stvarno - ja?«

»Da! Pogledaj.« Podigao je novine i ugledala sam svoje lice preko cijele naslovne stranice. Bila je to jako uvećana fotografija, s plamteće plavom kosom i odlučnim izrazom.

»Lijepo ... a sad idem natrag u krevet ... spavati«, i tapkajući po mraku vratila sam se u krevet. Do popodneva sam, međutim, shvatila kakve mi to mogućnosti otvara. Moja fotografija na naslovnoj stranici londonskog The Sunday Timesa sigurno će dovesti do nekog pomaka. U međuvremenu sam se razletila na sve strane da nađem posao. Išla sam na probna snimanja po cijelom Londonu, gnjavila svog posrednika i napokon potražila drugu modnu agenciju, ali uzalud.

U novoj agenciji su mi rekli: »Hja, Waris, u Londonu jednostavno nije osobita potražnja za tamnopusim modelima. Morat ćeš putovati -Pariz, Milano, New York.« Nisam imala ništa protiv putovanja, osim jednog malog problema - moje putovnice. U agenciji su mi rekli da znaju za nekog odvjetnika, Harolda Wheelera, koji je nekolicini useljenika pomogao oko putovnice. Zašto ne odem k njemu?

Otišla sam k tom Haroldu Wheeleru i otkrila da traži ogromnu svotu kako bi mi pomogao - dvije tisuće funti! Ipak, razmišljala sam, budem li u stanju putovati i raditi, začas ću vratiti taj novac. Danas znam da nije bilo nikakvog »začas«. Sakupila sam novac kako sam znala i

umjela, te nekako skucala te dvije tisuće. Ali bojala sam se da ću mu dati sav taj teško iskamčeni novac, a onda otkriti da je najobičnija varalica.

Ostavila sam novac kod kuće i dogovorila drugi sastanak, ovoga puta vodeći Marilyn sa sobom da mi ona kaže svoje mišljenje. Pozvonila sam na interfon, na što se javila Wheelerova sekretarica i pustila nas u zgradu. Prijateljica je ostala u čekaonici, a ja sam se sastala s Wheelerom u njegovu uredu.

Obratila sam mu se bez mnogo uvijanja: »Recite mi otvoreno. Zanima me, hoće li ta putovnica vrijediti dvije tisuće funti. Hoću li moći zakonito

putovati po cijelome svijetu? Nemojte da me zaustave negdje bogu iza leđa i deportiraju. I kako vi uopće nabavljate te putovnice?«

»Ne, ne, ne, bojim se da vam o svojim izvorima ne mogu govoriti. To morate prepustiti meni. Želite li putovnicu, draga moja, ja vam je svakako mogu pribaviti. Imate moju riječ, bit će potpuno zakonito. Nakon što pokrenemo postupak, to će potrajati dva tjedna. Moja će vas sekretarica nazvati kad bude gotovo.« Sjajno! Znači da ću za dva tjedna moći otići kamo god želim, kad god mi to padne na pamet.

»Hja, dobro, ne zvuči loše«, rekla sam. »Koji je sljedeći potez?« Wheeler mi je objasnio da ću se udati za Irca kojega on, eto, slučajno poznaje. Taj će Irac dobiti dvije tisuće funti kao naknadu za svoje usluge. Wheeler će za sebe zadržati tek neznatan dio. Zapisao mi je datum i vrijeme našeg sljedećeg sastanka; sa svojim sam se budućim suprugom imala naći kod matičara i donijeti sto pedeset funti u cashu, za dodatne troškove.

»Naći ćete se s izvjesnim gospodinom O'Sullivanom«, rekao je Wheeler svojim savršenim britanskim akcentom. Govorio je, ne prestajući pisati. »To je gospodin za kojega ćete se udati. Oh, kad smo već kod toga, čestitam.« Nakratko je podigao pogled i jedva primjetno mi se osmjehnuo.

Kasnije sam upitala Marilyn misli li da mogu imati povjerenja u tog tipa. Odgovorila je: »Pa, ima lijep ured, u lijepoj zgradi je, u dobroj četvrti. Na vratima mu piše ime. Ima profesionalnu sekretaricu. Meni djeluje ozbiljno."

Na dan moga vjenčanja sa mnom je došla i moja vjerna prijateljica Marilyn. Čekajući pred matičnim uredom primijetile smo nekog starca oronulog, crvenog lica, neuredne sijede kose, u otrcanoj odjeći kako mjeri pločnik u cik-cak. Smijale smo se, sve dok se nije zaputio prema matičnom uredu. Marilyn i ja zgranuto smo pogledale jedna drugu, pa onda opet njega. »Jeste li vi gospodin O'Sullivan?« upitala sam.

»Glavom i bradom. Tako se zovem.« Spustio je glas: »Jesi li ti ona cura?« Kimnula sam.

»Imaš li novac, mala - jesi li ponijela novce?«

»Jesam.«

»Dobra cura. Pa onda, požurimo, požurimo. Idemo. Vrijeme je novac.« Moj novi suprug zaudarao je na viski i bio sasvim vidljivo pijan kao letva.

Dok smo ga slijedile unutra, prišapnula sam Marilyn: »Hoće li taj dovoljno dugo živjeti da uspijem dobiti putovnicu?«

Matičarka je započela obred, ali ja se nisam mogla usredotočiti. Jednim okom sam pogledavala gospodina O'Sullivana koji se nesigurno klatio, i upravo kad je matičarka izgovorila: »Waris, uzimate li ovog čovjeka...« stari je tresnuo na pod. U prvi čas sam pomislila da je umro, dok nisam shvatila da duboko diše kroz širom otvorena usta. Klekla sam i počela ga drmusati, vičući: »Gospodine O'Sullivan, probudite se!« Ali uzalud.

Zakolotala sam očima prema Marilyn i zavapila: »Sjajno! Na sam dan vjenčanja!« Na što se ona naslonila na zid i prasnula u smijeh, držeći se za trbuh. »Stvarno imam sreće. Voljeni suprug onesvijestio mi se pred oltarom!« A što drugo nego šaliti se, kad smo se već našle u tako glupoj situaciji.

Podbočivši se o koljena, matičarka se prignula da bolje vidi mog zaručnika, zirkajući preko malih polunaočala. »Hoće li doći k sebi?«

Došlo mi je da zaurlam: »Otkud bih ja to znala, dovraga?« Ali bilo mi je jasno da bih se na taj način odala. »Budi se, hajde, PROBUDI SE!« Sada sam ga već zdušno pljuskala po licu. »Molim vas, neka mi netko donese vode. Poduzmite nešto!" Molila sam, sa smijehom u glasu. Matičarka je donijela čašu vode, pa sam je izlila starome na lice.

»Uuh ...« Počeo je frktati i stenjati i naposljetku je zatreptao očima. Uz sveopće natezanje i guranje nekako smo ga uspjele osoviti na noge.

»Bože sveti, nastavimo«, promrmljala sam, u strahu da će se ponovno prevrnuti. Čeličnim stiskom držala sam ruku svog voljenog, sve dok ceremonija nije završila. Kad smo se ponovno našli na ulici, gospodin O'Sullivan zatražio je sto pedeset funti, a ja sam uzela njegovu adresu, za svaki slučaj. Zagrabio je ulicom, pjevušeći, s mojim zadnjim novcima u džepu.

Nakon tjedan dana Harold Wheeler me osobno nazvao i rekao kako je moja putovnica gotova; oduševljeno sam odjurila u njegov ured da je pokupim. Pružio mi je irsku putovnicu sa crnačkim licem i imenom Waris O'Sullivan! Nisam bila stručnjak za putovnice, ali izgledala je poprilično čudno. Ne, izgledala je jako čudno. Nekako jadno, kao da su je sklepali u podrumu. »To je to? Hoću reći, to je prava pravcata putovnica? Mogu putovati s njom?«

»Svakako.« Wheeler je značajno kimnuo. »Irska, vidite. To je irska putovnica.«

»Hmm.« Okretala sam je, zagledala se u poledinu, prelistala je. »Hja, ako će poslužiti, koga briga kako izgleda?«

Nije trebalo dugo da je isprobam. Moja mi je agencija ugovorila poslove u Parizu i Milanu i podnijela zahtjev za vizu. Ali nakon nekoliko dana, stiglo je pismo. Kad sam pogledala odakle je, smučilo mi se. Bilo je iz Ureda za useljavanje i pisalo je neka se smjesta javim. Razmotrila sam sve mogućnosti, **ali na kraju sam zaključila da mi nema druge nego otići tamo.** Znala sam da me mogu smjesta deportirati - ili poslati u zatvor. Zbogom, Londonu. Zbogom, Parizu. Zbogom, Milanu. Zbogom, mane-kenstvu. Dobar vam dan, deve.

Dan nakon što sam primila pismo, podzemnom sam se uputila do Ureda za useljavanje i lutala golemom vladinom zgradom, osjećajući se kao da hodam grobnicom. Kad sam pronašla pravu sobu dočekala su me tako smrtno ozbiljna lica kakva nikada nisam vidjela. »Sjednite ovdje«, zapovijedio mi je čovjek ledena lica. Smjestili su me u potpuno izoliranu sobu i počeli mi postavljati pitanja. »Kako se zovete? Kako ste se zvali prije udaje? Odakle ste? Odakle vam ova putovnica? Kako se on zove? Koliko ste mu platili?« Znala sam da je dovoljan samo jedan krivi odgovor i da dobra stara Waris završi s lisicama na rukama. U međuvremenu se snimala svaka riječ koju sam izgovorila. Poslušala sam svoj instinkt i nisam mnogo govorila. Kad mi je trebalo vremena da smislim odgovor, oslanjala sam se na svoj posve prirodan dar i pravila se da sam zbunjena jer ne razumijem jezik.

U Uredu su zadržali moju putovnicu i rekli da ću je dobiti kad dovedem muža na razgovor - nešto što me nije nimalo obradovalo. No kako bilo da bilo, uspjela sam izaći iz one sobe a da ne spomenem Harolda Wheelera. Htjela sam izvući svoj novac od tog lopova prije nego što ga vlasti šćepaju, jer inače sam se mogla oprostiti od one dvije tisuće funti.

Otišla sam iz Ureda za useljavanje i odmarširala ravno u njegovu šminkersku kancelariju, te pozvonila na interfon. Kad se javila tajnica, rekla sam tko sam i da moram smjesta razgovarati s gospodinom Wheel-rom. Ali začudo, gospodina Wheelera nije bilo pa mi nije željela otvoriti vrata. Dan za danom sam dolazila u njegov ured ili telefonirala i urlala, ali odana tajnica štitila ga je kao uplašenog štakora. Čak sam se jedan cijeli dan skrivala nedaleko njegove zgrade, nadajući se kako ću naletjeti na njega. Ali kao da je u zemlju propao.

U međuvremenu sam morala dovući gospodina O'Sullivanu pred povjerenstvo za useljenike. Adresa mu je bila u Croydonu, južnom dijelu Londona, kraju u kojem živi mnogo doseljenika i Somalaca. Otišla sam vlakom dokle je vozio, a dalje sam morala uzeti taksi. Hodajući sama ulicom, svako toliko sam se osvrtala preko ramena, nimalo oduševljena tim krajem. Pronašla sam taj broj, oronulu stambenu zgradu, i pokucala na

vrata. Nikakva odgovora. Otišla sam s druge strane i pokušala pogledati kroz prozor, ali ništa se nije vidjelo. Gdje li je - kamo je mogao otići, pitala sam se. Ah, u pub. Zaputila sam se ulicom i stigavši do najbližeg puba, ušla sam, i unutra pronašla gospodina O'Sullivana gdje sjedi za šankom. »Sjećate me se?« upitala sam. Starac je pogledao preko ramena, a onda se zapiljio u boce s pićem, iza šanka. Misli brzo, Waris. Morala sam mu saopćiti loše vijesti i zamoliti ga da ode sa mnom u Ured za useljavanje; znala sam da neće pristati. »Evo što se dogodilo, gospodine O'Sullivan. U Uredu za useljavanje uzeli su mi putovnicu. Žele razgovarati s vama, postaviti vam nekoliko pitanja prije nego što mi je vrata. Potrudite se da zvuči kako smo stvarno u braku, dobro? Ne mogu pronaći onog prokletog odvjetnika - nestao je, tako da mi nema tko pomoći.« I dalje zureći preda se, potegnulo je malo viskija i zavrtio glavom. »Slušajte, dala sam vam dvije tisuće funti za tu putovnicu!«

To mu je privuklo pažnju. Okrenuo se i zagledao u mene, zinuviši u čudu. »Dala si mi sto pedeset funti, dušo. U životu nisam imao dvije tisuće funti, da ih imam, ne bih se vukao po Croydonu.«

»Dala sam Haroldu Wheeleru dvije tisuće funti da se vi oženite sa mnom!«

»Hja, ja ih nisam vidio. Ako si bila dovoljno glupa da mu daš dvije tisuće to je tvoj problem, ne moj.« Nastavila sam ga moljakati, kumiti da mi pomogne, ali nije se dao ganuti. Obećala sam da ću ga odvesti taksijem, neće se morati drndati vlakom. Ali on se nije dao pomaknuti sa svog stolca za šankom.

Smišljajući kako da ga zainteresiram, ponudila sam: »Slušajte, platit ću vam. Dat ću vam još novca. Nakon što odemo u Ured za useljavanje, odvest ću vas u pub i častiti čime god želite.« Ova je ponuda pobudila podozrivo zanimanje, pa se okrenuo prema meni izvijenih obrva. Pritisni ga, Waris. »Viski! Viskija koliko vam srce želi, možete poredati čaše duž cijelog šanka. Dobro? Sutra ću doći po vas i uzet ćemo taksu za London. Trajat će samo nekoliko minuta, par kratkih pitanja - a onda idemo ravno u pub. Važi?« Kimnuo je i nastavio zuriti u boce alkohola, s onu stranu šanka.

Sutradan ujutro vratila sam se u Croydon i pokucala starcu na vrata. Ali nitko se nije javio. Krenula sam pustom ulicom do puba i ušla, ali tamo je bio jedino barmen, opasan bijelom pregačom, pio kavu i čitao novine. »Jeste li danas vidjeli gospodina O'Sullivana?« Zavrtio je glavom. »Još je rano za njega, dušo.« Brzo sam se vratila prema kući te lažljive protuhe i zalupala na vrata. I dalje se nitko nije javljao, pa sam sjela na prednje stube koje su vonjale na mokraću i rukom pokrila nos. Dok sam tako sjedila, pokušavajući odlučiti što ću i kako ću, prišla su mi dva momka od dvadesetak godina, grubog izgleda, i stala preda me.

»Tko ste vi?« zaroktao je jedan na mene. »Zašto sjedite na trijemu mog starog?«

»Oh, bok«, rekla sam srdačno. »Ne znam je li vam poznato, ali ja sam udata za vašeg oca.«

Obojica su me prostrijelila pogledom, a onaj veći je povikao: »Što? Kog vraga ti lupetaš?«

»Slušajte, uvalila sam se u totalno sranje i potrebna mi je pomoć vašeg oca. Jedino što želim od njega je da ode sa mnom u jedan vladin ured i odgovori na nekoliko pitanja. Uzeli su mi putovnicu, moram je vratiti, zato vas molim ...«

»Odjebi, kurvo jedna!«

»Slušajte! Dala sam zadnje novce tom starom«, rekla sam, pokazujući na prednja vrata, »i ne odlazim odavde bez njega.« Njegov je sin, međutim, bio drugog mišljenja. Iz jakne je izvadio palicu i prijeteći zavitlao njome, kao da mi kani razbiti glavu.

»Ma nemoj? Sredit ćemo mi tebe. Naučit ćemo te kako se ide po kućama i blebeće izmišljotine ...« Njegov se brat nacerio i ja sam se zapiljila u taj osmijeh kojem je nedostajalo nekoliko zuba. To mi je bilo sasvim dovoljno. Znala sam da ovi momci nemaju što izgubiti. Mogu me zatući, točno tu pred vratima, i nitko neće znati - niti mariti. Skočila sam i dala se u trk. Ganjali su me kroz nekoliko ulica, a onda, zadovoljni što su me preplašili, odustali. Ali kad sam se toga dana vratila kući, odlučila sam ponovno poći u Croydon i vraćati se sve dok ne pronađem starog. Nije mi preostajalo ništa drugo. Sada mi je Frankie ne samo dozvoljavao da stanujem kod njega ne plaćajući stanarinu, već mi je i kupovao hranu. Osim toga, od ostalih sam prijatelja posuđivala novac za druge troškove, i to više nije moglo tako.

Sve sam dala onoj varalici koja je glumila odvjetnika za useljenike, a bez putovnice nisam mogla raditi. Što sam, dakle, imala izgubiti? Dva, tri zuba, ne budem li oprezna, ali zaključila sam da samo moram biti pametnija od ona dva nasilnika, a to se nije činilo teško. Vratila sam se već sutradan popodne i pritajivši se prošvrljala susjedstvom, pazeći da se ne zaustavim pred starčevom kućom. Otkrila sam parkić i sjela na klupu i za samo nekoliko minuta kraj mene je prošao gospodin O'Sullivan. Iz nekog neobjašnjivog razloga bio je dobre volje i radostan što me vidi. Pristao je da sjedne u taksi i krene sa mnom u London. »Platit ćeš mi, ha?« Kimnula sam. »A onda ćemo se počastiti pićem, curo?« »Možete popiti što god hoćete kad završimo s ovim. Ali sada trebate biti koliko-toliko normalni za razgovor s tim službenicima. To su najobičnije svinje, znate. A onda, nakon toga, idemo u pub ...«

Kad smo ušli u Ured za useljavanje, službenik je smrknuto odmjerio gospodina O'Sullivana i rekao: »To je vaš suprug?« »Da.«

»Slušajte, gospođo O'Sullivan, dosta je bilo tih igrice. O čemu se zapravo radi?« Uzdahnula sam, shvativši da nema nikakva smisla nastaviti s glumatanjem. Sve sam istresla na svjetlo dana, ispričala sam im o mane-kenstvu, o Haroldu Wheeleru, o svom takozvanom vjenčanju. Ono o Wheeleru osobito ih je zainteresiralo; rekla sam im sve što sam znala o njemu, uključujući i njegovu adresu. »Nazvat ćemo vas u vezi s vašom putovnicom za nekoliko dana, nakon što završimo istragu.« I to je bilo to; pustili su nas.

Kad smo izašli na ulicu, gospodin O'Sullivan nije mogao dočekati da se krene u pub.

»Dobro, hoćete novac? Evo ...« Posegnula sam u torbu, izvukla zadnjih dvadeset funti i dala mu ih. »A sada mi se gubite s očiju. Ne mogu vas više gledati.«

»To je sve?« Gospodin O'Sullivan mi je mlatarao novčanicom pred nosom. »Samo to ću dobiti?« Okrenula sam se i pošla ulicom. »KURVO!« vikao je za mnom. Pogrbio se da može bolje urlati: »TI KURVO JEBENA!« Prolaznici su se okretali i zurili u mene. Vjerojatno su se pitali zašto ja njemu plaćam ako sam kurva.

Za nekoliko dana nazvali su me iz Ureda za useljavanje i zatražili da dođem. Rekli su da istražuju slučaj Harolda Wheelera, ali za sada nisu ništa otkrili. Njegova je sekretarica rekla da je otišao u Indiju i da ne zna kad će se vratiti. U međuvremenu su mi dali privremenu putovnicu koja je vrijedila dva mjeseca. To je bila prva dobra stvar koja mi se dogodila u cijeloj toj odvratnoj zbrci i zaklela sam se da ću ta dva mjeseca iskoristiti najbolje što mogu. Odlučila sam prvo oputovati u Italiju, budući da sam znala pokoju riječ talijanskog jer sam potjecala iz bivše talijanske kolonije. Istina, moj talijanski se uglavnom svodio na mamine psovke, ali, tko zna, možda mi i one dobro dođu. Otišla sam u Milano i bilo mi je divno, nosila sam modele na modnim revijama. Tamo sam upoznala manekenku Julie. Julie je bila visoka, plave kose do ramena i divnog tijela; često je predstavljala donje rublje. Tako dobro smo se zabavljale istražujući Milano da smo po završetku tamošnje modne sezone odlučile prijeći u Pariz i tamo okušati sreću.

Ta dva mjeseca protekla su kao u snu. Putovala sam u nova mjesta, upoznavala nove ljude, jela nepoznatu hranu. I premda nisam zaradila veliki novac, zaradila sam dovoljno da mogu putovati po Europi. A onda, kad u Parizu više nije bilo posla, Julie i ja smo se zajedno vratile u London.

Po povratku sam upoznala posrednika iz New Yorka koji je došao u Englesku u potrazi za novim talentima. Nagovarao me da dođem u Sjedinjene Države, tvrdeći kako mi može pribaviti mnogo posla. Itekako sam željela ići jer svi su govorili da je New York najbolje tržište, osobito

za tamnoputu manekenku. Moja je agencija izvela sve potrebne pripreme, a ja sam zatražila vizu za Sjedinjene Države.

U Američkoj ambasadi su pregledali moje papire i smjesta stupili u vezu s britanskim vlastima. Posljedica te razmjene bilo je pismo kojim su me obavještavali da ću za trideset dana biti deportirana iz Engleske i poslana natrag u Somaliju. Sva u suzama, nazvala sam svoju prijateljicu Julie, koja je živjela s bratom u Cheltenhamu.

»U velikoj sam neprilici. Moja priča je završena. Moram se vratiti u Somaliju.«

»Oh, ne, Waris. Zašto ne bi došla ovamo na nekoliko dana da se opustiš? Cheltenham je samo nekoliko sati od Londona, a ovdje je prekrasno. Priroda će ti činiti dobro, a možda i nešto smislimo.«

Kad sam stigla, Julie me dočekala na stanici i kroz baršunasto zelen krajolik odvezla kući. Sjele smo u dnevnu sobu gdje nam se pridružio njen brat, Nigel. Bio je visok i jako blijed, imao dugu, tanku plavu kosu, a prednji zubi i prsti bili su mu žuti od nikotina. Donio nam je poslužavnik s čajem, a onda sjeo i palio cigaretu za cigaretom, dok sam ja pričala što sam sve prošla zbog putovnice i kako je sada svemu tome kraj.

Zavaljen u stolici, prekriženih ruku, Nigel je odjednom rekao: »Ne brini, ja ću ti pomoći.« Zaprepaštena tim riječima iz usta momka kojega sam poznavala jedva pola sata, upitala sam: »A kako? Kako mi misliš pomoći?«

»Oženit ću se tobom.«

Zavrtila sam glavom. »Oh, ne. Ne. To sam već prošla. To me i uvalilo u sve ovo. Ne kanim to još jednom proći. Dosta je bilo. Ne bih to mogla podnijeti. Želim se vratiti u Afriku i biti sretna; tamo su svi moji i sve što poznajem. Ova luda zemlja potpuno mi je nepoznata. Ovdje je sve samo ludilo i zbrka. Vraćam se kući.«

Nigel je skočio iz stolice i otrčao na kat. Vratio se sa The Sunday Timesom na kojem je bila moja slika - onim koji je izašao prije godinu dana, davno prije nego što sam upoznala Julie.

»Otkud ti to?«

»Sačuvao sam ga jer sam znao da ću te jednog dana upoznati.« Pokazao je moje oko na fotografiji. »Onoga dana kad sam vidio tu sliku, vidio sam i suzu u oku, suze na tvom licu. Kad sam se zagledao u to lice, kad sam vidio da plačeš, znao sam da ti je potrebna pomoć. A onda mi se Alah obratio - Alah mi je rekao da je moja dužnost spasiti te.«

Oh, sranje. Zurila sam u njega razrogačenih očiju i mislila: Kakav li je ovo luđak? Njemu je potrebna pomoć. Ali tijekom vikenda i Nigel i Julie su me uvjerali da nema ničeg lošeg u tome da mi on pomogne. Kakva budućnost me čeka u Somaliji? Čemu se mogu nadati?

Kozama i devama? Postavila sam Nigelu pitanje koje mi nije izlazilo iz glave: »A što ti imaš od toga? Zašto se želiš vjenčati sa mnom i gnjaviti se sa svime time?«

»Rekao sam ti - ne želim ništa od tebe. Alah me poslao k tebi.« Objasnila sam da ja ne mogu tek tako skočiti do matičara i udati se. Već sam udata.

»Pa, možeš se rastati od njega, reći ćemo administrativcima da se ti i ja namjeravamo vjenčati«, glasno je razmišljao Nigel, »pa te neće deportirati. Ja ću ići s tobom. Hoću reći, britanski sam državljanin - ne mogu me odbiti. Slušaj, žao mi je što se mučiš i želim ti pomoći. Učinit ću sve što je u mojoj moći.«

»Pa, hvala ti ...«

Julie je dodala: »Ako ti može pomoći, Waris, neka ti pomogne. Pokušaj, što imaš izgubiti?« Nakon što sam nekoliko dana slušala njihova uvjeravanja, uzdala sam se u to da mi je ona ipak prijateljica, a on njen **brat**. Znala sam gdje stanuje i mogla mu vjerovati. Imala je pravo - što mogu izgubiti?

Skovali smo plan prema kojem je Nigel trebao poći sa mnom porazgovarati o razvodu s gospodinom O'Sullivanom, jer nisam željela ponovno sama naletjeti na one njegove sinove. Pretpostavljala sam kako će -budući da je to s njim uvijek išlo tako - stari tražiti novac prije nego što na išta pristane. Uzdahnula sam; već pri samoj pomisli na to obuzimao me umor. Ali prijateljica i njen brat i dalje su me nagovarali i nekako sam optimističnije gledala na cijeli plan. »Idemo«, rekao je Nigel. »Sjest ćemo u auto i otići do Croydona.«

Nas dvoje odvezli smo se tamo, pri čemu sam ja Nigelu davala upute kako da dođe do starčeve kuće. »Čuvaj se«, upozoravala sam ga dok je **vozio**. »Ti njegovi sinovi nisu normalni. Mene je strah uopće izaći iz auta.« Nigel se nasmijao. »Najozbiljnije ti govorim. Trčali su za mnom i htjeli me istući - ludi su, kažem ti. Moramo biti jako oprezni.«

»Daj, molim te, Waris. Samo ćemo reći starom da tražiš razvod. To je sve. Ništa osobito.« Kad smo stigli do kuće gospodina O'Sullivana, već je bilo kasno poslijepodne i parkirali smo na početku ulice. Dok je Nigel kucao na vrata, ja sam stalno pogledavala niz ulicu.

Nitko se nije javio, što me nije nimalo začudilo. Pretpostavljala sam da ćemo morati skočiti do puba na uglu.

Nigel je kazao: »Dođi, idemo s druge strane, pogledat ćemo kroz prozor da vidimo je li kod kuće.« Za razliku od mene, on je bio dovoljno visok da bez pola muke zaviri unutra. Ali nakon što je zavirio kroz nekoliko prozora ne otkrivši ništa, zbunjeno me pogledao.

»Imam osjećaj da nešto nije u redu.« Pomislila sam: Bože moj, sad ti je konačno sinulo. Mene taj osjećaj obuzima svaki put kad imam posla s tim luđakom.

»Kako to misliš - nešto nije u redu?«

»Ne znam ... jednostavno imam osjećaj ... možda bih mogao ući kroz ovaj prozor«, i s tim riječima počeo je nabijati po jednom od prozora, pokušavajući ga otvoriti.

Izašla je susjeda i doviknula: »Ako tražite gospodina O'Sullivanana, ni mi ga nismo tjednima vidjeli.« Dok je stajala i promatrala nas, ruku prekriženih na pregači, Nigel je odškrinuo prozor i iznutra nas je zapahnuo odvratniji vonj. Objema rukama sam prekrila usta i nos i okrenula se. Nigel je virnuo kroz otvor. »Mrtav je - vidim ga na podu.«

Rekli smo susjedi neka pozove Hitnu, skočili u auto i otišli. Zao mi je što to moram reći, ali jedino što sam osjetila bilo je olakšanje.

Nedugo nakon što smo otkrili gospodina O'Sullivanana kako trune u kuhinji, Nigel i ja smo se vjenčali. Britanske vlasti zaustavile su postupak deportacije, ali jasno su mi dali do znanja da moju udaju smatraju namještaljkom. A i bila je. Međutim, Nigel i ja smo se dogovorili da će, dok ne dobijem putovnicu, biti najbolje da živim kod njega u Cheltenhamu, u Cotswold Hillsu, zapadno od Londona.

Nakon što sam prvo živjela u Mogadishu, a onda punih sedam godina u Londonu, zaboravila sam koliko volim prirodu. I premda je sočno zelen krajolik prošaran oranicama i jezerima bio posve različit od somalske pustinje, uživala sam što sam ponovno na otvorenom, daleko od višekatnica i ateljea bez prozora. U Cheltenhamu sam opet mogla uživati u nekim radostima iz nomadskih dana: trčati, šetati, brati cvijeće, mokriti u prirodi. Ponekad bi se dogodilo da netko naiđe dok je meni virila stražnjica iz grmlja.

Nigel i ja imali smo zasebne sobe i živjeli kao dvoje ljudi koji dijele prostor - a ne kao muž i žena. Dogovorili smo se da će se vjenčati sa mnom zato da dobijem putovnicu i premda sam ponudila da ću mu novčano pomagati čim počnem zarađivati, uporno je tvrdio da ne očekuje ništa zauzvrat. Nigelu je bila dovoljna radost to što se odazvao Alahovu pozivu da pomogne drugom ljudskom biću. Jednog jutra sam ustala rano, kao i obično, oko šest, jer sam se spremala u London na odabir manekenki. Sišla sam i stavila kavu, dok je Nigel ostao spavati u svojoj sobi. Bila sam upravo navukla žute gumene rukavice i počela prati suđe, kad je zazvonilo na vratima.

I dalje u rukavicama s kojih su kapali mjehurići pjene, otvorila sam vrata i ugledala dva muškarca. Imali su siva odijela i ozbiljna siva lica, a u ruci crne aktovke. »Gospođa Richards?«

»Da?«

»Je li vaš suprug ovdje?«

»Da, na katu je.«

»Maknite se, molim vas. Došli smo kao službeni vladini predstavnici.« Kao da bi itko drugi hodao uokolo izgledajući tako.

»Izvolite, uđite, hoćete li kavu ili nešto? Sjednite, pozvat ću ga.« Sjeli su u Nigelove velike, udobne fotelje, ali nisu se naslonili. »Mili«, mazno sam zazvala. »Dođi dolje, molim te.

Imamo goste.«

Sišao je još polusnen, razbarušene plave kose. »Dobar dan.« Nigel je smjesta, po njihovu izgledu, znao tko su. »Da, izvolite?«

»Pa, htjeli smo vam samo postaviti nekoliko pitanja. Kao prvo, želimo provjeriti živite li vi i vaša supruga zajedno. Živate li zajedno?«

Po izrazu gađenja na Nigelovu licu shvatila sam da će biti zanimljivo, pa sam se naslonila na zid da vidim. Prosiktao je: »A što vi mislite?«

Dva su se čovjeka nervozno ogledala po sobi. »Hmm. Da, gospodine, vjerujemo vam, ali ipak moramo pregledati kuću.«

Nigelovo lice se smračilo, postalo prijeteće poput olujnog oblaka. »Slušajte, moju kuću nećete pregledati. Živo mi se fućka tko ste i što ste. Ovo je moja žena, živimo zajedno, i sami vidite. Došli ste nenajavljeni -nismo čak ni odjeveni - dakle, nosite se odavde!«

»Gospodine Richards, nema razloga sa srdžbu. Prema zakonu moramo ...«

»MUKA MI JE OD VAS!« Momci, bježite, dok možete. Ali oni su samo sjedili, kao zalijepljeni za stolice, sa zapanjenim izrazom na svojim si-vozelenim licima. »NOSITE SE IZ MOJE KUĆE! Pojavite li se ikad ovdje ili me nazovete, zgrabit ću pušku i prostrijetit vam tu jebenu glavu ... spreman sam umrijeti za nju«, urlao je, pokazujući na mene.

Ja sam samo vrtila glavom i mislila: Lud je. Taj se stvarno zaljubio u mene, u gadnom sam sosu. Kog vruga uopće radim ovdje? Trebala sam se vratiti u Afriku – to bi mi bilo mnogo pametnije. Nakon što sam nekoliko mjeseci provela kod njega, rekla sam: »Ni-gel, zašto se malo ne središ, nabaviš neke poštene cipele i nađeš si djevojku? Ja ću ti pomoći.«

A on je odgovorio: »Djevojku? Ne treba mi djevojka. Za Boga miloga, imam ženu - što će mi djevojka?«

Kad god bi to rekao, poludjela sam. »Daj gurni glavu u zahod, luđače, i povuci vodu! Probudi se, čovječe, i izađi iz mog života! Ja te ne volim! Dogovorili smo se - sam si se ponudio da mi pomogneš - ali ja nisam ono što bi ti htio. Ne mogu glumiti da te volim samo zato da te usrećim.« Ali premda smo Nigel i ja imali sporazum, on ga je prekršio i smislio svoj vlastiti. Kad je urlao iz petnih žila na one vladine ljude, nije lagao. U njegovoj je glavi sve to bila istina. Stvari su bile utoliko složenije što sam bila ovisna o njemu, što mi je bio drag kao prijatelj, što sam mu bila zahvalna na pomoći, što nisam imala nikakve romantične težnje prema njemu i što

mi je najozbiljnije dolazilo da ga ubijem kad bi se počeo ponašati kao da sam ja njegova voljena žena i njegovo osobno vlasništvo. Nije trebalo dugo da shvatim kako moram uteći odatle, što brže to bolje, prije nego što skrenem kao Nigel.

Ali problemi s putovnicom su se nastavljali. Kako je shvatio da sam ovisna o njemu, tako ga je osjećaj moći činio sve zahtjevnijim. Postao je opsjednut mnome - gdje sam, što radim, s

kim sam. Stalno me molio da ga volim, a što me više salijetao to mi je bio mrži. Povremeno sam dobivala poslove u Londonu ili odlazila u posjet prijateljima. Koristila sam svaku priliku da budem što dalje od Nigela, samo da ostanem pri zdravoj pameti.

Međutim, bivalo mi je sve teže ostati normalna, kad sam živjela s nekim tko je bio tako očito lud. Umorila sam se od čekanja na putovnicu -svoju kartu za slobodu - i jednoga dana, na putu za London, stala sam na peron i osjetila očajnički poriv da se bacim pod nadolazeći vlak. U tih nekoliko minuta slušala sam njegovu huku, osjećala kako mi vjetar oslobođen tom silovitom brzinom mrsi kosu i zamišljala kako mi tone čelika drobe kosti. Snažno me privlačila pomisao da bih mogla učiniti kraj svojim mukama, ali naposljetku sam se upitala: A zašto da ja potratim svoj život zbog jednog jadrnika?

Ipak mu moram priznati da je, nakon preko godinu dana čekanja, Nigel otišao u Ured za useljavanje i tamo napravio takvu scenu da su mi napokon izdali privremenu putovnicu. Urlao je: »Moja žena je međunarodno priznata manekenka i treba joj barem privremena putovnica da može putovati i raditi.« TRES! Tresnuo im je portfelj s mojim fotografijama o stol. »Ja sam jebeni britanski državljanin i to da vi ovako tretirate moju ženu nečuveno je, stid me reći da je to moja zemlja. Tražim da se stvar riješi i to SMJESTA!« Nedugo nakon što je otišao tamo, vlada mi je oduzela staru somalsku putovnicu i poslala privremenu putnu ispravu s kojom sam mogla napustiti zemlju, ali koju je valjalo stalno obnavljati. Na njoj je bilo otisnuto žigom: »Vrijedi za sva odredišta osim Somalije.« Bila je to najtužnija rečenica koju sam ikad pročitala. Somalija je bila u ratu i Engleska me nije smjela izlagati opasnosti posjeta ratnoj zoni dok sam pod njezinom skrbi. Budući da sam privremeno bila stanovnik Britanije, bili su odgovorni za mene. Dok sam čitala riječi »Vrijedi za sva odredišta osim Somalije« prošaptala sam: »Bože moj, što sam to učinila? Više ne mogu ni u svoju vlastitu zemlju.« Sada sam bila potpuni stranac.

Da sam imala mogućnost birati rekla bih: Zaboravite, vratite mi moju somalsku putovnicu. Ali nitko me nije ništa pitao. A sada je bilo prekasno da se vratim na staro. Kako se nisam

mogla vratiti natrag, postojao je sam jedan smjer u kojem sam mogla krenuti, a to je - naprijed. Podnijela sam zahtjev za vizu za Ameriku i rezervirala kartu za New York - sama.

151

USPJEH

Nigel je uporno ponavljao kako mora sa mnom u New York. Nikad nije bio tamo, ali znao je sve o tom gradu: »To je potpuno suludo mjesto. Nemaš pojma u što se upuštaš, Waris, ni kamo ideš - bit ćeš sasvim izgubljena bez mene. Nije ti nimalo pametno biti tamo sama - ja ću te štiti.« Da, ali tko će me štiti od njega? Jedna od njegovih dražesnih karakteristika bila je da prilikom svake rasprave bez prestanka ponavlja svoju uvrnutu logiku, kao navijen... kao kakva poludjela papiga, sve dok vas ne bi posve iscrpio, ma što vi govorili. S njim se nije dalo raspravljati. Ali ovoga puta nisam kanila popustiti. To mi je putovanje otvaralo velika vrata u budućnost, ne samo što se tiče karijere, to je za mene bio nov početak, što dalje od Engleske, što dalje od Nigela, od naše bolesne veze.

1991. sama sam stigla u Sjedinjene Države, a moj posrednik za sklapanje poslova u njujorškoj agenciji prepustio mi je svoj stan i preselio se k prijatelju. Stan je bio u Greenwich Villageu, u samom srcu uzbudljivog Manhattarta. U njegovu je studiju bio tek jedan veliki krevet, ali ta mi je jednostavnost odgovarala.

Kad sam stigla, u mojoj su agenciji već imali cijelu listu poslova i smjesta sam počela raditi kao nikad prije i zarađivati kao nikad dotad. Tog prvog tjedna radila sam svakodnevno.

Nakon što sam se četiri godine trgala da nađem posao, to mi nije teško palo.

Sve je išlo sjajno, sve do jednoga popodneva kad sam bila na snimanju. Tijekom pauze nazvala sam agenciju da provjerim sljedeće dogovore. Moj posrednik je rekao: »Nazvao je tvoj muž. Stigao je i dolazi k tebi.«

»Moj muž? Dao si mu moju adresu?«

»Da. Rekao je da si se na odlasku tako žurila da si mu je zaboravila dati. Bio je tako sladak, rekao je: 'Želim samo provjeriti je li dobro, jer prvi put je u New Yorku.'« Tresnula sam slušalicom i minutu ostala stajati tamo, gotovo bez daha. Nisam mogla vjerovati. Zapravo, mogla sam, ali ovoga puta je stvarno pretjerao. Nisam mogla kriviti onog jadnika u agenciji, kako je mogao znati da Nigel nije moj pravi muž. A kako da mu objasnim? Znaš, istina je da sam udata za njega, ali to ti je čisti manijak – udala sam se za njega samo zbog papira, jer sam bila ilegalni useljenik pa bi me deportirali u Somaliju. Shvaćaš? A sad, što se onih dogovora za sutra tiče... Najstrašnije od svega bilo je to da sam ja u pravnom smislu zaista bila udata za tog manijaka.

Završivši posao, te sam se večeri vratila u stan s čvrstom odlukom. Kao što su me upozorili, stigao je Nigel i pokucao na vatra. Pustila sam ga unutra, ali prije nego što je uspio skinuti jaknu rekla sam mrtvačkim glasom koji nije trpio prigovora: »Idemo, vodim te na večeru.« Kad smo se našli na sigurnom, na javnom mjestu, rekla sam mu jasno i glasno: »Slušaj, Nigel, ne podnosim te. Ne podnosim te. Muka mi je od tebe! Ne mogu raditi kad si ti u gradu. Ne mogu misliti. Izvan sebe sam. Napeta sam i želim da odeš.« Znala sam da je to što mu govorim užasno i nije mi bilo lako nanositi mu takvu bol. Ali bila sam očajna. Nadala sam se da će napokon shvatiti, budem li dovoljno okrutna i zla.

Izgledao je tako tužno i jadno da sam smjesta osjetila grižnju savjesti. »Dobro, shvatio sam. Nisam trebao doći. Sutra se vraćam kući prvim avionom.«

»Dobro. Idi! Ne želim te vidjeti u stanu kad se vratim sa snimanja. Ja ovdje radim, nisam se došla provoditi. Nemam vremena za tvoje ludosti.« Ali kad sam se sutradan navečer vratila kući vidjela sam da nisam ništa postigla. Sjedio je u mračnom stanu i zurio kroz prozor - bezvoljan, usamljen, jadan - ali i dalje tamo. Kad sam počela urlati, rekao je da će sutra otići. To se produžilo na još jedan dan. Napokon se ipak vratio u London, a ja sam pomislila: Hvala Bogu, konačno mogu imati malo mira. Moj boravak u New Yorku se odužio jer sam stalno dobivala nove ponude. Nigel me, međutim, nije dugo ostavio na miru. Koristeći se

brojevima mojih kreditnih kartica koje je prepisao bez mog znanja, kupio je avionske karte i još dvaput doletio u New York, sve u svemu tri puta, svaki put iskrsnuvši potpuno nenajavljen.

Usprkos suludoj situaciji s Nigelom, sve ostalo u mom životu bilo je božanstveno. Odlično sam se zabavljala i upoznala mnoge ljude, a moja se karijera vinula u visine. Radila sam za Benetton i Levi's, pojavila se u nizu televizijskih reklama za draguljarnicu Pomellato odjevena u bijele afričke haljine. Snimila sam nekoliko reklama za Revlonovu šminku, a zatim reklamirala njihov novi parfem Ajee. Tekst je glasio: Iz samog srca Afrike,

miris koji će osvojiti srce svake žene. Ove su tvrtke koristile ono po čemu sam bila različita - moj egzotičan afrički izgled, upravo ono zbog čega nisam mogla dobiti posao u Londonu. Za dodjelu Oscara, Revlon je snimio posebnu reklamu u kojoj se pojavljujem sa Cindy Crawford, Clau-dijom Shiffer i Lauren Hutton. U tom spotu svaka od nas postavlja isto pitanje i odgovara na njega: »Sto čini ženu revolucionarnom?« Moj odgovor je sažimao bizarnu istinu moga života: »Žena nomad iz Somalije, postaje Revlonov model.«

Kasnije sam postala prva crna manekenka koja je ikad reklamirala Oil of Olay. Snimila sam glazbene spotove za Roberta Palmera i Meat Loaf. Gomilale su se nove ponude i domalo sam se našla u poznatim modnim časopisima: Elle, Allure, Glamour, u talijanskom i francuskom Vogueu. Radila sam s najvećim fotografima, uključujući i legendarnog Ri-charda Avedona. Iako je slaviji od modela koje fotografira, Richard me se dojmio kao vrlo drag jer je jednostavan i duhovit. I premda se desetljećima bavi tim poslom, stalno me pitao što mislim o snimkama: »Waris, što misliš o ovoj?« To što mene pita za mišljenje, mnogo mi je značilo. Richard je, kao i moj prvi veliki fotograf, Terence Donovan, bio jedan od muškaraca prema kojima sam osjećala poštovanje.

Tijekom godina, neke sam fotografe počela ubrajati među svoje omiljene. Zarađivati za život po cijeli dan se slikajući zvuči jednostavno, ali kako sam stjecala iskustvo tako sam počela uočavati velike razlike u kvaliteti, barem što se ticalo mene, subjekta tih fotografija.

Veliki modni fotograf je onaj koji je u stanju izvući istinsku osobnost modela i dovesti je do izražaja, umjesto da modelu nameće svoje, unaprijed stvoreno viđenje. To poštujem možda i zato što sazrijevajući sve više cijenim ono što sam i što me čini različitom od žena s kojima u manekenskom poslu neprestano surađujem. Biti crn u toj industriji u kojoj su svi visoki preko metar osamdeset, imaju svilenkastu kosu do koljena i porculanski bijelu kožu, to znači biti izuzetak. Radila sam s fotografima koji su koristili osvjetljenje, šminku i frizere kako bi od mene učinili ono što nisam. To mi nije bilo nimalo ugodno i nije mi se svidio konačni rezultat. Ako želiš Cindy Crawford, onda uzmi Cindy, umjesto da radiš s crnkinjom na koju ćeš nakalemiti periku i tonu svijetlog make-upa, kako bi dobio neki uvrnuti crni nadomjestak za Cindy Crawford. Fotografi s kojima sam uživala raditi znali su cijeniti prirodnu ljepotu žene i uvijek nastojali izvući upravo tu ljepotu. U mom slučaju, vjerojatno su i htjeli upravo ono što sam ja imala za ponuditi, ali ipak sam cijenila njihov napor.

Kako mi je rasla popularnost tako su se povećavale i moje obaveze i dani su mi bili pretrpani probnim snimanjima, revijama i modnim snimanjima. Nije mi bilo nimalo lako držati se tog rasporeda s obzirom na moj otpor prema nošenju sata. Otkrila sam da teško mogu odrediti vrijeme

svojim starim metodama, jer među neboderima Manhattana jedva da sam mogla pratiti dužinu svoje sjene. Zakašnjanje na dogovore počelo mi je stvarati probleme. Osim toga, kad sam se počela pojavljivati na pogrešnim adresama otkrila sam da sam disleksičar. U agenciji bi mi zapisali adresu, a ja sam uvijek krivo pročitala brojeve. Napisali bi mi, na primjer, Broadway 725, a ja bih se pojavila na Broadwayu 527, pitajući se kamo su svi nestali. Događalo se to i u Londonu, ali kako sam u New Yorku imala mnogo više posla, počela sam shvaćati da je to ozbiljan problem.

Kako sam stjecala sve više iskustva s manekenstvom i postajala sve samouvjerenija, otkrila sam što mi je najdraže u tom poslu - modna pista. Dvaput godišnje, modni kreatori održavaju revije na kojima najavljuju svoje nove modne linije. Krug modnih revija počinje u

Milanu i traje dva tjedna. Zatim prelazi u Pariz, pa u London, i na kraju u New York. Moji nomadski dani dobro su me pripremili za takav život: putovala sam s malo prtljage, išla trbuhom za kruhom, primala život onako kako je dolazio i uzimala od njega ono najbolje. Kad u Milanu počne sezona revija, svaka žena i djevojka u manekenskom poslu krene tamo, a za njima i svaka žena i djevojka koja sanja o tome da postane manekenka. Grad je odjednom preplavljen visokim žena-ma-mutantima, koje se razmire posvuda, poput mrava. Možete ih vidjeti na svakome uglu, na svakoj autobusnoj postaji, u svakoj kavani - manekenke. Oh, evo jedne. Eno još jedne. Da, i tamo je jedna. Nemoguće ih je ne prepoznati. Neke su prijateljski raspoložene: »Bok!« Druge se samo međusobno odmjere: »Hmmm.« Neke se poznaju. Neke su potpuni stranci, prvi put u životu su same i nasmrt preplašene. Neke se dobro snađu. Neke ne. Ima ih svih vrsta, svih tipova. A tko god kaže da među njima nema ljubomore, hja, to su gluposti! Ima je, itekako.

Agencija ugovori sastanke, a modeli se rastrče Milanom, odlaze na probe, pokušavaju si izboriti mjesto u nekoj od revija. Tada čovjek shvati da manekenstvo nije samo vanjski sjaj. Nikako. Zna se dogoditi da u jednom danu imaš sedam, deset, jedanaest dogovora. To je jako, jako naporan posao, jer po cijeli dan trčiš uokolo; nemaš kad ni jesti, jer tek što si završila s jednim poslom, već te čekaju dva druga. Kad napokon stigneš na sljedeće probno snimanje tamo već tridesetak djevojaka čeka u redu. I znaš da ti valja čekati dok se sve ne izredaju. Kad dođe na tebe red, pokažeš svoj album - svoj portfelj s fotografijama. Ako se klijentu dopad-neš, tražit će da prošetáš. A ako mu se stvarno sviđaš, tražit će da isprobaš neki komad odjeće. A onda: »Hvala lijepa. Sljedeća!«

Ne znaš jesi li dobila posao ili ne, ali nemaš kada misliti o tome jer već juriš na sljedeći dogovor. Ako su zainteresirani, stupit će u vezu s tvojom agencijom i dogovoriti posao. U međuvremenu, najbolje ti je da se što prije naučiš ne vezivati za posao, ne uzrajavati se ako ti je netko pred nosom odnio posao koji si silno željela i ne osjećati se povrijeđenom što su te odbili tvoji najdraži modni kreatori. Počneš li misliti: Oh, jesam li dobila posao? Hoću li ga dobiti? Zašto ga nisam dobila? izludjet ćeš samu sebe, osobito ako te odbiju. Dozvoliš li da te

to uzruja, ubrzo ćeš početi gubiti živce. S vremenom shvatiš da se probna snimanja uglavnom svode na razočaranje. U početku sam se znala brinuti: Jooj, zašto nisam dobila taj posao? K vragu, toliko sam ga željela! Ali ubrzo sam prihvatila moto -C'est la vie. Hja, k vragu, jednostavno nije uspjelo. Nisi im se svidjela, ništa drugo. A to nije tvoja krivica. Ako su tražili nekoga tko ima sedam stopa, dugu plavu kosu i teži osamdeset funti, eh, onda sigurno nisu zainteresirani za Waris. Idemo dalje, curo.

Ako te klijent angažira, vraćaš se u njegov studio i isprobaš odjeću koju ćeš nositi na reviji. Već si se itekako natrčala, a gdje je još revija! Umorna si, iscrpljena, neispavana, nemaš vremena pošteno jesti. Izgledaš umorno i premršavo. Sve mršavije i mršavije, a iz dana u dan se trudiš da izgledaš što bolje, jer o tome ti ovisi karijera. I onda se počneš pitati: Zašto ja to radim? Zašto sam ovdje?

Kad počnu revije, ponekad i dalje ideš na probne dogovore, jer cijela je mašinerija zahuktala tijekom samo dva tjedna. Na dan revije, moraš biti tamo nekih pet sati prije početka. Sve je krcato djevojkama, prvo te našminkaju, onda sjediš i čekaš, onda ti naprave frizuru, pa sjediš i čekaš. Zatim obučeš prvi izložak koji ćeš nositi, pa stojiš i čekaš, jer ne možeš sjesti da ne zgužvaš odjeću! A kad revija počne, odjednom zavlada kaos -potpuno ludilo. »Whoa! Gdje si? Što radiš? Gdje je Waris? Gdje je Naomi? Dođite ovamo. Hajde, naprijed - požurite. Ti si deveta na redu. Ti si sljedeća.« Presvlačiš se pred svim tim nepoznatim ljudima koje nisi nikada vidjela. »Uh, uh, evo me, čekajte!« Svi se guraju. »Sto radiš? Makni mi se s puta - izlazim!«

I onda, nakon što si se već dobro naradila, dolazi ono najbolje -nastup. Sljedeća si na redu, stojiš pred pozornicom. I tada - veliki trenutak! Izlaziš na pistu, svjetla bliješte, glazba trešti, svi zure u tebe, a ti se še-piriš u punom sjaju, misleći: EVO ME. GLEDAJTE ME! Za tvoju kosu i šminku pobrinuli su se najbolji u struci, a na sebi imaš odjeću koja je tako skupa da si je ni u snu ne bi mogla priuštiti. Ali na nekoliko sekundi je tvoja, i znaš da izgledaš svjetski. Hvata te groznica nastupa i kad odeš s pozornice, jedva čekaš da se presvučeš i ponovno izađeš. Nakon tolikih priprema cijela revija traje svega dvadesetak,

tridesetak minuta, a katkad imaš tri, četiri, pet revija-na dan, tako da čim završiš moraš se brzo skinuti i juriti na sljedeću.

Kad u Milanu završe dva tjedna mahnitosti, cijela kolonija modnih kreatora, majstora za šminku, frizera i menekena kreće u Pariz, kao kakva ciganska karavana. Tamo se sve ponavlja, prije nego što se krene za London i New York. Kad se taj krug završi, još se jedva držiš na nogama i kad se u New Yorku stvari smire, najpametnije ti je da uzmeš nekoliko dana odmora. Spremna si za neki otočić na kojem nema telefona, da se tamo pokušaš opustiti. Ne učiniš li tako i nastaviš raditi, prolupat ćeš od iscrpljenosti.

Manekenstvo jest zabava - priznajem da mi se sviđa taj sjaj, to blje-štavilo, sva ta ljepota - ali ono ima i svoju okrutnu stranu koja može skr-šiti ženu, osobito mladu, ako je nesigurna. Znala sam otići na audiciju, a stilist ili fotograf bi s užasom uskliknuo: »Bože moj! Što ti je to po stopalima! Odakle te ružne, crne mrlje?« Što da kažem? Bili su to ožiljci od sveg onog trnja i kamenja po kojem sam hodala u somalskoj pustinji; podsjetnik na moje djetinjstvo, na onih četrnaest godina bez cipela. Kako da to objasnim modnom kreatoru u Parizu?

Kad bi zatražili da isprobam minicu, smjesta mi se smučilo. Izašla bih i stala na jednoj nozi, izvijajući se u struku kao da plešem, sve u nadi da neće otkriti moj problem. Imam okserice - nasljeđe nomadskog života i loše prehrane. Mnoge sam poslove izgubila zbog tih okserica, fizičkog problema koji ne mogu ispraviti.

Nekoć sam se stidjela svojih nogu, osjećala se manje vrijednom, pa sam čak otišla k liječniku da vidim dade li se što poduzeti. »Slomite mi noge«, tražila sam, »tako da više ne moram trpjeti ta ponižavanja.« Ali, hvala Bogu, rekao je da sam prestara, kosti su već potpuno razvijene i operacija ne bi uspjela. Kako sam odrastala, počela sam misliti: To su moje noge, one su posljedica toga tko sam i odakle sam. A kako sam bolje upoznavala svoje tijelo, tako sam zavoljela i svoje noge. Da sam ih dala lomiti zato da mogu pet minuta prošetati modnom pistom, danas bih bila jako, jako ljuta na sebe. Polomila bih svoje udove, za što? Zato da odjeća nekog tamo tipa dobro izgleda na meni? Danas sam ponosna na te noge, zato što one imaju svoju povijest; one su dio moje životne priče. Moje su me okserice prenijele

tisuće kilometara pustinjom, a moj spori, ljuljuškavi hod, hod je afričke žene; on govori o mome porijeklu.

Drugi problem s manekenstvom je u tome što u modnoj industriji, kao i u svakom drugom biznisu, postoje i oni neizbježni neugodni ljudi. Možda zato što ovdje o jednoj odluci ovisi toliko toga, ljudi jednostavno podliježu stresu. Ali osobito mi se usjekla u pamćenje umjetnička direktorica jednog poznatog modnog časopisa koju sam doživjela kao oličenje ciničnog, podlog odnosa, zbog čega je cijelo snimanje proteklo u zagrobnoj atmosferi. Nalazili smo se na Karibima i snimali na prelijepom malom otoku. Na tom rajskom mjestu bilo je za očekivati kako ćemo se odlično provesti jer su nam plaćali da radimo u okruženju za koje bi većina ljudi istresla lijepe novce da tamo provede odmor. Ali na ovu ženu to nije djelovalo. Od trenutka kad smo stigli, sjela mi je za vrat. »Waris, moraš se srediti. Moraš se pokrenuti, biti aktivnija - ti si naprosto lijena. Ne podnosim raditi s ljudima poput tebe.« Čak je nazvala agenciju u New Yorku i potužila se da sam najobičnija kretenka i da ne želim raditi. Nisu znali što da kažu na to, a ja još manje.

Ta umjetnička direktorica bila je jedna nesretna žena. Bila je vidljivo frustrirana, u njenom životu nije bilo muškarca, prijatelja, nikoga koga bi voljela. Sav svoj život, ljubav i svu strast pretočila je u ovaj posao, jer nije imala ničeg drugog. I tako je svu svoju frustraciju izlila na mene, a uvjeren sam da nisam bila ni prva ni zadnja. Međutim, nakon što me nekoliko dana kinjila izgubila sam svako razumijevanje za nju. Gledala sam je i mislila: Mogla bih joj učiniti dvije stvari – opaliti joj šamarčinu ili je naprosto gledati, smješkati se i šutjeti. Zaključila sam da je bolje šutjeti.

Najtužnije je gledati kako se takve žene dohvate curetaka koji su tek kročili u ovaj biznis. Ponekad te djevojčice, još takoreći djeca, dolaze iz Oklahome ili Georgije, ili sjeverne Dakote i lete sve do New Yorka, Francuske ili Italije, potpuno same, u nadi da će uspjeti. Često ne poznaju ni zemlju ni jezik. Naivne su i lakovjerne. Teško podnose odbijanje i to ih slama. Nemaju iskustva, mudrosti ili unutarnje snage da shvate kako to nije njihova krivica. Mnoge se vrate kući u suzama, podvijena repa, ogorčene.

Ovaj posao, osim toga, vrvi varalicama i lažnim umjetnicima. Mnoge mlade djevojke očajnički žele postati manekenke i lako padnu na trik kad im tobožnja agencija želi naplatiti pravo malo bogatstvo za izradu mape s fotografijama. Kako sam i sama podlegla jednom takvom lopovu kakav je bio Harold Wheeler, od takvih stvari pobjesnim. Čovjek se bavi mane-kenstvom zato da zaradi, a ne zato da plaća. Želi li djevojka postati model, treba joj samo novac za autobusnu kartu do modnih agencija. Dovoljno je zaviriti u stranice s oglasima u telefonskom imeniku, nazvati i dogovoriti sastanak. Ako agencija počne spominjati neke pristojbe - bolje joj je da smjesta bježi! Kad istinska agencija misli da netko ima pravi izgled, izgled koji odgovara duhu vremena, sama će pomoći djevojci da složi mapu. A zatim će joj ugovoriti sastanke i probna snimanja i - ušla je u posao!

U manekenstvu ima ne samo neugodnih ljudi već i neugodnih uvjeta rada. Jednom sam prihvatila projekt u koji sam znala da je uključen bik, ali sve dok nisam odletjela iz New Yorka za Los Angeles, pa zatim helikopterom u pustinju, nisam imala pojma u što sam se uvalila.

Bili smo u Kalifornijskoj pustinji, Bogu iza leda, samo ja, snimateljska ekipa i jedan opaki crni bik sa šiljastim rogovima. Odveli su me u automobilsku prikolicu gdje su mi sredili kosu i šminku. Kad sam bila spremna, fotograf me poveo do životinje. »Pozdravi se sa Sotonom«, rekao je.

»Oh, bok, Sotono.« Jako mi se svidio. »Prelijep je. Fantastičan. Ali, je li bezopasan?«

»Pa, jasno. Ono tamo mu je vlasnik.« Fotograf je pokazao čovjeka koji je držao Sotonovu uzicu. »On ga drži na uzdi.« Fotograf mi je objasnio zamisao. Radila se snimka za etiketu nekog alkoholnog pića. Ja sam trebala sjediti na biku. Naga. Ta me vijest uistinu šokirala, jer do tog *časa* mi nitko nije rekao ništa o tome. Ali nisam htjela praviti scene pred svim tim ljudima, pa sam zaključila da je najpametnije jednostavno obaviti posao.

Bilo mi je žao bika, jer u pustinji je bilo paklenski vruće i iz nosa mu je kapao znoj. Noge su mu bile sputane i golema je zvijer samo pokorno stajala. Fotograf je dlanovima napravio oslonac da se mogu popeti. »Lezi«, zapovijedio je, mahnuvši rukom. »Ispruži se duž cijelog

bika - gornjim djelom legni na njega i ispruži noge.« Sve to vrijeme, dok sam pokušavala izgledati lijepo, opušteno, razigrano i seksi, razmišljala sam: Ako me zbací, gotova sam. Odjednom sam osjetila kako se dlakava leda izvijaju pod mojim golim trbuhom i vidjela kako krajolik pustinje Mohave proli-jeće ispod mene, dok sam jurila zrakom i uz tresak grunula o vrelo tlo.

»Jesi li čitava?«

»Jesam, jesam«, važno sam odgovorila, ne htijući pokazati koliko sam potresena. Nitko neće nazivati Waris Dirie kukavicom - uplašenom od jednog najobičnijeg starog bika. »Sve u redu. Pomozite mi da se vratim na njega.« Dečki iz ekipe su mi pomogli da se dignem, stresli prašinu s mene, pa smo krenuli iznova. Bik sasvim očito nije uživao u vrućini jer me još dvaput zbacio. Pri trećem slijetanju istegnula sam nožni zglob koji je smjesta počeo naricati i bolno nabijati. »Jeste li snimili?« doviknula sam sa zemlje.

»Jooj, bilo bi sjajno kad bismo mogli ispucati još jednu rolu ...«

Na svu sreću, fotografija s bikom nikad nije izašla. Iz nekog razloga nisu je upotrijebili i bilo mi je drago zbog toga. Pomisao da će gomila starčića sjediti i pijuckati piće piljeći u moju голу stražnjicu, žalostila me. Nakon tog projekta odlučila sam da se više neću slikati naga jer mi se to jednostavno nije sviđalo. Nije bilo tog novca kojim se mbže naplatiti onaj osjećaj ranjivosti, ta činjenica da stojiš pred ljudima osjećajući se glupo i bespomoćno, jedva čekajući pauzu da zgrabiš ručnik.

Posao s bikom bio mi je vjerojatno najgori, iako najčešće uživam u poziranju; to je najzabavniji posao koji možete zamisliti. Sve od onog dana kad me Terence Donovan poveo u Bath i postavio pred fotoaparát, nikad se nisam navikla na to da ti netko plaća samo za tvoj izgled. Nisam zapravo mislila da ću moći živjeti od nečega što je tako malo nalik radu. Meni se sve to činilo više kao neka luckasta igra, ali drago mi je da sam ostala u tome. Osjećam zahvalnost što sam imala priliku uspjeti u tom poslu, jer to ne polazi za rukom svakoj djevojci. Tužno je koliko mladih djevojaka pokuša, ali stvari jednostavno ne krenu.

Sjećam se svojih mladih dana, kad sam bila služavka tetka Moham-meda i sanjala o manekenstvu. I one večeri kad sam napokon smogla hrabrosti da pitam Iman kako bih mogla početi. Deset godina kasnije, snimala sam za Revlon u jednom njujorškom studiju kad je ušla šminkerica i rekla da u studiju do nas Iman snima za svoju novu kozmetičku liniju. Istrčala sam i pošla je vidjeti. »Oh, vidim da sad imaš vlastitu kozmetičku liniju. Zašto nisi uzela mene, Somalku, da ti poziram za make-up?« upitala sam.

Pogledala me kao da se brani i promrmljala: »Preskupa si.«

Odgovorila sam na somalskom: »Ja bih ti to napravila besplatno.« Čudno kako nikad nije povezala da sam ja ona djevojčica, ona služavka koja joj je donosila čaj.

Neobično je to da ja nisam išla u potragu za manekenstvom, ono je došlo k meni; možda ga upravo zbog toga nikad nisam preozbiljno shvatila. Uzbudjenje nije u tome da postaneš »supermodel« ili »zvijezda«, jer i dan danas ne shvaćam zašto manekenke postaju tako slavne. Svakodnevno gledam kako se cijela modna scena sve više vrti oko časopisa i TV emisija o supermodelima i pitam se - O čemu je tu riječ?

Samo zato što smo manekenke, neki se ljudi odnose prema nama kao da smo božice, a drugi kao da smo glupače. Često sam naizlazila na ove posljednje. Kao da zato što zarađujem za život svojim licem moram biti glupa. Ljudi će vam važno reći: »Oh, manekenka? Šteta - tu nema mnogo pameti. Od vas se traži samo da stojite i lijepo izgledate.«

Srela sam, međutim, svakojake manekenke i moram priznati da je bilo i onih koje nisu pretjerano pametne. Ali većina je inteligentna, profinjena; vidjele su svijeta i upućene su u mnogo toga, kao i svaki svjetski čovjek. Umiju upravljati svojim životom i poslovima, prave su profesionalke. Ljudima poput one nesigurne, pakosne umjetničke direktorice teško je prihvatiti činjenicu da žena može biti lijepa i pametna. Stoga nema nikakve potrebe pokušavati nas spustiti na zemlju, odnoseći se prema nama svisoka, kao da smo jato smušenih guskica koje šepamo smješkaju.

Što se tiče moralnih dilema oko manekenstva i reklamiranja, smatram ih vrlo složenima.

Vjerujem da svijet prvenstveno treba biti okrenut

prirodi, osobnoj dobroti, obitelji i prijateljstvu. Pa ipak, zarađujem za život poručujući: »Kupite ovo zato što lijepo izgleda.« Prodajem stvari sa širokim osmijehom na licu. Mogla bih biti cinična u pogledu svega toga i pitati se: »Zašto to činim? Pripomažem uništenju svijeta.« Ali držim da bi gotovo svatko, u ma kojem poslu, u određenom trenutku mogao reći to isto. Ono dobro što proizlazi iz ovoga čime se bavim jest da sam upoznala divne ljude, vidjela prelijepa mjesta i doživjela druge kulture, što me ponukalo da poželim učiniti nešto kako bih pomogla svijetu, umjesto da ga uništavam. I umjesto da budem još jedna sirota Somalka, ja sam, eto, u položaju da doista mogu nešto poduzeti.

Nikada nisam željela biti zvijezda ni slavna ličnost; uživala sam u manekenstvu zato što mi je pružilo osjećaj da sam građanin svijeta i što sam imala priliku putovati u neke od najljepših predjela na ovom planetu. Mnogo puta, kad smo odlazili snimati na neki prekrasan otok, pobjegla bih na plažu čim bi mi se ukazala prilika za to, i samo trčala. Bio je to tako divan osjećaj, ponovno slobodna u prirodi, ponovno na suncu! A onda bih se popela na drvo, tiho sjedila i slušala pjev ptica. Aaah! Zatvorila bih oči, udisala miomiris cvijeća, osjećala sunce na svom licu, slušala cvrkut i zamišljala da sam opet u Africi. Pokušavala sam prizvati onaj osjećaj mira i spokoja kojeg sam se sjećala iz Somalije i zamišljala da sam ponovno kod kuće.

162

POVRATAK U SOMALIJU

1995, nakon višemjesečnih snimanja i revija, pobjegla sam na Trinidad da se odmorim. Bilo je vrijeme karnevala, svi su bili odjeveni u kostime, plesali, veselili se, naprosto se radovali životu. Odsjek sam kod poznatih; bila sam tamo tek nekoliko dana kad se na vratima

pojavio neki čovjek. Glava obitelji, starija žena koju smo zvali teta Monika, otišla je otvoriti. Bilo je kasno popodne, vani je peklo sunce, ali soba u kojoj smo mi sjedili bila je sjenovita i prohladna. Čovjeku na vratima vidjela se samo silueta na pozadini jarke svjetlosti; nisam ga vidjela, ali čula sam da traži Waris. Teta Monika je doviknula: »Waris, traže te na telefon!«

»Telefon? Koji telefon?«

»Pođi s ovim čovjekom. On će te odvesti do telefona.«

Pošla sam za njim do njegove kuće. Bio je to susjed, nekoliko kuća od nas, jedina osoba u tom kraju koja je imala telefon. Prošli smo kroz dnevnu sobu, u hodnik, i pokazao je na slušalicu odloženu uz telefon. »Halo?« Bila je to moja londonska agencija.

»Bok, Waris. Oprosti što smetamo, ali zvali su nas s BBC-a. Mole da smjesta stupiš u vezu s njima. Htjeli bi se dogovoriti s tobom oko snimanja dokumentarca.«

»Dokumentarca, o čemu?«

»O tome kako si postala top model, o tvome porijeklu, znaš već, o tome kako je to živjeti potpuno novim životom.«

»Pa, to nije neka osobita priča. Hoću reći, za Boga miloga, zar ne mogu pronaći ništa bolje?«

”

»Čuj, ne znam, porazgovaraj s njima. Što da im kažem, kad da nazovu?«

»Slušaj, nisam nimalo raspoložena za to.« »Ali oni se stvarno žele čuti s tobom.«

»No, dobro. Reci da ćemo se čuti kad se vratim u London. Kad odem odavde, prvo moram u New York, a onda idem za London. Nazvat ću ih kad dođem.«

»U redu. Prenijet ću im to.«

Ali sutradan, dok sam lutala gradom, onaj je čovjek ponovno javio teti Moniki da su me zvali. Uopće se nisam obazirala na to. Međutim, tražili su me i dan nakon toga. Ovoga sam puta pošla s našim susjedom, jer mi je bilo neugodno što ga stalno šalju amo-tamo. I dakako, bila je *to* moja agencija. »Da, o čemu se radi?«

»Čuj, Waris, ponovno BBC. Kažu da žele odmah razgovarati s *tobom*; nazvat će sutra u isto vrijeme.«

»Slušaj, ja sam se ovamo došla odmoriti. Uopće mi nije do razgovora. Zato sam i pobjegla od svega, nemojte me više zivkati i dodijavati ovom jadnom čovjeku.«

»Samo ti žele postaviti nekoliko pitanja.«

Uzdahnula sam. »Za Boga miloga! U redu. Reci im neka nazovu sutra, na ovaj broj.«

Sutradan sam razgovarala s režiserom, Gerryjem Pome-royem, koji snima dokumentarce za BBC. Pitao me o mome životu.

Bila sam vrlo suzdržana: »Kao prvo, sad uopće ne bih o tome. Na odmoru sam. Shvaćate? Možemo li to odgoditi za neki drugi put?«

»Zao mi je, ali moramo donijeti odluku, a za to moram znati nešto više.« I tako sam stajala u hodniku nekog neznanca na Trinidadu pričajući svoju životnu priču drugom neznancu u Londonu. »U redu, sjajno, Waris. Čujemo se.«

Nakon dva dana, naš nam je susjed ponovno pokucao na vrata. »Poziv za Waris.« Slegnula sam ramenima, zavrtila glavom, i pošla za njim. Bio je to Gerry s BBC-a. »Da, Waris, rado bismo snimili dokumentarac o tvom životu. Bio bi to polusatni prilog za emisiju Dan koji je promijenio moj život.«

U međuvremenu, između telefonskog poziva iz moje agencije i drugog poziva s BBC-a, razmišljala sam o tom dokumentarcu. »Hmm, slušaj, Gerry, može dogovor? Pristajem na snimanje ako me odvedete natrag u Somaliju i pomognete mi pronaći majku.« Pristao je, smatrajući da će moj povratak u Afriku biti dobar završetak priče. Dogovorili smo se da ću ga nazvati čim se vratim u London, pa ćemo sjesti i isplanirati cijeli projekt.

Otkad sam napustila Mogadišu, ova kombinacija s BBC-jem bila mi je prva prilika da se vratim kući, što zbog zavrslame oko putovnice, što zbog plemenskih ratova u Somaliji i nemogućnosti da otkrijem gdje su moji zapravo. Čak i da sam mogla odletjeti u Mogadišu, nisam mogla jednostavno nazvati majku i reći joj neka me sačeka na aerodromu. Od trenutka kad su mi iz BBC-a obećali da će me odvesti tamo, nisam prestajala misliti na to. Mnogo puta sam se sastala s Gerryjem i njegovim pomoćnikom, Colmom, da isplaniramo projekt i razradimo priču o mom životu.

Snimanje u Londonu započeli smo odmah. Vratila sam se na stara mjesta, u kuću tetka Mohammeda - rezidenciju somalskog ambasadora - jer je BBC dobio dopuštenje da tamo snima. Snimali smo i kod škole Crkve Dušnog dana, gdje me otkrio Malcolm Fairchild. Kasnije su i njega intervjuirali, pitajući ga zašto je bio toliko zainteresiran da snimi jednu neuglednu služavku. Zatim su me snimali za vrijeme modnog snimanja s Terenceom Donovanom. Intervjuirali su i moju dobru prijateljicu Sarah Doukas, direktoricu londonske modne agencije Storm.

Cijela se stvar osobito zahuktala kad je BBC odlučio pratiti me na snimanje Soul Traina, TV emisije koja predstavlja najbolje crne muzičare, a u koju sam bila pozvana kao voditeljica. Nikad prije nisam radila ništa slično i bila sam izvan sebe. Da stvar bude još gora, u Los Angeles sam stigla strahovito prehladna i jedva sam govorila. Tijekom cijelog putovanja iz Londona za Los Angeles, dok sam bez prestanka ispuhivala nos, iščitavala tekst, pripremala se za emisiju, vozila se u autu, sve to vrijeme snimala me moja stalna sjenka - filmska ekipa BBC-a. Sve to mi je izgledalo još luđe kad smo stigli u studio i kad su dečki iz BBC-a počeli snimati ekipu Soul Traina kako snima mene. Ako postoji nešto za što bih željela da je ostalo nezabilježeno, onda je to upravo ovo snimanje. Uvjeren sam da sam bila najgora voditeljica u cijeloj povijesti Soul Traina, ali Don Cornelius i njegovi suradnici bili su vrlo strpljivi sa mnom. Počeli smo u deset ujutro i radili do devet navečer. To im je vjerojatno bio najduži radni dan u životu. I opet sam imala muke s čitanjem, kao i prilikom debija u Jamesu Bondu. Iako sam znatno napredovala, i dalje sam bila na sto muka kad je trebalo glasno čitati. A pokušavati čitati tekst ispisan na panou, pred dvije snimateljske ekipe, pred gomilom plesača i nekoliko svjetski poznatih pjevača, dok mi je svjetlost blještala u oči, eh, to je bio pretežak zadatak za mene. I tako se stalno čulo: »Klapa dvadeset šest... Rez!« »Klapa sedamdeset šest... Rez!« Zaszvirala bi glazba, plesači bi zaplesali i počelo se snimati, a onda bih ja nešto zabrljala i opet se čulo: »Klapa devedeset šest... Rez!« Plesači bi zastali, spustili ruke, dobacujući mi srdite poglede, kao da žele reći: »Ama, tko je ova glupača? Gdje ste li je, zaboga, našli? Nama se ide kući.«

Kao voditeljica trebala sam predstaviti Donnu Summer, što mi je bila velika čast jer mi je oduvijek bila jedna od najdražih pjevačica. »Dame i gospodo, molim pljesak za kraljicu soula, Donnu Summer!«

»REZ!«

»ŠTO JE SAD?«

»Zaboravila si reći 'kraljica soula'. Čitaj s panoa, Waris.«

»Oooh! K vragu! Hoćete li podići to sranje, podignite ga! Ne vidim. Nemojte ga spuštati.

Dignite ga i neka stoji ravno - svjetlo mi bliješti točno u oči. Ništa ne vidim.«

Don Cornelius bi me odveo u kut i rekao: »Duboko udahni. Reci mi kako se osjećaš.«

Objasnila sam mu da mi taj tekst jednostavno ne leži -naprosto nije bio za mene - jer to nije način na koji ja govorim.

»A kako bi ti to izgovorila? Hajde. Preuzmi stvar - ti vodi.« Bili *su* nevjerojatno strpljivi i smireni. Don i njegova ekipa pustili *su* me da vodim po svom, i sve spetljam, a onda mi pomogli da se izvučem iz vlastite kaše. Zapravo je najbolje bilo upravo to iskustvo rada s njima i s Don-nom Summer koja mi je poklonila CD sa svojim najvećim Kitovima i autogramom.

Nakon toga smo se momci iz BBC-a i ja prebacili u New York. Snimali su me prilikom modnog snimanja na kiši, dok sam hodala ulicama Manhattana s kišobranom i u kišnom kaputu pod kojim sam imala samo crni kombine. Drugu večer je kameraman tiho sjedio u kutu i snimao, dok sam s grupicom prijatelja pripremala večeru u nekom stanu u Harlemu. Tako dobro smo se zabavljali da smo posve zaboravili na njega.

Sljedeća faza zahtijevala je da se cijela ekipa i ja nađemo u Londonu, odakle smo trebali odletjeti za Afriku, gdje ću se naći sa svojim, prvi put otkad sam pobjegla. Dok smo mi snimali u Los Angelesu i New Yorku, ekipa BBC-a je u Africi marljivo tražila moju majku. Kako bi lakše našli moju obitelj, na zemljopisnim kartama sam im pokušala pokazati predjele kojima oni obično putuju. Zatim sam ih uputila u sva plemenska i klanska imena u

mojoj obitelji, što je vrlo zapetljano, osobito za Zapadnjaka. Tijekom zadnja tri mjeseca ljudi iz BBC-a naveliko su tražili, ali uzalud.

Planirali smo da ću ja ostati u New Yorku i raditi, sve dok oni ne pronađu mamu, a onda odletjeti u London, pa ćemo svi zajedno otići u Afriku i snimiti završetak moje priče.

Nedugo nakon što su momci iz BBC-a počeli tražiti, nazvao me Gerry i rekao: »Pronašli smo ti mamu.«

»Jooj, divno!«

»Zapravo, mislimo da smo je pronašli.« Upitala sam: »Kako to - 'mislite'?«

»Pa, našli *su* jednu ženu i pitali je ima li kćer po imenu "Waris. Rekla je da ima i da je točno da živi u Londonu. Ali nisu iz nje mogli izvući nikakve pojedinosti, tako da dečki dolje u Somaliji nisu baš sasvim sigurni što je posrijedi - je li to majka neke druge Waris, ili što.«

Nakon što su je pobliže ispitali, ljudi iz BBC-a zaključili su da to nije prava osoba, ali potraga je tek započela. Odjednom je pustinja bila puna žena koje su tvrdile da su moja majka; sve su one imale kćeri po imenu Waris, koje su živjele u Londonu. Uistinu čudno, budući da nikada nisam srela nikoga tko se tako zove.

Objasnila sam im o čemu se radi. »Znam što je, tamo su ljudi očajno siromašni. Nadaju se da ćete, ako kažu 'Da, mi smo njezina obitelj', doći u njihovo selo i snimiti film, pa će dobiti nešto novca, hrane. Te žene izmišljaju da su moja majka, nadajući se da će iz toga izvući neku korist. Ne znam kako to misle izvesti, ali pokušavaju.«

Nažalost, nisam imala nijednu majčinu sliku, ali Gerry se dosjetio nečeg drugog. »Trebam nam neka tajna, nešto što znate samo ti i tvoja majka.«

»Pa, nazivala me Avdohol, što znači 'ustašca'.«

»Misliš da će se sjetiti toga?«

»Sigurno.«

I tako je Avdohol postala naša lozinka. Kad bi ekipa BBC-a razgovarala s njima, te su žene uspijevale odgovoriti na prvih nekoliko pitanja, ali nisu imale pojma ni o kakvom nadimku. Zbogom! Ali jednog su me dana napokon nazvali i rekli: »Mislimo da smo je pronašli. Nije

se sjetila nadimka, ali rekla je da ima kćer koja se zove Waris i koja je nekad radila za ambasadora u Londonu.«

Već sutradan sam odletjela iz New Yorka. Kad sam stigla u London, u BBC-u su trebali još nekoliko dana za pripreme. Valjalo nam je letjeti za Addis Abebu u Etiopiji, a zatim malim avionom do etiopsko-somalske granice. Bilo je to opasno putovanje. U Somaliju nismo mogli ući zbog rata, tako da su moji morali prijeći granicu kako bismo se našli. Imali smo se spustiti usred pustinje, na mjestu na kojem nije bilo nikakvog uz-letišta, samo kržljivo raslinje i kamenje.

Dok su se u BBC-u pripremali za putovanje, ja sam odsjek u hotelu u Londonu. U posjet mi je došao Nigel. Nastojala sam ostati s njim u dobrim odnosima zbog svoje neriješene situacije. Sada smo već došli dotle da sam otplaćivala kredit za njegovu kuću u Cheltenhamu, budući da on nije radio, a nije ni imao namjeru raditi. Preko poznatih sam mu našla posao u Greeripeaceu, ali bio je tako lud da su ga nakon tri tjedna sprašili i rekli neka im se više ne pojavljuje. Od prvog časa kad je čuo za dokumentarne, Nigel me salijetao da ga povedem u Afriku s nama. »Želim ići. Želim biti siguran da ti se ništa neće dogoditi.« Rekla sam: »NE. Ne ideš. Što da kažem majci* tko si? Kako bih te predstavila?« »Pa, ja sam tvoj muž!«

»Ne, nisi! Zaboravi. U redu? Jednostavno zaboravi na to.« Bila sam posve sigurna da je on osoba koju nikako ne želim predstaviti svojoj majci. A ponajmanje kao muža.

Dok smo ekipa iz BBC-a i ja još bili u fazi planiranja, Nigel nam se svako malo prikačio. Ubrzo se popeo Gerryju navrh glave. Obično smo se nalazili u vrijeme večere i Gerry bi me tog dana nazvao i rekao: »Čuj, nadam se da večeras ne dolazi i onaj tvoj. Molim te, Waris, možemo li njega isključiti iz svega ovoga?«

Kad sam se vratila u London, Nigel je došao u moj hotel i ponovno počeo navaljivati da ga povedemo u Afriku. Kad nisam pristala, ukrao mi je putovnicu. Dobro je znao da za nekoliko dana odlazim. Nikako ga nisam mogla nagovoriti da mi je vrati. Napokon sam

se, sva očajna, jedne večeri našla s Gerryjem: »Gerry, nećeš vjerovati, uzeo mi je putovnicu i ne želi mi je vratiti.«

Uhvatio se za glavu i zatvorio oči. »Bože moj, stvarno postajem umoran od svega ovoga, Waris. Muka mi je od tog sranja, jednostavno - stvarno mi je dosta.« Gerry i ljudi iz BBC-a pokušali su uvjeriti Nigela: »Čuj, ponašaj se kao odrasla osoba - budi muškarac. Pri kraju projekta smo, ne možeš nam to napraviti. Želimo završiti priču u Africi, što znači da moramo odvesti Waris tamo. Zato, za Boga miloga, molim te ...« Ali Nigel nije htio ni čuti. Otišao je u Cheltenham s mojom putovnicom.

Na to sam se ja zaputila u dva sata udaljeni Cheltenham i preklinjala ga da mi je vrati. Uporno je odbijao, ako ga ne povedemo u Afriku sa sobom. Bila je to bezizlazna situacija. Petnaest godina sam se molila za mogućnost da ponovno vidim svoju majku. Pode li s nama, Nigel će mi sve pokvariti. U to uopće nije bilo sumnje - on bi se već pobrinuo za to. A opet, ne povedem li ga, neću je vidjeti, jer bez putovnice ne mogu nikamo. »Nigel, ne možeš tako hodati za nama i dodijavati nam. Zar ne uviđaš i sam - ovo mi je prilika da prvi put u petnaest godina vidim svoju majku!«

Ali on je bio ogorčen što idemo u Afriku bez njega. »Stvarno nisi fer!« povikao je.

Naposljetku sam ga uvjerila da mi vrati putovnicu, obećavši da ću ga jednog dana, nakon što obavim ovaj posao, odvesti u Afriku -samo on i ja. Bio je to jeftin trik i bilo me pomalo stid, jer sam znala da neću održati obećanje. Ali imajući posla s Nigelom čovjek nije mogao ništa postići ponašajući se kao pristojna, razumna odrasla osoba.

* * *

Mali dvomotorac sletio je u Galadiju, u Etiopiji, seocetu u koje su se sklonile somalske izbjeglice, u bijegu pred borbama u svojoj zemlji. Kad smo udarili o crveno pustinjsko tlo prošarano kamenjem, avion je počeo divlje poskakivati. Iza nas se vjerojatno kilometrima dizala prašina, jer nam je cijelo selo pohrlilo u susret. Nikad još nisu vidjeli ništa slično.

Ekipa BBC-a i ja izašli smo iz aviona i ja sam se pokušala obratiti na so-malskom tim

ljudima što su hitali prema nama. Pokušala sam razgovarati s njima, jer neki su bili Etiopljani, a neki Somalci, ali govorili su drugačijim dijalektom. Ubrzo sam odustala. Zapahnuo me miris vrelog zraka i pijeska i odjednom su mi navrla sjećanja na djetinjstvo. Preplavilo me mnoštvo pojedinosti i dala sam se u trk. Ljudi iz ekipe vikali su za mnom: »Waris, kamo ćeš?«

»Vi samo nastavite... idite... ja ću već doći.« Trčala sam, dodirivala tlo, prstima mrvila zemlju. Doticala sam stabla. Bila su prekrivena prašinom i suha, ali znala sam da će uskoro kiše i da će sve procvasti. Punim plućima sam udisala zrak. Bio je prožet miomirisom sjećanja na djetinjstvo, na sve one godine koje sam proživjela pod vedrim nebom; ovo pustinjsko raslinje i taj crveni pijesak, to je bio moj dom. Oh, Bože, ovo je moj kraj! Potekle su mi suze od radosti povratka kući. Sjela sam pod drvo i u isti mah bila preplavljena srećom što sam se vratila tamo kamo pripadam i dubokom tugom jer sam toliko dugo čeznula za tim. Gledajući uokolo, pitala sam se kako sam mogla tako dugo izdržati daleko od kuće. Kao da sam otvorila vrata koja se sve do tog dana nisam usudila otškrinu-ti i unutra otkrila dio sebe na koji sam potpuno zaboravila. Kad sam se vratila u selo, svi su se okupili oko mene i rukovali se sa mnom: »Dobro došla, sestro.«

A onda smo otkrili da ništa nije onako kao što smo očekivali. Žena koja je tvrdila da je moja majka, nije to bila, i nitko nije imao pojma kako sad pronaći moju obitelj. Momke s BBC-a uhvatila je malodušnost; budžet nam nije dopuštao da odemo i ponovno se vratimo. Gerry je neprestano ponavljao: »Oh, ne, bez tog dijela nemamo pravi završetak. A bez tog završetka nemamo pravu priču za film. Sve je upropašteno. Što ćemo sad?«

Prošli smo cijelo selo, ispitujući ljude jesu li što čuli o mojoj obitelji, znaju li išta o njima. Svi su nam željeli pomoći i brzo se pronio glas o našem dolasku. Pred kraj tog istog dana prišao mi je neki postariji čovjek i upitao me: »Sjećaš me se?«

»Ne.«

»Eh, ja sam Ismail; iz plemena tvoga oca. Blizak sam mu prijatelj.« Tada sam se sjetila tko je i bilo mi je neugodno što ga nisam odmah prepoznala, ali nisam ga vidjela još otkad sam

bila djevojčica. »Mislim da znam gdje su tvoji. Mislim da mogu pronaći tvoju majku, ali trebat će mi novca za benzin.« Smjesta sam pomislila: Oh, ne. Kako mu mogu vjerovati? Možda svi ti ljudi samo traže priliku da nas prevari? Ako mu dam novac, jednostavno će zdimiti i vjerojatno ga nikad više neću vidjeti. A on je nastavio: »Imam ovdje ovaj kamion, ali nije osobito...«

Ismail je pokazao na kamiončić kakav možete vidjeti još samo u Africi ili na američkom otpadu. Vjetrobran sa suvozačeve strane bio je razbijen, a s vozačeve ga nije ni bilo. To je značilo da je vozio pod kišom pijeska i mušica. Kotači su bili iskrivljeni i ulubljeni od drndanja po kamenju. Karoserija je izgledala kao da ju je netko dobro izlupao maljem. Zavrtila sam glavom. »Čekajte časak, da porazgovaram s prijateljima.«

Otišla sam Gerryju i rekla: »Onaj čovjek tamo misli da zna gdje su moji. Ali kaže da mu treba novca za benzin da ih ode potražiti.«

»Dobro, ali tko kaže da mu možemo vjerovati?«

»Istina, ali moramo riskirati. Što drugo?« Složili su se i dali mu novac. Uskočio je u kamion i smjesta krenuo, ostavljajući za sobom oblak prašine. Vidjela sam kako Gerry snuždeno gleda za njim, kao da kaže: »Eto, ode još love.«

Potapšala sam ga i rekla: »Ne brini. Pronaći ćemo majku - vidjet ćeš. Za tri dana.« Moja predviđanja nisu umirila članove ekipe. Imali smo osam dana prije nego što se avion vrati po nas. I to je bio kraj. Nismo mogli reći pilotima: »Nažalost, još nismo završili, pokušajte navratiti sljedeći tjedan.« Već smo imali karte za povratak iz Addis Abebe u London; morat ćemo otići i to će biti kraj priče, pronašli mamu ili ne.

Ja sam se odlično zabavljala, provodeći vrijeme sa seljanima u njihovim kolibama, kušajući njihovu hranu, ali Englezima nije bilo ni izdaleka tako dobro. Pronašli su neku zgradu s izbijenim prozorima u kojoj su mogli prespavati i odmotali svoje vreće. Ponijeli su knjige i džepne svjetiljke, ali noću nisu mogli spavati jer su ih izluđivali komarči. Živjeli su na grahu iz konzerve, kukali da im je dosta te hrane, a da se nema što drugo jesti.

Jednog ih je dana neki Somalac odlučio počastiti i donio lijepog malog kozlića; momci su ga gladili i mazili. Nakon toga ga je donio oderanog i ponosno objavio: »Evo vaše večere.« Momci su djelovali šokirano, ali nisu ništa rekli. Posudila sam lonac i naložila vatru, pa pripremila kozlića s rižom. Kad je Somalac otišao, pitali su me:

»Ne misliš valjda da ćemo to jesti?«

»Jasno da hoćemo. Zašto ne?«

»Oh, molim te, Waris, zaboravi.«

»Ali zašto mu onda niste rekli?« Odgovorili su da im se činilo kako bi to bilo nepristojno jer im je čovjek htio ugoditi, ali nakon što su se igrali s kozličem, ne mogu ga sad valjda pojesti. Nisu ga ni pipnuli.

Tri dana su prošla, a od mame ni traga ni glasa. Gerry je iz dana u dan postajao sve uznemireniji. Pokušavala sam ih uvjeriti da će mama sigurno doći, ali oni su držali da govorim besmislice. Rekla sam: »Slušajte, obećajem vam da će do sutra navečer u šest, mama biti tu.« Ne znam zašto sam to rekla, ali tako mi je došlo, pa sam to izgovorila.

Gerry i ostali počeli su me zadirkivati zbog mog prijašnjeg 'obećanja'. »Ma nemoj? Zbilja? A otkud ti to znaš? Oh, svakako, Waris zna! Ona vidi budućnost. Ona se razumije u te stvari! Ona čak i kišu može predvidjeti!« Smijali su se jer sam im bila rekla kad će padati kiša, nakon što sam je nanjušila u zraku.

»Pa, padalo je kad sam rekla, nije li?« pitala sam.

»Oh, daj molim te, Waris. Posrećilo ti se.«

»To nema nikakve veze sa srećom. Ponovno sam u svom elementu -poznajem ovaj kraj. Ovdje se preživljava pomoću instinkta, dragi moji!« Pogledavali su se krajičkom oka.

»Dobro. Ne morate mi vjerovati. Vidjet ćete - u šest sati!«

Sutradan sam sjedila i razgovarala s jednom starijom ženom, kad je oko deset do šest dotrčao Gerry: »Nećeš vjerovati!«

»Što?«

»Tvoja majka - mislim da je stigla tvoja majka!« Ustala sam i osmjehnula se. »Ali nismo sigurni. Čovjek se vratio i sa sobom doveo neku ženu; kaže da je to tvoja mama. Dođi vidjeti.«

Vijest se začas proširila selom; naša je mala drama zacijelo bila najveći događaj u tko zna koliko godina. Svi su željeli saznati je li ovo Warisina majka ili još jedna prevarantica? Sada se već bio spustio mrak, a ljudi su se tako nagurali oko nas da sam jedva hodala. Gerry me poveo malim, pokrajnjim prolazom. Pred nama je bio onaj kamionet s rupom umjesto vjetrobrana, a s njega je silazila neka žena. Nisam joj vidjela lice, ali po načinu na koji je nosila šal smjesta sam znala da je to moja majka. Pritrčala sam joj, zgrabila je: »Oh, mama!« Odgovorila je: »Već se kilometrima vozim ovim groznim kamionom - tako mi Alaha, užasan put! Vozimo se puna dva dana i noći - a za što? Zato da dođemo ovamo?«

Okrenula sam se Gerryju i nasmijala: »Jest, to je ona!«

Rekla sam Gerryju da nas nekoliko dana moraju ostaviti nasamo i susretljivo se složio. Nije bilo lako razgovarati s mamom; otkrila sam da je moj somalski u jadnom stanju. Gora od toga bila je činjenica da smo se nekako otuđile. Isprva smo samo pričale o malim, svakodnevnim stvarima. Ali radost koju sam osjećala zbog toga što je vidim premostila je jaz između nas; uživala sam već samo u tome da sjedim pored nje. Mama i Ismail vozili su se puna dva dana i noći i vidjela sam da je iscrpljena. U tih petnaest godina jako je ostarila - posljedica nesmiljeno teškog života u pustinji.

Tata nije došao s njom. Bio je negdje u potrazi za vodom, kad se pojavio kamion. Rekla mi je da je i tata ostarilo. Odlazio je za oblacima, u potragu za kišom, ali je jedva išta vidio jer su mu trebale naočale. Kad je mama krenula ovamo, nije ga bilo već osam dana i strepila je da se možda izgubio. U misli sam dozvala onog oca kojeg sam se ja sjećala i shvatila koliko se očito promijenio. Kad sam otišla od kuće bio je u stanju pronaći nas čak i kad bismo otišli daleko, bez njega, i po mrkloj noći bez mjesečine.

S majkom je došao i moj mali brat, Ali, te još jedan bratić koji se slučajno zatekao kod nas kad je naišao Ismail. Međutim, Ali više nije bio moj mali brat. Sa svojih metar devedeset

itekako me nadvisio, na što je bio jako ponosan. Stalno sam ga vukla k sebi, a on je vikao:

»Ama, pusti me! Više nisam mali. Ženim se!«

»Ženiš se! Pa koliko ti je godina?«

»Ne znam. Dovoljno za ženidbu.«

»Baš me briga. Za mene si još uvijek moj mali brat. Dođi ovamo...« Pa bih ga zgrabila i raskuštrala mu kosu. Bratić se svemu tome smijao. Njemu sam rekla: »Uh, kako sam te znala nalemati!« Dok je još bio sasvim mali, ja sam ga čuvala kad bi nam njegovi došli u posjet.

»Ma nemoj? Hajde, probaj sad.« Počeo me gurkati i poskakivati oko mene kao bokser.

»Pazi, pazi!« viknula sam. »Nemoj ni pokušavati. Namlatit ću te!« I on se uskoro ženio.

»Želiš li doživjeti dan svog vjenčanja, mali, ne šali se sa mnom.«

Noću je mama spavala u kolibi jedne od obitelji iz Galadija koje su nas primile. Ja sam spavala na otvorenom, s Alijem - kao nekad. Ležeći tako u tami, preplavili su me mir i sreća. Gledali smo zvijezde i pričali do kasno u noć: »Sjećaš se kad smo vezali onu tatinu ženu?« Na to smo se valjali od smijeha.

Ali je u početku bio rezerviran, no poslije mi je povjerio: »Znaš, stvarno si mi nedostajala. Toliko dugo te nije bilo. Čudno, kad pomisliš da si ti sad žena, a ja muškarac.« Bio je to divan osjećaj ponovno se nalaziti među svojim, razgovarati, smijati se i prepirati o malim, dobro poznatim stvarima, na svom vlastitom jeziku.

Seljani su bili nevjerojatno velikodušni prema nama. Svakodnevno nas je netko pozivao na ručak i večeru. Svi su nas mazili i pazili i bili ponosni kad smo došli k njima i rado slušali što smo sve prošli. »Oh, svakako morate doći i upoznati moje dijete, upoznati moju baku«, na što bi nas odvukli i upoznali s njima. Nije to bilo zato što sam ja neki »super-model«, jer oni nisu ni znali ništa o tome. Bila sam jedna od njih - nomad koji se vratio kući.

Moja majka, Bog je blagoslovio, nije uopće mogla shvatiti čime se ja to bavim, ma koliko se trudila da joj objasnim. »Ponovi mi, što je to? Što to znači - manekenstvo? Što radiš? Što točno?« Jednom joj je prilikom netko na proputovanju pustinjom donio primjerak

londonskog The Sunday Timesa na kojem je bila moja slika. Somalci su jako ponosni i bili su oduševljeni što je jedna Somalka na naslovnoj stranici engleskih novina. Mama je pogledala sliku i rekla: »To je Waris! Oh, moja kći!« Nosala je novine uokolo i svima pokazivala.

Već nakon prve večeri ju je prošla plahost i dovoljno se oslobodila da mi počne zapovijedati: »Tako se ne kuha, Waris! Joj, joj, joj, što je to? Daj, pokazat ću ti. Zar ti ne kuhaš, tamo gdje živiš?«

Nakon toga me brat počeo ispitivati za mišljenje o ovome i onome. Zadirivala sam ga: »Oh, molim te, Ali, začepi. Vi ste obične glupe, pustinjske neznalice. Predugo živite ovdje, tako da više nemate pojma ni o čemu.«

»Ma nemoj? Sad smo slavni, pa smo se vratili kući puni zapadnjačkog sranja? Ti, kao, živiš na Zapadu, pa sve znaš?«

I tako smo se satima prepucavali. Nisam ih htjela povrijediti, ali smatrala sam da im moram reći neke stvari, jer ako neću ja, tko će? »Ne kažem da znam sve, ali mnogo toga sam vidjela i naučila mnogo toga što nisam znala dok sam živjela u pustinji. A ne radi se samo o kravama i devama. Ima i drugih stvari.«

»Kao na primjer?«

»Kao prvo, uništavate okoliš režući sve drveće. Vi odrežete svako drvce, prije nego što uopće ima priliku narasti, uništavate mlada stabla kako biste pravili obore za ove glupe životinje.« Pokazala sam na kozu. »To nikako ne valja.«

»Kako to misliš?«

»Pa, eto, zato i imamo pustinju jer smo posjekli sva stabla.«

»Ovo je pustinja zato što ne pada kiša, Waris! Na sjeveru pada kiša i oni imaju stabla!«

»Pa zato i pada! Kiša pada upravo zato što ima šuma. Vi posječete i zadnju grančicu, tako da ni ne može izrasti šuma.« Nisu znali bi li povjerovali tim neobičnim idejama ili ne, ali znali su da postoji jedna tema na koju nemam što reći.

Mama je započela: »Zašto se nisi udala?« Ova je tema, i nakon toliko godina, za mene još uvijek bila otvorena rana. Po mome mišljenju, upravo zbog toga sam izgubila dom i obitelj.

Znam da je otac mislio dobro, ali nije mi ostavio mnogo izbora: učiniti kako on kaže i upropastiti si život udajući se za starca, ili pobjeći i ostati bez svega što sam poznavala i voljela. Platila sam golemu cijenu za svoju slobodu i nadala sam se da nikada neću biti prisiljena staviti vlastito dijete pred tako bolan izbor.

»Mama, zašto bih se morala udati? Moram li biti udata? Zar me ne želiš vidjeti uspješnu - snažnu, nezavisnu? Hoću reći, nisam udata samo zato što još nisam srela pravog čovjeka. Kad ga pronađem, onda te biti pravo vrijeme za udaju.«

»Pa, željela bih unuke.«

Sada su se svi urotili protiv mene. Uključio se i bratić: »Već si presta-ra. Tko bi te oženio? Prestara si.« Zavrtio je glavom na užasnu pomisao da bi se netko oženio ženom od dvadeset osam godina.

Bespomoćno sam digla ruke u zrak. »A tko bi se htio oženiti pod prisilom? Zašto se vas dvojica ženite?« Pokazala sam na Alija i na bratića. »Kladila bih se da su vas natjerali.«

»Ne, ne.« Rekli su u jedan glas.

»No, dobro, ali to je zato što ste muškarci. Kao djevojka nemaš pravo ništa reći. Ja bih se trebala udati za onoga koga mi vi odredite, onda kad mi vi to odredite. Kakvo je to sranje? Tko je to smislio?«

»Oh, daj umukni, Waris«, prostenjao je moj brat.

»I ti umukni!«

Kad su nam preostala još samo dva dana, Gerry je rekao da moramo početi snimati.

Snimio je nekoliko kadrova sa mnom i s majkom. Ali mama nikad prije nije vidjela kameru i nije joj se nimalo svidjela. Rekla je: »Nemojte mi to unositi u lice. Neću to«, pa je mahnula rukom, tjerajući ka-mermana kao dosadnu muhu. »Waris, reci mu neka makne tu stvar.«

Kazala sam joj da je sve u redu. »Gleda li on mene ili tebe?« »Nas obje.«

»Reci mu da ja ne želim gledati njega. Čuje li se ono što govorim, ha?« Pokušala sam joj objasniti kako kamera radi, ali znala sam da je uzalud.

»Da, mama. Čuje se sve što govoriš«, rekla sam i nasmijala se. Ka-merman me neprekidno zapitkivao čemu se smijemo. »Cijeloj ovoj apsurdnoj situaciji...«, odgovorila sam.

Ekipa je provela još jedan dan snimajući me kako hodam pustinjom. Naišla sam na nekog dječaćića koji je napajao devu na izvoru i upitala ga mogu li je ja napojiti. Podigla sam vjedro prema životinji, tako da me mogu snimati. Sve to vrijeme jedva sam susprezala suze. Dan prije odlaska, jedna mi je seljanka kanom uredila nokte na rukama. Podigla sam ruku prema kameri i izgledalo je kao da sam namočila prste u kravlju balegu. Ali osjećala sam se kao kraljica. Bio je to naš drevni obred uljepšavanja, koji se obično čuva samo za mladenku. Te smo večeri priredili slavlje i seljani su plesali, pljeskali i pjevali. Bilo je kao u djetinjstvu, kad bi se svi radovali kiši - nesputano dajući oduška osjećaju slobode i radosti. Sutradan ujutro, prije nego što je avion došao po nas, ustala sam rano i doručkovala s majkom. Pitala sam je bi li htjela doći k meni i živjeti u Engleskoj ili u Sjedinjenim Državama.

»Što bih ja tamo radila?« upitala je.

»Upravo zato te i zovem. Želim da ništa ne radiš. Dovoljno si se nara-dila. Vrijeme je da se odmoriš - da digneš sve četiri u zrak. Želim te razmaziti.«

»Ne. Ne dolazi u obzir. Kao prvo, otac ti stari. Potrebna sam mu. Moram biti s njim. A osim toga, tko će se brinuti za djecu?« »Kakvu djecu? Ta svi smo odrasli.«

»Mislim na djecu tvoga oca. Sjećaš se one male s kojom se oženio, kako se ono zvala?«

»Daaa?«

»E, pa ona je rodila petero djece. Ali više nije mogla izdržati. Bit će da joj je naš život bio pretežak ili joj je dodijao tvoj otac. Bilo kako bilo, pobjegla je - nestala.«

»Mama, kako možeš? Ti si prestara za to. Ne bi smjela toliko raditi -natezati se s djecom u tvojim godinama!«

»Hja, otac ti je star i potrebna sam mu. Osim toga, ionako ne mogu samo sjediti. Sjednem li, stvarno ću ostariti. Nakon svih tih pustih godina, ja ne mogu sjediti skrštenih ruku - to bi me izludilo. Moram biti u pokretu. Ne. Želiš li nešto učiniti za mene, nadi mi kakvu kućicu

u Africi, u Somaliji, da odem tamo kad se umorim. Ovdje je moj dom. Ja ne znam ni za što drugo.«

Čvrsto sam je zagrlila. »Volim te, mama, i doći ću po tebe, ne zaboravi to. Doći ću po tebe ...«

Osmjehnula se i mahala mi.

Kad smo sjeli u avion, nisam se više mogla suzdržavati. Nisam znala kad ću, i hoću li uopće ikad više vidjeti svoju majku. Dok sam zurila kroz prozor, sva uplakana gledajući kako selo i pustinja ostaju za nama, filmska ekipa me snimala u groplanu.

178

NEW YORK

U proljeće 1995, završila sam dokumentarne s BBC-jem, kojem su dali naslov Nomad u New Yorku. A nakon svih tih godina zaista sam i bila nomad, još uvijek nisam imala svoj pravi dom. Seljakala sam se uokolo za poslom: New York, London, Pariz, Milano. Odsjek bih kod prijatelja ili u hotelu. Ono malo stvari što sam ih imala - nešto fotografija, knjiga i CD-a - nalazilo se u Nigelovoj kući u Cheltenhamu. Kako sam najviše radila u New Yorku, tamo sam provodila više vremena nego igdje drugdje. U jednom trenutku sam čak iznajmila svoj prvi stan - studio u So-hou. Nakon toga sam uzela stan u Greenwich Vilkgueu, pa kuću na West Broadwayu. Ali nijedno od tih mjesta nije mi se svidjelo. Stan na Broad-wayu bio je neizdrživ - izluđivao me. Kad god bi prošao neki auto imala sam osjećaj da mi prolazi kroz sobu. Na uglu se nalazio vatrogasni dom i noću sam čula sirene. Nisam se mogla pošteno naspavati, pa sam nakon deset mjeseci odustala i vratila se nomadskom životu.

Te jeseni sudjelovala sam na revijama u Parizu, a onda odlučila preskočiti revije u Londonu i vratiti se ravno u New York. Imala sam osjećaj da je vrijeme da nađem stan i malo se sredim, a dok sam tragala za pravim mjestom, odsjek sam u Greenwich Vilkgueu, kod jednog od mojih najbližih prijatelja, Georgea. Dok sam bila tamo, jedna druga Georgeova

prijateljica, Luci, imala je rođendan. Njoj se išlo van slaviti, ali George je rekao da je preumoran i da se sutra rano diže, zbog posla. Ja sam se ponudila da izađem s Lucy. Izašle smo iz kuće, nemajući pojma kamo ćemo. Na Osmoj aveniji, stala sam i pokazala joj svoj nekadašnji stan. »Vidiš, živjela sam tu gore, iznad jazz kluba. Uvijek su dobro svirali, ali nikad nisam ušla.« Dok smo stajale tamo, slušala sam glazbu što je dopirala kroz vrata. »Idemo unutra. Hoćeš?«

»Ne. Ja bih radije u Nell's.«

»Ma daj! Idemo samo pogledati. Sviđa mi se kako sviraju - baš mi se pleše.«

Lucy je nevoljko pristala. Stala sam se spuštati stubama u mali noćni klub i pred sobom ugledala bend. Prišla sam pozornici i zastala. Prva osoba koju sam ugledala bio je bubnjar; svjetla su bila uperena u njega, u inače mračnoj prostoriji. On je udarao po bubnjevima, a ja sam stajala i piljila u njega. Imao je veliku afro frizuru, u fanki stilu sedamdesetih. Kad mi je Lucy prišla, rekla sam: »Ne, ne. Ostajemo. Sjedni, popij nešto. Malo ćemo ostati.« Bend je sjajno improvizirao, kao da svira za sebe, i ja sam se rasplesala kao luda. Lucy mi se pridružila, a ubrzo su i ostali, koji su dotad samo sjedili i gledali, poustajali i zaplesali s nama.

Sva zažarena i žedna, uzela sam piće i stala do neke žene u publici. Rekla sam: »Iz vrsna glazba. Koji je to sastav?«

Odgovorila je: »Ne znam, to su sve slobodnjaci, ali među njima je i moj muž, svira saksofon.«

»Ma nemojte? A tko je ovaj na bubnjevima?«

Usne su joj se razvukle u osmijeh. »Žao mi je, ne znam.« Za nekoliko minuta sastav je napravio stanku, a kad je bubnjar prolazio pored nas, ona žena ga je zgrabila za ruku i rekla: »Oprostite, moja prijateljica bi vas htjela upoznati.«

»Stvarno? Tko to?«

»Ona«, i s tim riječima me gurnula prema njemu. Bila sam tako zbunjena da nisam znala što da kažem.

Naposljetku, nakon što sam nekoliko minuta stajala kao ukočena, rekla sam: »Bok.« Samo mirno, Waris. »Sviđa mi se kako svirate.«

»Hvala.«

»Kako se zovete?«

»Dana«, rekao je i sramežljivo se ogledao oko sebe.

»Mmm...«, a on se samo okrenuo i otišao. K vragu! Ali nisam ga kanila tek tako pustiti.

Prišla sam stolu za kojim je sjedio sa svojim trendovima iz sastava, dovukla stolicu i sjela do njega. Kad se okrenuo i ugledao me, poskočio je. Prekorila sam ga: »Nisam li ja upravo započela razgovor s tobom? To je bilo jako ružno. Ostavio si me u pola riječi.« Dana me zbunjeno pogledao, a onda prasnuo u smijeh, presavijajući se preko stola.

»Kako se zoveš?« upitao je, kad ga je prošao smijeh.

»Sad je ionako svejedno«, rekla sam što sam mogla važnije, uvrijeđeno digavši nos. Ali onda smo se raspričali o svemu i svačemu, sve dok nije došlo vrijeme da ponovno zasvira.

»Ostaješ? S kim si?« upitao je.

»S frendicom. Tu negdje je.« Prilikom sljedeće pauze rekao mi je da će odsvirati još samo nekoliko stvari, pa možemo nekamo otići ako sam raspoložena. Kad se vratio, sjeli smo i ponovno se raspričali. Naposljetku sam rekla: »Ovdje je jako zadimljeno. Jedva dišem. Hoćeš da izađemo?«

»Može. Možemo izaći i sjesti na stube.« Kad smo izašli, zastao je. »Mogu li te nešto zamoliti? Da se zagrlimo?«

Pogledala sam ga kao da je to najprirodnija stvar na svijetu, kao da se već godinama poznajemo. Čvrsto sam ga zagrlila i znala sam da je to ono pravo, kao što sam znala za odlazak u London i za manekenstvo. Znala sam da je sramežljivi bubnjar s fanki afro frizurom moj čovjek. Te je večeri bilo prekasno da se nekamo ode, ali rekla sam mu neka me sutra nazove i dala mu Georgeov broj. »Ujutro imam neke dogovore, ali nazovi me točno u tri, može?« Htjela sam vidjeti hoće li me nazvati kad mu kažem.

Kasnije mi je pričao da je vraćajući se kući te noći krenuo prema podzemnoj željeznici za Harlem. Na ulasku u stanicu podigao je pogled i ugledao veliki pano s kojeg ga je promatralo moje lice. Nikad prije ga nije primijetio i nije imao pojma da sam foto-model. Sutradan je telefon zazvonio u tri i dvadeset. Podigla sam slušalicu: »KASNIŠ.«

»Oprosti. Hoćeš li sa mnom na večeru?« Našli smo se u maloj kavani u Greenwich Villageu i ponovno pričali i pričali. Danas, kad ga dobro poznajem, shvaćam koliko je to netipično za njega jer je vrlo šutljiv sa svakim koga ne poznaje. Na koncu sam prasnula u smijeh. Dana me zaprepašteno pogledao. »Čemu se smiješ?«

»Mislit ćeš da sam luda.«

»Samo reci. Ionako već mislim da si luda.«

»S tobom ću imati dijete.« Nije se doimao nimalo oduševljenim ovom viješću da je izabran za oca mog budućeg djeteta. Umjesto toga, zagledao se u mene s izrazom koji je govorio: Stvarno je luda, i to ne samo malo. »Znam da ti se čini čudnim, ali morala sam ti reći. No nije važno, zaboravimo to.«

Bez riječi je sjedio i zurio u mene, vidno šokiran. Nikakvo čudo. Nisam mu čak znala ni prezime. Kasnije mi je rekao da je pomislio: Ne želim je više vidjeti. Moram se riješiti te žene. Ta je poput one luđakinje u Fatalnoj privlačnosti.

Nakon večere, Dana me otpratio kući, ali bio je vrlo tih. Sutradan mi je bilo muka od same sebe. Nisam mogla vjerovati da sam izrekla nešto tako nametljivo. Ali u tom času to mi se činilo isto tako normalnim kao da sam rekla: »Sutra će padati kiša.« Nikakvo čudo da mi se nije javio tjedan dana. Naposljetku sam popustila i ja nazvala njega. »Gdje si?« upitao je.

»Kod prijatelja. Hoćeš da se nađemo?« »Oh, Bože. Da, u redu. Možemo na ručak.« »Volim te.«

»I ja tebe.« Šokirano sam spustila slušalicu, užasnuta što sam mu upravo rekla da ga volim, nakon što sam prisegla samoj sebi da ću se ponašati normalno. Rekla sam si da više neću spominjati nikakvu djecu -nikakve gluposti - a eto, sad sam mu rekla da ga volim. Waris, što

je tebi? Uvijek sam bježala, kad god bi koji muškarac bio zainteresiran za mene. Jednostavno bih nestala. A sada ja ganjam ovog čovjeka kojeg jedva poznajem. One večeri kad sam srela Danu, na sebi sam imala zeleni džemper i kosu u divljem, afro stilu. Kasnije mi je pričao da je, kamo god bi se okrenuo, vidio samo ZELENI DŽEMPER I AFRO FRIZURU. A ja sam njemu ispričala da uvijek nastojim dobiti ono što želim, a tada sam iz nekog razloga - prvi put u životu - silno željela muškarca. Jedino što si nisam mogla objasniti bilo je zašto imam osjećaj da ga oduvijek poznajem.

Dana i ja našli smo se na ručku i ponovno bez kraja i konca pričali o raznoraznim temama. Prošla su dva tjedna i već sam živjela s njim, u njegovu stanu u Harlemu. Nakon šest mjeseci odlučili smo se vjenčati.

Nakon što smo gotovo godinu dana bili zajedno, jednog je dana posve neočekivano rekao: »Mislim da si u drugom stanju.«

Povikala sam: »Otkud ti to, za Boga miloga?«

»Hajde, idemo u ljekarnu.« Usprotivila sam se, ali on nije htio popustiti. Otišli smo u ljekarnu i kupili test za trudnoću. Pokazao se pozitivan.

»Ne vjeruješ valjda u to sranje?« upitala sam, pokazujući na kutiju.

Uzeo ju je i izvadio drugi tester. »Pokušaj još jednom.« I ovaj je bio pozitivan. Doduše, bilo mi je muka, ali meni je pred mjesečnicu uvijek bilo muka. Ali ovoga puta je bilo drugačije. Bilo mi je gore nego inače, a i mnogo bolnije. Međutim, ja nisam mislila da sam u drugom stanju. Mislila sam da je zacijelo nešto strašno - da ću umrijeti. Otišla sam k liječniku i objasnila mu o čemu se radi. Uzeo mi je krvnu sliku i tri sam dana bila kao na iglama iščekujući rezultate. Kvragu!Što se događa? Sigurno sam pokupila neku gadnu boleštinu pa mi ne žele javiti!

Napokon mi je jednog dana po povratku kući Dana rekao: »Ah, da, zvao je liječnik.«

Prinijela sam ruku ustima: »Oh, Bože, što je rekao?«

»Rekao je da mora razgovarati s tobom.«

»Zar ga nisi ništa pitao?«

»Slušaj, rekao je da će zvati sutra, između jedanaest i dvanaest.« Bila je to najduža noć u mome životu, ležala sam i razmišljala što me čeka. Sutradan sam zgrabila slušalicu čim je zazvonio telefon. Liječnik mi je rekao: »Imam vijesti za vas. Niste sami.« Tu smo, znači! Niste sami - tijelo vam je prepuno tumora. »Ne? Kako to mislite?«

»U drugom stanju ste. Dva mjeseca ste u drugom stanju.« Kad sam to čula, našla sam se u sedmom nebu. Dana je također bio oduševljen, jer je cijeloga života želio biti otac. Oboje smo istog časa znali da će biti dečko. Ali najvažnije mi je bilo da dijete bude zdravo. Čim smo saznali da čekam bebu, otišla sam opstetričarki. Kad me podvrgla ultrazvuku zamolila sam je da mi ne kaže spol djeteta.

»Samo mi recite je li zdravo?«

Odgovorila je: »Lijepo se razvija, vrlo dobro.« To je bilo ono što sam željela čuti.

Dabome, postojala je jedna velika zapreka mom braku s Danom - Nigel. Kad sam bila u četvrtom mjesecu trudnoće odlučili smo poći u Cheltenham i riješiti to jednom zauvijek. Kad smo doputovali u London spo-pale su me jutarnje mučnine, a i prehladila sam se. Odsjeli smo kod prijatelja i nakon što sam se nekoliko dana oporavljala, napokon sam imala živaca nazvati Nigela. Ali kad sam ga nazvala, rekao je da je i on prehladen, tako da smo morali odgoditi posjet.

Dana i ja čekali smo više od tjedan dana u Londonu, prije nego što nas je Nigel bio spreman primiti. Nazvala sam i rekla kad nam stiže vlak, tako da dođe po nas na stanicu i još napomenula: »Samo da znaš, Dana dolazi sa mnom. I neću nikakvih problema, dobro?«

»Njega ne želim vidjeti. To ti odmah kažem. Ono je samo naša stvar.«

»Nigel ...«

»Ne zanima me. Baš me briga. To nema nikakve veze s njim.«

»Ima, itekako. On je moj zaručnik. Čovjek za kojeg ću se udati. U redu? Sve ono što imam obaviti ovdje, tiče se i njega.«

»Ne želim ga vidjeti, i to je sve.« I tako si je Nigel zabio u glavu da dolazim sama u Cheltenham. Kad sam sišla s vlaka, čekao me naslonjen na parkirališni stup, pušeci kao i obično. Izgledao je lošije nego zadnji put kad sam ga vidjela. Kosa mu je bila duža i imao je tamne kolobare oko očiju.

Okrenula sam se Dani i rekla: »Okay, eno ga. Samo budi miran.«

Prišli smo mu i, prije nego što sam uspjela išta izreći, Nigel je kazao: »Rekao sam ti da ga ne želim vidjeti. Lijepo sam ti rekao. Jasno i glasno. Sasvim jasno. Želim te vidjeti nasamo.«

Dana je spustio torbe na pločnik. »Slušaj, ovako ne možeš razgovarati ni s njom ni sa mnom. Zašto je želiš vidjeti nasamo? O čemu se radi?

Želiš je vidjeti nasamo? E, pa vidiš, ja to ne želim. Ponoviš li to još jednom, razbit ću ti tu jebenu gubicu!«

Nigel je još više probljedio. »Pa ... u autu nema dovoljno mjesta.«

»Boli me za tvoj auto! Možemo uzeti taksi. Samo završimo s tim!«

Nigel je u međuvremenu već jurio prema svom autu, dobacujući preko ramena: »Ne, ne, ne. Sa mnom to ne može tako.« Uskočio je u auto, uključio motor i projurio mimo nas, dok smo Dana i ja stajali pored svojih putnih torbi i gledali za njim. Odlučili smo da je najpametnije naći hotel. Na svu sreću, u samoj blizini stanice nalazio se mali pansion. Bila je to depresivna rupa, ali kako su stvari stajale, to nam je bio najmanji problem. Izašli smo u indijski restoran, ali nije nam se jelo, pa smo samo sumorno piljili u tanjur, pa se vratili u sobu.

Sutradan ujutro ponovno sam nazvala Nigela. »Samo želim doći po svoje stvari. U redu? Ako ne želiš razgovarati, dobro. Samo mi daj moje stvari.« Nisam se uspjela dogovoriti. Sad smo morali prijeći u hotel jer pansion je bio krcat gostima, a i činilo se da će nam trebati više udobnosti jer tko zna koliko ćemo se morati natezati s Nigelom. Pronašli smo hotel i nakon što smo se preselili, ponovno sam ga nazvala. »Slušaj, zašto si takav šupak? Zašto mi to radiš? Koliko godina se mi već ovako natežemo? Sedam? Osam? Daj, prestani s tim!«

»Dobro. Želiš se naći sa mnom, može. Ali samo ti. Doći ću po tebe pred hotel, ali izađe li i on, gotovo je. Jednostavno ću otići. Samo ti.« Uzdahnula sam, ali nisam vidjela drugog izlaza iz te zavrzlane, pa sam pristala.

Spustila sam slušalicu i objasnila Dani situaciju. »Molim te, pusti me da odem sama i vidim može li se s njima razgovarati. Učini mi to.«

»Dobro, ako ti misliš da ćeš uspjeti. Ali ako te samo pipne, gotov je. Kažem ti, sve mi se to nimalo ne sviđa, ali ako ti tako želiš, ja tu ne mogu ništa.« Rekla sam Dani neka ostane u hotelu, tako da ga mogu nazvati ako mi zatreba.

Nigel je došao po mene, pa smo se odvezli do kućice koju je bio iznajmio. Ušli smo i ponudio me čajem. Rekla sam: »Slušaj, Nigel. Ono je čovjek za kojeg ću se udati, čekam njegovo dijete. Gotovo je s glupostima i s tim tvojim umišljenim svijetom u kojem sam ja tvoja dragocjena ženica i u kojem mi zapravo živimo zajedno. Dobro? Jasno? Slušaj, daj da završimo s tim. Želim razvod, odmah, još ovaj tjedan. Ne vraćam se u New York dok se to sranje ne sredi.«

»Kao prvo, neću ti dati razvod dok mi ne vratiš sav novac koji mi duguješ.«

»Ja tebi dugujem novac? Koliko? Tko sve ove godine radi i daje ti novac?«

»Time si samo pokrila troškove prehrane.«

»Ah, tako! Osobito za ono vrijeme dok nisam bila ovdje. Pa dobro, kad si već tako opsjednut novcem, koliko ti dugujem?«

»Barem četrdeset tisuća funti.«

»Hah! Otkud mi toliki novac? Ja ga nemam.«

»Baš me briga! Baš me briga! Baš me briga! Stvari su takve kakve su. Duguješ mi novac i ne kanim ništa potpisivati, ni dati ti razvod, ni bilo što slično. Nećeš biti slobodna dok mi ne vratiš novac koji mi duguješ. Zbog tebe sam prodao kuću.«

»Kuću si prodao zato što više nisi mogao otplaćivati kredit, a meni je dozlogrdilo da ga otplaćujem. Trebao si se samo zaposliti, ali čak ni to nisi kadar.«

»Što? Kakav posao? Kakav sam posao mogao naći - da radim u McDonald'su?«

»Ako bi time otplatio kuću, zašto ne?« »Nemam smisla za takve stvari.« »A za što, dovraga, imaš smisla?« »Za zaštitu okoliša.«

»Da, svakako. Našla sam ti posao u Greenpeaceu, pa su te otpustili i rekli ti da im se više ne pojavljuješ. Sam si kriv za sve i uopće ne kanim slušati te tvoje gluposti. A ne kanim ti bogme dati ni penija. Znaš što? Uzmi si tu svoju putovnicu i zabij si je u guzicu! Zašto uopće razgovaram s tobom? Mi nikada nismo imali stvarni brak, ne može se smatrati zakonitim jer nikad nismo imali odnose.«

»To nije točno. Više ne. Zakon to više ne tumači tako. Udata si za mene i nikada te neću pustiti, Waris. Dijete će ti biti kopile.«

Sjedila sam i zurila u njega, a ako sam ikad i osjećala ikakvo sažaljenje ono se pretvorilo u mržnju. Shvatila sam užasnu ironiju te situacije. Odlučila sam se udati za njega kad mi je onoliko želio pomoći »zato što je to bila volja Allahova.« Kako je njegova sestra bila moja dobra prijateljica, mislila sam da bi me sigurno upozorila da ima nekih problema. Ali kad sam zadnji put vidjela Julie bila je u umobolnici, gdje sam je nekoliko puta posjetila. Sasvim je skrenula, izbezumljeno zvjerala oko sebe, pričajući kako je progone, kako je žele ubiti. Bilo mi je bolno gledati je takvu, ali shvatila sam da je ta obitelj obilježena ludilom. »Dobit ću razvod, Nigel, s tvojim pristankom ili bez njega. Nemamo više što razgovarati.«

Na čas me ozbiljno pogledao, a onda tiho rekao: »Hmm, ako nemam tebe, nemam ništa. Radije ću te ubiti, a onda i sebe.«

Sledila sam se, pokušavajući odlučiti što ću, a onda počela blefirati. »Dana dolazi po mene. Da sam na tvom mjestu, pripazila bih što radim. Znala sam da mi se valja što prije izvući odatle, jer ovog je puta stvarno prolupao. Sagnula sam se da pokupim torbu s poda, kad me gurnuo odostrag. Pala sam licem na stereo, a onda se otkortljala na parket i tresnula na leđa. Ostala sam ležati, ne usuđujući se pomaknuti. Oh, Bože - moje dijete! Bila sam u takvom strahu da je to moralo naškoditi djetetu. Polako sam ustala.

»Oh, k vragu, jesi li dobro?« zavapio je.

»Jesam. Sve je u redu«, smireno sam rekla. Pomislila sam kako je bilo glupo od mene što sam došla ovamo sama i na pameti mi je bilo samo to kako da izađem u jednom komadu. »Sve je u redu. Dobro sam.« Pomogao mi je da ustanem. Hineći da sam posve sabrana, navukla sam jaknu.

»Odvest ću te. Uđi u jebeni auto.« Sad je opet bio bijesan. Dok je vozio, ja sam razmišljala: On mrzi ovo dijete i najradije bi da ga nema. Sto ako pokuša sletjeti s ceste? Stavila sam pojas. U međuvremenu, on je urlao, psovao, nazivao me pogrđnim imenima, a ja sam samo sjedila šutke zu-reći preda se, bojeći se zucnuti da me ne udari. Bila sam već tako otupjela da mi je bilo posve svejedno što će biti sa mnom, mislila sam samo na dijete. Borac sam, i da nisam bila u drugom stanju gadno bi nagrabusio.

Kad smo stigli do hotela, zaurlao je: »Tako dakle? Ti samo sjediš i šutiš - nakon svega što sam učinio za tebe!« Čim je stao, pružio je ruku preko mene, otvorio vrata i gurnuo me van. Jedna noga mi je zapela, ali sam se nekako iskobeljala i potrčala u hotel.

Kad je Dana otvorio vrata, bila sam sva u suzama. »Što se dogodilo? Što ti je učinio?« Odjednom mi je puklo pred očima što će se dogoditi kažem li istinu - Dana će ubiti Nigela, a onda će završiti u zatvoru i morat ću sama podizati dijete. »Ah, ništa, govнар, kao i obično. Ne da mi moje stvari.« Ispu-hala sam nos.

»Samo to? Oh, Waris, zaboravi. Ne vrijedi plakati zbog toga.« Vratili smo se u New York prvim avionom.

Kad sam bila u osmom mjesecu trudnoće, neki afrički fotograf čuo je da čekam bebu i rekao da me želi fotografirati. Pozvao me u Španjolsku, gdje je radio. Osjećala sam se odlično, tako da me nije bilo strah putovati. Znala sam da nakon šestog mjeseca trudnoće ne bih smjela letjeti, ali navukla sam široki džemper i prokrijumčarila se u avion. Napravio je nekoliko izvanrednih snimki za Marie Claire.

Ali još jednom sam morala letjeti dok sam bila u drugom stanju. Dvadeset dana prije poroda letjela sam u Nebrasku k Danovoj obitelji, tako da mi budu pri ruci kad se dijete

rodi. Odsjela sam kod Danovih roditelja u Omahi. On je imao već ugovorene gaže i namjeravao mi se pridružiti tjedan dana kasnije. Nedugo nakon što sam»stigla, jednog jutra sam ustala s nekim čudnim osjećajem u trbuhu; pokušavala sam se sjetiti što sam to sinoć jela. Mučnina se nastavila tijekom dana, ali nisam nikome govorila o tome. Sutradan se trbobolja pojačala. Shvatila sam da je možda vrijeme za porod.

Nazvala sam Danovu mamu na posao i rekla: »Slušajte, osjećam neku čudnu bol koja se javlja i nestaje. Imam je već od jučer. Ali sve gore i gore je. Ne mogu se sjetiti što sam to pojela, ali imam jako čudan osjećaj u trbuhu.«

»Waris, za Boga miloga, pa to su ti trudovi!«

Oh! Bila sam presretna, jer sam već bila spremna za to da se dijete rodi. Nazvala sam Danu u New York i rekla mu: »Mislim da ću danas roditi!«

»Ne, ne, ne! Ne možeš roditi prije nego što ja stignem. ZADRŽI GA MALO! Stižem! Sjedam na avion.«

»Ti dođi pa ga zadrži! Kako da ga zadržim? Zadrži dijete!!« Bože, baš su šašavi ti muškarci! Ali itekako sam željela da Dana bude uz mene pri rođenju našeg prvog djeteta i bilo bi mi žao da ga ne vidi čim se rodi. Nakon što sam nazvala njegovu majku, ona je telefonirala bolnici, odakle su me smjesta nazvali da pitaju kako sam. Sestra mi je rekla da moram ustati i šetkati, želim li roditi. Po tome sam zaključila da je najbolje da ležim posve mirno, ako ne želim roditi.

Dan je stigao tek sutradan navečer. Već sam tri dana imala trudove. Kad je njegov otac otišao po njega na aerodrom, već sam s mukom disa-la. »Joj! Joj! Oh, oh, oh, Ah! Sranje! Oh, Bože!«

»Broji, Waris, broji!« vikala je Danova mama. Zaključile smo da je vrijeme da odem u bolnicu, ali nismo mogle jer je Danov otac uzeo auto. Nisu ni ušli u kuću, a mi smo već urlale: »Vratite se u auto, idemo u bolnicu!«

U bolnicu smo stigli u deset navečer, a u deset ujutro sljedećeg dana ja sam još bila u trudovima. »Želim se zakačiti za drvo i visiti naopačke!« urlala sam. Znala sam da je to puki životinjski instinkt, nešto poput majmuskog, jer to životinje tako rade. Hodaju uokolo, sjednu, čuče, trče, ljuljaju se s grane, sve dok ne rode. One ne leže. Otada me Dana ponekad iz milja zove Majmunko. Podrugljivo zavapi: »Aaaaj! Da mi se zakačiti za drvo i visiti!«

Dok smo bili u rađaoni, uzbuđeni otac me bodrio: »Diši, mila, diši.«

»K VRAGU! Makni se od mene! Ubit ću te, nek' sve ide k vragu!« Oh, Bože, stvarno mi je došlo da ga ubijem. Poželjela sam umrijeti, a prije nego što umrem svakako sam željela i njega ubiti.

Napokon, u podne, kucnuo je čas. Bila sam silno zahvalna onom liječniku u Londonu koji me operirao, jer nisam mogla ni zamisliti kako bih rodila, onako zašivena. A onda, nakon devet mjeseci čekanja i tri dana patnji - došao je, kao nekom čarolijom. Oh! Nakon toliko vremena, bila sam presretna što ga vidim - to malo, majušno biće. Bio je prelijep, svilenkaste crne kose, s malim ustašcima i dugim, dugim stopalima i prstima. Imao je preko pedeset centimetara i pune tri kile. Moj se sin smjesta oglasio jednim: »Ah«, i znatiželjno ogledao po sobi. O tome se, dakle, radilo? To je to? To je svjetlost? Zacijelo mu je godilo, nakon devet mjeseci provedenih u mraku.

Molila sam sestre da mi ga polože na grudi, čim se rodi, još neopranog. Učinile su tako i čim sam ga obujmila shvatila sam da je istina ono što sam slušala od svih majki - kad zagriš dijete, odjednom zaboraviš svu bol. U tom trenutku ne postoji bol. Postoji samo radost.

Nadjenula sam mu ime Aleeke, što na somalskom znači snažni lav'. Ali trenutačno, s tim ustašcima, bucmastim obraščićima i crnim kovrča-ma, više sličići malom crnom Kupidu nego lavu. Visoko, glatko čelo isto je kao moje. Kad mu pričam, napući ustašca poput cvrkutave ptičice, koja će svaki čas zapjevati. Od prvog trena je silno znatiželjan, tiho sve promatra i istražuje svoj novi svijet.

Kao djevojčica, uvijek sam jedva čekala da se navečer vratim kući s paše i legnem mami u krilo. Dok me milovala po glavi, prožimao me osjećaj mira i sigurnosti. Sada ja tako milujem Aleekea, i baš kao i ja nekada, i on to voli. Dovoljno je da mu nježno protrljam glavicu i smjesta zaspe na mojim rukama.

Otkad se on rodio, moj život se promijenio. Danas mi nema ničeg važnijeg od sreće koju mi on pruža. Odbacila sam sve one male gluposti na koje sam se znala žaliti i zbog kojih sam se brinula. Spoznala sam koliko je to nevažno u životu. Život - dar života — to je ono što je važno, rođenjem moga sina ponovno sam to shvatila.

190

VELEPOSLANICA

U mojoj kulturi žena stječe pravo poštovanje kad postane majka. Na svijet je donijela drugo ljudsko biće, prenijela dar života. Kad se Aleeke rodio i ja sam postala mama, odrasla žena. Prošavši ciklus sazrijevanja u ženu, koji je započeo preuranjeno, obrezivanjem kad mi je bilo pet godina i završio rođenjem mog djeteta kad mi je bilo oko trideset, s još više poštovanja sam počela gledati na svoju majku. Shvatila sam koju nevjerojatnu snagu moraju imati somalske žene da bi nosile teret koji im je dat samo zato što su se rodile kao žene. Kao žena koja je živjela na Zapadu, borila sam se da obavim sve ono što sam morala i na dane mi se činilo da neću izdržati: dok sam se iz petnih žila upinjala da oribam podove u McDonald'su, za vrijeme mjesečnica, tako bolnih da mi se činilo da ću se onesvijestiti. Prilikom operacije kojom sam željela odstraniti grube posljedice zahvata na svom spolovilu, kako bih mogla normalno mokriti. Gegajući se uokolo u devetom mjesecu trudnoće, putujući podzemnom u Harlem, penjući se stubama, tegleći hranu iz supermarketeta. Tijekom ona tri dana u rađaoni, kad sam mislila da mi je došao kraj i da ću skončati tamo, na očigled liječnika.

Ali prava je istina da sam bila od onih koje su imale sreće. Što reći o djevojci iz pustinje koja kilometrima pješaci da bi napojila koze, dok je razdiru takvi bolovi od mjesečnice da jedva stoji na nogama? Ili o ženi koju će, čim rodi, ponovno zašiti iglom i koncem, kao krpu, zato da joj vagina ostane uska za muža? Ili o ženi koja u devetom mjesecu trudnoće hoda pustinjom u potrazi za hranom, kako bi nahranila svoje preostalo jedanaestero izgladnjele djece? Ili o mladoj ženi koja je još čvrsto zašivena, a bliži joj se čas prvog poroda? Što se događa kad sama ode u pustinju, kao

moja majka, i pokuša roditi bez ičije pomoći? Nažalost, dobro znam odgovore na sva ta pitanja. Mnoge iskrvare, onako same, a ako imaju sreće, muževi će ih pronaći prije lešinara i hijena.

Kako sam sazrijevala i sve više se obrazovala, shvatila sam da nisam sama. Zdravstveni problemi s kojima sam morala živjeti sve otkad su me obrezali, muče milijune djevojaka i žena širom svijeta. Zbog rituala neznanja većina žena na afričkom kontinentu živi s boli. Tko će pomoći nekoj pustinjskoj ženi – poput moje majke – koja nema ni novaca ni moći? Netko mora dići glas za djevojčicu koja se ne može braniti. A kako sam počela život kao nomad, baš poput njih, osjećala sam da mi je usud namijenio da im pomognem.

Ne mogu objasniti zašto se u mom životu toliko toga dogodilo posve slučajno. Ali jedva da vjerujem u slučajnost; u našem životu mora postojati nešto više od toga. Bog me poštedio lava u pustinji kad sam ono pobjegla od kuće i od tog trenutka imala sam osjećaj da on ima za mene neki plan, neki razlog zbog kojeg me održao na životu. Ali ako postoji razlog, koji je?

Prije nekog vremena javila mi se novinarka iz časopisa Marie Claire sa željom da me intervjuira. Prije nego što smo se našle, mnogo sam razmišljala o tome što želim reći u tom članku. Kad sam se našla s tom novinarkom, Laurom Ziv, na ručku, bila mi je simpatična već na prvi pogled. Rekla sam: »Znate, nemam pojma kakvu priču očekujete od mene - ali

sve te priče o manekenkama ispričane su već tisuću puta. Obećate li mi da ćete je objaviti, ispričat ću vam jednu priču iz stvarnog života.«

Odgovorila je: »Zaista? Pa, potrudit ću se«, i uključila kazetofon. Počela sam joj pričati o tome kako sam obrezana kao dijete. Odjednom, u pola intervjua, rasplakala se i isključila kazetofon.

»Ta, što vam je?«

»Ovo je zaista užasno ... odvratno. Nisam imala pojma da se i dan danas događaju takve stvari.«

»Eto, vidite. U tome i jest stvar, ljudi na Zapadu ne znaju. Mislite li da to možete objaviti u časopisu – u svom lijepom, luksuznom, sjajnom časopisu koji čitaju samo žene?«

»Obećavam da ću se potruditi. Ali o tome će odlučiti moj urednik.«

Sutradan, nakon intervjua, bila sam zapanjena samom sobom i bilo mi je neugodno zbog onoga što sam učinila. Sad će svi saznati. Moju najintimniju tajnu. Čak ni moje najbliže prijateljice nisu znale kroz što sam prošla. Kako je somalska kultura jako zatvorena, to jednostavno nisu stvari o kojima se govori. A sad sam to ja odjednom otkrila milijunima nepoznatih čitatelja. Ali naposljetku sam zaključila: neka bude što bude.

Pa što, čak i ako izgubiš dostojanstvo, ako je potrebno. I izgubila sam ga. Sama sam ga makla, kao da skidam odjeću sa sebe. Odložila sam ga po strani i hodala uokolo bez njega.

Ali brinulo me i to kako će reagirati ostali Somalci; već sam ih čula kako govore: »Kako se usuđuješ kritizirati našu tradiciju?« Mogla sam ih zamisliti kako govore isto što i moji, *kad* sam se ono našla s njima u Etiopiji: »Misliš da sada kad živiš na Zapadu znaš sve?«

Nakon mnogo razmišljanja zaključila sam da moram progovoriti o svom obrezivanju iz dva razloga. Kao prvo, to je nešto što me jako muči. Osim što se i dan danas borim sa zdravstvenim problemima, nikada neću upoznati užitke seksa koji su mi uskraćeni.

Osjećam se nepotpunom, *osakaćenom*, a saznanje da to ne mogu promijeniti u meni stvara osjećaj beznađa. Kad sam upoznala Danu, napokon sam se zaljubila i poželjela iskusiti radost seksualnog odnosa s muškarcem. Ali da me danas pitate: »Uživaš li u seksu?«

odgovorila bih - ne na uobičajeni način. Jednostavno *uživam* u Daninoj fizičkoj blizini, zato što ga volim.

Cijeloga života pokušavala sam iznaći razlog zašto su me obrezali. Možda bih, da sam uspjela pronaći dobar razlog, prihvatila to što su mi učinili. Ali nisam ga mogla naći. Sto više sam se bezuspješno trudila iznaći razlog, to me spopadala veća srdžba. Imala sam potrebu progovoriti o svojoj tajni jer sam je cijeloga života potiskivala. Kako nisam bila među svojima, nije bilo ni majke ni sestre s kojima bih podijelila svoj jad. Mrzim izraz »žrtva« jer budi osjećaj bespomoćnosti. Ali kad me ona Ciganka izmasakrirala, upravo to sam bila. Međutim, kao odrasla žena više nisam bila žrtva i mogla sam nešto poduzeti. Dajući intervju za Marie Claire, željela sam da ljudi koji podržavaju to mučenje barem čuju iz usta jedne žene kako je to, jer u mojoj zemlji se o tome šuti.

Palo mi je na um da će me, nakon što saznaju moju tajnu, ljudi čudno gledati na ulici. Zaključila sam da mi je to posve svejedno. Jer drugi razlog zbog kojeg sam se odlučila na takav intervju bila je želja da ljudi shvate kako se to i dan danas događa. Morala sam to učiniti ne samo zbog sebe, već i zbog svih onih djevojčica koje upravo prolaze kroz to. Ne stotine, ne tisuće, već milijuni djevojčica žive s tim i umiru od toga. Prekasno je da se u mom životu išta promijeni, to zlo je nepopravljivo, ali možda uspijem poštedjeti nekog drugog.

Odaziv na članak »Tragedija obrezivanja žena«, bio je nevjerojatan. Laura ga je izvrsno napisala, a uredništvo Marie Claire pokazalo veliku hrabrost objavivši nešto takvo. Sam časopis i organizacija koja se bori za prava žena, Equality Now, bili su preplavljeni pismima podrške. Kao i Laura, onoga dana kad sam joj ispričala priču, tako su i čitatelji bili vidno potreseni:

Prije mjesec dana s užasom sam pročitala priču u ožujskom broju Marie Claire o obrezivanju žena i još uvijek ne mogu prestati misliti o tome. Teško mi je vjerovati da itko, muškarac ili žena, može zaboraviti ili zataškati nešto tako ledeno i nehumano kao ovaj odnos prema drugom spolu kojeg je Bog stvorio da bude muškarcu prijatelj i drug, suputnik. Biblija kaže

da muškarac ima »voljeti svoju ženu«. Ako i žive u kulturi koja ne poznaje Boga, ljudi bi ipak morali shvatiti da su bol, trauma ili čak smrt koju takva praksa sije među njihovim ženama ZLO! Kako mogu dopustiti da se to čini njihovim ženama, kćerima, sestrama? Ne vjerujem da ne znaju kako to u mnogom pogledu uništava njihove žene!

Neka nam Bog pomogne, moramo NEŠTO PODUZETI. Budim se misleći o tome, liježem misleći o tome, tijekom dana plačem zbog toga! Uvjerena sam da World Vision, ili neka druga takva organizacija, može obrazovati i poučiti te ljude kako njihovi brakovi i trenuci intimnosti mogu postati mnogo bolji za muškarce i za žene, kako je i mišljeno, i da su žene s razlogom rođene s određenim dijelovima tijela, baš kao i muškarci!

Ili drugo pismo:

Upravo sam pročitala vaš članak o Waris Dirie i duša me boli pri pomisli da i u današnje vrijeme djevojčice moraju prolaziti kroz takvu patnju i sakaćenje. Jedva mogu vjerovati da je i dan danas raširen takav sadizam. Problemi s kojima se te žene moraju nositi cijeloga života, nepojmljivi su. Bila to nečija tradicija ili ne, ovakvo nasilje nad ženama širom svijeta valja zaustaviti. Pokušajte nekom muškarcu razrezati genitalije, pa ih opet zašiti, i uvjeravam vas da bi se takva praksa začas zaustavila. Kako itko može željeti fizički odnos sa ženom koja neprekidno trpi bol? Ova mi je priča natjerala suze na oči i namjeravam pisati organizaciji The Equality Now da vidim kako mogu pomoći.

Pismo, upućeno meni:

Oduvijek je bilo tragičnih priča i još će ih biti, ali Waris, malo je ovakvih koje govore o užasu kojem cijela jedna kultura podvrgava svoju djecu. Tvoja me priča rasplakala i duboko potresla. Željela bih učiniti nešto da se to promijeni, ali ne znam što jedna osoba može učiniti.

Ova pisma podrške donijela su mi olakšanje; dobila sam samo dvije *negativne* reakcije, u kojima me kritiziraju i to, nikakvo čudo, iz Somalije.

Počela sam davati intervjuje, govoriti u školama, društvenim organizacijama i svugdje gdje sam mogla zainteresirati ljude za tu temu.

A onda je sudbina ponovno umiješala svoje prste. U avionu iz Europe za New York jedna je umjetnica šminkanja listala Marie Claire i naišla na moj intervju. Tijekom leta pokazala ga je svojoj urednici i rekla: »Pročitaj ovo.« Njezina je urednica bila nitko drugi nego Barbara Walters. Barbara mi je kasnije rekla da nije pročitala članak do kraja jer ju je previše uznemirio. Međutim, držala je da o tom problemu valja progovoriti. Odlučila je napraviti kratku reportažu za 20/20⁹, koristeći se mojom pričom kao potkom, kako bi gledatelje upozorila na obrezivanje žena. Ethel Bass Weintraub bila je producent priloga »Put iscjeljenja«, koji je kasnije nagrađen.

Dok me Barbara intervjuirala, došlo mi je da se rasplačem; osjećala sam se razgolićenom. Kad sam pričala svoju priču za novinski članak postojao je stanoviti odmak između čitatelja i mene. Zapravo sam pričala svoju priču Lauri, a mi smo bile tek dvije žene u restoranu. Ali dok smo snimali za 20/20 znala sam da me kamera snima u groplanu, dok razotkrivam tajne koje sam prikrivala cijeloga života; kao da me netko raskolio i izložio moju dušu.

»Put iscjeljenja« emitiran je u ljeto 1997. Nedugo nakon toga nazvali su me iz moje agencije i rekli da su ih zvali iz Ujedinjenih naroda. U UN-u su vidjeli prilog za 20/20 i molili su me da stupim u vezu s njima.

Stvari su i opet doživjele zapanjujući obrat. Fond za populaciju, u okviru Ujedinjenih naroda, pozvao me da se pridružim njihovoj borbi za ukidanje obrezivanja žena. U suradnji sa Svjetskom zdravstvenom organizacijom sakupili su uistinu zastrašujuće statističke podatke koji su pružali pravu sliku o stvarnim razmjerima tog problema. Vidjevši te brojeve, napokon sam bila posve sigurna da to nije samo moj problem. Obrezivanje žena, ili kako se danas točnije naziva, sakaćenje ženskih genitalija (FGM¹⁰), obavlja se u dvadeset osam afričkih zemalja. Prema procjeni UN-a, dosad je tome podvrgnuto 130 milijuna djevojaka i žena. Najmanje dva milijuna djevojčica je svake godine u opasnosti da postanu sljedeća žrtva - što znači 6000 dnevno. Operaciju obično izvodi u vrlo primitivnim uvjetima babica ili neka seoska žena. Ne koriste se anestetici. Djevojčice se režu

bilo čime što se nađe pri ruci: britvicama, noževima, škarama, krhotinama stakla, oštrim kamenjem - a u nekim područjima - zubima. Težina zahvata varira s obzirom na geografsku lokaciju i običaje određene kultu-re. Najblaži oblik sakaćenja je rezanje gornjeg dijela klitorisa, što će djevojčici onemogućiti uživanje u seksu. Na drugom kraju spektra je infibu-lacija, koja se izvodi na 80 posto žena u Somaliji. Tom obliku bila sam ja podvrgnuta. Posljedice infibulacije uključuju izravne komplikacije zbog šoka, infekcije, oštećenja mokraćne cijevi ili anusa, ožiljke, tetanus, infekcije mjehura, sepsu, HIV i hepatitis B. Dugoročne komplikacije uključuju kronične i neizlječive infekcije mokraćnih puteva i zdjelice, koje mogu izazvati sterilnost, ciste i granulome oko stidnice, bolne izrasline, vrlo otežano mokrenje, poremećaje mjesečnice, skupljanje menstrualne krvi u abdomenu, frigidnost, depresiju i smrt.

Kad pomislim da će i ove godine dva milijuna djevojčica proći ono što sam ja prošla, srce mi se steže. Kako se ovo mučenje svakodnevno nastavlja tako se stvaraju gnjevne žene poput mene, žene za koje nema povratka, koje ne mogu vratiti ono što im je oduzeto.

Činjenica je da broj osakaćenih djevojčica raste, umjesto da se smanjuje. Mnogobrojni Afrikanci koji su emigrirali u Europu i Sjedinjene Američke Države sa sobom su ponijeli ovaj običaj. Savezni zavod za kontrolu i prevenciju bolesti procjenjuje da je ovaj obred već izvršen ili će se obaviti na 27 000 žena, samo u državi New York. Iz tog razloga mnoge države donose zakone kojima se zabranjuje FGM. Zakonodavac drži kako su potrebni posebni zakoni koji bi zaštitili djecu unutar rizične skupine, jer obitelji će tvrditi kako sakaćenje vlastitih kćeri spada u domenu njihovih »vjerskih sloboda«. Nerijetko će afrička zajednica sakupiti novac da obrezivačicu, poput one Ciganke, dovede čak iz Afrike u Ameriku. Tako da u jednome potezu može izrezati cijelu skupinu djevojčica. Kad je to neizvedivo, obitelj uzima stvari u svoje ruke. Jedan njujorški otac je navio stereo na najjače, tako da susjedi ne čuju vriskove. A onda je nožem za meso izmasakrirao spolovilo svoje kćeri.

S velikim ponosom sam prihvatila ponudu UN-a da budem njihov posebni izaslanik i pridružim se njihovoj borbi. Bila mi je osobita čast što ću na ovom položaju surađivati s dr. Nafis Sadik, izvršnom direktoricom UN-ovog Fonda za populaciju. Ona je jedna od prvih žena koja je krenula u borbu protiv FGM-a, govoreći o tome na Međunarodnoj konferenciji o stanovništvu i razvoju u Kairu, 1994. Uskoro ću ponovno putovati u Afriku kako bih ljudima ispričala svoju prču i na taj način podržala borbu UN-a.

Preko četiri tisuće godina afrička kultura potiče sakaćenje žena. Mnogi vjeruju da je to prema Kuranu, jer se gotovo isključivo izvodi u muslimanskim zemljama. Međutim, nije tako; ni Kuran ni Biblija *nigdje* ne spominju obrezivanje žena, čime bi se tobože ugodilo Bogu. *Ovaj* postupak ne potiče i ne zahtijeva nitko drugi nego muškarci - *neuki, sebični* muškarci - koji žele potpuno dominirati seksualnim uslugama *svojih* žena. Oni traže da im supruge budu obrezane. Majke se *pokoravaju i daju* obrezati svoje kćeri, u strahu da inače neće naći muža. *Neobrezana žena* smatra se prljavom, opsjednutom seksom i nemoguće ju je *udati*. U nomadskoj kulturi, kakva je ona u kojoj sam ja odrasla, *neudata žena* ne može opstati i zato majke drže da im je dužnost osigurati *budućnost* svojim kćerima - isto kao što mnoge obitelji na Zapadu *drže da im je dužnost* poslati kćeri u dobre škole. Nema drugog razloga za *sakaćenje* milijuna djevojčica svake godine, osim neznanja i praznovjerja. *Bol, patnja i smrt*, koje su posljedica toga, više su nego valjan razlog da se *takva praksa* zaustavi.

Raditi kao UN-ova veleposlanica ispunjenje je tako nepojmljivog *sna* da ga se čak nisam ni usudila sanjati. Iako sam se kao dijete uvijek *osjećala* drugačijom od svoje obitelji i ostalih nomada, nisam mogla sanjati da ću u budućnosti postati izaslanica jedne organizacije koja radi na *rješavanju* problema svijeta. UN na međunarodnoj razini čini ono što majke čine u obitelji: pruža utjehu, daje sigurnost. Mogla bih reći da je u prošlosti to možda bio jedini nagovještaj moje buduće uloge u UN-u; u mladosti su me prijatelji stalno nazivali »mama«. Zadirivali su me jer sam se prema njima neprekidno postavljala kao mama i brinula se za svakoga.

Isti ti prijatelji sada su pokazali zabrinutost da bi me neki vjerski fanatik mogao ubiti, kad stignem u Afriku. Na koncu konca, govorit ću protiv zločina koji mnogi fundamentalisti smatraju svetim činom. *Uvjerena sam da će to biti opasan posao i priznajem da me strah; ono što me osobito brine jest da sada imam dječaćića kojeg valja podići. Ali moja mi vjera govori neka budem snažna, da me Bog s razlogom doveo na ovaj put. On mi je namijenio mnogo posla. To je moja misija. A vjerujem da je mnogo prije nego što sam se rodila Bog odredio dan kad ću umrijeti, i to ne mogu promijeniti. U međuvremenu, prihvatit ću izazov, jer tako sam činila cijeloga života.*

198

RAZMIŠLJANJA O DOMU

Budući da kritiziram praksu sakaćenja ženskih spolovila, ima ljudi koji misle da ne cijenim vlastitu kulturu. To nije točno. Svakodnevno zahvaljujem Bogu što sam Afrikanka. Svakodnevno. Vrlo sam ponosna na to što sam Somalka, ponosna na svoju zemlju. Možda bi u nekim drugim kulturama mogli pomisliti kako je to tipično afrički način razmišljanja -biti ponosan ni na što. To bi se možda moglo nazvati nadutošću. S izuzetkom obrezivanja, ni sa kim se ne bih mijenjala za svoje djetinjstvo. Živeći u New Yorku vidjela sam zaista malo obiteljskih vrijednosti, iako se naveliko priča o njima. Ne vidim da se obitelji okupljaju onako kako smo mi to činili, da pjevaju, plješću, smiju se. Ovdje su ljudi odvojeni jedni od drugih; nema osjećaja pripadnosti zajednici. Druga divna strana odrastanja u Africi bilo je to što smo živjeli kao dio netaknute prirode, iskonskog života. Upoznala sam život - nisam bila zaštićena od njega. Bio je to stvarni život - ne neki umjetni nadomjestak na televiziji, gdje bih gledala **druge** kako žive. Od samog početka razvijala sam instinkt preživljavanja; istodobno sam se učila radosti i boli. Naučila

sam da sreća nije u onome što imaš, jer ja nikada nisam imala ništa, a bila sam sretna. Najdragocjenija uspomena moga života je ono vrijeme kad je cijela naša obitelj bila na okupu. Sjećam se večeri kad smo nakon jela sjedili oko vatre i smijali se svemu i svačemu. A kad bi pale kiše i rodio se novi život, slavili smo.

Tijekom mog djetinjstva u Somaliji znali smo cijeniti male stvari u životu. Slavili smo kišu, jer to je značilo da ćemo imati vode. Koga je u New Yorku briga za vodu? Neka curi iz slavine, dok odeš završiti nešto u kuhinji. Kad je zatrebaš, tu je. Pšššt, odvrneš slavinu i eto vode koliko ti

srce želi! Čovjek cijeni nešto tek kad toga nema, a kako mi nismo *imali* ništa, cijenili smo sve. Moja se obitelj svakodnevno borila da dode do hrane. Za nas je *kupnja* vreće riže bio velik događaj. Svatko tko dođe iz neke od zemalja *Trećega* svijeta zapanjen je količinom i raznovršnošću hrane u ovoj zemlji. A ipak su, nažalost, toliki Amerikanci zaokupljeni time da **ne** jedu. U jednom dijelu svijeta borimo se da uopće nahranimo ljude. U drugom dijelu, ljudi plaćaju da se oslobode naslaga sala. Na televiziji gledam reklame za razno-razne načine mršavljenja i vičem: »Želite smršaviti, otiđite u Afriku! Sto kažete na to? Kako bi bilo da izgubite koju kilu pomažući drugima? Je li vam to ikad palo na pamet? Osjetit ćete se dobro i drugačije. Istodobno ćete postići dvije velike stvari. Uvjeravam vas, vratit ćete se s mnogo znanja. Um će vam biti daleko bistriji nego kad ste otišli *od* kuće.«

I danas poštujem vrijednost malih stvari. Svakodnevno upoznajem ljude koji imaju prelijepu kuće, neki i više njih, automobile, jahte, *dragulje*, ali misle samo na to kako da steknu više, kao da će im sljedeća nabavka napokon donijeti sreću i duševni mir. Meni, međutim, ne treba dijamantni prsten da bih bila sretna. Ljudi kažu, eh, lako ti je sada govoriti kad možeš kupiti što poželiš. Ali ja ništa ne želim. Najvrednija stvar u životu - osim samog života - je zdravlje. Ali ljudi uništavaju svoje zdravlje brinući se zbog svih mogućih besmislica: »Oh, još jedan račun, i drugi, sa svih strana me salijeću računi, kako ću sve to platiti?« Sjedinjene *Države* su najbogatija zemlja na svijetu, pa ipak se svi osjećaju siromašno.

A osim što nikad nemaju novca, nitko nikad nema ni vremena. *Ni časka vremena!* »Makni mi se čovječe, žurim!« Ulice su krcate ljudima koji jure na sve strane, ganjajući sam Bog će ga znati što.

Uistinu sam zahvalna što sam iskusila oba načina života - onaj *jednostavni* i ovaj ubrzani. Da nisam odrasla u Africi, ne znam bih li ikad naučila uživati u životu na jednostavan način. Djetinjstvo u Somaliji *za-uvjek* me oblikovalo i naučilo da ne uzimam ozbiljno tako nevažne stvari kao što su uspjeh i slava, čime ljudi kao da su opsjednuti. Često me pitaju: »Kakav je to osjećaj biti slavan?« A ja se samo nasmijem. Što to znači - biti slavan? Ne znam. Znam samo to da razmišljam na afrički način i da se to nikada neće promijeniti.

Jedna od najvećih dobrobiti života *na Zapadu* je mir, ali nisam sigurna u kojoj mjeri su ljudi svjesni koji je to blagoslov. Istina, ima kriminala, *ali to nije isto kao kad oko tebe buktnu rat.*

Zahvalna sam što sam ovdje našla utočište i što svoje dijete mogu podizati u miru, jer Somalija je zahvaćena stalnim previranjima, *sve* otkad su pobunjenici 1991. zbacili Siad Barrea.

Onda se zavađena plemena neprekidno bore za prevlast i ne zna se broja poginulima. Prelijepi grad bijelih zdanja koji su podigli talijanski kolonizatori, Mogadišu, uništen je. Gotovo da nema zgrade koja nije oštećena u sedam godina neprekidnih borbi, na mjestu kuća zjape krateri, fasade su izrešetane mecima. U gradu više nema ni tragova nekog reda - nema vlasti, nema policije, nema škola.

Žalosti me pomisao da ni moja obitelj nije ostala pošteđena. Moj ujak Wolde'ab, majčin brat koji je bio tako zabavan i tako nalik majci, poginuo je u Mogadišu. Stajao je na prozoru kad je kuću zasula kiša metaka. Cijela je zgrada prorešetana, a jedan je metak ušao kroz prozor i ubio mog ujaka.

Posljedice rata nisu mimoišle ni nomade. Kad sam svog malog brata Alija vidjela u Etiopiji i on je već bio ranjen, jedva je umakao smrti. Bio je sam, pratio deve, kad su ga napale zvjerokradice i pogodile u ruku. Pao je, hineći da je mrtav, a zvjerokradice su utekle s cijelim njegovim stadom.

Prilikom tog susreta u Etiopiji i majka mi je ispričala da ima metak u grudima, nakon što se bila našla u unakrsnoj vatri. Sestra ju je odvela u bolnicu u Saudijskoj Arabiji, ali tamo su rekli da je prestara za operaciju. Bio bi to težak zahvat, koji možda ne bi preživjela. Ali kad sam je ja vidjela doimala se snažnom poput deve. Bila je to ona stara mama, neuništiva kao i uvijek, i zbijala je šale na račun svog metka. Pitala sam je li metak još unutra, a ona je odgovorila: »Je, je, tu mi je, na sigurnom. Ali baš me briga. Možda sam ga dosad već uspjela rastopiti.«

Plemenski ratovi, kao i obrezivanje, proizvod su muškog ega, sebičnosti i agresivnosti. I jedno i drugo proizlazi iz njihove opsjednutosti vlastitim teritorijem - njihovim posjedom - a žene kulturološki i pravno potpadaju pod tu kategoriju. Možda bi, da mi njima odrežemo testise, moja zemlja postala raj. Muškarci bi se primirili i počeli oslušivati svijet. Bez neprekidne navale testosterona ne bi bilo ratova, ubijanja, krađa, silovanja. Kad bismo im odrezale najintimnije dijelove i pustile ih da se snalaze kako znaju i umiju, da iskrvare na smrt ili prežive, možda bi tada prvi put shvatili što čine svojim ženama.

Moj cilj je pomoći afričkim ženama. Želim da postanu snažnije, ne slabije, a uvriježena praksa FGM-a jednostavno ih slabi, fizički i emocionalno. Budući da su upravo žene potporni stup Afrike, one su te koje najviše rade, rado razmišljam o tome koliko bi postigle da kao djevojčice nisu izmasakrirane i prisiljene da tako osakaćene funkcioniraju do kraja života.

Usprkos srdžbi zbog onoga što mi je učinjeno, ne krivim svoje roditelje. Volim svoju majku i oca. Majka se nije mogla suprotstaviti mom obrezivanju, jer kao žena nije mogla odlučivati o tome. Ona me jednostavno podvrgla onome što je i sama prošla, što je prošla i njezina majka, i majka njezine majke. Što se tiče mog oca, on nije uopće razmišljao o tome kakvu mi patnju nanosi, znao je da mu prema našoj somalskoj kulturi kći mora biti obrezana želi li je udati, jer je u protivnom nitko neće htjeti. Moji su roditelji tek žrtve vlastitog odgoja, običaja jedne kulture koji se ne mijenjaju već tisućama godina. Ali isto kao što danas znamo da se bolest i smrt mogu izbjeći cijepljenjem, znamo i to da žene nisu neke uspaljene zvijeri i da

njihovu odanost valja zadobiti povjerenjem i ljubavlju, a ne barbarskim obredima. Došlo je vrijeme da ostavimo za sobom prastare običaje koji izazivaju patnju.

Držim da je moje tijelo savršeno onakvo kakvo je rođeno, stvoreno od Boga. A onda me čovjek okrao, oduzeo mi moć, učinio me bogaljem. Ukradena mi je moja ženskost. Da je Bog želio da žena bude bez tih dijelova tijela, zašto bi ih stvorio?

Molim se samo da dođe dan kad više nijedna žena neće morati proći kroz takvu bol. Dan kad će to postati stvar prošlosti. Ljudi će govoriti: »Jeste li čuli, u Somaliji je zabranjeno sakaćenje ženskih spolovila?« A zatim će se to proširiti na drugu zemlju, pa na još jednu, i tako dalje, sve dok svijet ne postane sigurno mjesto za sve žene. Bit će to sretan dan i upravo to je ono prema čemu je usmjeren moj rad. **In'šallah**, ako Bog da, to će se i dogoditi.

ZAHVALE

Željela bih zahvaliti ljudima koji su omogućili nastanak ove knjige, ne samo u smislu njena objavljivanja, već i time što su jednostavno bili dio moga života.

Mom Leeki-Leeku, golema je radost biti u tvojoj blizini. Zahvalna sam Bogu što mi te dao. Pružaš mi više no što je uopće moguće izraziti riječima.

Mom dragom Dani, hvala ti što me obasjavaš svojom svjetlošću. Naši su se putevi susreli voljom sudbine. Volim te.

Daninim roditeljima, hvala vam što ste me prihvatili kao svoju. Lijep je osjećaj ponovno biti okružen obitelji. Osobito zahvaljujem svojoj baki, koja je cijelim putem bila uza me.

Nemoguće je iskazati koliko te volim.

Christy Fletcher i njenim suradnicima u agenciji **Carol Mann**, kao najpouzdanijim, najodanijim i najpredanijim posrednicima s kojima sam ikad radila.

Svima u izdavačkoj kući **William Morrow**, a osobito Betty Kelly, koja je na pravi način shvatila moju zamisao i vjerovala u nju, pa je ova knjiga i njezino djelo.

Cathy Miller, koja se nastojala poistovjetiti sa mnom gotovo nauštrb same sebe. Hvala ti na napornom radu i golemom trudu.

Tyronei Barrington, hvala na brizi i podršci.

Mojoj desnoj ruci, Sabrini Cervoni, ne bih mogla funkcionirati bez tebe. Hvala ti što si došla u moj život.

Mom dragom prijatelju, Georgeu Sperosu, što reći već da te silno volim.

Barbari Walters, Etheli Bass, i svima u **20/20**, hvala vam što ste mi pružili priliku da ispričam svoju priču u vašoj emisiji i što ste mi uvijek bili podrška.

Lauri Ziv, koja je napisala onaj nezaboravni članak koji je dopro do mnogo većeg broja ljudi nego što sam očekivala.

Svima u Ujedinjenim narodima, što su uz mene i bore se za ono u što vjerujem. Meni i milijunima drugih pružili ste nadu da će tom običaju jednom doći kraj.

Cijeloj mojoj obitelji i svima onima koje sam susrela na svome putu, a koji možda neće razumjeti zašto sam napisala ovu knjigu. Nije mi namjera ikoga povrijediti, nikome ništa ne zamjeram, osobito ne svojoj obitelji. Hvala vam što ste ono što jeste. Volim vas.

I naposljetku, najvažnije od svega, hvala Bogu, tvorcu Zemlje. Hvala Ti što si mi dao dar života, i podario mi snagu i srčanost da putujem svim tim morima, za mirna vremena i za oluje. Stvorio si svijet pun ljepote i ljubavi. Uistinu se nadam kako će doći dan kada će svi naučiti voljeti i poštovati ovaj rajski planet koji imamo.

KRAJ

22.03.2010.

KIKA

...TATA, SRETAN ROĐENDAN